

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ

આર/સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૪૭૩૦/૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૬૧૨૫/૨૦૧૯

આર/સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૬૧૧૮/ ૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૯૧૦૫/૨૦૧૯

સાથે

આર/સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં. ૧૦૦૧૮/૨૦૧૯

મંજૂરી અને હસ્તાક્ષર માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

સહી/–

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ

સહી/–

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	હા
૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	હા
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	ના
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	ના

=====

સિનર્જી ફર્ટિકેમ પ્રા.લિ.

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

એસ.સી.એ. નં.૪૭૩૦ ઓફ ૨૦૧૯

શ્રી ઉચિત એન શેઠ, વિદ્વાન વકીલ, અરજદાર(ઓ) નં. ૧,૨ તરફથી

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં.૬૧૨૫ સન ૨૦૧૯ માં અરજદાર(ઓ) નં.૧

માટે શ્રી ડી.કે. પૂજ, વિદ્વાન વકીલ

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં.૬૧૧૮ સન ૨૦૧૯ માં અરજદાર(ઓ) નં.૧

માટે શ્રી ઉચિત શેઠ, વિદ્વાન વકીલ

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં.૯૧૦૫ સન ૨૦૧૯ માં અરજદાર(ઓ) નં.૧,૨

માટે શ્રી પરેશ એમ. દવે, વિદ્વાન વકીલ

સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલકેશન નં.૧૦૦૧૮ સન ૨૦૧૯ માં શ્રી તુષાર હેમાની,

વિદ્વાન વકીલ સાથે સુશ્રી વૈભવી કે. પરીખ, વિદ્વાન વકીલ

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફથી

=====

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧,૨ તરફથી તમામ અરજીઓમાં શ્રી કમલ બી. ત્રિવેદી,
વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ સાથે સુશ્રી મૈથિલી મહેતા, વિદ્વાન સરકારી વકીલ
સાથે શ્રી સોહમ જોશી, વિદ્વાન સરકારી વકીલ.

=====

કોરમ:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ

તારીખ: ૨૩/૧૨/૨૦૧૯

સીએવી ચુકાદો

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા)

૧. કારણ કે ઉપરોક્ત તમામ રિટ અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ
એકસરખા છે, તેથી તે તમામની સમાનરૂપે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી અને
આ સામાન્ય ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા તેમનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૨. અમને, રિટ અરજદારો (વેપારીઓ)ની તરફથી ઉઠાવાયેલ ભારે હોબાળા
વચ્ચે, કે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ

માલ તથા વાહન જમ કરવાની સત્તાનો મનસ્વી રીતે અને મનના કોઈ ઉપયોગ વિના આહ્વાન કરી રહ્યા છે, તેવી ફરિયાદના નિવારણ માટે, કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (ટૂંકમાં “સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમ”)ની અનુક્રમે કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓનું અવલોકન કરી તેમનું અર્થઘટન કરવા માટે અમને કહેવામાં આવ્યું છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, અમારે આ બંને જોગવાઈઓનું અવલોકન કરવું જરૂરી બને છે અને એ નિર્ધારિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો પડે છે કે શું આ બંને જોગવાઈઓ પરસ્પર આવરી લે છે કે એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે. અમે આ હકીકતનો નોંધ લઈએ છીએ કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમની બંને જોગવાઈઓ, એટલે કે કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦, બિનઅવરોધક ઉપવાક્યથી શરૂ થાય છે.

૩. સુવિધાના હિતાર્થે, અમે સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૭૩૦/૨૦૧૯ ને મુખ્ય મેટર તરીકે ગણીએ છીએ.

૪. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ રિટ અરજી દ્વારા, રિટ અરજદારોએ નીચે મુજબની રાહતો માટે અરજ કરી છે;

“(એ) આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને મેન્ડેમસનો રિટ અથવા મેન્ડેમસના સ્વરૂપનો રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ, હુકમ અથવા દિશાનિર્દેશ જારી કરીને વિદ્વાન સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા જારી કરાયેલ તા. ૧.૩.૨૦૦૯ની નોટિસ (પરિશિષ્ટ એ તરીકે સંલગ્ન) ને રદ કરે;

(બી) આ માનનીય અદાલત મેન્ડેમસનો રિટ અથવા મેન્ડેમસના સ્વરૂપનો રિટ અથવા અન્ય કોઈ યોગ્ય રિટ અથવા હુકમ બહાર પાડવા કૃપા કરે, જેથી માનનીય સામાવાળા સત્તાધિકારીઓને તે હેતુસર જારી કરાયેલ અટકાયતની નોટિસો/આદેશો (પરિશિષ્ટ એફ ખાતે જોડાયેલ) રદ કરીને ટ્રક નં. જીજે-૦૭-યુયુ-૭૨૫૦ સાથેનો માલ તાત્કાલિક મુક્ત કરવા નિર્દેશ આપવામાં આવે;

(સી) આ અરજીએ બાબતે નોટિસ બાકી હોય, પ્રવેશ અને અંતિમ સુનાવણી સુધી, આ માનનીય અદાલત કૃપા કરીને સામાવાળા સત્તાધિકારીઓને જીએજે-૦૭-યુયુ-૭૨૫૦ નંબરના ટ્રક સાથે અટકાયત/જપ્ત કરાયેલ ગુપ્સને, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ હેઠળની સત્તાઓનો કથિત ઉપયોગ કરીને કરવામાં આવેલ અટકાયત/જપ્તીમાંથી, તાત્કાલિક મુક્ત કરવાની દિશા આપે;

(ડી) અરજ સી મુજબ એકતરફી અસ્થાયી આંતરિમ રાહત કૃપાપૂર્વક મંજૂર કરવામાં આવે;

(ઈ) કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં યોગ્ય અને ચુકિતસંગત માનવામાં આવે તેવી વધુ રાહત(ઓ) ન્યાયહિતમાં કૃપાપૂર્વક મંજૂર કરવામાં આવે, જેના માટે આ દયાપૂર્ણ કૃત્ય બદલ તમારા અરજદારો સદાય અરજ કરતા રહેશે.”

પ. રિટ અરજદારોના શબ્દોમાં, જેમ રિટ અરજીમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું છે તેમ, આ રિટ અરજી ઊભી થવા માટે કારણરૂપ બનેલા હકીકતો નીચે મુજબ છે;

“૧. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની આ અરજી દ્વારા અરજદારો સેન્ટ્રલ/ગુજરાત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (આગળ “જીએસટી અધિનિયમો” તરીકે ઉલ્લેખિત) હેઠળ જારી કરવામાં આવેલ તા. ૧.૩.૨૦૧૮ની નોટિસ રદ કરવા માટે પરમાદેશની રિટ માગે છે. અરજદારો એ પણ અરજ કરે છે કે માનનીય સામાવાળાઓને તાત્કાલિક સત્તાવાળાં સામાવાળા અધિકારીઓ દ્વારા જમ કરવામાં આવેલ ટ્રક નંબર જીજે-૦૭-યુયુ-૭૨૫૦ તથા તેમાં રહેલ માલસામાન મુક્ત કરવા માટે પરમાદેશની રિટ દ્વારા દિશાનિર્દેશ આપવામાં આવે. વિવાદિત તા. ૧.૩.૨૦૧૮ની નોટિસની નકલ આ સાથે જોડવામાં આવી છે અને એને પરિશિષ્ટ એ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૨. હાલના અરજી ઊભી થવા પામવાના સંબંધિત હકીકતોનો સંક્ષેપમાં અહીં નીચે ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે: ૧લા અરજદાર સિનેર્જી હાઉસ-૨, સુભાનપુરા, ગોરવા, વડોદરા ખાતે વ્યવસાયનું સ્થળ ધરાવતી એક ખાનગી મર્યાદિત કંપની છે. ૨જા અરજદાર ૧લા અરજદારના નિયામક તથા અધિકૃત હસ્તાક્ષરી છે અને વિવાદિત પ્રત્યાયનથી તેમના હકો અને હિતો સીધી રીતે પ્રભાવિત થયા છે. ૧લા સામાવાળા ગુજરાત રાજ્ય છે. ૨જા સામાવાળા ગુજરાત રાજ્યના એક અધિકારી છે, જેઓને જી.એસ.ટી. અધિનિયમો હેઠળ કર વસૂલ કરવાની ફરજ સોંપવામાં આવી છે અને તેઓ આ માનનીય અદાલતના રિટ અધિકારક્ષેત્રને આધીન છે.

૩. અરજદારો અન્ય બાબતો ઉપરાંત સિરામિક પિગમેન્ટ ઇન્કના આયાત અને વેચાણના વ્યવસાયમાં સંકળાયેલા છે, જે ટાઈલ્સ ઉત્પાદન ઉદ્યોગમાં રંગદ્રવ્ય

પદાર્થ તરીકે ઉપયોગમાં લેવાય છે. અરજદારો એસ્માલગ્લાસ – ઇટાકા ગ્રુપના અધિકૃત એજન્ટો/વિતરકો છે, જેના મુખ્ય કાર્યાલય પાર્ટિદા રામ્બ્લેટા, એસ/એન ૧૨૧૯૧, પોબ્લા ટોર્નેસા, કાસ્ટેલોન, સ્પેન ખાતે આવેલ છે. ઉક્ત કંપનીને ભારત માટે આવેલા બે વિતરકોમાંથી અરજદારો એક છે.

૪. અરજદારગણ ઘણા વર્ષોથી માલની આયાત કરતા આવ્યા છે અને આયાત કરેલો માલ દેશભરના મુખ્ય ટાઈલ ઉત્પાદન એકમોને વેચવામાં આવે છે. માલની આયાત કંડલામાં આવેલ મુન્દ્રા પોર્ટ તથા અમદાવાદ એરપોર્ટ મારફતે કરવામાં આવે છે. ગયા નાણાકીય વર્ષ દરમિયાન અરજદારગણનો અંદાજિત વાર્ષિક વ્યવહાર રૂપિયા ૫૦ કરોડ હતો અને તે જી.એસ.ટી. અધિનિયમો હેઠળ કરરૂપે કરોડો રૂપિયાનું ભરણપોષણ કરે છે.

૫. જ્યાં સુધી આયાત વ્યવહારોનો સંબંધ છે, ત્યાં સુધી અરજદારો જેવા આયાતકારોને ઘરેલુ વપરાશ માટે માલ મુક્ત કરવામાં આવે તે પહેલાં કસ્ટમ શુલ્ક તેમજ આવી આયાત પર ચૂકવવાપાત્ર આઈજીએસટી પણ ચૂકવવી આવશ્યક છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, આયાતના કિસ્સામાં બંદર/વિમાનમથકથી માલની હિલચાલ શરૂ થાય તે પહેલાં જ આઈજીએસટી ચૂકવવામાં આવે છે.

૬. અરજદારો દ્વારા સ્પેન સ્થિત તેમના મુખ્ય પ્રતિનિધિ પાસેથી સિરામિક પિગમેન્ટ શાહીની એક ખેપ માટે ઓર્ડર આપવામાં આવ્યો હતો. આયાત અમદાવાદ એરપોર્ટ મારફતે થઈ હતી. અરજદારો દ્વારા ૧૩.૨.૨૦૧૯ના રોજ

હોમ કન્ઝમ્પશન માટે પ્રવેશપત્રક નિયમિત રીતે દાખલ કરવામાં આવ્યું હતું અને લાગુ પડતી કસ્ટમ શુલ્ક તેમજ આયાતકારો દ્વારા આયાત પર ચૂકવવાપાત્ર આઈ.જી.એસ.ટી. પણ ચૂકવવામાં આવ્યો હતો. અરજદારો દ્વારા દાખલ કરાયેલ હોમ કન્ઝમ્પશન માટેના પ્રવેશપત્રકની નકલ, નિકાસ ઈન્વોઈસ, પેકિંગ યાદી અને એરવે બિલ સાથે, સામૂહિક રીતે આ સાથે જોડવામાં આવેલ છે અને એનેક્સર બી તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવેલ છે.

૭. માલનો આકલિત મૂલ્ય રૂપિયા ૩૯,૪૩,૨૭૨ છે, જેના પર અરજદારોએ રૂપિયા ૩,૦૦,૫૨૬ જેટલી કસ્ટમ્સ શુલ્ક તથા ૧૮% ના દરે આઈ.જી.એસ.ટી. રૂપિયા ૭,૦૯,૭૮૯ કુલ ચૂકવ્યો હતો. ૧૩.૨.૨૦૧૯ ના રોજ આવા શુલ્ક અને કરની ચુકવણી દર્શાવતી ઈ-રસીદની નકલ આ સાથે સંલગ્ન છે અને તેને પરિશિષ્ટ સી તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૮. સિરામિક પિગમેન્ટ શાહીની શેલ્ફ લાઈફ મર્યાદિત હોય છે અને તેને આવા તાપમાને જાળવી રાખવાની હોય છે, જે શક્ય હોય ત્યાં સુધી ૨૫ ડિગ્રી સેન્ટિગ્રેડથી વધુ ન થાય. ઊંચા તાપમાન અને ભેજના લાંબા સમયના સંપર્કથી બચવું આવશ્યક છે. વિવાદાસ્પદ ઉત્પાદન અંગે વિદેશી ઉત્પાદક દ્વારા પ્રકાશિત માહિતી નોંધની નકલ આ સાથે સંલગ્ન છે અને તેને અનુબંધક ડી તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૯. અરજદારો દ્વારા તેમના કિલચરિંગ અને ફોરવર્ડિંગ એજન્ટોને આયાત થતાં જ સિરામિક પિગમેન્ટ શાહીનું તાત્કાલિક પરિવહન કરવાની તાત્કાલિકતા સમજાવી

સામાન્ય સૂચનાઓ આપવામાં આવી હતી. આવી સામાન્ય સૂચનાઓને ધ્યાનમાં લેતાં, અને કારણ કે પરિવહન માટેનું વાહન તરત જ ઉપલબ્ધ હતું, અરજદારોના કિલચરિંગ અને ફોરવર્ડિંગ એજન્ટે માલસામાન સંબંધિત ઈ-વે બિલની રાહ જોયા વિના જ વડોદરા ખાતે આવેલા અરજદારોના વેરહાઉસ સુધી સિરામિક શાહીના પરિવહનની કાર્યવાહી શરૂ કરી હતી. ખાસ કરીને, આ વ્યવહાર પર જીએસટીની ચુકવણી થયાનું પુરાવું હોમ કન્ઝમ્પશન માટેના બિલ ઓફ એન્ટ્રીના સ્વરૂપમાં માલસામાન સાથે જોડાયેલું હતું, તે હકીકતને ધ્યાનમાં રાખવામાં આવી હતી.

૧૦. વાહકએ અમદાવાદ એરપોર્ટથી વડોદરામાં અરજદારોના વેરહાઉસ સુધી માલના પરિવહન માટે વાહન બાબતે પરિવહન રસીદ યથાવિધિ તૈયાર કરી હતી. માલ સંબંધિત પરિવહન રસીદની નકલ આ સાથે અનુબંધિત કરવામાં આવી છે અને એનેક્સર ઈ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૧૧. માલસામાન સાથેનો ટ્રક અમદાવાદ-વડોદરા એક્સપ્રેસવે પર માનનીય સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા ચકાસણી માટે રોકવામાં આવ્યો હતો. પરિવહનકર્તાએ વ્યવહાર પર આઈ.જી.એસ.ટી.ની ચુકવણી થયેલ હોવાનું દર્શાવતા ઘરેલુ વપરાશ માટેની આયાત-પ્રવેશ બીલ સહિત માલસામાન સંબંધિત તમામ દસ્તાવેજો નિયમસર રજૂ કર્યા હતા. તેમ છતાં, સંબંધિત અધિકારીએ માલસામાન અંગે ઈ-વે બિલના અભાવના આધારે માલસામાન સાથેના ટ્રકને અટકાયતમાં લીધો હતો. માલસામાનના પરિવહનકર્તાને જીએસટી

એમ.ઓ.વી.-૧ અને જીએસટી એમ.ઓ.વી.-૬ સ્વરૂપમાં નોટિસો તામિલ કરવામાં આવી હતી. પરિવહનકર્તાને તામિલ કરાયેલ એવી નોટિસોની નકલો આ સાથે સંલગ્ન કરવામાં આવી છે અને પરિશિષ્ટ એફ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૧૨. આવી અટકાયત અંગે જાણ કરવામાં આવતા અરજદારોએ વ્યવહાર સંદર્ભે ઈ-વે બિલ તાત્કાલિક તૈયાર કર્યું હતું. અરજદારો દ્વારા તૈયાર કરાયેલ ઈ-વે બિલની નકલ આ સાથે જોડાયેલ છે અને તેને પરિશિષ્ટ જી તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૧૩. ત્યારબાદ અપીલકર્તાઓએ તાત્કાલિક માનનીય સામાવાળા સત્તાવાળાઓનો સંપર્ક કર્યો અને ખુલાસો આપ્યો. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે માલ નાશવંત સ્વરૂપનો હોવાથી અને માલના પરિવહનની તાત્કાલિકતા હોવાને કારણે, કિલચરિંગ એન્ડ ફોરવર્ડિંગ એજન્ટે અપીલકર્તાઓ પાસેથી ઈ-વે બિલની રાહ જોયા વિના, કસ્ટમ્સ સત્તાવાળાઓ પાસેથી કિલચરેન્સ મળતા જ માલના પરિવહનની પ્રક્રિયા તાત્કાલિક શરૂ કરી હતી. તેમ છતાં હકીકત એ છે કે માલની હિલચાલ શરૂ થાય તે પહેલાં જ આ વ્યવહાર પર આઈ.જી.એસ.ટી. ભરવામાં આવ્યો હતો. ઘરવપરાશ માટેના પ્રવેશબીલ માલ સંબંધે નિયમિત રીતે દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા, જે પરિવહનકર્તા પાસે હોવાનું નિર્વિવાદ સ્વીકારવામાં આવ્યું હતું. આમ, માલનો હિસાબ ન હોવાનો કે કરચુકવણી ટાળવાનો કોઈ આશય હોવાનો પ્રશ્ન જ ઉપસ્થિત થતો નથી. હકીકતમાં,

જી.એસ.ટી. અધિનિયમો હેઠળનો કર અપીલકર્તાઓ દ્વારા અગાઉથી જ ભરવામાં આવ્યો હતો.

૧૪. તેમ છતાં, વિદ્વાન સામાવાળા સત્તાવાળાઓએ ઈ-વે બિલના અભાવના આધાર પર માલ મુક્ત કરવા ઇનકાર કર્યો. હકીકતમાં, વિદ્વાન સામાવાળા સત્તાવાળાઓએ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માત્ર કર અને ૧૦૦% દંડની જ નહીં, પરંતુ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની બદલે માલની કિંમત જેટલો દંડ પણ ચૂકવવાની માંગણી કરી હતી.

૧૫. અરજદારોએ આ બાબતમાં હસ્તક્ષેપ કરવા માટે માનનીય ઉપઆયુક્ત તેમજ વાણિજ્ય કરના માનનીય સંયુક્ત આયુક્ત સમક્ષ લેખિત રજૂઆત કરી હતી, કારણ કે કાયદાની જોગવાઈઓના તકનીકી ભંગના આધારે એક વાસ્તવિક વ્યવહાર માટે વિશાળ રકમની માંગણી કરવામાં આવી રહી હતી. તા. ૨૬.૨.૨૦૧૯ના માનનીય વિભાગીય સત્તાધિકારીઓ સમક્ષ રજૂ કરાયેલા લેખિત પત્રોની નકલ સમૂહરૂપે આ સાથે સંલગ્ન કરવામાં આવે છે અને તેને અનુબંધક એચ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવે છે.

૧૬. અરજદારો દ્વારા માનનીય રાજ્ય કરના મુખ્ય કમિશનર સમક્ષ પણ સમાન રજૂઆત કરવામાં આવી હતી. તેમ છતાં, વાહન સાથેનો માલ માનનીય સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ દ્વારા મુક્ત કરવામાં આવી રહ્યો નથી. માનનીય સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ માલ મુક્ત કરાવવા માટે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર તથા ૧૦૦% દંડની ચુકવણી, તેમજ જી.એસ.ટી.

અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની બદલે માલના મૂલ્યબરાબર મુક્તિદંડની ચુકવણી પર આગ્રહ રાખી રહ્યા છે.

૧૭. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, જેમના માટે માલની કિંમત રૂ. ૩૯,૪૩,૨૭૨ હોવાનું નિર્ધારિત છે અને જેના પર રૂ. ૩,૦૦,૫૨૬ ની કસ્ટમ શુલ્ક તેમજ રૂ. ૭,૦૯,૭૮૯ નો આઈજીએસટી પહેલેથી જ ભરપાઈ કરવામાં આવી છે, તેવા માલની મુક્તિ માટે સામાવાળા સત્તાવાળાઓ રૂ. ૬૦,૭૨,૬૩૯ ની રકમની માંગણી કરી રહ્યા છે.

૧૮. અરજદારોએ સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ પાસે આવી વિશાળ માંગણીનો આધાર શું છે તે અંગે પૂછપરછ કરી, કારણ કે તેમને માત્ર જી.એસ.ટી. એમ.ઓ.વી.-૦૧ અને જી.એસ.ટી. એમ.ઓ.વી.-૦૬ ના પ્રાર્થનોમાં અટકાયતની સૂચનાઓ જ પ્રાપ્ત થઈ હતી. આવી પૂછપરછના અનુસંધાને, માનનીય રમા સામાવાળા સત્તાધિકારીએ તા. ૧.૩.૨૦૧૯નું વિવાદિત કારણદર્શક નોટિસ (પરિશિષ્ટ એ સાથે જોડાયેલ) જારી કર્યું, જેમાં માલ મુક્ત કરવા માટે રૂપિયા ૬૦,૭૨,૬૩૯ ની ચુકવણી કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે, અને તે ન થાય તો માલને વાહન સહિત જપ્ત કરીને હરાજી કરવામાં આવશે એવી જાણ કરવામાં આવી છે.

૧૯. અરજદારોના વિનમ્ર પ્રતિપાદન મુજબ, માલની મુક્તિ મેળવવા માટે રૂપિયા ૬૦,૭૨,૬૩૯ ની ચુકવણી માંગતી પડકારાયેલ નોટિસ, જ્યારે સ્વીકાર્ય રીતે તે માલની કિંમત રૂપિયા ૩૯,૪૩,૨૭૨ છે અને જેના પર રૂપિયા ૩,૦૦,૫૨૬ ની

કસ્ટમ શુલ્ક તથા રૂપિયા ૭,૦૯,૭૮૯ નો આઈ.જી.એસ.ટી. પહેલેથી જ ચૂકવવામાં આવ્યો છે, તે સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, મનનના અભાવથી પીડિત, ગેરકાયદેસર અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરતી છે.

૨૦. પ્રારંભિક દ્રષ્ટિએ જ હાલના કેસના હકીકતો પર જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય તે જોગવાઈ હેઠળ કલ્પાયેલ ૫ પરિસ્થિતિઓમાં લઈ શકાય છે, અને તે તમામ કરચોરી સાથે સંબંધિત છે. તેથી, ઉક્ત જોગવાઈનો આશ્રય લેવા માટે પ્રથમદ્રષ્ટિએ એવો આક્ષેપ કરવો તથા સાબિત કરવું આવશ્યક છે કે પ્રશ્નસ્થ માલ બાબતે કરની ચુકવણી ટાળવાનો આશય હતો. હાલના કેસમાં, સ્વીકાર્ય રીતે, માલ સાથે હોમ કન્ઝમ્પશન માટેનું બિલ ઓફ એન્ટ્રી હતું, જે માલની હિલચાલ શરૂ થાય તે પહેલાં જ વ્યવહાર પર આઈ.જી.એસ.ટી.ની ચુકવણી થયેલ હોવાનો પુરાવો આપતું હતું. તેથી, તે બિનહિસાબી માલ હતો અથવા કરની ચુકવણી ટાળવાનો આશય હતો એવો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં કરચોરીનો કોઈ આક્ષેપ કર્યા વિના જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશ્રય લેવો અને માલની કિંમત જેટલો મહત્તમ મુક્તિકરણ દંડ માંગવો સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિનાનું, મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

૨૧. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ અંગે પણ, ઉક્ત જોગવાઈ માલની અટકાયત કરવાની અને ત્યારબાદ તેના પર લાગુ પડતો કર તથા એવા માલ પર

ચૂકવવાપાત્ર કરના ૧૦૦% જેટલી દંડરકમની ચૂકવણી પર તેને મુક્ત કરવાની પરવાનગી આપે છે, જો જીએસટી અધિનિયમોની જોગવાઈઓ તથા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન થયેલ હોય. તેથી, વ્યવહાર પર કર ચૂકવવાપાત્ર હોય ત્યારે આ જોગવાઈ પણ તે રીતે લાગુ પડે છે. જોકે, હાલના કેસના હકીકતોમાં, જ્યારે ઘરગથ્થુ વપરાશ માટે માલની મુક્તિ સમયે જ જીએસટી અધિનિયમો હેઠળનો કર અગાઉથી જ ચૂકવવામાં આવ્યો છે, ત્યારે ઉક્ત જોગવાઈ અરજદારોના હકીકતો પર લાગુ પડતી નથી.

૨૨. અન્યથા પણ, આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ પરિકલ્પિત જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની જોગવાઈઓનું ઉલ્લંઘન એક ગંભીર ઉલ્લંઘન છે, જેના પરિણામે કર આવકમાં ગેરસરિતી થવાની શક્યતા ઊભી થાય. તેથી એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આવા ઉલ્લંઘનના કિસ્સામાં માલ માત્ર કર અને ૧૦૦% દંડની ચૂકવણી પર જ મુક્ત કરી શકાય. ઉક્ત જોગવાઈનો ઉપયોગ એવા તકનીકી ઉલ્લંઘનો પર કરી શકાય નહીં, જ્યાં કરપાત્ર વ્યક્તિ એ સ્થાપિત કરવાની સ્થિતિમાં હોય કે ભંગ તકનીકી સ્વરૂપનો છે અને તેમાં કરચોરીની કોઈ શક્યતા નથી.

૨૩. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯નું ઉદ્દેશ્યલક્ષી અર્થઘટન એ માંગે છે કે તેનો અમલ માત્ર તેવા કેસોમાં જ કરવામાં આવે જ્યાં પરિવહન હેઠળ રહેલા માલના સંદર્ભમાં કરચોરી કરવાનો ઇરાદો હતો અથવા ઓછામાં ઓછી કરચોરીની શક્યતા હતી તે સ્થાપિત થાય. ચકાસણીના સમયે ઇ-વે બિલ જેવો કોઈ

દસ્તાવેજ ગેરહાજર હોય તો પણ, તેથી વધુમાં વધુ એટલું જ એક ખંડનયોગ્ય અનુમાન ઊભું થાય કે કરની ચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો હતો. જો કરપાત્ર વ્યક્તિ એ સ્થાપિત કરવામાં સમર્થ હોય કે કરની ચુકવણી ટાળવાનો કોઈ ઇરાદો ન હતો, તો કલમની જોગવાઈઓ

જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની ૧૨૯ માન્ય નથી.

૨૪. અરજદારો દર્શાવે છે કે સરકારએ સ્વયં પરિપત્ર નં. ૬૪/૩૮/૨૦૧૮ – જીએસટી તા. ૧૪.૯.૨૦૧૮ દ્વારા સ્પષ્ટતા કરી છે કે માલ સાથે રહેલ દસ્તાવેજોમાં તકનીકી ભૂલો હોય તેવા કિસ્સામાં જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓનો આશ્રય લેવામાં ન આવે, પરંતુ તેના બદલે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૫ હેઠળ નામમાત્ર દંડની ચુકવણી પર માલ મુક્ત કરવામાં આવે. ભારત સરકાર દ્વારા જારી કરાયેલ તા. ૧૪.૯.૨૦૧૮નું પરિપત્રની નકલ આ સાથે જોડવામાં આવી છે અને તેને પરિશિષ્ટ ૧ તરીકે ચિહ્નિત કરવામાં આવી છે.

૨૫. આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ અને કલમ ૧૩૦ જીએસટી અધિનિયમો હેઠળ કરચોરીને અટકાવવા માટે ઘડવામાં આવેલી જોગવાઈઓ છે. તે કડક પગલાં છે, જેના દ્વારા માર્ગમાં જ માલ જપ્ત કરી શકાય છે અને તે માત્ર કર, ભારે દંડ અને ભારે મુક્તિ દંડની ચુકવણી પર જ મુક્ત કરવામાં આવશે. આવી જોગવાઈઓનો કાયદાકીય જોગવાઈઓના તકનીકી ભંગ પર અમલ કરવાથી તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ના

તેમજ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૧ના ભંગ માટે સંવેદનશીલ બની જશે, કારણ કે તે મુજબ સમગ્ર દેશમાં વેપાર અને વાણિજ્યનો મુક્ત પ્રવાહ હોવો આવશ્યક છે.”

૬. આ રીતે, એવું પ્રતીત થાય છે કે રિટ અરજદાર નં.૧ એક ખાનગી લિમિટેડ કંપની છે અને રિટ અરજદાર નં.૨ તેનો નિયામક તથા અધિકૃત હસ્તાક્ષરી છે. કંપની સિરામિક પિગમેન્ટ ઇન્કના આયાત અને વેચાણના ધંધામાં સંકળાયેલી છે, જેનો ઉપયોગ સિરામિક ટાઇલ્સના ઉત્પાદન દરમિયાન રંગદ્રવ્ય તરીકે થાય છે. રિટ અરજદારોએ સ્પેનમાં કાર્યરત તેમના મુખ્ય સ્થાપન પાસેથી સિરામિક પિગમેન્ટ ઇન્કના એક માલખેપ માટે ઓર્ડર આપ્યો હતો. આયાત અમદાવાદ એરપોર્ટ મારફતે કરવામાં આવી હતી. રિટ અરજદારોએ ગૃહ વપરાશ માટેનું બિલ ઓફ એન્ટ્રી નિયમિત રીતે રજૂ કર્યું હતું અને આયાતકારો દ્વારા આયાત પર ચૂકવવાપાત્ર લાગુ કસ્ટમ શુલ્ક તેમજ આઈ.જી.એસ.ટી. પણ ચુકવી દીધો હતો. એવું પ્રતીત થાય છે કે માલ અમદાવાદ એરપોર્ટથી વડોદરા સ્થિત રિટ અરજદારોના ગોડાઉન તરફ લઈ જવામાં આવી રહ્યો હતો તે દરમિયાન વાહનને જી.એસ.ટી. સત્તાધિકારીઓએ, વિશેષ કરીને સામાવાળા નં.૨ એ, અટકાયતમાં લીધું હતું. હકીકતમાં, માલ ભરેલો ટ્રક અમદાવાદ-વડોદરા એક્સપ્રેસ વે પર અટકાવવામાં આવ્યો હતો. રિટ અરજદારોનો એવો કેસ છે કે વહનકર્તાએ માલ સંબંધિત તમામ દસ્તાવેજો, જેમાં વ્યવહારમાં આઈ.જી.એસ.ટી.ની ચુકવણીનો પુરાવો આપતું ગૃહ વપરાશ માટેનું બિલ ઓફ એન્ટ્રી પણ સમાવેશ પામે છે, રજૂ

કર્યા હતા. તેમ છતાં, સંબંધિત અધિકારીએ માલ અંગે ઇ-વે બિલના અભાવના આધારે ટ્રકને અટકાયતમાં લીધો હતો.

૭. ઉપરોક્તના પરિણામે માલના પરિવહનકારને પ્રપત્ર જી.એસ.ટી. એમ.ઓ.વી.-૧ અને જી.એસ.ટી. એમ.ઓ.વી.-૬ માં નોટિસો જારી કરવામાં આવી.

૮. રિટ અરજદારોનો એવો કેસ છે કે ટ્રકની અટકાયત અંગે જાણ થતાં જ તેમણે વ્યવહારના સંદર્ભમાં ઇ-વે બિલ તરત જ જનરેટ કર્યું હતું. તેમ છતાં, સત્તાધિકારીઓએ માલ છોડવાનો ઇનકાર આ આધારે કર્યો કે માલનું પરિવહન થતું હતું ત્યારે વાહનનો ચાલક ઇ-વે બિલ સાથે રાખતો ન હતો.

૯. સત્તાધિકારીઓએ માત્ર અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ ૧૦૦% દંડ જ લાદ્યો નહોતો, પરંતુ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની બદલે માલના મૂલ્ય બરાબરનો દંડ પણ લાદ્યો હતો.

૧૦. કારણ કે સત્તાધિકારીઓએ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર તથા ૧૦૦% દંડની ચુકવણી પર, તેમજ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ માલના મૂલ્યબરાબર જમીની બદલે મુક્તિદંડની ચુકવણી પર આગ્રહ રાખ્યો હતો, તેથી હાલના રિટ અરજી સાથે રિટ અરજદારોને આ અદાલત સમક્ષ આવવું પડ્યું.

૧૧. તા. ૬ માર્ચ, ૨૦૧૯ના રોજ, આ અદાલતની સહ-સમાન પીઠે નીચે મુજબનો હુકમ પસાર કર્યો હતો;

૧. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઉચિત શેઠે અદાલતનું ધ્યાન કેન્દ્રીય માલ અને સેવાઓ કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ તરફ દોર્યું, જેથી તે દર્શાવી શકાય કે જ્યાં કોઈ માલ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ઉલ્લંઘનમાં પરિવહનમાં હોય, ત્યાં સામાવાળા સત્તાધિકારીઓએ કઈ પ્રક્રિયા અનુસરવાની રહે છે. દર્શાવવામાં આવ્યું કે પ્રથમ, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ, અધિકારીએ તેની ઉપકલમ (૩) હેઠળ અનુધ્યાયિત મુજબ નોટિસ જારી કરવાની હોય છે અને ત્યારબાદ, સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપી, તે હેઠળ હુકમ પસાર કરવાનો હોય છે. રજૂઆત કરવામાં આવી કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ પસાર કરાયેલા હુકમનું પાલન ન થાય ત્યારે જ આઈ.જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશ્રય લઈ શકાય. અદાલતનું ધ્યાન દિનાંક ૧.૩.૨૦૧૯ ની વિવાદિત કારણ દર્શાવો નોટિસ તરફ દોરવામાં આવ્યું, અને રજૂ કરવામાં આવ્યું કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી શરૂ કર્યા વિના જ તે જ નોટિસ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ દંડ, વિમોચન દંડ અને જપ્તી લાદવા માગે છે, જે કાયદેસર માન્ય નથી. વધુમાં રજૂ કરવામાં આવ્યું કે પ્રશ્નાધીન માલ પર સંકલિત માલ અને સેવાઓ કર તેની આચાર સમયે જ અગાઉથી ચૂકવવાઈ ચૂક્યો છે અને પ્રશ્નાધીન માલ નાશવંત સ્વરૂપનો છે તથા તેની સંગ્રહ-મર્યાદા મર્યાદિત છે. ૨. અરજદારોના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં લઈ,

ઢમી માર્ચ, ૨૦૧૯ના રોજ પરત ફરવા યોગ્ય નોટિસ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે.
આજે સીધી સેવા માટે પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

૧૨. ત્યારબાદ, ઢમી માર્ચ, ૨૦૧૯ના રોજ, આ અદાલતે નીચેનો હુકમ પસાર કર્યો;

“૧. તા. ૦૬.૦૩.૨૦૧૯ ના રોજ આ અદાલતે નીચે મુજબનો હુકમ પસાર કર્યો હતો;

“૧. અરજદારો તરફથી વિદ્વાન વકીલ શ્રી ઉચિત શેઠે અદાલતનું ધ્યાન સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિઝ ટેક્સ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ તરફ દોર્યું, જેથી તે દર્શાવી શકાય કે જ્યાં કોઈ માલ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ભંગમાં પરિવહન દરમિયાન હોય, ત્યાં સામાવાળા સત્તાવાળાઓએ કઈ પ્રક્રિયા અનુસરવાની રહે છે. તે દર્શાવવામાં આવ્યું કે પ્રથમ, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ, અધિકારીએ તેની પેટાકલમ (૩) હેઠળ કલ્પિત મુજબ નોટિસ આપવી આવશ્યક છે અને તે પછી, સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપી, તે હેઠળ હુકમ પસાર કરવો આવશ્યક છે. રજૂઆત કરવામાં આવી કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ પસાર કરાયેલા હુકમનું પાલન ન થાય ત્યારે જ આઈજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશરો લઈ શકાય. અદાલતનું ધ્યાન તા. ૧.૩.૨૦૧૯ ની પડકારાયેલ કારણ દર્શાવો નોટિસ તરફ દોરવામાં આવ્યું, એ રજૂ કરવા માટે કે, તેમાં અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કોઈ

કાર્યવાહી આરંભ્યા વિના જ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ દંડ, વિમોચન દંડ અને જમી લાદવાની માંગ કરવામાં આવી છે, જે કાયદેસર માન્ય નથી. વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવી કે સંબંધિત માલ પર સંકલિત ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિઝ ટેક્સ તેની આયાત વખતે જ પહેલેથી ભરવામાં આવી ચૂક્યો છે અને સંબંધિત માલ સીમિત શેલ્ફ-લાઈફ ધરાવતો નાશવંત માલ છે.

૨. અરજદાર પક્ષના વિદ્વાન વકીલ દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતોને ધ્યાનમાં રાખીને, નોટિસ કાઢો જે ૮મી માર્ચ, ૨૦૧૮ના રોજ પરત ફરવા પાત્ર રહે. પ્રત્યક્ષ સેવા આજના દિવસે કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે. "

૨. નોટિસના પ્રતિસાદરૂપે, સામાવાળાઓ તરફથી વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલ શ્રી સોહમ જોશી હાજર થયા છે.

૩. વિદ્વાન સહાયક સરકારી વકીલે કેન્દ્રિય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૨૮ ની ઉપકલમ (૧) (આગામીમાં "સીજીએસટી અધિનિયમ" તરીકે ઉલ્લેખિત) તથા અન્ય સંબંધિત અધિનિયમો હેઠળ યોગ્ય અધિકારીએ જારી કરેલ તા. ૧૪.૦૨.૨૦૧૮ ના અટકાયત હુકમ તરફ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે પ્રશ્નાસ્પદ માલસામાન પરિવહન દરમિયાન ઈ-વે બિલ સાથે નહોતો અને તેથી, સામાવાળાઓએ સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૮(૧) હેઠળ અટકાયત હુકમ પસાર કરવામાં પૂર્ણપણે ન્યાયસંગતતા ધરાવે છે.

૪. સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૩) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે માલ અથવા વાહનોને અટકાયતમાં લેનારા અથવા જપ્ત કરનાર યોગ્ય અધિકારીએ ચૂકવવાના કર અને દંડનો ઉલ્લેખ કરતી નોટિસ બહાર પાડવી અને ત્યારબાદ ખંડ (એ) અથવા ખંડ (બી) અથવા ખંડ (સી) હેઠળ કર અને દંડની ચુકવણી માટે હુકમ પસાર કરવો. ઉપકલમ (૪) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના ઉપકલમ (૩) હેઠળ કોઈ કર, વ્યાજ અથવા દંડ નક્કી કરવામાં આવશે નહીં.

૫. હાલના મામલામાં, તા. ૦૧.૦૩.૨૦૧૯ ની કારણદર્શક સૂચના સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જારી કરવામાં આવી છે, જેમાં અરજદારને એ દર્શાવવા જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેમાં વિગતવાર દર્શાવેલ રૂપિયા ૬૦,૭૨,૬૩૯/ ની રકમની બિનચુકવણીને કારણે પ્રશ્નાધીન માલ તથા વાહન જપ્ત કેમ ન કરવામાં આવે. અદાલત દ્વારા પૂછપરછ કરતાં, શીખેલ સહાયક સરકારી વકીલ એ દર્શાવી શક્યા નથી કે સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમો (૩) અને (૪) હેઠળ કલ્પાયેલ પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું છે. તેથી, પ્રથમદ્રષ્ટિએ એવું જણાય છે કે સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની આવશ્યકતાઓનું પાલન કર્યા વગર સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ કારણદર્શક સૂચના જારી કરવામાં આવી છે. આ પણ સ્વીકારેલી સ્થિતિ છે કે પ્રશ્નાધીન માલ નાશવંત સ્વભાવનો છે.

૬. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, આ અદાલતના મત મુજબ, અરજદારે અંતરિમ રાહત મંજૂર કરવા માટે મજબૂત પ્રથમદષ્ટયા કેસ સ્થાપિત કર્યો છે. અંતરિમ રાહત રૂપે, સામાવાળાઓને આથી નિર્દેશ આપવામાં આવે છે કે સીજીએસટી અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ હેઠળ સત્તાના કથિત ઉપયોગમાં અટકાયત / જપ્ત કરવામાં આવેલ પ્રશ્નાધીન માલસામાન તથા નોંધણી નં. જીજે૦૭યુયુ૭૨૫૦ ધરાવતો ટ્રક તાત્કાલિક મુક્ત કરે. તથાપિ, અરજદારે આજથી એક અઠવાડિયામાં આ અદાલત સમક્ષ એ બાબતનું બાંહેધરીપત્ર રજૂ કરવાનું રહેશે કે જો અરજદાર અંતે અરજી સંતોષકારક નહીં થાય, તો તે આગળની કાર્યવાહી અનુસાર ચલાવવામાં આવશે.

૭. બાબતમાં, જો કોઈ હોય, તો સામાવાળાઓને જવાબમાં સોગંદનામું દાખલ કરવાની સગવડ રહે તે હેતુસર, બાબતને ૨૭.૦૩.૨૦૧૯ સુધી મુલતવી રાખવામાં આવે. આજે પ્રત્યક્ષ તામીલ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવે છે. ”

૧૩. તા. ૧લી માર્ચ, ૨૦૧૯ની, આ લેખિત અરજી સાથે સંલગ્ન પરિશિષ્ટ-એ તરીકે રહેલી, આક્ષેપિત નોટિસને પડકારવાના આધાર મુખ્યત્વે નીચે જણાવેલ છે, જેમ કે લેખિત અરજીના મેમોમાં ઉઠાવવામાં આવ્યા છે.

“એ. વિવાદિત નોટિસમાં માલ મુક્ત કરાવવા માટે રૂપિયા ૬૦,૭૨,૬૩૯ ની ચુકવણી કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે, જ્યારે સ્વીકાર્ય રીતે તે માલની કિંમત રૂપિયા ૩૯,૪૩,૨૭૨ છે અને જેના પર રૂપિયા ૩,૦૦,૫૨૬ જેટલી શુલ્ક જકાત તથા રૂપિયા ૭,૦૯,૭૮૯ જેટલો આઈ.જી.એસ.ટી. પહેલેથી જ ચૂકવવામાં

આવ્યો છે; તેથી આ નોટિસ સ્પષ્ટપણે મનસ્વી, મનના પ્રયોગ વિના જારી કરાયેલ, ગેરકાયદેસર અને ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરતી છે.

બી. હાલના કેસની હકીકતો પર જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ પ્રત્યક્ષ દૃષ્ટિએ લાગુ પડતી નથી. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય તે જોગવાઈ હેઠળ કલ્પવામાં આવેલી ૫ પરિસ્થિતિઓમાં લઈ શકાય છે, અને આ બધી પરિસ્થિતિઓ કરચોરી સાથે સંબંધિત છે. તેથી, ઉક્ત જોગવાઈનો આશ્રય લેવા માટે પ્રથમ દૃષ્ટિએ એવો આક્ષેપ કરવો અને તે સાબિત કરવું આવશ્યક છે કે પ્રશ્નાધીન માલ બાબતે કરની ચુકવણી ટાળવાનો આશય હતો. હાલના કેસમાં નિર્વિવાદ રીતે માલ સાથે ઘરગથ્થુ વપરાશ માટેના બિલ ઓફ એન્ટ્રીની સાથે હિલચાલ શરૂ થાય તે પહેલાં જ વ્યવહાર પર આઈ.જી.એસ.ટી.ની ચુકવણી થયેલ હોવાનું દર્શાવતું દસ્તાવેજ જોડાયેલું હતું. તેથી, તે બિનહિસાબી માલ હતો અથવા કરની ચૂકવણી ટાળવાનો આશય હતો એવો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં, કરચોરીનો કોઈ આક્ષેપ જ ન હોવા છતાં જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશ્રય લેવું અને માલના મૂલ્ય બરાબર મહત્તમ મુક્તિદંડની માંગ કરવી, સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના, મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

સી. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ અંગે જેટલી હદ સુધી પ્રશ્ન છે, તે જોગવાઈ એવી સ્થિતિમાં, જ્યાં જીએસટી અધિનિયમોની જોગવાઈઓ તથા તે

હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોનું ઉલ્લંઘન થયેલું હોય, માલની અટકાયત કરવાની અને ત્યારબાદ લાગુ પડતા કર તથા આવા માલ પર ચૂકવવાપાત્ર કરના ૧૦૦% બરાબરની દંડરકમની ચુકવણી પર તે માલ મુક્ત કરવાની પરવાનગી આપે છે. તેથી, મૂળભૂત રીતે આ જોગવાઈ તેવા કિસ્સામાં પણ લાગુ પડે છે જ્યાં વ્યવહારમાં કર ચૂકવવાનો હોય. તેમ છતાં, હાલના કેસના હકીકતોમાં, જ્યારે જીએસટી અધિનિયમો હેઠળનો કર ઘરગથ્થુ વપરાશ માટે માલની કિલચરન્સ સમયે અગાઉથી જ ચૂકવવામાં આવ્યો છે, ત્યારે ઉક્ત જોગવાઈ અરજદારોના હકીકતો પર લાગુ પડતી નથી. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૮નું હેતુલક્ષી અર્થઘટન એવું માંગે છે કે તેનો અમલ માત્ર એવા કેસોમાં જ થવો જોઈએ જ્યાં પરિવહન થતાં માલ અંગે કરચોરી કરવાનો આશય હતો અથવા કોઈપણ સ્થિતિમાં કરચોરીની શક્યતા હતી તે સ્થાપિત થાય. ચકાસણી સમયે ઈ-વે બિલ જેવા કોઈ દસ્તાવેજનો અભાવ હોય, તો વધુમાં વધુ એટલું જ ખંડનયોગ્ય અનુમાન ઊભું થઈ શકે કે કરની ચુકવણી ટાળવાનો આશય હતો. જો કરપાત્ર વ્યક્તિ એ સ્થાપિત કરી શકે કે કરચોરી કરવાનો કોઈ આશય ન હતો, તો જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૮ની જોગવાઈઓનો અમલ કરવો માન્ય નથી.

ડી. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૮ હેઠળ જે રીતે વિચારાયેલ છે તે મુજબ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ એક ગંભીર ભંગ છે, જેના પરિણામે કરની આવકમાં લીકેજ થવાનું પરિણામ આવી શકે. તેથી એવી

જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે આવા ભંગના કેસમાં માલ માત્ર કરની ચુકવણી અને ૧૦૦% દંડની ચુકવણી પર જ મુક્ત કરી શકાય. ઉક્ત જોગવાઈનો અમલ તેવા ટેકનિકલ ભંગો પર કરી શકાતો નથી, જેમાં કરપાત્ર વ્યક્તિ એ સ્થાપિત કરવાની સ્થિતિમાં હોય કે ભંગ સ્વરૂપે ટેકનિકલ છે અને કરચોરી થવાની કોઈ શક્યતા નથી.

ઈ. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ અને કલમ ૧૩૦, જીએસટી અધિનિયમો હેઠળ કરચોરીને અંકુશમાં લેવા માટે ઘડવામાં આવેલી જોગવાઈઓ છે. તે કઠોર ઉપાયો છે, જેના દ્વારા માર્ગમાં માલ જપ્ત કરી શકાય છે અને તે માત્ર કરની ચુકવણી, ભારે દંડ અને મોટી મુક્તિદંડની રકમ ચૂકવ્યા પછી જ મુક્ત કરવામાં આવશે. આવી જોગવાઈઓનો વૈધાનિક જોગવાઈઓના તકનીકી ભંગ માટે ઉપયોગ કરવામાં આવે તો તે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ તેમજ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૩૦૧, જે દેશભરમાં વેપાર અને વાણિજ્યનો મુક્ત પ્રવાહ રહે તેવી આવશ્યકતા નિર્ધારિત છે, તેના ભંગની દૃષ્ટિએ અસુરક્ષિત બની જશે.

એફ. અરજદારો સુનાવણીના સમયે ઉપરોક્ત કોઈપણ આધારો ઉમેરવા, તેમાં ફેરફાર કરવા, સુધારો કરવા અને/અથવા કાઢી નાંખવા માટે અદાલતની મંજૂરી માંગે છે.”

૧૪. અન્ય તમામ સંલગ્ન રિટ અરજીઓના હકીકતો સમાન ન પણ હોઈ શકે, પરંતુ અંતે, અન્ય સંલગ્ન રિટ અરજીઓમાં પણ ઉઠાવવામાં આવેલ મુદ્દો પ્રારંભિક

તબક્કે અધિકારીઓની અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ લાગુ કરવાની સત્તા સંબંધિત છે. રિટ અરજદારોની તરફેથી રજૂઆતો;

૧૫. રિટ અરજદારઓ તરફથી હાજર રહેલા વિધાવંત વકીલ શ્રી ઉચિત શેઠએ તેમની રજૂઆત લેખિતરૂપે કરી છે. રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“(૧) જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ પરિવહન દરમિયાન રહેલા માલની અટકાયત માટે જોગવાઈ કરતી વિશેષ જોગવાઈ છે. એકવાર આ જોગવાઈ હેઠળ માલની અટકાયત કરવામાં આવે, ત્યારબાદ સમગ્ર જોગવાઈનો ફરજિયાતપણે પાલન કરવું જરૂરી બને છે. કેન્દ્રીય/ગુજરાત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૨૯ (અહીં આગળ “જીએસટી અધિનિયમો” તરીકે ઉલ્લેખિત) પરિવહન દરમિયાન રહેલા માલની અટકાયત અને જમી માટે જોગવાઈ કરતી વિશેષ જોગવાઈ છે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૧) મુજબ જીએસટી અધિનિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં પરિવહન કરવામાં આવતા માલની અટકાયત માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, ત્યારે એ જ જોગવાઈના અનુવર્તી ભાગમાં એવું આવશ્યક કરવામાં આવ્યું છે કે જો માલનો માલિક આગળ આવે અને કરપાત્ર માલના કિસ્સામાં આવા માલ પર ચુકવવાપાત્ર કરના ૧૦૦% બરાબર કર અને દંડની રકમ ચૂકવે, અને મુક્ત માલના કિસ્સામાં માલની કિંમતના ૨% બરાબર અથવા રૂપિયા ૨૫,૦૦૦, જે ઓછું હોય તે રકમ ચૂકવે, તો માલ મુક્ત કરવો પડે. માલનો માલિક કર અને દંડની ચુકવણી કરવા આગળ ન આવે તો પણ, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૧)(બી) મુજબ,

કરપાત્ર માલના કિસ્સામાં માલની કિંમતના ૫૦% બરાબર, તે પર ચૂકવાયેલ કરની રકમ ઘટાડ્યા પછીની કર અને દંડની રકમ તથા મુક્ત માલના કિસ્સામાં માલની કિંમતના ૫% બરાબર અથવા રૂપિયા ૨૫,૦૦૦, જે ઓછું હોય તે રકમ ચૂકવવામાં આવે તો માલ મુક્ત કરવાની જોગવાઈ છે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૫) ખાસ કરીને જોગવાઈ કરે છે કે ઉપકલમ (૧) માં દર્શાવેલી રકમની ચુકવણી થતા, ઉપકલમ (૩) માં નિર્દિષ્ટ નોટિસ સંબંધિત બધી કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે. વધુમાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જ્યાં માલનું પરિવહન કરનાર વ્યક્તિ અથવા માલનો માલિક એવી અટકાયત અથવા જમીંથી ૧૪ દિવસની અંદર ઉપકલમ (૧) મુજબની કર અને દંડની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય, ત્યાં કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ અનુસાર આગળની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે. આવી જોગવાઈઓને ધ્યાનમાં લેતાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માલની અટકાયત કરનાર માનનીય સત્તાધિકારીઓ પર એ ફરજિયાત છે કે તેઓ જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૧) હેઠળ કર અને દંડની ચુકવણી માટે નોટિસ આપે અને માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે માલિક અથવા પરિવહનકાર અટકાયત અથવા જમીંથી ૧૪ દિવસની અંદર એવો કર અને દંડ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય, ત્યારે જ માનનીય સત્તાધિકારીઓને જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમી સંબંધિત કાર્યવાહી આરંભવાની પરવાનગી આપી શકાય. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માલની અટકાયત કર્યા પછી, ઉક્ત જોગવાઈ હેઠળ નિર્ધારિત આગળની પ્રક્રિયાનું પાલન

કર્યા વિના અને સીધી જ જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જપ્તી માટે નોટિસ જારી કરવી, સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્રવિહોળી, ખોટી અને ગેરકાયદેસર છે.

(૨) જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ અને કલમ ૧૩૦ બંને કરચોરી રોકવા માટે બનાવવામાં આવેલી જોગવાઈઓ છે અને તેથી તેમનું સુસંગત રીતે અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે. આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ તેમજ કલમ ૧૩૦ બંને એવી જોગવાઈઓ છે, જેઓ કરચોરી રોકવા માટે રચાયેલ છે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૯ પૂર્ણ થયેલા પુરવઠા વ્યવહાર પર કર વસૂલાતની જોગવાઈ કરે છે. વધુમાં, પુરવઠા વ્યવહાર પરનો કર આગામી મહિનાની ૨૦મી તારીખે અથવા તે પહેલાં ભરવાની જીએસટીઆર-૩બી વિધિમાં માસિક રિટર્ન સાથે ચુકવવાનો રહે છે. તેમ છતાં, પુરવઠાકર્તાઓ કરની ચુકવણીથી બચી ન જાય તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૬૮ સરકારને માલ સાથે રાખવાના દસ્તાવેજો નિર્ધારિત કરવાની સત્તા આપે છે. કેન્દ્રીય/ગુજરાત માલ અને સેવા કર નિયમોનો નિયમ ૧૩૮એ (આગળ “જીએસટી નિયમો” તરીકે ઉલ્લેખિત) ચલણ/પ્રવેશ બિલ/ડિલિવરી ચલણ સાથે ઈ-વે બિલને માલ સાથે રહેનારા દસ્તાવેજો તરીકે નિર્ધારિત કરે છે. જો માલની પરિવહન દરમિયાન તપાસ થાય ત્યારે આવા દસ્તાવેજોમાંનો કોઈ એક ગેરહાજર હોવાનું જણાય, અથવા દસ્તાવેજોમાં કોઈ મહત્વપૂર્ણ અસંગતિ હોવાનું માલૂમ પડે, તો કરપાત્ર ઘટના

અર્થાત્ પુરવઠો હજી પૂર્ણ થવાનો બાકી હોવા છતાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ માલની અટકાયત કરવાની મંજૂરી આપે છે, કારણ કે તે પરિવહન જીએસટી અધિનિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં થાય છે. વધુમાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૧) એ નિર્દેશ આપે છે કે જ્યાં માલિક આવા કર અને દંડની ચુકવણી કરવા આગળ આવે છે, ત્યાં કર તથા કરના ૧૦૦% બરાબર દંડની ચુકવણી ઉપર માલ મુક્ત કરવો. આ રીતે, પુરવઠો હજી પૂર્ણ થવાનો બાકી હોવા છતાં અને કરની ચુકવણી માટેની સમયમર્યાદા હજી પૂર્ણ ન થઈ હોવા છતાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯માં કર તથા દંડ બંનેની ચુકવણીની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. વધુમાં, નોંધનીય છે કે કરના ૧૦૦% જેટલા દંડનો દર જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪ હેઠળ છે, જે છેતરપિંડી અથવા કરચોરીના પ્રસંગો માટે નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, જ્યારે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૩(૯) હેઠળ છેતરપિંડી અથવા કરચોરીનો સમાવેશ ન કરતી સામાન્ય પરિસ્થિતિઓ માટે ૧૦% દંડની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. વધુમાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૭(પ)(૧) અનુસાર, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪, ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓ મુજબ ચૂકવવામાં આવેલા કોઈપણ કર અંગે ઈનપુટ કર જમા મંજૂર થતું નથી. તેથી, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ને કલમ ૭૪ અને કલમ ૧૩૦ સાથે સમૂહિત કરવામાં આવી છે, જે નિર્વિવાદ રીતે કરચોરીના કેસોમાં આહ્વાનયોગ્ય છે. આવી તમામ જોગવાઈઓનું સામૂહિક વાચન દર્શાવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ કરચોરીને નિયંત્રિત કરવા માટે જ ઘડવામાં આવી છે. તેથી, સામાવાળાઓનો

એવો તર્ક કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ કરચોરી રોકવા માટે બનાવવામાં આવેલી વિશેષ જોગવાઈ છે, તે જીએસટી અધિનિયમોની જોગવાઈઓની યોજનાને વિરુદ્ધ છે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળનો કર અને દંડ નિર્ધારિત અવધિમાં ચૂકવવામાં ન આવે, ત્યારે જ માનનીય સત્તાધિકારીઓ દ્વારા જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦નો આશરો લેવો શક્ય બને છે.

૩. અન્ય કોઈપણ અર્થઘટન જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ ને અસંવિધાનિક બનાવશે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ નું એવું અર્થઘટન કે તે કરચોરીની તપાસ સિવાયના હેતુ માટે છે, તેને અસંવિધાનિક બનાવશે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ જેવી જોગવાઈઓ વેચાણ કર સંબંધિત વિધિઓ હેઠળ અસ્તિત્વમાં હતી, જેને અદાલતો સમક્ષ આ આધારે પડકારવામાં આવી હતી કે તેઓ સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૦૧ હેઠળ ખાતરી આપવામાં આવેલી વેપાર, વાણિજ્ય અને અવરજવર કરવાની સ્વતંત્રતાનું ઉલ્લંઘન કરે છે. આવી જોગવાઈઓ બનાવવા અંગેની ધારાસભ્ય સત્તાક્ષમતાને પણ પડકારવામાં આવી હતી. આવા તમામ પ્રસંગોએ પરિવહન દરમિયાન માલની અટકાયત બાબતની જોગવાઈઓની બંધારણીય માન્યતા માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે આ આધારે યથાવત રાખી છે કે તે કરચોરીની તપાસ માટે રચાયેલી જોગવાઈઓ હતી અને તેથી સત્તાસીમામાં હતી. આ સંદર્ભમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના નીચેના ચુકાદાઓનો ઉલ્લેખ કરી શકાય:

(એ). સોધી ટ્રાન્સપોર્ટ કો. અને અન્ય વિ./રાજ્ય ઉત્તર પ્રદેશ (૧૯૮૬) ૬૨
એસટીસી ૩૮૧ (એસસી) [૧લી સંકલન – પાનું ૫, સંબંધિત અવલોકનો પાનું
૧૧,૧૨ પર]

(બી). રાજ્ય રાજસ્થાન અને અન્ય વિ./ડી.પી. મેટલ્સ (૨૦૦૧) ૧૨૪
એસટીસી ૬૧૧ (એસસી) –૧લી સંકલન – પાનું ૪૯, સંબંધિત અવલોકનો
પાનું ૭૨, પરિષેદ ૨૯]

(જ) સરકારનું પરિપત્ર દર્શાવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ નાની
અસંગતતાઓ માટે નિર્ધારિત નથી. હકીકતમાં, કેન્દ્રીય પરોક્ષ કર અને કસ્ટમ્સ
બોર્ડ દ્વારા જારી કરાયેલું પરિપત્ર નં. ૬૪/૩૮/૨૦૧૮-જીએસટી, તા.
૧૪.૯.૨૦૧૮ (૨જી સંકલન – પાનું ૧) સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે જીએસટી
અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ ઈ-વે બિલના અભાવ જેવી ગંભીર અસંગતતાઓ
માટે છે અને માલ સાથે રહેલા દસ્તાવેજોમાં નાની ભૂલો માટે નથી. આવી નાની
ભૂલોના કિસ્સામાં સત્તાધિકારીઓને જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૫ હેઠળ
સામાન્ય દંડ લાદવા માટે નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો છે, જેના માટે મહત્તમ
કાયદેસર મર્યાદા રૂપિયા ૨૫,૦૦૦ છે.

૫. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ કર અને દંડનું નિર્ધારણ કરવાની
તથા ઝડપી વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવાની સરળ પદ્ધતિ પૂરી પાડે છે. તેથી,
જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯નો હેતુ કરચોરીને રોકવાનો છે તે સ્પષ્ટ
હોય છતાં, તે જોગવાઈ હેઠળ અટકાયતમાં રાખવામાં આવેલા માલની મુક્તિ

મેળવવા માટે સમયમર્યાદાબદ્ધ રીતે ચુકવવાની રકમની સરળ ગણતરીની વ્યવસ્થા પણ કરે છે. સત્તાધિકારીઓને કરચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો સ્થાપિત કરવાની જરૂર રહેતી નથી. જો પરિવહન દરમિયાન માલને અટકાવવામાં આવે અને માલ સાથેના દસ્તાવેજો ખામીયુક્ત અથવા ગેરહાજર હોવાનું જણાય, તો સત્તાધિકારીઓ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ તરત જ માલને અટકાયતમાં રાખી શકે છે અને કર તથા ૧૦૦% દંડની માંગ કરી શકે છે. જો માલનો માલિક આગળ આવે અને અટકાયતના ૧૪ દિવસની અંદર આવી ચુકવણી કરે, તો આ જોગવાઈ અનુસાર માલની તાત્કાલિક મુક્તિ ફરજિયાત બને છે. પરંતુ જો કરદાતા આવી ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાય છે, જેમાં સત્તાધિકારીઓએ કરચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો સ્થાપિત કરવો પડે છે અને ત્યારબાદ કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓને આધારે જમીના બદલે દંડની રકમ પણ નિર્ધારિત કરવી પડે છે. તેથી, બંને જોગવાઈઓની સમગ્ર યોજના પૂર્ણરૂપે વાંચવામાં આવે તો તે સ્પષ્ટ થાય છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ કરદાતાને કર અને દંડની તાત્કાલિક ચુકવણી કરીને માલ મુક્ત કરાવવાની મંજૂરી આપે છે, અને તે કરવામાં નિષ્ફળ જાય તો જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ માલ ગુમાવવાનો ભય તેના પર રહેલો હોય છે. બીજી તરફ, જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ સત્તાધિકારીઓને કરચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાને સ્થાપિત કરવાની જરૂરિયાતમાંથી પણ મુક્તિ મળે છે, જ્યારે આવી બાબત જી.એસ.ટી.

અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ માટે પૂર્વઆવશ્યકતા છે. આવો દષ્ટિકોણ માનનીય કેરળ હાઈકોર્ટે નૌશાદ અલ્લાક્કટ વિ./સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર (૨૦૧૯) ૬૧ જી.એસ.ટી.આર. ૨૯૭ (કેર.) (૧લી સંકલન – પાનું ૧૧૩, સંબંધિત અવલોકન પાનું ૧૧૭ પર) કેસમાં અગાઉથી જ સ્વીકાર્યો છે.

૬. જો કપટ, કરચોરી વગેરે નોંધાય, તો પણ વિવાદનિર્ધારક સત્તાધિકારીએ કાર્યવાહીનો અંત લાવવા માટે તાત્કાલિક કર અને દંડના રાહતદરના ચુકવણાનો વિકલ્પ આપવો આવશ્યક છે. જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯નું વાચન આવી વિધાનસભાકીય નીતિના પ્રકાશમાં કરવાનું છે. અરજદાર સૂચવી શકે છે કે હકીકતમાં જો વિવાદનિર્ધારણની કાર્યવાહીમાં કપટ, કરચોરી વગેરેનો આક્ષેપ કરવામાં આવે, તો જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪ દંડ સાથે કરના વિવાદનિર્ધારણ અને માંગ માટેની પદ્ધતિ પ્રદાન કરે છે. આવી જોગવાઈ હેઠળ પણ, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪(પ)ના બળે કરદાતાને નોટિસ જારી થાય તે પહેલાં કર, વ્યાજ અને ૧૫% દંડ ભરવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવ્યો છે અને જો આવી ચુકવણી કરવામાં આવે, તો જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪(૬) મુજબ આગળ કોઈ નોટિસ આપવાની રહેતી નથી. વધુમાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪(૮)માં એ પણ જોગવાઈ છે કે જો કપટ, કરચોરી વગેરેનો આક્ષેપ કરતી નોટિસ જારી કરવામાં આવી હોય અને કરદાતા કર, વ્યાજ અને ૨૫% દંડ ભરી દે, તો ઉક્ત નોટિસ સંબંધિત તમામ કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી ગણાશે. કરદાતા એવો વિકલ્પ ન અપનાવે અને વિદ્વાન વિવાદનિર્ધારક

સત્તાધિકારી હુકમ પારિત કરવા આગળ વધે, તો પણ જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૭૪(૧૧)માં એ જોગવાઈ છે કે હુકમની જાણ થયા પછી ૩૦ દિવસની અંદર વ્યાજ સાથેનો કર અને ૫૦% દરે દંડ ભરવામાં આવે, તો કાર્યવાહીનો અંત લાવવામાં આવે. તેથી સ્પષ્ટ થાય છે કે આક્ષેપિત કપટ અને કરચોરી જેવા મામલાઓમાં પણ તાત્કાલિક ચુકવણી કરવા માટે કરદાતાને પ્રોત્સાહન આપવાની વિધાનસભાકીય નીતિ છે અને તે જેટલું વહેલું ચુકવણી કરે, તેટલો ઓછો દંડ ચૂકવવાનો તે જવાબદાર બને છે. વધુમાં, આવી ચુકવણી થતાં જ કરદાતા વિરુદ્ધની તમામ કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવે છે. આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯નું વાચન પણ આવી નીતિના પ્રકાશમાં કરવાનું આવશ્યક છે. તે કરદાતાને ૧૦૦% દંડ સાથે કરની ચુકવણી કરીને કાર્યવાહીનો અંત લાવવાની મંજૂરી આપે છે. કર અને દંડની તાત્કાલિક ચુકવણીના કિસ્સામાં વિવાદનિર્ધારણમાં દંડની ઘટાડેલી ચુકવણીની તક આપવામાં આવે અને બીજી તરફ માલ પરિવહન દરમિયાન અટકાવવામાં આવે તો સીધી જ જમીની કાર્યવાહી કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, એવી વિધાનસભાની મંજૂરી ક્યારેય હોઈ શકે નહીં. આવી વ્યાખ્યા જીએસટી અધિનિયમોની વિધાનસભાકીય નીતિ અને યોજનાના વિરુદ્ધ જશે. તેથી, ચુકિતસંગત અને સંદર્ભસહિત વ્યાખ્યા એ જ બનશે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની કાર્યવાહી માત્ર ત્યારે જ આરંભી શકાય જ્યારે કરદાતા જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માંગવામાં આવેલ કર અને દંડ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં ભરવામાં નિષ્ફળ જાય.

(૭) અટકાયત અને જમી વિના જમીકરણ થઈ શકતું નથી. તેથી, કલમ ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરતાં પહેલાં, કલમ ૧૨૯ નો આશ્રય લેવો અને તેનું સંપૂર્ણપણે પાલન કરવું આવશ્યક છે. અટકાયત અને જમી વિના માલનું જમીકરણ થઈ શકતું નથી. કારણ કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોમાં પરિવહન દરમિયાનના માલની અટકાયત અને જમી માટે જોગવાઈ કરતી એકમાત્ર કલમ ૧૨૯ છે, તેથી અટકાયત/જમી જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૧) હેઠળ જ કરવી પડે. જો એવું હોય, તો તે જ ઉપકલમનો બાકીનો ભાગ તેમજ કલમ ૧૨૯ ની બાકીની ઉપકલમોનું પણ સંપૂર્ણપણે પાલન કરવું જરૂરી બને છે. વિદ્વાન સત્તાધિકારીઓ દ્વારા, આવી જોગવાઈ હેઠળ અટકાયત/જમી કરવામાં આવી હોવા છતાં, જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ નું સંપૂર્ણપણે પાલન કરવામાં ઈનકાર કરવો સત્તાધિકાર વિહોણો અને ગેરકાયદેસર છે.

૮. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૨), જે કલમ ૬૭(૬) ને સ્વીકારે છે, તે પણ આ જોગવાઈના અર્થઘટન અંગે સંકેત આપે છે. વધુમાં, નોંધનીય છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૨) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૬૭(૬) ની જોગવાઈઓ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ પર જરૂરી ફેરફારો સાથે લાગુ પડશે. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૬૭(૬) ના અવલોકનથી જણાય છે કે તે તપાસની કાર્યવાહીના દરમિયાન જમી થયેલી માલસામાનની મુક્તિ અંગે જોગવાઈ કરે છે. વિનમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ

૬૭(૬) બે ભાગોમાં કાર્ય કરે છે, અર્થાત્, નિર્ધારિત મુજબ બોન્ડ રજૂ કરીને અને સુરક્ષા પૂરી પાડીને માલસામાનને અસ્થાયી ધોરણે મુક્ત કરી શકાય છે અથવા કર, વ્યાજ અને દંડની ચુકવણી પર માલસામાનને અંતિમરૂપે મુક્ત કરી શકાય છે. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ ના અર્થઘટનના હેતુસર આવી જોગવાઈના અનુકૂળનથી એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં આવે છે કે જો કર, વ્યાજ અને દંડની ચુકવણી કરવામાં આવે, તો માલસામાનને અંતિમરૂપે મુક્ત કરવાના થાય, જ્યારે જો માત્ર બોન્ડ સાથે સુરક્ષા પૂરી પાડવામાં આવે, તો માલસામાનને અસ્થાયી ધોરણે મુક્ત કરવાના થાય.

૯. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૬૭(૬) નો અર્થ એવો કરી શકાય નહીં કે તે સંપૂર્ણરૂપે કામચલાઉ મુક્તિની જોગવાઈ કરે છે. આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૬૭(૬) નો અર્થ એવો કરી શકાય નહીં કે તે સંપૂર્ણરૂપે કામચલાઉ મુક્તિની જોગવાઈ કરે છે. “કામચલાઉ આધાર પર” શબ્દપ્રયોગ માત્ર સુરક્ષા પૂરી પાડવા અને બોન્ડ આપવા પર માલની મુક્તિ કરવામાં આવે તેવા કિસ્સામાં જ લાગુ પડે છે. તે જોગવાઈના બીજા ભાગ પર લાગુ પડતો નથી, જેમાં કર, વ્યાજ અને દંડની ચુકવણી પર માલની મુક્તિ કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. આવા અર્થઘટનને નીચે દર્શાવેલ કારણો દ્વારા આધાર મળે છે:

(૧) “કામચલાઉ ધોરણે” વાક્યપ્રયોગનો ઉપયોગ કલમ ૬૭(૬) ના રજા ભાગ સુધી પાછા કરવાથી, તે જોગવાઈના અંતે આવેલ “જેમ પરિસ્થિતિ હોય તેમ” વાક્યપ્રયોગ નિર્ર્થક બની જશે.

(૨) “કામચલાઉ મુક્તિ”નો અનિવાર્ય અર્થ એ થાય છે કે જરૂર પડે ત્યારે માલ રજૂ કરવાની જવાબદારી આકારણીગ્રસ્ત પર યથાવત્ રહે છે. તેથી જી.એસ.ટી. આઈ.એન.એસ.-૦૪ પ્રારૂપમાં બોન્ડ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો છે, જેનો સંબંધિત ઉતારો નીચે મુજબ છે:

જ્યારે કે હું આથી એવી બાંહેધરી આપું છું કે અધિનિયમ હેઠળ સમ્યક રીતે સત્તાધિકૃત યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જ્યારે અને જેમ જરૂરી ગણવામાં આવે ત્યારે મારા હવાલે કામચલાઉ રીતે મુક્ત કરાયેલ ઉપરોક્ત માલ હું રજૂ કરીશ.

આવો બોન્ડ માત્ર ત્યારે જ રજૂ કરવો આવશ્યક છે જ્યારે માલ સુરક્ષાના આધારે મુક્ત કરવામાં આવે. આવી સ્થિતિમાં, જો માલ કર, વ્યાજ અને દંડની ચુકવણી પર મુક્ત કરવામાં આવે તો કલમ ૬૭(૬) મુજબ એવો કોઈ બોન્ડ આવશ્યક નથી, જે દર્શાવે છે કે આવા કિસ્સામાં માલની મુક્તિ અંતિમ છે.

(૩) સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિસ ટેક્સ નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૧૪૦ (આગળ જતાં “જી.એસ.ટી. નિયમો” તરીકે ઉલ્લેખિત), જે માલના કામચલાઉ મુક્તિ માટે જોગવાઈ કરે છે, તે પાછા ફરત માલના મૂલ્યના બોન્ડ સાથે સુરક્ષા

પૂરું પાડવામાં આવે તેવા કિસ્સામાં જ કામચલાઉ મુક્તિની સંભાવનાનો ઉલ્લેખ કરે છે.

(જ) બગડી જતી ચીજવસ્તુના મામલે, કારણ કે કરઆંકિત વ્યક્તિ માટે એવી બાહેધરી આપવી શક્ય ન હોય કે તે માંગણી થતાં માલ રજૂ કરશે, તેથી કામચલાઉ મુક્તિની કોઈ સંકલ્પના નથી. જીએસટી નિયમોના નિયમ ૧૪૧ હેઠળ કર, વ્યાજ અને દંડની રકમ અથવા માલના બજાર મૂલ્ય, એમમાંથી જે ઓછું હોય તે ચૂકવવા પર બગડી જતાં માલની અંતિમ મુક્તિનો પ્રાપ્તિ કરવામાં આવ્યો છે. આમ, બગડી જતી ચીજવસ્તુના મામલે અંતિમ જવાબદારી કર, વ્યાજ અને દંડની રકમ સુધી મર્યાદિત રહે છે. આથી ફરી એકવાર સ્પષ્ટ થાય છે કે જો કર, વ્યાજ અને દંડ તાત્કાલિક ચૂકવી દેવામાં આવે, તો કરઆંકિત વ્યક્તિની કોઈ વધુ જવાબદારીનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. વિધાનમંડળની કચેરી એવી મંજૂર હોઈ શકે નહીં કે બગડી જતી ચીજવસ્તુઓ બાબતે તેઓ કર, વ્યાજ અને દંડની ચૂકવણીથી સંતોષ માને, પરંતુ બગડી ન જતી ચીજવસ્તુઓ બાબતે, કર, વ્યાજ અને દંડ ચૂકવવામાં આવ્યા હોવા છતાં, જમીની વધુ કાર્યવાહી ચાલુ રાખી શકાય. (આમ, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૬૭(૬) હેઠળ કર, વ્યાજ અને દંડની ચૂકવણી પર માલની અંતિમ મુક્તિનો પ્રાપ્તિ છે અને આ જોગવાઈ કલમ ૧૨૯ પર જરૂરી ફેરફારો સાથે લાગુ કરવામાં આવી હોવાથી, માર્ગમધ્યે અટકાયત કરાયેલા માલ બાબતે જો કર, વ્યાજ અને દંડ ચૂકવવામાં આવે, તો માલને અંતિમ રીતે મુક્ત કરવો આવશ્યક બને છે અને

જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની કોઈ વધુ કાર્યવાહી રહી શકતી નથી.

(૧૦) એ સદ્દ રીતે સ્થિર થયેલું છે કે કરલાદી કાયદાઓમાં પણ હેતુલક્ષી અર્થઘટન અપનાવવાનું રહે છે. આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે હવે એ સદ્દ રીતે સ્થિર થયેલું છે કે હેતુલક્ષી અર્થઘટનનો સિદ્ધાંત કરલાદી કાયદાઓ પર પણ લાગુ પડે છે, ખાસ કરીને ત્યારે જ્યારે શબ્દશઃ અર્થઘટન વિસંગતિ અથવા અસંગતતા તરફ દોરી જાય. આ સંદર્ભે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના સ્ટેટ ઓફ ફેરના અને અન્ય વિ. એ.પી. મમ્મીકુટ્ટી એ.આઈ.આર. ૨૦૧૫ એસ.સી. ૩૦૦૯ ના મામલાના ચુકાદાનો ઉલ્લેખ કરી શકાય, જેમાં નીચે મુજબ પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યો હતો:

૧૬. કેશવજી રવજી એન્ડ કંપની વિ. સી.આઈ.ટી. (૧૯૯૦) ૨ એસ.સી.સી. ૨૩૧ માં આ સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું છે કે જ્યારે કરવેરા સંબંધિત કાયદામાં શાબ્દિક અર્થઘટનથી એવો પરિણામ આવે કે જે વિધાનના હેતુને સાધતું ન હોય, ત્યારે તે હેતુ સાથે સુસંગત એવું અન્ય અર્થઘટન અપનાવી શકાય.

(૧૧) કારણ કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ તથા ૧૩૦ બંનેમાં નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટ કલમો સામેલ છે, તેથી વિધાનમંડળની યોજના તથા મનશાને સ્પષ્ટ કરીને અર્થઘટન કરવું જોઈએ. વિનમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે, કારણ કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ તથા ૧૩૦ બંનેમાં નોન-

ઓબ્સ્ટેકલ કલમો સામેલ છે, તેથી તેમનું અર્થઘટન જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની યોજનાના અનુસંધાને કરવામાં આવે અને વિધાનમંડળની મનશા બહાર પાડવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે. આ સંદર્ભે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના જે.કે. કોટન સ્પિનિંગ એન્ડ વીવિંગ મિલ્સ કો. લિ. વિ./એસ. સ્ટેટ ઓફ ઉત્તર પ્રદેશ એન્ડ અધર્સ એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૧૧૭૦ (૧લી સંકલન – પાનું ૯૩, સંબંધિત અવલોકનો પાનું ૭ થી ૧૦ પર) ના કેસમાં આપેલા ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈ શકાય. આવી પરિસ્થિતિમાં બન્ને જોગવાઈઓનું સૌથી ચુકિતસંગત અર્થઘટન એ હશે કે તેમનું સુસંગત નિર્માણ કરવામાં આવે, જેમ કે ઉપર અગાઉ સૂચવવામાં આવ્યું છે. વાસ્તવમાં, જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ ને પરિવહન દરમિયાન માલની અટકાયત અંગે વ્યવહાર કરતી વિશેષ જોગવાઈ કહી શકાય અને તેથી આ દૃષ્ટિએ પણ તેને જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ઉપર પ્રાધાન્ય મળવું જોઈએ.

(૧૨) સામાન્ય અવિરોધ કલમનું પરિસ્થિતિસાપેક્ષ અર્થઘટન કરવું પડે છે. વધુમાં, વિનમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ માં આવતી સામાન્ય અવિરોધ કલમ જેવી કલમનું અર્થઘટન પરિસ્થિતિસાપેક્ષ રીતે કરવું જરૂરી છે. આવી અવિરોધ કલમથી કઈ જોગવાઈઓ અતિક્રાંત ગણાશે અને કઈ નહીં, તે અંગે નિર્ધારણ કરવું જરૂરી છે. આ જોગવાઈનું અર્થઘટન એવું કરી શકાય નહીં કે તે સ્વતંત્ર રીતે એકલી જ અસ્તિત્વમાં છે. આ સંદર્ભે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ઈન્દ્રા કુમાર પટોદિયા અને અન્ય વિ.

રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. એ.આઈ.આર. ૨૦૧૩ એસ.સી. ૪૨૬ (૨મો સંકલન – પાનું ૪૧, સંબંધિત અવલોકનો પાનું ૪૫ પેરા ૧૨) ના ચુકાદા પર આધાર મૂકવામાં આવે છે. આ જ પ્રકારનો અભિગમ આ માનનીય અદાલતે પણ રાજરત્ના મેટલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ. વિ. ગુજરાત રાજ્ય, વિશેષ દિવાળી અરજી નં. ૧૫૦૯૩/૨૦૧૮, તા. ૨૦.૬.૨૦૧૯ ના રોજ નિર્ણય કરાયેલ, એવા મામલે સ્વીકાર્યો છે.

(૧૩) જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ નો સીધો આશ્રય લેવાથી જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬) નિર્થીક બની જશે. વધુમાં, આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ નો સીધો આશ્રય લેવાથી જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬) નિર્થીક બની જશે. વિધાનમંડળને જાણ હતી કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ માં અતિપ્રભાવક જોગવાઈ સમાવિષ્ટ છે. તેમ છતાં, જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬) માં એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી કે જીએસટી અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશ્રય માત્ર ત્યારે જ લેવામાં આવશે જ્યારે માલિક અથવા વાહક અટકાયત અથવા જમી થયાની ૧૪ દિવસની અંદર કર અને દંડની ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય. આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે એવો અર્થઘટન, જે કાયદાના કોઈપણ ભાગને નિર્થીક બનાવે, તે ટાળવો જોઈએ. આ સંદર્ભે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ.

હંસોલી દેવી એ.આઈ.આર. ૨૦૦૨ એસસી ૩૨૪૦ (૨મું સંકલન – પાનું ૪) ના મામલામાં આપેલા ચુકાદા પર નિર્ભરતા મૂકવામાં આવે છે.

(૧૪) જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬)નું અર્થઘટન વસૂલીની જોગવાઈ તરીકે કરી શકાય નહીં જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬)નું અર્થઘટન બાકી રહેલ કર અને દંડની વસૂલી માટે રચાયેલ જોગવાઈ તરીકે કરી શકાય નહીં. અરજદાર જણાવે છે કે જો કોઈપણ રીતે કર અને દંડની ચુકવણી કરવામાં ન આવે, તો વિદ્વાન સત્તાધિકારીઓ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૭૯ હેઠળ માલ જપ્ત કરી શકે છે અને ત્યારબાદ બાકી રકમની વસૂલી માટે તેનું વેચાણ કરી શકે છે. તેમ છતાં, એવા કિસ્સામાં વધેલી વેચાણ આવક કરદાતાને આપવી પડશે. જ્યારે તેની વિરુદ્ધ, જમીની સ્થિતિમાં માલનું માલિકી હક પોતે જ સરકારમાં નિહિત થઈ જશે. તેથી, જમી કરવા માટે વિદ્વાન સત્તાધિકારીઓએ કરની ચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો સ્થાપિત કરવો આવશ્યક રહેશે. તેથી સવિનય રજૂ કરવામાં આવે છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬)નો એકમાત્ર સંભવિત પ્રભાવ એટલો જ છે કે તે કરદાતા માટે એક ચેતવણીરૂપે કાર્ય કરે છે કે જો તે તરત જ કર, વ્યાજ અને દંડની ચુકવણી કરવામાં નિષ્ફળ જાય, તો તેને સમગ્ર માલ ગુમાવવાનો જોખમ રહેશે. તેથી જમીની કાર્યવાહી માત્ર ત્યારે જ શરૂ કરી શકાય, જ્યારે અટકાયત અને જમીની ૧૪ દિવસની અંદર કર અને દંડની ચુકવણી કરવામાં ન આવી હોય. કોઈપણ અન્ય અર્થઘટન અનિવાર્ય રીતે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯(૬)ને નિર્થક બનાવી દેશે.

(૧૫) વૈકલ્પિક રીતે, અને કોઈ પણ સ્થિતિમાં, જો સ્વતંત્રપણે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ લાગુ કરવામાં આવી હોય તો પણ વાહન અને માલ મુક્ત કરવા આવશ્યક છે. ઉપરોક્ત રજૂઆતોને અશ્વત્થ રાખીને અને વૈકલ્પિક રીતે, આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે દલીલના હિતાર્થે એવું માન્ય ધરી લેવાય કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની ચુકવણી થવાથી જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં અવરોધ થતો નથી, તો પણ ઓછામાં ઓછું સુરક્ષા પૂરી પાડવા પર અથવા જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત રકમની ચુકવણી કરવા પર માલ અને વહન-સાધનને કામચલાઉ ધોરણે મુક્ત કરવા આવશ્યક છે. તેથી, જો માનનીય સત્તાધિકારીઓને અનુસર્ગમાં આ માન્યતાના આધારે કે કરચુકવણી ટાળવાના આશયથી માલનો પુરવઠો કરવામાં આવી રહ્યો છે, જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ લાગુ કરવાની સત્તા હોય, તો પણ માલને સુરક્ષા પૂરી પાડવા પર અથવા જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત રકમની ચુકવણી કરવા પર કામચલાઉ ધોરણે મુક્ત કરવો જોઈએ. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળની જમીની કાર્યવાહી માટે પુરાવાઓની તપાસ/ઉલટ-તપાસ કર્યા બાદ સંપૂર્ણ વિધિવત્ નિર્ણયપ્રક્રિયા આવશ્યક છે. આવી દીર્ઘકાળીન નિર્ણયપ્રક્રિયા લંબિત હોય ત્યાં સુધી વાહન અને માલને જસ અવસ્થામાં રાખી શકાય નહીં. દલીલના હિતાર્થે એવું માન્ય ધરી લેવાય કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૬૭(૬) સમગ્રરૂપે કામચલાઉ મુક્તિનો ઉલ્લેખ કરે છે, તો પણ સ્થિતિ એવી જ રહેશે. કર અને દંડ સંપૂર્ણપણે

ચૂકવવામાં આવ્યા હોવા છતાં માલ અને વહન –સાધનને કામચલાઉ ધોરણે પણ મુક્ત કરવાનો માનનીય સામાવાળા સત્તાધિકારીઓનો ઇનકાર અધિકારક્ષેત્રવિહોણો, મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

(૧૬) કોઈ પણ દષ્ટિકોણથી જોવામાં આવે તો માનનીય સામાવાળા સત્તાધિકારીઓની આક્ષેપિત કાર્યવાહી ટકાઉ નથી. આથી, કોઈ પણ દષ્ટિએ જોવામાં આવે તો, માનનીય સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ દ્વારા જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયા પૂર્ણ કર્યા વિના સીધેસીધું જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશરો લઈને કરવામાં આવેલી આક્ષેપિત કાર્યવાહી સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના, મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે. કોઈપણ સ્થિતિમાં, જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત કર અને દંડ સંપૂર્ણ ચૂકવવામાં આવ્યા હોવા છતાં માલ અને વાહન છોડવાનો ઇનકાર કરવો સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના અને ગેરકાયદેસર છે.

(૧૭) પરિવહનમાં રહેલા માલને અટકાવતી સત્તાધિકારી માલના મૂલ્યાંકનના મુદ્દામાં પ્રવેશી શકતી નથી. એક કેસમાં વિદ્વાન સામાવાળા સત્તાધિકારીઓએ માલના મૂલ્યાંકન અંગે વિવાદ ઉઠાવ્યો હતો અને તેથી ઓછા મૂલ્યાંકનના આધારે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માલને અટકાયત પણ કર્યો હતો. સવિનય રજૂ કરવામાં આવે છે કે પરિવહનમાં રહેલા માલની તપાસ કરતી વિદ્વાન સત્તાધિકારીને માલના મૂલ્યાંકનના મુદ્દામાં પ્રવેશવાનો

અધિકારક્ષેત્ર નથી. તેને માત્ર એટલું નિશ્ચિત કરવાનું રહે છે કે માલ સાથે આવશ્યક દસ્તાવેજો જોડાયેલા છે. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૬૮(૩)ના બળે તેને માત્ર એટલો જ અધિકારક્ષેત્ર પ્રાપ્ત છે. મૂલ્યાંકન એ નિર્ણયાધીન પ્રક્રિયાનો વિષય છે. એ માન્ય રાખીએ કે વિદ્વાન સત્તાધિકારીને શંકા થાય કે માલનું ઓછું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે, તો પણ વધુમાં વધુ તે આવી માહિતી પુરવઠાકર્તાના સંબંધિત નિર્ણયક સત્તાધિકારીને મોકલી શકે, જે બાદમાં કાયદેસરની યોગ્ય પ્રક્રિયાનું પાલન કરીને તે મુદ્દાનો નિર્ણય કરી શકે. ઓછા મૂલ્યાંકનના આધારે માલની અટકાયત સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્ર વિના અને ગેરકાયદેસર છે. આ સંદર્ભે માનનીય ગૌહાટી હાઈકોર્ટે શ્રી કમલ કુમાર શર્મા વિ./એસ. સ્ટેટ ઓફ આસામ (૨૦૦૬) ૧૪૪ એસ.ટી.સી. ૪૫૮ (ગૌ.) (૨મી સંકલન – પાનું ૧૧, સંબંધિત અવલોકનો – પાનું ૧૬, ફરો ૪) કેસમાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર મૂકવામાં આવે છે. આ ઉપરાંત, જેચ્યમ ગ્લોબલ ફૂડ્સ (પી) લિ. વિ. વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (૨૦૧૯) ૬૪ જી.એસ.ટી.આર. ૧૨૯ (મદ્રા.) (૨મી સંકલન – પાનું ૧૯) કેસમાં માનનીય મદ્રાસ હાઈકોર્ટે આપેલા ચુકાદાનો પણ સંદર્ભ લઈ શકાય, જેમાં એવો નિર્ધાર કરવામાં આવ્યો હતો કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળની સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે સત્તાધિકારીને માલના વર્ગીકરણનો નિર્ણય કરવાની સત્તા નહોતી. સમાન નિર્ણય માનનીય કેરળ હાઈકોર્ટે એન.વી.કે. મહંમદ સુલ્તાન રૌથર એન્ડ સન્સ વિ./એસ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (૨૦૧૯) ૬૧ જી.એસ.ટી.આર. ૩૦૭ (કેર.) કેસમાં આપ્યો હતો.

(૧૮) જી.એસ.ટી. વાસ્તવિક વ્યવહાર મૂલ્ય પર વસૂલપાત્ર છે અને બજાર મૂલ્ય પર નહીં. આ ખાસ કરીને તેથી છે કે જી.એસ.ટી. અધિનિયમો હેઠળ કર માલના બજાર મૂલ્ય પર નહીં પરંતુ વાસ્તવિક વ્યવહાર મૂલ્ય પર વસૂલપાત્ર છે. જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૫ પુરવઠાના મૂલ્યાંકન માટે જોગવાઈ કરે છે અને તે મુખ્યત્વે માલ અથવા સેવાઓ સંબંધે વાસ્તવમાં ચુકવાયેલ અથવા ચુકવવાપાત્ર કિંમતે વસૂલપાત્ર છે. તેથી, તે મુજબ, નિર્ધારક સત્તાધિકારીને બજાર મૂલ્ય પર કર લાદવાની સત્તા પણ ઉપલબ્ધ નથી. અપીલિત વ્યક્તિએ કરેલા પુરવઠાના મૂલ્યાંકનમાં વધારો કરવા માટે સત્તાધિકારીએ એ સ્થાપિત કરવું પડશે કે આકારણીધારકે બિનનોંધાયેલ આવકો પ્રાપ્ત કર્યા હતા. વેચાણકર સંબંધિત કાયદાઓના સંદર્ભમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે હકીકતમાં સ્ટેટ ઓફ રાજસ્થાન વિ./સ રાજસ્થાન કેમિસ્ટ એસોસિયેશન (૨૦૦૬) ૧૪૭ એસ.ટી.સી. ૫૪૨ (એસ.સી.) (૨૭ સંકલન – પાનું ૫૫) મામલામાં ઠરાવ્યું છે કે માલની મહત્તમ ચીલ્ના કિંમત પર કર લાદવો રાજ્ય વિધાનમંડળની કાયદેસર સક્ષમતા બહારનો વિષય છે. તેથી, જ્યારે નિર્ધારક સત્તાધિકારી પણ માલના બજાર મૂલ્ય પર કર લાદી શકતો નથી જ્યાં સુધી તે હકીકતમાં વ્યવહાર મૂલ્ય હતું તે સ્થાપિત ન થાય, ત્યારે પરિવહનમાં રહેલા માલને અટકાવનાર સત્તાધિકારી દ્વારા મૂલ્યમાં વધારો કરવાનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. હકીકતમાં, આથી સત્તાધિકારીઓને અત્યંત મનસ્વી સત્તાઓ પ્રદાન થવા પામશે, કારણ કે દેશભરમાં હજારો પ્રકારના માલ ભિન્ન મૂલ્યો સાથે પરિવહન થાય છે, જે વાસ્તવમાં વસ્તુપ્રકાર પ્રમાણે અને વ્યવહાર પ્રમાણે, હકીકતો અને

પરિસ્થિતિઓ પર આધાર રાખીને, બદલાઈ શકે છે. હકીકતમાં, એક જ માલ માટે પણ એવો માલ કયા પુરવઠા તબક્કે છે તે આધારે તેનું મૂલ્ય ભિન્ન રહેશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ઉત્પાદક પાસેથી જથ્થાબંધ વેપારી સુધી જતા માલનું મૂલ્ય ઓછું રહેશે, જ્યારે એ જ માલ ચીલ્ના વેપારી પાસેથી અંતિમ ગ્રાહક સુધી જાય ત્યારે તેનું મૂલ્ય ઘણું વધુ રહેશે. તેથી માલને અટકાવનાર માનનીય સત્તાધિકારી દ્વારા માલના મૂલ્યમાં કરાયેલ એડહોક વધારો સંપૂર્ણપણે અધિકારક્ષેત્રવિહોળો, મનસ્વી અને ગેરકાયદેસર છે.

(૧૯) વૈકલ્પિક રીતે, વિદ્વાન સામાવાળા સત્તાધિકારીઓ વધુમાં વધુ વધારવામાં આવેલ મૂલ્ય પર કર અને દંડની માંગણી કરી શકે. ઉપરોક્ત બાબતોને અશુભ રાખીને અને વૈકલ્પિક રીતે, વધુમાં વધુ વાહન અટકાવનાર વિદ્વાન સત્તાધિકારી, તેના મત મુજબ જે યોગ્ય મૂલ્ય છે તે વધારવામાં આવેલ મૂલ્ય પર જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની માંગણી કરી શકે. કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં, ઓછું મૂલ્યાંકન જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ના સીધા આહ્વાન માટે બહાનું તરીકે ઉપયોગમાં લઈ શકાય નહીં.

(૨૦) આયાતિત માલના કેસમાં જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓનો આશ્રય લેવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. હકીકતમાં આવા કેસમાં જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અથવા દંડની ચુકવણી કરવાની કોઈ આવશ્યકતા નથી, કારણ કે કર પૂર્વચુકવણીરૂપે ચૂકવવામાં આવેલ હોય છે. સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૪૭૩૦ ઓફ ૨૦૧૯ માં પરિવહન

હેઠળનો માલ આયાતિત માલ છે. તે માલ હવાઈ મથકથી અરજદારના પરિસર સુધી લઈ જવામાં આવી રહ્યો હતો. સ્વીકાર્ય રીતે, ઇ-વે બિલ ન હતું, છતાં માલ સાથે ઘરવપરાશ માટેની બિલ ઓફ એન્ટ્રી જોડાયેલ હતી, જેના પરથી સ્પષ્ટ થતું હતું કે માલની હિલચાલ શરૂ થાય તે પહેલાં જ અરજદારે આઈ.જી.એસ.ટી. પહેલેથી જ ચૂકવી દીધો હતો. તેથી, કરચુકવણી ટાળવાનો કોઈ ઇરાદો હતો એવો પ્રશ્ન જ ઊભો થઈ શકતો નથી, કારણ કે હવાઈ મથકે ઘરવપરાશ માટેની કિલચરન્સ સમયે આયાતિત માલ પરનો કર પહેલેથી જ પૂર્વચુકવણીરૂપે ચૂકવવામાં આવ્યો હતો. હકીકતમાં, માલની હિલચાલ શરૂ થાય તે પહેલાં જ લાગુ પડતો કર ચૂકવાઈ ચૂક્યો હોવાથી, જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ ફરીથી કરચુકવણી કરવાનો પણ કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી, કારણ કે તે જોગવાઈ માત્ર એવા કેસોમાં લાગુ પડે છે જેમાં કર હજુ ચૂકવવાનો બાકી હોય. દંડ પણ જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ “ચૂકવવાનો” કર પર જ ચૂકવવાનો બને છે. આવા કેસમાં કર પહેલેથી જ ચૂકવાઈ ગયો હોવાથી કોઈ કર “ચૂકવવાનો” બાકી રહ્યો નહોતો અને તેથી દંડનો પ્રશ્ન પણ ઊભો થતો નથી. આવા હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની માંગણી તથા જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ હેઠળ માલના મૂલ્ય બરાબર મુક્તિદંડની માંગણી, કોઈપણ સ્થિતિમાં, મનસ્વી, ચાંત્રિક, અયોગ્ય અને ગેરકાયદેસર છે.

(૨૧) દસ્તાવેજો રજૂ ન કરવાના આધાર પર માલની જમી હકીકતમાં અસંવિધાનિક છે. હકીકતમાં, આદરપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે જો જી.એસ.ટી. અધિનિયમોની કલમ ૧૩૦ નો પરિવહન દરમિયાન આવશ્યક દસ્તાવેજોની ગેરહાજરીના આધારે સીધો અમલ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવે, તો આવી જોગવાઈ અસંવિધાનિક ગણાશે, જેમ માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સમાન જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતાં ધ ચેકપોસ્ટ ઓફિસર, કોઈમ્બતુર વિ./એસ. કે.પી. અબ્દુલ્લા એન્ડ બ્રોસ. (૧૯૭૧) ૨૭ એસ.ટી.સી. ૧ (એસ.સી.) (૧મું સંકલન – પાનું ૧) ના મામલામાં ઠરાવ્યું હતું.

(૨૨) અટકાયતના આદેશો/જમી નોટિસોનો ભાગ ન બનતા જવાબી સોગંદનામાઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા અધિક આધારભૂત કારણો સીધા જ નામંજૂર કરવામાં આવવા જરૂરી છે. વધુમાં, વિનમ્રતાપૂર્વક રજૂ કરવામાં આવે છે કે અટકાયતના આદેશો/જમી નોટિસોના સમર્થનમાં કેટલીક જવાબી સોગંદનામાઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા કેટલાક અધિક આધારભૂત કારણો, જે નોટિસોનો ભાગ બનતા નથી, તેઓને સીધા જ નામંજૂર કરવામાં આવવા જરૂરી છે. આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે સામાવાળાગણને જવાબી સોગંદનામાઓ દ્વારા આક્ષેપિત આદેશો/નોટિસોમાં સુધારો અથવા વધારો કરવાની મંજૂરી આપી શકાય નહીં. આ સંદર્ભે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના મોહિંદર સિંહ ગિલ વિ./ મુખ્ય ચૂંટણી આયુક્ત એ.આઈ.આર. ૧૯૭૮ એસ.સી. ૮૫૧ ના મામલામાં આપેલા ચુકાદા પર આધાર મુકવામાં આવે છે.”

૧૬. અમે સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૧૦૦૧૮ ના ૨૦૧૯ ના રિટ અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિધાવંત સિનિયર એડવોકેટ શ્રી તુષાર હેમાણીની દલીલો પણ સાંભળી. વ્યાપક રીતે, શ્રી હેમાણીની રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“ધ સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિસ ટેક્સ અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ (સંક્ષિપ્તતા ખાતર, જેને અહીંથી આગળ ‘સીજીએસટી અધિનિયમ’ તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવે છે) તત્વતઃ ભિન્ન છે અને જુદી જુદી પરિસ્થિતિઓમાં લાગુ પડે છે. સત્તાધિકારીઓની મરજી મુજબ, તેનો પરસ્પર બદલાવીને ઉપયોગ કરી શકાય નહીં.

અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ વચ્ચેના તફાવતો સમજવા માટે, અધિનિયમની યોજના સમજવી લાભદાયી છે.

કલમ ૧૨૨ તેમાં સૂચિબદ્ધ કેટલાક ગુનાઓ માટેની દંડની કલમ છે, જેના ઉદ્ધંધન બદલ રૂપિયા ૧૦,૦૦૦/- અથવા ટાળવામાં આવેલ કરની સમકક્ષ રકમ એટલે કે ટાળવામાં આવેલ કરના ૧૦૦% જેટલો દંડ, જેમાંથી જે વધુ હોય તે લાગુ પડે છે. કલમ ૧૨૨માં સૂચિબદ્ધ તમામ ગુનાઓ આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ઉદ્ધંધનના ઉદાહરણો છે.

કલમ ૧૨૯ પરિવહન દરમિયાન માલ અને વાહનોની અટકાયત, જામિ અને મુક્તિ વિષે જોગવાઈ કરે છે. અપ્રાધાન્ય કલમથી શરૂ થતી આ કલમ મુજબ, કોઈપણ વ્યક્તિ આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ભંગમાં પરિવહન દરમિયાન કોઈ માલનું પરિવહન કરે અથવા એવો માલ સંગ્રહિત રાખે, તો એવો માલ અને વાહન અટકાયત અથવા જામિ માટે જવાબદાર થશે અને લાગુ પડતા કર તથા તેવા કર પર ૧૦૦% દંડની ચૂકવણી કર્યા પછી મુક્ત કરવામાં આવશે. આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ભંગના ઉદાહરણો અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ માં ગણાવેલ છે.

ધારા ૧૩૦ માલ અથવા વહનસાધનોની જામી તથા તેના પર કર, દંડ અને શુલ્કની વસૂલાત અંગે જોગવાઈ કરે છે. આ ધારા પણ નોન-ઓબ્સ્ટાન્ટ કલમથી શરૂ થાય છે અને અન્ય બાબતો સાથે એવું જણાવે છે કે જો કોઈ વ્યક્તિ “આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલ નિયમોનો કરની ચૂકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી ભંગ કરે”, તો એવા તમામ માલ અથવા વહનસાધનો જામીયોગ્ય બનશે અને તે વ્યક્તિ ધારા ૧૨૨ હેઠળ કર અને દંડ સિવાય પણ દંડને પાત્ર બનશે. તેથી, ધારા ૧૩૦ પણ ધારા ૧૨૨નો જ એક ઉપસમૂહ છે. આ અધિનિયમની ધારા ૧૨૨, ૧૨૯ અને ૧૩૦ની નજીકથી તુલના કરતાં કોઈ શંકા રહેતી નથી કે ધારા ૧૨૨ સામાન્ય દંડની ધારા છે, જે તેમાં સૂચિબદ્ધ કરાયેલા ચોક્કસ ગુનાઓને આવરી લે છે. ધારા ૧૨૯ એ જ

પ્રકારના ભંગ અંગે વાત કરે છે, પરંતુ જ્યારે તે પરિવહન દરમિયાન કરવામાં આવે ત્યારે. તેથી, તે વિશિષ્ટ ધારા છે, જે માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડે છે જ્યારે માલ પરિવહન દરમિયાન હોય, જ્યારે ધારા ૧૨૨ હેઠળ સામાન્ય દંડની જોગવાઈ છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈનો ભંગ ત્યારે પકડાય જ્યારે માલ પરિવહન દરમિયાન હોય, ત્યારે માત્ર ધારા ૧૨૮ની જ જોગવાઈઓ અમલમાં લાવવાની રહે છે. કારણ કે આવા ભંગો માલ પરિવહન દરમિયાન પકડાય છે, તેથી અધિનિયમની યોજનામાં ઝડપી નિર્ણય પ્રક્રિયા માટે ધારા ૧૨૮ની ઉપધારા (૨) થી (૫) મુજબ ઝડપી વ્યવસ્થા પ્રદાન કરવામાં આવી છે. તેથી, આ રીતે પકડાયેલી વ્યક્તિ લાગુ પડતો કર તથા તે કર પર ૧૦૦% દંડ ચૂકવે, તો માલ તરત જ મુક્ત કરવામાં આવે છે અને આવા ભંગ સંબંધિત કાર્યવાહીનો અંત આવે છે. ધારા ૧૨૮ અને ધારા ૧૩૦ વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત એ છે કે ધારા ૧૨૮ની જોગવાઈઓ માત્ર ત્યારે જ લાગુ કરી શકાય જ્યારે માલ પરિવહન દરમિયાન હોય, જ્યારે ધારા ૧૩૦ તેની શરતો પૂર્ણ થવા આધીન રહી કોઈપણ તબક્કે, માલ ગંતવ્યસ્થળે પહોંચી ગયા બાદ ઘણાં સમય પછી પણ અથવા તો આકલન કાર્યવાહી દરમિયાન પણ લાગુ કરી શકાય છે. માલ પરિવહન દરમિયાન હોય ત્યારે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલ નિયમોના કોઈપણ ભંગ માટે, આવકવેરા સત્તાધિકારીએ જેમ કર્યું છે તેમ, સીધી જ ધારા ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકાતી નથી. ધારા ૧૨૮નો ઉપાય પૂર્ણપણે અપનાવ્યા બાદ જ ધારા ૧૩૦નો આશરો લઈ શકાય. ધારા ૧૨૮(૬)ની જોગવાઈઓ આ વિધાનસભાકીય મંતવ્ય અંગે ખૂબ ઓછી શંકા

રહેવા દે છે. ધારા ૧૨૯(૬) મુજબ, જો ધારા ૧૨૯(૧) હેઠળ માગવામાં આવેલી રકમ ૧૪ દિવસની અંદર ચૂકવવામાં ન આવે, તો આગળની કાર્યવાહી ધારા ૧૩૦ની જોગવાઈઓ અનુસાર શરૂ કરવામાં આવશે. તેથી, કાર્યવાહી કાયદા મુજબ અને ધારા ૧૩૦ની શરતોને અનુસરીને જ શરૂ કરવી પડે. અહીં, ધારા ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી માત્ર ત્યારે જ શરૂ થઈ શકે જ્યારે ઉક્ત ધારા હેઠળ જણાવેલ શરતો પૂર્ણ થતી હોય. તેનું એવું અર્થઘટન કરી શકાય નહીં કે ધારા ૧૨૯ હેઠળ માગવામાં આવેલ કર અને દંડ ૧૪ દિવસની અંદર ચૂકવવામાં ન આવે એટલે ધારા ૧૩૦, તેમાં દર્શાવેલ પૂર્વશરતો પૂર્ણ કર્યા વગર, આપમેળે લાગુ થઈ જાય. આ શરતો અધિનિયમની ધારા ૧૩૦ની જોગવાઈઓ લાગુ કરવા માટે અનિવાર્ય છે. ૧૩/૦૪/૨૦૧૮ની સીબીઈસી પરિપત્રની કલમ (કે) આ અર્થઘટનને સમર્થન આપે છે, કારણ કે ઉક્ત કલમમાં ફોર્મ જીએસટી એમઓવી-૧૦માં નોટિસ આપવાની જોગવાઈ છે, જે વ્યક્તિનો પ્રતિભાવ મેળવવા માટે આપવાનું કારણદર્શન નોટિસ છે. જો કાર્યવાહી આપમેળે અને ફરજિયાત હોય, તો આવી કોઈ નોટિસની જરૂર જ રહેતી નથી. ૧૩/૦૪/૨૦૧૮ની સીબીઈસી પરિપત્રની કલમ (૧) પણ આ અર્થઘટનને સમર્થન આપે છે, કારણ કે ઉક્ત કલમમાં યોગ્ય અધિકારી દ્વારા માલની હિલચાલ કરની ચૂકવણી ટાળવા માટે કરવામાં આવી હોવાનું મંતવ્ય રચવાની વાત છે. આપું મંતવ્ય કઠોર પુરાવા પર આધારિત, વાસ્તવિક અને નિષ્પક્ષ મંતવ્ય હોવું જોઈએ; માત્ર અનુમાન, કલ્પના અને ધારણાઓ પર આધારિત નહીં. જો કાર્યવાહી આપમેળે અને ફરજિયાત હોય, તો આવા કોઈ મંતવ્યની જરૂર

રહેતી નથી. ધારા ૧૩૦ ઉપધારા (૧)માં સૂચિબદ્ધ ૫ પ્રકારના ગુનાઓ પર લાગુ પડે છે. અધિનિયમની ધારા ૧૨૯ અને ધારા ૧૩૦ની ભાષા વચ્ચેનો મૂળભૂત તફાવત “કરની ચૂકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી” આ શબ્દસમૂહ છે. આ શબ્દસમૂહમાં સ્વભાવતઃ ‘દોષી માનસિક તત્વ’નો તત્ત્વ અંતર્ગત છે. “કરની ચૂકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી” આ શબ્દસમૂહમાં એ અંતર્નિહિત છે કે સંબંધિત વ્યક્તિએ કરની ચૂકવણી ટાળવા માટે જાણબૂઝીને, ઇચ્છાપૂર્વક અને વિચારી-વિમર્શી કરીને કૃત્ય કર્યું હોવું જોઈએ. આ કૃત્ય કરની ચૂકવણી ટાળવાના સ્પષ્ટ ઇરાદા સાથે પૂર્વયોજિત અને પૂર્વનિર્ધારિત હોય છે. તેથી, આવો ઇરાદો વાજબી શંકા બહાર સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી ધારા ૧૩૦ની જોગવાઈઓ લાગુ કરી શકાતી નથી. ધારા ૧૩૫ માત્ર ફરીયાદી કાર્યવાહી માટે લાગુ પડે છે, જ્યારે ધારા ૧૩૦ના સંદર્ભમાં કામ કરતાં આવક વિભાગને દોષી માનસિક સ્થિતિ અંગેની ધારણા ઉપલબ્ધ નથી. હાલના કેસમાં, ફોર્મ જીએસટી એમઓવી-૧૦માં પણ સ્પષ્ટપણે દર્શાવાયું છે કે “માલ કોઈ માન્ય દસ્તાવેજો વગર પરિવહન કરવામાં આવતો હોવાથી, એવો અનુમાન કરવામાં આવે છે કે માલ કરચોરીના હેતુસર પરિવહન કરવામાં આવતો હતો.” આથી સ્પષ્ટ થાય છે કે “કરચોરીના ઇરાદા” વિષે કરાયેલ નિષ્કર્ષ સંપૂર્ણપણે અનુમાન પર આધારિત છે, જે કાયદેસર સ્વીકાર્ય નથી.

કલમ ૧૨૯(૫) માં જણાવવામાં આવ્યું છે કે ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત રકમ, અર્થાત્ કર અને તેવા કર પર ૧૦૦% દંડ, ચૂકવતાં જ ઉપકલમ (૩) માં નિર્દિષ્ટ

નોટિસ સંબંધિત તમામ કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે. તેથી, આ અવગણના અથવા ઉદ્વેગન અથવા કારણ-એ-દાવા માટે, આવકવેરા સત્તા ફરી એકવાર કલમ ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરી શકતી નથી. આ અર્થઘટનને અધિનિયમની કલમ ૭૪ સાથે જોડાયેલ સ્પષ્ટીકરણ ૧ થી આધાર મળે છે, જે આ મુજબ છે:: “સ્પષ્ટીકરણ ૧ – કલમ ૭૩ અને આ કલમના હેતુ માટે, –૨) “ઉક્ત નોટિસ સંબંધિત તમામ કાર્યવાહી” શબ્દપ્રયોગમાં કલમ ૧૩૨ હેઠળની કાર્યવાહીનો સમાવેશ થતો નથી;

(૨) જ્યાં એ જ કાર્યવાહી હેઠળ કર ચૂકવવા માટે મુખ્ય રીતે જવાબદાર વ્યક્તિને અને અન્ય કેટલીક વ્યક્તિઓને નોટિસ જારી કરવામાં આવી હોય, અને મુખ્ય વ્યક્તિ વિરુદ્ધની એવી કાર્યવાહી કલમ ૭૩ અથવા કલમ ૭૪ હેઠળ પૂર્ણ કરવામાં આવી હોય, ત્યાં કલમો ૧૨૨, ૧૨૫, ૧૨૮ અને ૧૩૦ હેઠળ દંડ ચૂકવવા માટે જવાબદાર તમામ વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે.” આ સ્પષ્ટીકરણનું માત્ર અવલોકન કરતાં જ જણાય છે કે કલમ ૭૩ અથવા ૭૪ હેઠળ જે વિચારાયેલ છે તે મુજબ એકવાર કોઈ વ્યક્તિ કર અને દંડ ચૂકવી દે, ત્યારબાદ કલમ ૧૩૨ હેઠળ નિર્ધારિત હોય તે સિવાયની તમામ કાર્યવાહીનો અંત આવે છે. ભલે મુખ્ય વ્યક્તિ એવો કર અને દંડ ચૂકવે, તેમ છતાં અન્ય વ્યક્તિઓ વિરુદ્ધ કલમ ૧૨૮ અને ૧૩૦ હેઠળની કાર્યવાહીનો પણ અંત આવે છે. તેથી, આ જોગવાઈઓ પાછળનો આશય સ્પષ્ટ છે કે જ્યાં સુધી કોઈ વ્યક્તિ કર, વ્યાજ અને સંબંધિત કરના ૫૦% સુધીનો દંડ ચૂકવી દે

છે, ત્યાં સુધી કલમ ૧૨૯ અથવા ૧૩૦ હેઠળ કોઈ કાર્યવાહી આવશ્યક નથી. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, વિધાનમંડળ એ જ ઉદ્ધન અથવા કસૂર અથવા દાવા માટેના કારણ માટે એકથી વધુ કાર્યવાહી કરવા ઈચ્છતું નથી. અધિનિયમની યોજનાના આધારે, આ અધિનિયમ અથવા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની વિવિધ જોગવાઈઓના એવા ઉદ્ધનો, જે આકસ્મિક, તકનીકી અથવા અનિચિત્ત હોય, અને એવા ઉદ્ધનો, જે ઈરાદાપૂર્વક, કપટપૂર્ણ અથવા કરચુકવણી ટાળવાના હેતુથી કરાયેલા હોય, તેમના વચ્ચે સ્પષ્ટ ભેદ છે. પહેલાના પ્રકાર માટે દંડ હળવો છે, જ્યારે પાછળના પ્રકાર માટે દંડ ભારે છે અને યોગ્ય કેસમાં તેની પાછળ ફરિયાદ પક્ષ દ્વારા ફોજદારી કાર્યવાહી પણ થઈ શકે છે. કલમ ૭૩ અને ૭૪ની જોગવાઈઓ તેનો એક એવો ઉદાહરણ છે. કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ બીજું ઉદાહરણ છે. જોકે, એ જ ઉદ્ધન માટે અધિનિયમ બંને કલમો હેઠળ અનુક્રમિક કાર્યવાહી વિચારતો નથી. જો કોઈ ઉદ્ધન કલમ ૧૨૯ હેઠળ દંડનીય બનાવવામાં આવ્યું હોય, તો એ જ ઉદ્ધન માટે ફરીથી એકવાર કલમ ૧૩૦ હેઠળ દંડ મૂકવામાં આવી શકતો નથી. જુદું દાવા માટેનું કારણ અથવા ઉદ્ધન ઉપરાંત કંઈ વધુ ન હોય, તો કલમ ૧૨૯ હેઠળની કાર્યવાહી પછી કલમ ૧૩૦ લાગુ કરી શકાય નહીં. જ્યાં સુધી એ દલીલનો પ્રશ્ન છે કે જો કોઈ વ્યક્તિ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) સાથે વાંચતા કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળ માંગવામાં આવેલ આવશ્યક કર અને દંડ ચૂકવતી નથી, તો અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૬) હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ આવક વિભાગ પાસે કલમ ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ કરવા સિવાય કોઈ વિકલ્પ રહેતો નથી, કારણ કે

ત્યારબાદ આવક વિભાગ ઉપાયવિહોણો રહી જાય છે, કારણ કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ આગળની કોઈ કાર્યવાહી નિર્ધારિત નથી, તે બાબતે પ્રસ્તાવિત છે કે એકવાર પરિવહન દરમિયાન રહેલા માલ પર અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ લાગુ પડે, ત્યારે સંબંધિત વ્યક્તિએ આવશ્યક કર અને દંડ ચૂકવવાનો રહે છે. જો તે ચૂકવે નહીં, તો કલમ ૭૯(૧)(સી)(૩) સાથે વાંચતા કલમ ૭૯(૧)(બી)માં દર્શાવેલા તમામ પરિણામો અનુસરશે. આ જોગવાઈઓ આવક વિભાગને જમ કરાચેલ માલને, તેને જમી દ્વારા રાજ્યહિતે ગ્રહણ કરવું પડે તે વગર, વેચી નાખવાનો અધિકાર આપે છે. કલમ ૧૩૦ હેઠળની જમી સાથે કર, વ્યાજ અને દંડ ઉપરાંત દંડરકમ પણ સંકળાયેલી હોય છે. તેથી, ઉક્ત કલમમાં દર્શાવેલ શરતો પૂર્ણ થાય ત્યારે જ તેનો આશ્રય લઈ શકાય. હકીકતમાં, અધિનિયમની કલમ ૬૭ હેઠળ જમ કરાચેલ માલનો પણ, જો જરૂર પડે, તો પહેલાં જમી દ્વારા રાજ્યહિતે ગ્રહણ કર્યા વગર, અધિનિયમની કલમ ૭૯ હેઠળ નિર્ધારિત મુજબ વ્યવહાર કરવામાં આવે છે અને વેચવામાં આવે છે.”

૧૭. અમે વર્ષ ૨૦૧૯ની સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૯૧૦૫ના રિટ અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પરેશ એમ. દવેને પણ સાંભળ્યા છે. શ્રી દવેના જણાવ્યા મુજબ, આ વાદમાં સંકળાયેલા ત્રણ વ્યાપક પ્રશ્નોનું સંક્ષેપમાં નીચે મુજબ સારાંશ કરી શકાય;

“(૧) શું સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી પ્રક્રિયાનું પ્રથમ અનુસરણ કર્યા વિના સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ

૧૩૦ હેઠળ માલસામાન અથવા વાહનોની જમીની કાર્યવાહી (અને દંડની વસૂલાત પણ) શરૂ કરી શકાય ?

(૨) શું સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ માલ અથવા વાહનના જમીનકરણ (અને દંડ લાદવાની કાર્યવાહી પણ) માટેની પ્રક્રિયા અને કાર્યવાહી, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની પ્રક્રિયા અનુસરવામાં આવી હોય, અર્થાત્ ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત રકમ સંબંધિત વ્યક્તિ દ્વારા ચૂકવવામાં આવી હોય, તે પછી પણ માન્ય છે ?

(૩) કાયદા અનુસાર, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની રકમની ચુકવણી પર માલ અથવા વાહન છોડવામાં આવ્યા પછી, તેમના જમીની આજ્ઞા આપવી માન્ય છે કે નહીં?. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, એકવાર માલ અને વાહન છોડવામાં આવે, ત્યારબાદ સત્તાધિકારીને બંનેના ભૌતિક કબજામાં હોવાનું કહી શકાય નહીં, અને માલ અથવા વાહનના અભાવે, તેમની જમીન થઈ શકતી નથી. વધુ સરળ રીતે કહીએ તો, અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ મુક્તિદંડ લાદવા માટે માલ અને વાહનની ભૌતિક ઉપલબ્ધિને મહત્વ રહેશે. ”

૧૮. આથી, રિટ અરજદારોની તરફથી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોનો સાર અને તાત્પર્ય એવો છે કે માલ અથવા વાહનના જમીનકરણની કાર્યવાહી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પ્રથમ પાલન કર્યા વિના, શરૂ કરી શકાતી નથી અને દલીલનો બીજો અંગ એવો છે કે એકવાર અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડ ચૂકવવાઈ જાય, ત્યારબાદ

સત્તાધિકારીને માલ અને વાહનના જમીકરણના હેતુસર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ વધુ કાર્યવાહી કરવાની કોઈ સત્તા રહેતી નથી. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળની જમીકરણ કાર્યવાહી ત્યારે જ માન્ય ગણાય જ્યારે વેપારી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળના હુકમ દ્વારા લાદવામાં આવેલ લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય. જમીકરણ એ એવો દબાણાત્મક ઉપાય છે જેનો હેતુ એવા વેપારી પાસેથી કર અને દંડની વસૂલાત સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે જેને અન્યથા માલ પોતે જ ગુમાવવાનો ભય હોય. જોરદાર દલીલ એવી છે કે જમીકરણ, અટકાયત અને જમીનું સ્વયંસ્ફૂર્ત પરિણામ નથી. માત્ર ત્યારે જ, જ્યારે કલમ ૧૨૯ હેઠળ લાદી શકાય એવો લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં ન આવે, કલમ ૧૩૦ હેઠળ એવી કાર્યવાહી શરૂ થઈ શકે કે જેના પરિણામે માલનું જમીકરણ થાય. દલીલ એવી છે કે કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ માત્ર તે સ્થિતિમાં જ લાગુ પડે છે જ્યારે વેપારી લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય. રિટ અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા તમામ વિદ્વાન વકીલોની મુખ્ય દલીલ એ છે કે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ના ચર્ચાસ્પદ આશય અને હેતુને સમજી શક્યા નથી. દલીલ એવી છે કે માલ જમ થતાં અને વાહન અટકાયતમાં લેવામાં આવતા જ, તરત જ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓનો આશ્રય લેવાઈ રહ્યો છે. વિદ્વાન વકીલોના જણાવ્યા અનુસાર, આ કાયદેસર રીતે માન્ય નથી. દલીલ એવી છે કે બન્ને જોગવાઈઓ એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે. જમીકરણની કાર્યવાહી પ્રારંભિક તબક્કે ત્યારે જ શરૂ કરી શકાય જ્યારે સત્તાધિકારી નોંધ પર રહેલી સામગ્રીને

ધ્યાનમાં રાખીને આ બાબતે સંતુષ્ટ થાય કે સંબંધિત પક્ષે કરચોરીના ઇશદાથી અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦માં મેન્સ રિયા, એટલે કે દોષિત માનસિક સ્થિતિનો તત્વ રહેલો છે. માલના માલિક અથવા વાહનના ચાલક તરફથી માત્ર તકનીકી અનિયમિતતા અથવા ક્ષતિ એટલી પૂરતી ન ગણાય કે તેમાંથી મેન્સ રિયા આક્ષેપિત કરી શકાય અને એવો નિષ્કર્ષ પર આવી શકાય કે કરચોરી કરવાનો ઇશદો હતો. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓમાં, અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ સંબંધે સંબંધિત સત્તાધિકારીઓને યોગ્ય દિશાનિર્દેશો આપવામાં આવે તેવી અરજ કરવામાં આવે છે. રાજ્ય તરફથી રજૂઆતો;

૧૯. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી કમલ ત્રિવેદીએ તમામ રિટ અરજીઓનો જોરશોરથી વિરોધ કર્યો છે.

૨૦. વ્યાપક રીતે, માનનીય એડવોકેટ જનરલની રજૂઆતો નીચે મુજબ સંક્ષેપિત કરી શકાય;

(૧) કર લાદતી જોગવાઈઓ જેવી કે કલમો ૧૨૯ અને તેની વ્યાખ્યાના પ્રશ્નમાં લાગુ પડતા સિદ્ધાંતો

અધિનિયમની ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ તે જોગવાઈઓથી ભિન્ન છે, જે કોઈ સામાન્ય જોગવાઈના અર્થઘટનના મામલે લાગુ પડે છે, જ્યાં ભાર કાયદાના તત્વજ્ઞાનના સાર કરતાં કાયદાના કડક શબ્દપ્રયોગ પર વધુ હોય છે. અન્ય

શબ્દોમાં, શ્રી ત્રિવેદીના જણાવ્યા મુજબ, કરલાદી અધિનિયમમાં અર્થઘટન માટેનું મુખ્ય સાધન અનુમાનિત આશય કરતાં શબ્દશઃ અર્થઘટન છે.

(૨) કોઈપણ કાનૂની જોગવાઈમાં ઉપયોગમાં લેવાતી અપ્રતિબંધક કલમનો હેતુ એ જ હોય છે કે તે સમાન અથવા સમકક્ષ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત અન્ય કોઈપણ કાનૂની જોગવાઈઓ ઉપર વ્યાપક અગ્રપ્રભાવ પ્રદાન કરે. કારણ કે બંને જોગવાઈઓ, એટલે કે કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦, અપ્રતિબંધક કલમ ધરાવે છે, તેથી અધિનિયમ પાછળના ઉદ્દેશ અને હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને તેમનું સુસંગત રીતે અર્થઘટન કરવું આવશ્યક છે. એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ પરિવહન દરમિયાન રહેલા માલસામાન/વાહનના અટકાયત/જમી સાથે સંબંધિત છે. કલમ ૧૩૦ ખાસ કરીને આવા માલસામાન/વાહનના જમીકરણ સાથે સંબંધિત છે.

(૩) શ્રી ત્રિવેદી મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ને અમલમાં લાવવા માટે માત્ર “અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ” હોવો જરૂરી છે, જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ જમી સંબંધિત જોગવાઈઓને અમલમાં લાવવાના હેતુસર નિર્દિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ નિર્ધારિત કરે છે. દર્શાવવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માં ખાસ કરીને ઇરાદા, એટલે કે, મેન્સ રિયા અંગે ઉદ્દેશ છે. બન્ને કલમો પરસ્પર સ્વતંત્ર છે.

(૪) વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રિટ અરજદારો દ્વારા એવો તર્ક ઉપસ્થિત કરવો કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માત્ર ત્યારે જ લાગુ કરી શકાય

જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૬)નું પાલન કરવામાં આવ્યું ન હોય, તે સર્વથા અતાર્કિક છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓથી સ્વતંત્ર છે અને તે જોગવાઈઓનો સહારો વિભાગ કોઈપણ તબક્કે લઈ શકે છે, અર્થાત્ (૧) અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ આરંભાયેલ કાર્યવાહી પૂર્ણ થયા બાદ, અથવા (૨) અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળ નોટિસ જારી કર્યા બાદ, અથવા (૩) અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) હેઠળ માલ અટકાયત કર્યા પછી સીધેસીધા. તેથી, અપનાવવાની કોઈ એકસરખી કડક પ્રક્રિયા હોઈ શકે નહીં, કારણ કે તે સંપૂર્ણપણે દરેક કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર રહેશે.

(૫) શ્રી ત્રિવેદીએ વધુમાં રજૂ કર્યું કે જ્યારે અધિનિયમ અને નિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ થયેલો જણાય, જેના પરિણામે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) હેઠળ માલ અને/અથવા વાહનને અટકાયતમાં લેવામાં આવે, અને તે માટે અટકાયત હુકમ (અર્થાત્ એમ.ઓ.વી.-૦૬) જારી કરવામાં આવે તથા તેના અનુસંધાન અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળ કારણ દર્શાવો નોટિસ (અર્થાત્ એમ.ઓ.વી.-૦૭) બજાવવામાં આવે, ત્યારે જો માલનો માલિક આગળ આવે અને કર તથા દંડની ચૂકવણી કરે, તો એવો માલ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) મુજબ મુક્ત કરવામાં આવવો જરૂરી બને છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૩) સંબંધિત કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે. જોકે, આવી મુક્તિ પછી જો જાણવા મળે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરની

ચૂકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હતું/છે અથવા તે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧) માં ઉલ્લેખિત કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં આવતું હોય, તો એવી સ્થિતિમાં, એકવાર માલ/વાહન મુક્ત કરી દેવામાં આવ્યા પછી, કલમ ૧૩૦ હેઠળની કાર્યવાહી વ્યર્થ કસરત સાબિત થશે, કારણ કે માલ અને વાહનની ઉપલબ્ધિ રહેશે નહીં.

(૬) એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રિટ અરજદારોએ અધિનિયમની કલમ ૭૪ની જોગવાઈઓને અનુસંગે જોડાયેલ સમજૂતી ૧ પર જે આધાર મૂક્યો છે, તે આ દલીલ માટે કે જે વ્યવહાર સંદર્ભે આસેસીએ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ મુજબ કર અને દંડની રકમ અગાઉથી જ ચૂકવી દીધી છે, તે સંબંધે વિભાગ દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો આશરો લેવામાં આવી શકતો નથી, તે પણ કાયદાની દૃષ્ટિએ ટકાઉ નથી. તેનું કારણ એ છે કે ઉક્ત સમજૂતીમાં ન તો ‘મુખ્ય વ્યક્તિ’ સામેની જમીની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે અને ન તો ‘અન્ય તમામ વ્યક્તિઓ’ સામેની જમીની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે એવી જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેની સામે, તેમાં માત્ર એટલું જ ઠેરવવામાં આવેલ છે કે અધિનિયમની કલમો ૧૨૨, ૧૨૫, ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓ હેઠળ ‘દંડ’ સંબંધિત કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે. તેથી, ઉક્ત સમજૂતી રિટ અરજદારોને કોઈ મદદરૂપ થતી નથી અને તેથી, ઉપરોક્ત મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓનો આશરો એવા કેસોમાં પણ લેવાઈ શકે છે જેમાં અધિનિયમની

કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓ મુજબ કર અને દંડની રકમ ચૂકવવામાં આવી હોય, જો એવો કેસ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧)માં નિર્ધારિત પાંચ પૈકીની કોઈ એક પરિસ્થિતિમાં આવતો હોય.

(૭) વધુમાં, એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકતા પહેલાં વિભાગના ભાગે સંપૂર્ણ સ્વરૂપની તપાસ હાથ ધરવી આવશ્યક નથી, કારણ કે આવી સ્થિતિ ઊભી થઈ શકે છે કે જેમાં અધિનિયમ હેઠળ નોંધણી મેળવ્યા વગર જ માલનો પુરવઠો કરવામાં આવે, જે સીધેસીધું અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧)(૩)ને આકર્ષે છે, અને જેના માટે કોઈ તપાસ આવશ્યક નથી. તેથી, આવી સમાન પરિસ્થિતિઓમાં કદાચ કોઈ તપાસ ન પણ હોય, અને માત્ર તે જ આધાર પર માલ/વહનસાધન જપ્ત કરવાની દરખાસ્ત કરતી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ વિભાગ દ્વારા અમલમાં મૂકી શકાય. આ ઉપરાંત, ઉપર દર્શાવેલી પરિસ્થિતિમાં એવું પણ બની શકે કે, તેને અધિનિયમની જોગવાઈઓના ભંગ તરીકે ધ્યાનમાં લેતા, સંબંધિત અધિકારી અજાણતા અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળ નોટિસ જારી કરી દે. પરંતુ, ત્યારબાદ સંબંધિત અધિકારીને એ સમજાય કે ઉક્ત ભંગ સીધેસીધું અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧)(૩)ની જોગવાઈઓને આકર્ષે છે અને ઉક્ત માલ જપ્તી માટે પાત્ર છે. તેથી, આવી પરિસ્થિતિઓમાં, સત્તાધિકારીઓ દરખાસ્તિત જપ્તી માટે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧) સહવાચિત ૧૩૦(૪) હેઠળ નોટિસ જારી કરીને આગળ કાર્યવાહી કરવા ઈચ્છે. તેથી, અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની

જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવા માટે, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અમલમાં મૂકાઈ હતી તે સમયે જે પરિસ્થિતિ પ્રહાલના હતી તે કરતાં ‘કંઈક વધુ’ હોવું જ જોઈએ, એવો દાવો કરવો ખોટો છે.

(૮) એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ માં ઉપકલમ (૨) નો વિશિષ્ટ સમાવેશ એક હેતુ ધરાવે છે, જે સૂચવે છે કે અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ ઘડતી વખતે વિધાનમંડળને આ હકીકતનું ભાન હતું કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) ની જોગવાઈઓ હેઠળ માલ/ વાહનનું અટકાયત/ જમીનકરણ ચાલુ રહે છે, જ્યાં સુધી સંબંધિત સત્તાધિકારી દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની જોગવાઈઓ હેઠળ મુક્તિનો હુકમ પસાર ન થાય અથવા અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ હેઠળ જમીનો હુકમ પસાર ન થાય. તેમ છતાં, દરમિયાન, એટલે કે, અટકાયત/ જમીનકરણની સતત અવસ્થામાં, જ્યાં સુધી તે મુક્તિ અથવા જમીના અંતિમ હુકમમાં પરિણમે નહીં, ત્યાં સુધી દર્શાવેલ માલ/ વાહનને બોન્ડના અમલ તથા નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી માત્રાની સુરક્ષા આપવાના આધારે કામચલાઉ ધોરણે મુક્ત કરવામાં આવી શકે છે. તેમ છતાં, કામચલાઉ મુક્તિના કેસમાં સત્તાધિકારી દ્વારા આવા વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ ફરી એકવાર વ્યવહારની પ્રામાણિકતા પર નિર્ભર રહેશે અને દરેક કેસમાં નહીં, જેમ કે જ્યાં પ્રેષક અથવા ગ્રહિતા નોંધાયેલ ન હોય અથવા તેનો પત્તો મળી શકતો ન હોય. (૯) એવો પ્રસ્તાવ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમના ઉદ્દેશ્ય અને હેતુને ધ્યાનમાં લેતા,

અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૩) માં વપરાયેલ 'શેલ' શબ્દને 'નિર્દેશાત્મક' તરીકે વાંચવો જોઈએ અને 'ફરજિયાત' તરીકે નહીં, અન્યથા કલમ ૧૩૦ હેઠળ સમાવિષ્ટ જમી સંબંધિત જોગવાઈઓ નિર્બળ/ નિર્થક બની જશે.

(૧૦) એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે રિટ અરજદારો દ્વારા એવો દાવો કરવો કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ના ઉપસમૂહો છે, તે યોગ્ય નથી. તેના બદલે, અધિનિયમની ઉક્ત કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦નો અમલ એવી પરિસ્થિતિઓ માટે કરી શકાય છે, જેઓનો ઉદ્દેશ કલમમાં કરવામાં આવ્યો નથી

અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ ના અને તેથી, દંડની રકમના પરિમાણીકરણ સિવાય, તેને અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ ની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત ગણાવી શકાય નહીં. આ ઉપરાંત, રિટ અરજદારો દ્વારા એવો તર્ક કરવો પણ યોગ્ય નથી કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ ની જોગવાઈઓ સામાન્ય સ્વભાવની છે અને કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ વિશિષ્ટ સ્વભાવની છે અને તેથી, ઉક્ત કલમોમાં રહેલી અવિરોધ ઉપબંધો અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ ની જોગવાઈઓને અતિક્રમિત કરશે. ઉક્ત દલીલ મૂળભૂત આધાર પર જ નિષ્ફળ જાય છે કે અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ પોતે જ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ ની જોગવાઈઓનો સંદર્ભ આપે છે, જેથી આસેસીઓ પર લાદવામાં આવનાર દંડની રકમ નક્કી/ગણતરી કરી શકાય. તેથી, એક તરફ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ ની જોગવાઈઓ અને બીજી તરફ અધિનિયમની

કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ વચ્ચે જ્યારે કોઈ સંઘર્ષ જ નથી, ત્યારે આવી પરિસ્થિતિમાં 'અવિરોધ' ઉપબંધને અમલમાં લાવવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી.

(૧૧) એમ રજૂ કરવામાં આવે છે કે અધિનિયમની કલમો ૭૩ અને ૭૪ની જોગવાઈઓ મૂલ્યાંકનના આધારે મૂલ્યાંકન અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવનાર 'માગણીઓ અને વસૂલાત' સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓ 'અટકાયત/ જમી' સાથે સંબંધિત છે. રિટર્નોના મૂલ્યાંકન કરતી વખતે, જો મૂલ્યાંકન અધિકારીને જણાય કે કરની રકમ ચૂકવવામાં આવી નથી અથવા ઓછી ચૂકવવામાં આવી છે અથવા ખોટી રીતે પરત કરવામાં આવી છે, અથવા જ્યાં કોઈપણ કારણસર ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટનો ખોટી રીતે લાભ લેવાયો છે અથવા તેનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે, તે દુરાશયપૂર્ણ ઇરાદા સાથે હોય કે તેના વિના હોય, જે તે પરિસ્થિતિ પ્રમાણે, અધિનિયમની કલમ ૭૩/૭૪ની જોગવાઈઓ આહ્વાનિત કરવામાં આવશે. જોકે, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓ તેવી પરિસ્થિતિ સાથે સંબંધિત છે જ્યાં કરચોરી/અધિનિયમ/નિયમોનો ભંગ પરિવહન દરમિયાન જ શોધાઈ આવે છે, જેથી સંક્ષિપ્ત પ્રકારની કાર્યવાહી અપનાવવાની આવશ્યકતા ઊભી થાય છે. તેથી, ઉક્ત જોગવાઈઓ ભિન્ન ક્ષેત્રમાં કાર્યરત છે.

(૧૨) એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે એક તરફ કસ્ટમ્સ અધિનિયમ/ એક્સાઈઝ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને બીજી તરફ અધિનિયમની

જોગવાઈઓની, જેમ રિટ અરજદારોની તરફથી તુલના દોરી બતાવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે, તે યોગ્ય નથી. કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦(૧) અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) સાથે તુલ્ય નથી, કારણ કે કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦ની જોગવાઈઓમાં એવો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે કે યોગ્ય અધિકારી જમીને પાત્ર માલનો કબજો લઈ શકે, જ્યારે કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓમાં એવો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે કે યોગ્ય અધિકારી અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં પરિવહન દરમિયાન રહેલ માલ/વાહનને અટકાયત હેઠળ રાખી શકે અથવા તેનો કબજો લઈ શકે.

(૧૩) વધુમાં એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦(૨) અને ૧૨૪ ની જોગવાઈઓમાં એવી કલ્પના કરવામાં આવી નથી કે જમ કરાયેલ માલને કોઈ નિશ્ચિત સમયમર્યાદામાં, તો બહુ ઓછામાં ઓછું છ મહિનાની અંદર, મુક્ત કરવો જોઈએ. આ સંદર્ભે, ઉલ્લેખિત કલમો માત્ર એટલી ફરજ વિભાગ પર મૂકે છે કે માલ જમ કરવાની તારીખથી છ મહિનાની અંદર કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવામાં આવે, પરંતુ તે જોગવાઈઓમાં એ બાબતની કલ્પના કરવામાં આવી નથી કે તે અંગે કેટલા સમયમાં નિર્ણય લેવો જરૂરી છે. તેથી, રિટ અરજદારોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો આ વિવાદ કે જમ કરાયેલ માલ ટૂંકા ગાળામાં મુક્ત કરવો જોઈએ અને જમી સંબંધિત કાર્યવાહી બાકી હોય ત્યારે માલ કબજામાં રાખવાની વિધાનમંડળે કલ્પના કરી નથી, તે ટકાઉ નથી. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, અન્યથા પણ, કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦અ ની

જોગવાઈઓ, જે માલની ‘કામચલાઉ મુક્તિ’ અંગે છે, તે માત્ર દંડ અને વ્યાજની ચૂકવણી પર જ માલ મુક્ત કરવાની કલ્પના કરતી નથી, પરંતુ માલની કામચલાઉ મુક્તિ માટે પ્રસ્તાવિત દંડરકમનો પણ સમાવેશ કરવો આવશ્યક છે. આ દૃષ્ટિએ, અધિનિયમની કલમ ૬૭(૬) સાથે વાંચતા કલમ ૧૨૯(૨) તથા નિયમોની નિયમ ૧૪૦ મુજબ માલ/ વાહનની કામચલાઉ મુક્તિ અંગે નિર્દેશ આપતી વખતે દંડની રકમને પણ ધ્યાનમાં લેવી જોઈએ.

(૧૪) અંતે, શ્રી ત્રિવેદીએ રજૂ કર્યું કે હકીકતમાં અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓની બંધારણીય માન્યતા સામે કોઈ ગંભીર પડકાર સંબંધિત નથી. તેમણે રજૂ કર્યું કે કાનૂનનો આ એક સ્થિર સિદ્ધાંત છે કે કર લાદવાની સત્તામાં એવા કરની ચોરી અટકાવવા માટેની તમામ આનુષંગિક સત્તાઓનો પણ સમાવેશ થાય છે. કરચોરી થવા પર માલ જપ્ત કરવાની અને જપ્તી બાદ જપ્ત કરેલી વસ્તુઓ રાજસાત કરવાની સત્તા તેમજ દંડ લાદવાની સત્તા કરચોરી પર નિયંત્રણ રાખવા માટે છે અને કરચોરી કરનારાઓ વિરુદ્ધ પ્રતિબંધક ઉપાય તરીકે કાર્યરત રહે તે હેતુથી નિર્ધારિત છે અને તેથી, તે માલ પર કર લાદવાની સત્તાની આનુષંગિક અથવા સહાયક સત્તાઓ છે અને આ રીતે, વિધાન સત્તાના પરિઘ અને વ્યાપમાં આવે છે. તેમણે રજૂ કર્યું કે દંડનો આરોપણ મનસ્વી અને બંધારણવિરોધી છે એવી દલીલ કરવી રિટ અરજદારોના પક્ષે યોગ્ય નથી, કારણ કે તે ફક્ત તેવા કિસ્સામાં જ લાદવામાં આવે છે જ્યાં માલનો માલિક આગળ આવતો નથી અને કોઈપણ વ્યક્તિ દ્વારા તે માલનો હિસાબ દર્શાવવામાં આવતો

નથી અને તેથી, રાજ્ય આવકના હિતના સંરક્ષણના દષ્ટિકોણથી એવો ઉપાય/માપદંડ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧)(બી) ની જોગવાઈઓમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. જેના કારણે, અધિનિયમની ઉપરોક્ત બંને કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦માં કોઈ ખામી ઠેરવી શકાય નહીં.

(૧૫) શ્રી ત્રિવેદીએ વધુમાં, અત્યંત વિસ્તૃત રીતે, સીજીએસટી અધિનિયમની અનુક્રમે કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦નો આશ્રય લેવાના હેતુસર વિવિધ સંભાવિત પરિસ્થિતિઓ નીચે મુજબ સમજાવી;

પ્રથમ સંભાવના	રમો પ્રસંગ
૧. કલમ ૧૨૯(૧)– ફોર્મ એમ.ઓ.વી.–૦૬ માં અટકાયત/જમીનો હુકમ ૨ કલમ ૧૨૯(૩)– ફોર્મ એમ.ઓ.વી.–૦૭ માં કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવી ૩. કલમ ૧૨૯(૩)– ઉપરોક્ત કારણ દર્શાવો નોટિસ અંગે ફોર્મ એમ.ઓ.વી.–૦૮ માં હુકમ પસાર કરવો, એટલે કે, ઉક્ત નોટિસની પુષ્ટિ કરવી અથવા તેને પડતી મૂકવી. ૪. કલમ ૧૨૯(૫)– જો પુષ્ટિ કરવામાં આવે, તો કર અને દંડની ચુકવણી થયા પછી, અને	૧. કલમ ૧૨૯(૧)– ફોર્મ એમ.ઓ.વી.–૦૬ માં અટકાયત/જમીનો હુકમ ૨. કલમ ૧૨૯(૩)– ફોર્મ એમ.ઓ.વી.–૦૭ માં કારણ દર્શાવો નોટિસનું જારીકરણ ૩. કલમ ૧૨૯(૩)– ઉક્ત કારણ દર્શાવો નોટિસ અંગે ફોર્મ એમ.ઓ.વી.–૦૮ માં હુકમ કરવો, અર્થાત્ ઉક્ત એસ.સી.એન.ની પુષ્ટિ કરવી અથવા તેને પડતી મૂકવી. ૪. કલમ ૧૨૯(૬)– જો પુષ્ટિ થાય, તો ત્યારબાદ કર અને દંડની બિનચુકવણી

જો પડતી મૂકવામાં આવે, તો ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૦૫ માં માલ અને વાહનનું સીધું મુક્ત કરવું.	થવા પર. પ. કલમ ૧૩૦ હેઠળની કાર્યવાહીનો પ્રારંભ.
૩જી સંભાવના	જથું સંભવિત પરિસ્થિતિ
૧. કલમ ૧૨૯(૧)- ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૦૬ માં અટકાયત /જમીનો હુકમ ૨. કલમ ૧૨૯(૩)- ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૦૭ માં કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવી ૩. કલમ ૧૨૯(૩)- ઉક્ત કારણ દર્શાવો નોટિસ અંગે ફોર્મમાં હુકમ પસાર કરવો	૧. કલમ ૧૨૯(૧)- ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૦૬ માં અટકાયત /જમીનો હુકમ ૨. કલમ ૧૩૦(૧) સહપઠિત કલમ ૧૩૦(૪)- ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૧૦ માં જમીનકરણ સંબંધિત કારણદર્શક નોટિસનું જારીકરણ,
એમ.ઓ.વી.-૦૮ એટલે કે ઉક્ત એસ.સી.એન.ને યથાવત્ રાખવો અથવા રદ કરવો. ૪. કલમ ૧૨૯(૫)- જો પુષ્ટિ કરવામાં આવે, તો કર અને દંડની ચુકવણી થતાં, અને જો રદ કરવામાં આવે, તો માલસામાન અને વાહનનું ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૦૫માં સીધું મુક્તિકરણ	

કરવું. પ. કલમ ૧૩૦(૧) તથા કલમ ૧૩૦(૪) સાથે વાંચવામાં આવે ત્યારે— કલમ ૧૩૦(૧)ની ઉપકલમો (૧) થી (૫) માં વર્ણવેલ કોઈપણ પરિસ્થિતિના સંબંધમાં, ફોર્મ એમ.ઓ.વી.-૧૦માં જમી અંગે કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવી	
---	--

૨૧. શ્રી ત્રિવેદીએ, પોતાની રજૂઆતોના સમર્થનમાં, નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે;

“(૧) ૧

, (૨૦૦૫) ૨ એસસીસી ૬૯૨;

(૨) સંવર્મલ કેજરીવાલ વિ. વિશ્વા કો-ઓપરેટિવ હાઉસિંગ સોસાયટી લિ. અને અન્ય, ૧૯૯૦ (૨) એસ.સી.સી. ૨૮૮;

(૩) શ્રી સ્વરન સિંહ અને અન્ય વિ. શ્રી કસ્તુરી લાલ; (૧૯૭૭)

૧ એસીસી ૭૫૦;

(૪) સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વિ. બિહાર રાજ્ય, (૨૦૦૫) ૯ એસસીસી ૧૨૯;

(પ) માં

, (૨૦૦૧) ૩ એસ.સી.સી. ૭૧;

(૬) યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય વિ. એ.કે. પાંડે, (૨૦૦૯) ૧૦ એસ.સી.સી. ૫૫૨;

(૭) સેલ્સ ટેક્સ ઓફિસર્સ અને અન્ય વિ. દત્તા ટ્રેડર્સ, (૨૦૦૭)

૧૪ એસીસી ૨૧૫.;

૨૨. ઉપર ઉલ્લેખિત એવી પરિસ્થિતિઓમાં, શ્રી ત્રિવેદી રજૂ કરે છે કે, ઉપરોક્ત રજૂઆતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ અદાલત બંને જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરી શકે. ભારત સંઘ તરફથી રજૂઆતો;

૨૩. ભારત સંઘ તરફથી એક અરજીઓમાં હાજર રહેલા વિદ્વાન સ્થાયી વકીલ શ્રી પી.વાય. દિવ્યેશ્વરે તેમની લેખિત રજૂઆતો રજૂ કરી છે. લેખિત રજૂઆતો નીચે મુજબ છે;

“જીએસટી વસૂલ કરવાની સત્તાથી જમીની સત્તા પરે છે. તેથી સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૩૦ સંવિધાનની જોગવાઈઓથી પર છે” એવો અભિપ્રાય યોગ્ય નથી, કારણ કે જીએસટી અધિનિયમ સંવિધાનમાં સંવિધાન (એકસો પ્રથમ સુધારા) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ દ્વારા લાવવામાં આવ્યો છે. જેના મુજબ સંસદને જીએસટી સંબંધે કાયદા બનાવવાની સત્તા છે. વધુમાં, આવાં

માલ અને સેવાઓના પુરવઠા પર કોઈ ભૌતિક નિયંત્રણ નથી. નિયંત્રણ દસ્તાવેજો દ્વારા અમલમાં મુકવામાં આવે છે. પુરવઠાની પ્રવૃત્તિઓના નિયમન માટે નિશ્ચિત દસ્તાવેજો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. જીએસટીની વસૂલી અને સંકલનની યોજના, અન્ય બાબતોની સાથે, આ દસ્તાવેજો દ્વારા લાગુ પડતા કાયદાના પાલનની કલ્પના કરે છે. સમગ્ર યાંત્રિક વ્યવસ્થા એ સુનિશ્ચિત કરવા માટે રચવામાં આવી છે કે માલના પુરવઠા/હલનચલનના કારણે આવકમાં કોઈ ચુવાઈ ન થાય અને તે જ ઈ-વે બિલનો બે વાર ઉપયોગ કરવાની કોઈ કપટપૂર્ણ કોશિશને નિષ્ફળ બનાવવા માટે ઉપાયિત કરવામાં આવી છે. પ્રણાલી એવી રીતે રચવામાં આવી છે કે તે દસ્તાવેજોમાં આપવામાં આવેલી દાવાકૃત માહિતીના આધારે સ્વયંસંપૂર્ણ રીતે આગળ વધી શકે. રોકાણ દરમિયાન શોધી કાઢવામાં આવેલ કોઈપણ ગુનો (હાલના કર યોજનામાં) દરેક વ્યક્તિગત કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ મુજબ હાથ ધરવાનો રહે છે. ભૌતિક નિયંત્રણના અભાવને કારણે કરદાતા માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું કડક પાલન કરવું અનિવાર્ય બને છે. એ સ્થિર કાનૂની સ્થિતિ છે કે વિધાનમંડળ કરલાદાના વિષયો સ્વતંત્રપણે પસંદ કરી શકે, દર નક્કી કરી શકે, વ્યક્તિઓ અને મિલ્કતોનું વર્ગીકરણ કરી શકે અને તે હેતુ માટે યાંત્રિક જોગવાઈઓ કરી શકે.

વધુમાં, સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ સ્વયંમાં એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે અને એક વિશેષ

અધિનિયમ. સંબંધિત પરિસ્થિતિઓનો પૂર્વવિચાર કરીને કાયદામાં એક યાંત્રિક વ્યવસ્થા રચવામાં આવી છે, જેમાં સહવર્તી પરિબલોને આધારે ભૂમિકા અને જવાબદારીને અનુરૂપ દંડ તથા જમીની જોગવાઈ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે. માન્ય ઈ-વે બિલના આવરણ હેઠળ માલની હિલચાલ માટેની ફરજિયાત આવશ્યકતા સંબંધિત જોગવાઈઓ સીજીએસટી નિયમો, ૨૦૧૭ ના નિયમ ૧૩૮ માં ચથાવત્ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. કાયદાની કાનૂની આવશ્યકતાઓના પાલનના અભાવે, કાયદામાં ઉદ્દેખિત મુજબ, માલ/વાહન જમી માટે જવાબદાર બને છે. યોગ્ય દસ્તાવેજોની આવશ્યકતા પરિવહનના કાર્યના પ્રારંભ પહેલાં પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે. તેથી એવું પ્રતિભાસિત થાય છે કે સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૩૦ માં સમાવવામાં આવેલી માલની જમી સંબંધિત જોગવાઈઓની યાંત્રિક વ્યવસ્થામાં કોઈ અસંવિધાનિકતા સંકળાયેલી નથી.

૩. જીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માલ મુક્ત કરવાની શરત તરીકે કર અને દંડની માંગ ગેરકાયદેસર, મનસ્વી અને અયોગ્ય છે; અને (૨) જીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧)(બી) ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અને ૧૯(૧)(જી)નો ભંગ કરે છે, એવો દાવો યોગ્ય નથી, કારણ કે સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૨૯(૧)ના અનુસંધાને, જ્યાં કોઈ પણ માલ સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ઉલ્લંઘનમાં પરિવહન કરવામાં આવે છે, ત્યાં

એવો તમામ માલ અને તે માલના પરિવહન માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલ વાહન જમી માટે પાત્ર બને છે અને નિયમમાં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓ અનુસાર મુક્ત કરવામાં આવે છે. અરજદારનું આ નિવેદન કે આ માત્ર નગર્ય પ્રકારની ખામી છે અને સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ મુજબ કાર્યવાહી યોગ્ય નથી, તે સ્થાપિત કાનૂની સ્થિતિ સાથે સુસંગત નથી. માન્ય અને નિર્ધારિત દસ્તાવેજોની આડમાં માલનું પરિવહન કરવાની આવશ્યકતાનું અનિવાર્યપણે પાલન કરવું આવશ્યક છે. તેનું પાલન ન થવા પર કાયદા મુજબ કાર્યવાહી થવી જ જોઈએ. માલ અને સેવાઓના આવા પુરવઠા પર કોઈ ભૌતિક નિયંત્રણ નથી. નિયંત્રણ દસ્તાવેજો દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવે છે. પુરવઠા સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓના નિયમન માટે કેટલાક દસ્તાવેજો નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. જીએસટીના આકલન અને વસૂલાતની સમગ્ર યોજના, અન્ય બાબતો સાથે, આ દસ્તાવેજો દ્વારા લાગુ પડતા કાયદાના પાલનનું પરિકલ્પન કરે છે. દસ્તાવેજો સંબંધિત મોટા અથવા નાના પ્રકારના ભંગ હોઈ શકે છે. બોર્ડે ૧૪.૦૯.૨૦૧૮ના પરિપત્ર નં. ૬૪/૩૮/૨૦૧૮-જીએસટી દ્વારા બિલ/ઈ-વે બિલ/માલખેપ સાથે રહેલા અન્ય કોઈ દસ્તાવેજ સંબંધિત નાના પ્રકારના ભંગોની પરિસ્થિતિઓ સ્પષ્ટ કરી છે, જેમાં સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ ન પણ કરવામાં આવે. હાલના કેસમાં સંકળાયેલ ચૂક/ભંગ બોર્ડના ૧૪.૦૯.૨૦૧૮ના પરિપત્ર નં. ૬૪/૩૮/૨૦૧૮-જીએસટીમાં સમજાવ્યા મુજબ સ્વરૂપે નાનો જણાતો નથી. સમગ્ર યાંત્રિકીનો હેતુ એવો છે કે માલના પુરવઠા/હલનચલન દ્વારા આવકમાં કોઈ લીકેજ ન થાય. હાલના કેસમાં એવું

જાણાય છે કે કાયદાની જોગવાઈઓનું ઉદ્ધંધન કરવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો, જે જો ધ્યાનમાં ન આવ્યો હોત તો સરકારી આવક સાથે છેતરપિંડી થવાની શક્યતા હતી. વાહનને અટકાવી અને સંબંધિત વ્યક્તિઓ દ્વારા થયેલા ભંગોની ખાતરી થયા બાદ, દંડાત્મક ફરજિયાત જોગવાઈઓ અમલમાં મૂકવામાં આવી.

મૂલત્વે, કાયદા હેઠળ નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું પાલન કરવામાં આવ્યું નથી અને ત્યારબાદ લેવાયેલ કાર્યવાહી પડકારવામાં આવી છે. આ સંદર્ભે ઉદ્દેખનીય છે કે ઈન્ડિયન એલ્યુમિનિયમ કંપની લિમિટેડ વિ. ઠાણે મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન, (૧૯૯૧) ઈ.એલ.ટી. જપજ (એસ.સી.) મામલામાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે મૂળતઃ એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે જો પ્રક્રિયાત્મક શરતનું પણ અપાલન છેતરપિંડીના અમલીકરણને સુગમ બનાવવાની અને વહીવટી અસુવિધાઓ ઊભી કરવાની શક્યતા ધરાવતું હોય, તો તેને ક્ષમ્ય ગણાવી શકાય નહીં. સદભાવનાપૂર્વક થયેલી ભૂલ અને અનૈતિક કૃત્ય વચ્ચેની ભિન્નતાની રેખા, સંબંધિત પરિસ્થિતિઓના પ્રકાશમાં અર્થઘટિત કરવાની રહે છે અને લાગુ પડતા કાયદાના આધારે તેનું મૂલ્યાંકન કરવાનું રહે છે. આ બાબતે કાયદો સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે અને આવી પરિસ્થિતિને સંભાળવા માટે તેમાં વિશિષ્ટ જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે. અરજદાર દ્વારા દાવો કરવામાં આવ્યો છે તેમ આ પ્રકારના ઉદ્ધંધનો નગણ્ય ભંગ નથી. નિયમો પોતાનામાં જ એક વ્યવસ્થા છે અને એ રીતે રચવામાં આવ્યા છે કે એક જ ઈ-વે બિલનો બે વખત ઉપયોગ કરવાની કોઈપણ અનૈતિક ચાલને નિષ્ફળ બનાવી શકાય. દસ્તાવેજોમાં પૂરી પાડવામાં આવેલી

દર્શાવેલી માહિતીના આધારે સ્વયંસંપૂર્ણ રીતે આગળ વધે તેવી રીતે આ પ્રણાલી રચવામાં આવી છે. અવરોધન દરમિયાન શોધાઈ આવેલા કોઈપણ ગુનાનો (હાલના કરાધાન યોજનામાં) દરેક વ્યક્તિગત કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ અનુસાર નિરાકરણ કરવાનું રહે છે. ભૌતિક નિયંત્રણના અભાવને કારણે કરદાતાને નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું કડક પાલન કરવું અનિવાર્ય બને છે. આ એક સ્થિર થયેલી કાનૂની સ્થિતિ છે કે વિધાનમંડળ કરાધાનના પોતાના વિષયો સ્વતંત્રપણે પસંદ કરી શકે છે, દર નિશ્ચિત કરી શકે છે, વ્યક્તિઓ અને મિલ્કતોનું વર્ગીકરણ કરી શકે છે અને તે હેતુ માટે પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈઓ બનાવી શકે છે.

અતેવ, પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાની આવશ્યકતાઓ ઓછી મહત્વપૂર્ણ બાબત નથી, પરંતુ સંકળાયેલા હેતુ માટે અનિવાર્ય શરત છે. ઉપર ઉલ્લેખિત કેસનો આ અનુપાત હાલના કેસમાં સમાન રીતે લાગુ પડતો જણાય છે. વધુમાં, સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ પોતે જ એક સંપૂર્ણ સંહિતા છે અને એક વિશેષ અધિનિયમ છે. સંબંધિત પરિસ્થિતિઓનો પૂર્વવિચાર કરીને કાયદામાં એક કાર્યપદ્ધતિ નિર્ધારિત કરવામાં આવી છે, જેમાં અનુસંગી પરિબલોના આધારે ભૂમિકા અને જવાબદારીને અનુરૂપ દંડોની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. માન્ય ઇ-વે બિલના આવરણ હેઠળ માલની હિલચાલ કરવાની ફરજિયાત આવશ્યકતા સંબંધિત જોગવાઈઓ સીજીએસટી નિયમો, ૨૧૦૭ ના નિયમ ૧૩૮ માં યોગ્ય રીતે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. કાયદાની કાનૂની આવશ્યકતાઓનું પાલન ન થવાથી

કાયદામાં દર્શાવ્યા મુજબ માલ/વાહન દંડાત્મક કાર્યવાહી માટે જવાબદાર બને છે. યોગ્ય દસ્તાવેજોની આવશ્યકતા પરિવહનની ક્રિયા આરંભ થાય તે પહેલાં પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે. અરજદાર દાવો કરે તેવી કોઈ છૂટછાટ કાયદો પ્રદાન કરતો નથી. તમામ આવશ્યકતાઓ યોગ્ય રીતે પૂર્ણ થાય તેની ખાતરી કરવી અરજદાર માટે ફરજિયાત હતી. તેના દાવાઓ અનુપશ્ચાત્ વિચારસરણીવાળા જણાય છે અને તેની તરફથી રજૂ કરાયેલ ચુકિત કાનૂની સ્થિતિમાં ફેરફાર લાવવા પૂરતી અસરકારક નથી. ફરજિયાત દંડની માત્રા સંબંધિત જોગવાઈઓ કાનૂની છે અને અધિનિયમની ભાવના તથા આશયને અનુરૂપ છે. તેથી એવું જણાય છે કે સીજીએસટીની કલમ ૧૨૯ માં સમાવાયેલ માલ મુક્ત કરવાની જોગવાઈઓની કાર્યપદ્ધતિમાં કોઈ અસંવિધાનિકતા સંકળાયેલી નથી.

આર.કે. ગાર: વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, જેનો ઉદ્દેશ ૧૯૮૧ જ એસ.સી.સી. ૬૭૫ માં થયેલો છે, તે મામલે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠે એવો ઠરાવ કર્યો હતો કે દરેક કાયદાકીય વિધાન, ખાસ કરીને આર્થિક બાબતોમાં, મૂળભૂત રીતે અનુભવાધિષ્ટિત હોય છે અને તે પ્રયોગ પર આધારિત હોય છે. આગળ પણ નીચે મુજબ ઠરાવ કરવામાં આવ્યો અને અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું :- “૭. હવે, જ્યારે કોઈ વિધાનની બંધારણીય માન્યતા પર વિચાર કરવામાં આવે અને એવું કહેવાય કે તે અનુચ્છેદ ૧૪ નો ભંગ કરે છે, ત્યારે ન્યાયિક સમીક્ષાનું બંધારણીય કાર્ય નિર્વહ કરતી વખતે અદાલતો દ્વારા માર્ગદર્શનના નિયમો તરીકે વિકસાવવામાં આવેલા કેટલાક સુસ્થાપિત

સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે. પ્રથમ નિયમ એ છે કે કોઈ વિધાનની બંધારણીયતા અંગે હંમેશાં તેના પક્ષમાં અનુમાન રહેલું હોય છે અને તેને પડકારનાર વ્યક્તિ પર એ દર્શાવવાનો ભાર રહેલો હોય છે કે બંધારણીય સિદ્ધાંતોનું સ્પષ્ટ અતિક્રમણ થયું છે. આ નિયમ તે અનુમાન પર આધારિત છે કે, જેને ન્યાયિક રીતે માન્યતા આપવામાં આવી છે અને સ્વીકારવામાં આવ્યું છે, વિધાનમંડળ પોતાની પ્રજાની જરૂરિયાતોને સમજે છે અને તેનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કરે છે, તેના કાયદા અનુભવથી સ્પષ્ટ થયેલી સમસ્યાઓ તરફ દોરાયેલા હોય છે અને તેના દ્વારા કરવામાં આવેલ ભેદકરણ પૂરતા આધાર પર નિર્ભર હોય છે. બંધારણીયતાનું અનુમાન ખરેખર એટલું મજબૂત છે કે તેને ટકાવી રાખવા માટે અદાલત સામાન્ય જાણકારીના વિષયો, સામાન્ય અહેવાલના વિષયો, સમયના ઇતિહાસને ધ્યાનમાં લઈ શકે છે અને વિધાન કરવામાં આવ્યું તે સમયે અસ્તિત્વમાં હોઈ શકે તેવી દરેક પરિસ્થિતિનું અનુમાન કરી શકે છે”.

ગોદરેજ એન્ડ બોયસ એમએફજી. કંપની પ્રા. લિ. વિ.

વેચાણ કરના કમિશનર અને અન્ય વિ. માં, જે (૧૯૯૨) ૩ એસ.સી.સી. ૬૨૪ માં અહેવાલિત છે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિયમ ચથાવત્ રાખ્યો હતો, જેણે પરંતુકમાં નિર્દિષ્ટ દસ્તાવેજોની તારીખથી છ મહિનાની મર્યાદા સુધી મોડવેટ જમા લાભના ઉપભોગને મર્યાદિત કર્યો હતો. એવો તર્ક કે આવા સુધારાથી અસ્તિત્વમાં રહેલો અધિકાર છીનવાઈ જશે, તે નકારવામાં આવ્યો હતો. ગુજરાત રાજ્ય વિ. રિલાયન્સ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડના કેસમાં, જે (૨૦૧૭)

૧૬ એસ.સી.સી. ૨૮ માં અહેવાલિત છે, એવું ઠરાવાયું અને નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું કે કેટલો કર જમા લાભ આપવો અને કઈ પરિસ્થિતિઓમાં આપવો, તે વિધાનમંડળના કાર્યક્ષેત્રનો વિષય છે.

આગળ, આરએસપીએલ એલટીડિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા {૨૦૧૮} (૧૯) જીએસટીએલ ૪૩૦ (ગુજ.) ના મામલામાં, અમદાવાદ ખાતેની ગુજરાત હાઈકોર્ટ, સીજીએસટી અધિનિયમની કેટલીક જોગવાઈઓ સંબંધિત વિવાદના મામલામાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, હુકમના પરિચ્છેદ ૨૫ માં એવું ઠરાવ્યું છે કે “પરિસ્થિતિઓ હેઠળ અમને એવું જણાતું નથી કે કાયદો કોઈપણ રીતે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૪ અથવા ૧૯ ૧(જી)નું ઉલ્લંઘન કરે છે” (સંબંધિત ભાગ ઉલ્લેખિત અને ભારપૂર્વક દર્શાવવામાં આવેલ છે).}

વધુમાં, આ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે કે અગાઉ પણ જીએસટી કાયદાની કેટલીક જોગવાઈઓને પડકારવામાં આવી હતી. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિરુદ્ધ મોહિત મિનરલ પ્રા. લિ. {૨૦૧૮ (૧૭)જીએસટીએલ(૫૬૧)} ના તાજેતરના મામલામાં, રાજ્યોને વળતર આપવા સંબંધિત કાયદો બનાવવાની રાજ્યની ધારાસભાકીય સત્તા સંબંધિત પ્રશ્નનો નિર્ણય કરતી વખતે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, તે અધિનિયમને માન્ય ઠેરવતી સંબંધિત જોગવાઈઓની વિસ્તૃત ચર્ચા કરી હતી. ઉપરોક્ત સ્થિર થયેલ કાનૂની સ્થિતિને ધ્યાનમાં લેતા, સ્પષ્ટ દૃષ્ટિકોણ સામે આવે છે કે સંવિધાનિક સત્તાઓમાંથી ઉત્પન્ન થતી સત્તાના આધારે વિધાનમંડળને સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭

હેઠળ કર અને દંડ લાદવાનો અધિકાર છે અને અરજદારે ઘડવામાં આવેલા કાયદાને અમાન્ય ગણાવવા માટે કોઈ માન્ય આધાર દર્શાવ્યો નથી. માત્ર દંડની રકમનો આધાર, તેને સંવિધાનના ઉદ્દેશિત અનુચ્છેદોનું ઉલ્લંઘન કરનાર ગણાવવા માટે કોઈ આધાર બનતો નથી. તેથી એવું જણાય છે કે સીજીએસટી અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૨૯ માં સમાવિષ્ટ માલ મુક્ત કરવાની જોગવાઈઓની પ્રક્રિયામાં કોઈ અસંવિધાનિકતા સંકળાયેલી નથી.

ઉપરોક્તથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યાં માલનો માલિક આગળ આવે છે ત્યાં દંડ ઓછો છે અને જ્યાં માલનો માલિક આગળ આવતો નથી ત્યાં દંડ વધુ છે. જી.એસ.ટી.ની રચનામાં કોઈપણ પુરવઠા માટે પુરવઠાકર્તા કેન્દ્રસ્થાને છે અને તેથી માલના પુરવઠાકર્તા/માલિક દ્વારા ઉક્ત અધિનિયમની જોગવાઈઓના કોઈપણ ઉલ્લંઘન માટેની દંડાત્મક જોગવાઈઓ ઓછી કઠોર છે. પરંતુ જ્યાં માલનો પુરવઠાકર્તા શોધી શકાય એવો નથી અથવા અસ્પષ્ટ છે, ત્યાં કરચોરીના ઈરાદા અંગે વધુ પ્રબળ આશંકા દેખાય છે અને તેથી દંડાત્મક જોગવાઈઓ ઘણો વધુ ભારરૂપ બને છે. ઉપર જણાવ્યા મુજબ, સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ પોતાનામાં સંપૂર્ણ સંહિતા છે અને એક વિશેષ અધિનિયમ છે. સંબંધિત પરિસ્થિતિઓનું પૂર્વકલ્પન કરીને કાયદામાં એક યાંત્રિક વ્યવસ્થા રચવામાં આવી છે, જેમાં સહવર્તી પરિબલોને આધારે ભૂમિકા અને જવાબદારીને અનુરૂપ દંડ તથા જપ્તની જોગવાઈ નક્કી કરવામાં આવી છે. માન્ય ઈ-વે બિલના આવરણ હેઠળ માલની હિલચાલ કરવાની ફરજિયાત આવશ્યકતા સંબંધિત

જોગવાઈઓ સી.જી.એસ.ટી. નિયમો, ૨૧૦૭ ના નિયમ ૧૩૮ માં યોગ્ય રીતે નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી છે. કાયદાની કાનૂની આવશ્યકતાઓનું પાલન ન થવાથી, કાયદામાં દર્શાવ્યા મુજબ, માલ/વાહન જપ્ત કરવા પાત્ર બને છે. યોગ્ય દસ્તાવેજોની આવશ્યકતા પરિવહનના કાર્યના પ્રારંભ પહેલાં પૂર્ણ થવી આવશ્યક છે. અરજદાર જેવો દાવો કરે છે તેવી કોઈ શિથિલતા કાયદો પ્રદાન કરતો નથી. અરજદાર ઉપર તે સુનિશ્ચિત કરવાની ફરજ હતી કે તમામ આવશ્યકતાઓ યોગ્ય રીતે પૂર્ણ કરવામાં આવે. તેના દાવા પાછળથી વિચારેલા જણાય છે અને તેના દ્વારા આગળ મૂકાયેલ કારણવિધિ કાનૂની સ્થિતિમાં ફેરફાર કરવા પૂરતી પ્રબળ નથી. ફરજિયાત દંડની માત્રા સંબંધિત જોગવાઈઓ કાયદેસર છે અને અધિનિયમની ભાવના તથા મંતવ્ય સાથે સુસંગત છે.

વાસ્તવમાં, જી.એસ.ટી. અધિનિયમ સંવિધાનમાં ધ કોન્સ્ટિટ્યુશન (વન હન્ડ્રેડ એન્ડ ફર્સ્ટ એમેન્ડમેન્ટ) એક્ટ, ૨૦૧૬ દ્વારા સમાવેશમાં લાવવામાં આવ્યો હતો. જેના અનુસાર સંસદને જી.એસ.ટી. સંબંધિત કાયદા બનાવવાનો અધિકાર છે. સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની કલમ ૧૬૪ સરકારને નિયમો બનાવવા સશક્ત બનાવે છે. વધુમાં, સૂચના નં. ૦૩/૨૦૧૭-સેન્ટ્રલ ટેક્સ, તા. ૧૯.૦૬.૨૦૧૭ (યથાસંશોધિત) દ્વારા કેન્દ્ર સરકારે સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિઝ ટેક્સ નિયમો, ૨૦૧૭ જાહેર કર્યા હતા. વધુમાં, સી.જી.એસ.ટી. નિયમો, ૨૦૧૭ ના અધ્યાય ૧૬ માં ઈ-વે નિયમો જાહેર કરવામાં આવ્યા છે. ઉપરોક્તને ધ્યાનમાં લેતાં, સી.જી.એસ.ટી. નિયમો, ૨૧૦૭ ના નિયમ ૧૩૮ માં

નિર્દિષ્ટ મુજબ માન્ય ઈ-વે બિલના આવરણ હેઠળ માલની હેરફેર કરવાની ફરજિયાત આવશ્યકતા સંબંધિત જોગવાઈઓ કાયદેસર છે અને અધિનિયમની ભાવના તથા આશયને અનુરૂપ છે. આથી, પ્રક્રિયાનું પાલન કરવાની આવશ્યકતા ઓછું મહત્વ ધરાવતો પાસો નથી, પરંતુ સંકળાયેલા હેતુ માટે અનિવાર્ય શરત છે. ઉપર ઉલ્લેખિત કેસનો આ સિદ્ધાંત હાલના કેસમાં પણ સમાનરૂપે લાગુ પડતો જણાય છે. ”

ચર્ચા

૨૪. કારણ કે અમે નવી કર પ્રણાલીની બે મહત્વપૂર્ણ જોગવાઈઓનું પરીક્ષણ કરી રહ્યા છીએ, તેથી અમારે જી.એસ.ટી.ના મુખ્ય લક્ષણો પર નજર કરવી આવશ્યક છે. જી.એસ.ટી.ના મુખ્ય લક્ષણોની કેરળ હાઈકોર્ટ શીન ગોલ્ડન જવેલ્સ (ઇન્ડિયા) પ્રા. લિ. વિ. સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર, જેનો ઉલ્લેખ (૨૦૧૯) ૬૨ જી.એસ.ટી.આર. ૨૦૭ માં અહેવાલિત છે, તે મામલામાં અત્યંત વિસ્તૃત રીતે સમીક્ષા કરીને ચર્ચા કરી છે.

જી.એસ.ટી. – પરિચય:

૨૫. સંઘીય બંધારણીય બંધારણમાં, માર્ગદર્શક ભાવના તરીકે આધીનતા કરતાં સમન્વયને પ્રાધાન્ય અપાયું છે; અને ઘટક એકમો તરીકે રાજ્યો તથા સંઘ માટે વિધાન અને શાસનના ક્ષેત્રો અલગથી નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. વિધાનક્ષેત્રો સ્પષ્ટપણે રેખાંકિત થયેલા હોવાથી, કોઈપણ બીજા પક્ષના

વિધાનક્ષેત્રમાં અતિક્રમણ કરી શકતું નથી — હા, અવશિષ્ટ સત્તાઓ સંઘ પાસે રહેલી છે. સત્તાઓનું વિભાજન નાણાકીય ક્ષેત્ર જેટલું કડકપણે અન્ય કોઈ ક્ષેત્રમાં સંરક્ષિત રાખવામાં આવ્યું નથી. ભારત જેવું કલ્યાણકારી રાષ્ટ્ર છે તેમાં કરવેરો તેની રીડ સમાન છે; અને વિધાનક્ષેત્રો જેટલા પરસ્પર ભિન્ન છે, તેટલા જ પરસ્પર સંકળાયેલા પણ છે, જેમ રીડના ખંડો હોય છે.

૨૬. એટલું કહીને, ૧૦૧મો સંવિધાનિક સુધારો સંઘીય વ્યવસ્થાનું યુગપ્રવર્તક અને સંવિધાનિક લોકશાહીઓમાં લગભગ અદ્વિતીય એવું સિદ્ધિકાર્ય છે. હું એમ કહી શકું કે, વિરોધાભાસી કરપ્રણાલીઓના કારણે વધુ વિકરાળ બનેલી રાજકોષીય ગૂંચવણ સામે આ એક નિર્ધારક સંવિધાનિક પ્રહારરૂપ રહ્યો છે. આ સુધારો, કદાચ, સહકારી સંઘવાદના શિખરચિહ્ન સમાન છે. તેણે એક સંવિધાનિક સંસ્થા પણ રચી છે—જી.એસ.ટી. પરિષદ.

૨૭. સંવિધાનિક લોકશાહીઓએ અનુભવ મેળવતા જતા, ન્યાય અંગેની યુટોપિયન દૃષ્ટિને સ્થાન ઉપયોગિતાવાદી દૃષ્ટિને મળ્યું છે. ભૌતિક સુખસગવડ અથવા ઉન્નતિ સારા શાસનનું લક્ષણ બની ગયું છે. તેથી કાનૂનની આર્થિક વિશ્લેષણા, સાદા ન્યાયની કલ્પનાના સ્થાને આર્થિક કાર્યક્ષમતા અને સંપત્તિના મહત્તમીકરણની કલ્પનાને પ્રતિસ્થાપિત કરે છે. સાચું છે કે, ફ્રાન્સ જેવા દેશોએ ૧૯૫૦ના દાયકામાં જીએસટી વ્યવસ્થાઓને સફળતાપૂર્વક સ્વીકારી હતી. કેનેડા જેવી સંઘીય રાજ્યવ્યવસ્થાઓએ પણ ૧૯૮૦ના દાયકામાં એમએસટી (મેન્યુફેક્ચરર્સ સેલ્સ ટેક્સ) ના સ્થાને જીએસટી (ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિસ ટેક્સ)

અમલમાં મૂક્યો હતો. ભારત આ રાજકોષીય સુધારાની લહેરમાં થોડું મોડું જોડાયું. શરૂઆતમાં તે સંકોચપૂર્ણ હતું, પરંતુ આ નવી સંઘીય રાજકોષીય દિશામાં તે દઢનિશ્ચયી છે.

૨૮. આ સંકલ્પનાને યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં મૂકવા માટે, જીએસટી માલ અને સેવાઓના પુરવઠા પરનો એકમાત્ર કર છે, જે ઉત્પાદકથી લઈને ઉપભોક્તા સુધી લાગુ પડે છે. દરેક તબક્કે ચૂકવાયેલ ઈનપુટ કરની જામીન આગળના મૂલ્યવર્ધનના તબક્કે ઉપલબ્ધ રહેશે. આ પ્રક્રિયા જીએસટીને દરેક તબક્કે મૂલ્યવર્ધન પરનો કર બનાવે છે. તેથી, ઉપભોક્તા પુરવઠા શ્રેણીમાં છેલ્લા વિકેતાએ વસૂલેલ જીએસટી જ ભોગવશે, અને અગાઉના તમામ તબક્કાઓમાં સમાયોજનનો લાભ ઉપલબ્ધ રહેશે.

૨૯. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ધ્યાન કરપાત્ર ઘટનાથી ગંતવ્ય-આધારિત કરવેરા પ્રણાલી તરફ ખસેડવામાં આવ્યું હતું. તે સ્તરોપરી કરવેરાની દોષપ્રવૃત્તિ અથવા કર પર કરની સમસ્યાને ટાળે છે. તેથી સૂત્ર એવું છે: એક રાષ્ટ્ર-એક બજાર-એક કર.

૩૦. કરવેરાના અસ્પષ્ટ ક્ષેત્રમાંનો નવજાત અધિનિયમ અનેક પ્રારંભિક મુશ્કેલીઓ ધરાવશે. જીએસટી તેમાં અપવાદ નથી. પૂર્ણતાની દિશામાં તેની યાત્રામાં, જીએસટીને વિધાનાત્મક તેમજ ન્યાયિક સ્તરે હજી ઘણી અનિશ્ચિતતાઓ નિવારવાની બાકી છે. આ ગૂંચવણ અને કોલાહલના દિવસો છે: અનેક મતો, અનેક અર્થઘટનો, અને ન્યાયશાસ્ત્રીય અનેક અસ્પષ્ટ ઉચ્ચારણો.

જીએસટી: ઉત્પત્તિ:

૩૧. ક્રાંતિકારી પરોક્ષ કર પદ્ધતિ તરીકે તેના આગમન પહેલાં, માલ અને સેવા કર (જીએસટી) એક દાયકાથી વધુ સમય સુધી સંસદીય વિચારાધીન રહ્યો હતો. તમામ માલસામાન અને સેવાઓને આવરી લેતા સમન્વિત પરોક્ષ કર તરીકે તેની આવશ્યકતા અંગેનો ઉદ્દેશ સન ૨૦૦૪ જેટલો વહેલો દસ્તાવેજિત થયો હતો. તે વર્ષે નાણાકીય જવાબદારી અને બજેટ વ્યવસ્થાપનના અમલીકરણ અંગેની કાર્યદળે પોતાના અહેવાલમાં આ આવશ્યકતા પર ભાર મૂક્યો હતો. તેમ છતાં, જીએસટી તરફ પરિવર્તન અંગેની પ્રથમ સત્તાવાર જાહેરાત ભારત સરકારે સન ૨૦૦૬-૦૭માં (બજેટ ભાષણમાં) કરી હતી. સરકારની પ્રતિબદ્ધતા સન ૨૦૦૮-૦૯ના બજેટ ભાષણમાં પણ પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવી હતી. પરંતુ ભારત સરકારે સન ૨૦૦૯-૧૦ના બજેટમાં કેટલીક નીતિગત ફેરફારોની જાહેરાત કરીને જીએસટી તરફ પરિવર્તન માટેનું પ્રથમ પગલું ભર્યું હતું.

૩૨. ત્યારપછીનું અગત્યનું સીમાચિહ્ન નવેમ્બર ૨૦૦૯ માં સશક્ત સમિતિ દ્વારા પ્રસિદ્ધ કરાયેલ “ભારતમાં માલ અને સેવા કર અંગેનું પ્રથમ ચર્ચાપત્ર” હતું. પ્રસ્તાવિત સુધારાના પરિઘો અને જી.એસ.ટી. મોડેલની સૂક્ષ્મતાઓને જાહેર રીતે રેખાંકિત કરતું આ પ્રથમ સત્તાવાર દસ્તાવેજ હતું.

૩૩. વાસ્તવમાં, પ્રથમ ચર્ચાપત્રે જી.એસ.ટી. રજૂ કરવા માટેના બંધારણીય સુધારાના તર્કસંગત આધારનું સ્પષ્ટીકરણ કર્યું હતું. તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે ઉત્પાદનના તબક્કા સુધી સેવાઓ અને માલસામાન પર કર લાદવાનો અધિકાર

કેન્દ્ર પાસે છે, જ્યારે માલસામાનના વેચાણ પર કર લાદવાનો અધિકાર રાજ્યો પાસે છે. સેવાઓના પુરવઠા પર કર લાદવાની સત્તા રાજ્યો પાસે નથી, જ્યારે વેચાણ પર કર લાદવાની સત્તા કેન્દ્ર પાસે નથી. તેથી, તેમાં એવા બંધારણીય સુધારાનો સૂચન કરવામાં આવ્યો હતો જેમાં જી.એસ.ટી.ની સુસંગત રચના માટેની એવી પદ્ધતિનો સમાવેશ થાય કે જે સંઘીય માળખાને અસર ન કરે.

૩૪. ત્યારબાદ, સશક્ત સમિતિની સહાયથી કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે થયેલા વિચારવિમર્શ સાથે, જીએસટી અમલમાં લાવવા માટેનો બંધારણીય સુધારાની પ્રક્રિયાનો પ્રારંભ થયો. તેના પરિણામે “બંધારણ (એકસો પંદરમો સુધારો) વિધેયક, ૨૦૧૧” આવ્યું. ત્યારપછી તે લુપ્ત થઈ ગયા બાદ, ૨૦૧૪નું સુધારા વિધેયક (જેમ સંસદે પસાર કર્યું હતું) આવ્યું. ૮ સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૬ના રોજ પસાર થયેલું આ વિધેયક “બંધારણ (એકસો પહેલો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬” બન્યું.

૩૫. સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૬ માં રચાયેલ જીએસટી પરિષદ, એક બંધારણીય સંસ્થા છે, જેમાં તેના સભ્યો તરીકે સંઘના નાણાં પ્રધાનો અને વિધાનસભા ધરાવતા કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો સહિતના એસએમટીઈએસ૩ ના નાણાં પ્રધાનોનો સમાવેશ થાય છે. તેને “જીએસટીના વિવિધ પાસાઓ વિષે, જેમાં આદર્શ જીએસટી કાયદાઓ, પુરવઠાના સ્થળનું નિર્ધારણ કરવા માટેના સિદ્ધાંતો, કરની વસૂલાત, જીએસટીની રચના, વિવાદ નિવારણ, વિશેષ વર્ગના રાજ્યો માટે વિશેષ

જોગવાઈઓ, અને તેથી આગળ, સંઘ અને રાજ્યોને ભલામણ કરવાનો” અધિકાર છે.

૩૬. જીએસટી પરિષદની ભલામણને સ્વીકારીને, સંસદે નીચેના કાયદાઓ ઘડ્યા છે:

(૧) કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭: તે રાજ્યની અંદરના તમામ પુરવઠાઓમાં માલ અને સેવાઓના રાજ્યઅંતર્ગત પુરવઠા પર કર લાદે છે

(૨) ઇન્ટિગ્રેટેડ માલ અને માલ તથા સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭: તે આંતર-રાજ્ય માલ અને સેવાઓના પુરવઠા પર કર આદાય કરે છે;

(૩) સંઘ રાજ્યક્ષેત્ર માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭: તે રાજ્યની અંદરના માલ અને સેવાની પૂરવઠાઓ પર કર આદાય કરે છે.

૩૭. તરુણ જૈનનું માલ અને સેવાઓ કર વિષયક ગ્રંથ, જેનો પહેલેથી જ વિસ્તૃત રીતે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે નિરીક્ષણ કરે છે કે બંધારણીય પરિપ્રેક્ષ્યમાં જીએસટી તેની રચનાના નીચેના પાસાઓને કારણે અદ્વિતીય છે: (૧) તે એક જ વિષય પર કેન્દ્ર અને રાજ્યો દ્વારા કરલાદણી સત્તાઓના સમકાલીન ઉપયોગની જોગવાઈ કરે છે—જે એક અદ્વિતીય અને અભૂતપૂર્વ ઉપાય છે. (૨) કેન્દ્ર અને રાજ્યો બન્નેએ જીએસટી પરિષદની ભલામણોના આધારે સહગતિથી કાર્ય કરવાનું છે. જીએસટીના મુખ્ય લક્ષણો:

૩૮. જી.એસ.ટી.ના મુખ્ય લક્ષણો આ મુજબ છે:

(૧) જીએસટી માલ અથવા સેવાઓના ‘પુરવઠા’ પર લાગુ પડે છે, જ્યારે હાલની સંકલ્પના માલના ઉત્પાદન પર, અથવા માલના વેચાણ પર, અથવા સેવાઓની જોગવાઈ પર આધારિત છે.

(૨) જીએસટી હાલના સ્ત્રોત-આધારિત કરવેરાના સિદ્ધાંતના વિપરીત, ગંતવ્ય-આધારિત ઉપભોગ કરવેરાના સિદ્ધાંત પર આધારિત છે.

(૩) આ દ્વિહિત જીએસટી છે, જેમાં કેન્દ્ર અને રાજ્યો એક સામાન્ય આધાર પર એકસાથે કર આરેપે છે. કેન્દ્ર દ્વારા આરોપિત કરવામાં આવનાર જીએસટીને કેન્દ્રીય જીએસટી (સીજીએસટી) કહેવામાં આવે છે અને રાજ્યો દ્વારા આરોપિત કરવામાં આવનાર જીએસટીને રાજ્ય જીએસટી (એસજીએસટી) કહેવામાં આવે છે.

(૪) માલ અથવા સેવાઓના આંતર-રાજ્ય પુરવઠા (સ્ટોક ટ્રાન્સફર સહિત) પર એકીકૃત જીએસટી (આઈજીએસટી) લાદવામાં આવે છે. તે ભારત સરકાર દ્વારા લાદવામાં અને વસૂલવામાં આવશે, અને એવો કર જીએસટી પરિષદની ભલામણ પર સંસદ કાયદા દ્વારા જે રીતે જોગવાઈ કરે તે મુજબ સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે વહેંચવામાં આવશે.

(૫) માલ અથવા સેવાઓની આયાતને આંતર-રાજ્ય પુરવઠો માનવામાં આવે છે અને લાગુ પડતી કસ્ટમ્સ શુલ્ક ઉપરાંત તે આઈ.જી.એસ.ટી.ને આધીન છે.

(૬) સીજીએસટી, એસજીએસટી અને આઈજીએસટી એવા દરોએ વસૂલવામાં આવશે જે કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે પરસ્પર સંમતિથી નક્કી કરવામાં આવશે. આ દરો જીએસટી પરિષદની ભલામણના આધારે જાહેર કરવામાં આવશે. પ્રારંભમાં, જીએસટી પરિષદે નક્કી કર્યું છે કે જીએસટી ચાર દરોએ, અર્થાત્ ૫%, ૧૨%, ૧૮% અને ૨૮%, વસૂલવામાં આવશે. દરેક સ્તેબ હેઠળ આવનાર વસ્તુઓની અનુસૂચિ અથવા યાદી તૈયાર કરવામાં આવી છે. આ દરો ઉપરાંત, “ડિમેરિટ” માલ પર રાજ્યોને જીએસટીના અમલીકરણને કારણે આવકમાં થનારી ક્ષતિ માટે વળતર આપવા જરૂરી સંસાધનો એકત્રિત કરવા ઉપકર લાદવામાં આવશે.

(૭) જી.એસ.ટી. માનવ ઉપભોગ માટેના આલ્કોહોલ સિવાયની તમામ માલસામાન અને સેવાઓ પર લાગુ પડશે.

(૮) પાંચ નિર્દિષ્ટ પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનો (ફૂડ, પેટ્રોલ, ડીઝલ, એટીએફ અને નેચરલ ગેસ) ઉપર જીએસટી, જીએસટીસી દ્વારા ભલામણ કરવામાં આવનાર તારીખથી લાગુ પડે.

(૯) તમાકુ અને તમાકુના ઉત્પાદનો જીએસટીના આધીન રહેશે. ઉપરાંત, કેન્દ્રને આ ઉત્પાદનો પર કેન્દ્રીય આબકારી શુલ્ક લગાવવાની સત્તા રહેશે.

(૧૦) એક સામાન્ય મર્યાદા આધારિત મુક્તિ સીજીએસટી અને એસજીએસટી બન્ને માટે લાગુ પડશે. વાર્ષિક વળતર રૂપિયા ૨૦ લાખથી વધુ ન હોય એવા કરદાતાઓને (વિશેષ વર્ગના રાજ્યો માટે રૂપિયા ૧૦ લાખ) જીએસટીમાંથી

મુક્તિ આપવામાં આવશે. જે નાના કરદાતાઓનું એક નાણાકીય વર્ષમાં કુલ વળતર રૂપિયા ૫૦ લાખ સુધી હોય, તેઓ માટે સંયોજન યોજના ઉપલબ્ધ છે. આ યોજના હેઠળ, કરદાતા ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટના લાભ વિના વર્ષ દરમિયાન કોઈ રાજ્યમાં થયેલા તેના વળતરનો નિશ્ચિત ટકા હિસ્સો તરીકે કર ચૂકવશે. આ યોજના વૈકલ્પિક રહેશે.

(૧૧) મુક્ત રાખવામાં આવેલ માલ અને સેવાઓની યાદી શક્ય તેટલી લઘુત્તમ રાખવામાં આવશે, અને શક્ય હોય તેટલા પ્રમાણમાં તે કેન્દ્ર અને રાજ્યો માટે તેમજ રાજ્યો વચ્ચે સુસંગત બનાવવામાં આવશે.

(૧૨) નિકાસ શૂન્ય-દરવાની પુરવઠા ગણાશે. તેથી, જે માલ અથવા સેવાઓની નિકાસ કરવામાં આવે છે તે પર ઇનપુટ કર અથવા પૂર્ણ થયેલ ઉત્પાદનો પરનો કર લાગુ પડશે નહીં.

(૧૩) ઇનપુટ્સ પર ચૂકવવામાં આવેલ સીજીએસટીની જમા રકમનો ઉપયોગ માત્ર આઉટપુટ પરના સીજીએસટીની ચુકવણી માટે જ કરી શકાય છે, અને ઇનપુટ્સ પર ચૂકવવામાં આવેલ એસજીએસટીની જમા રકમનો ઉપયોગ માત્ર એસજીએસટીની ચુકવણી માટે જ કરી શકાય છે. સીજીએસટીની ઇનપુટ કર જમા રકમ (આઈટીસી) નો ઉપયોગ એસજીએસટીની ચુકવણી માટે કરી શકાય નહીં અને તેનાથી વિપરીત પણ નહીં. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, આઈજીએસટીની ચુકવણી માટે આંતરરાજ્ય પુરવઠાની નિર્દિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ સિવાય, ઇનપુટ કર જમા રકમની (આઈટીસી) આ બંને પ્રવાહોનો પરસ્પર ઉપયોગ કરી શકાય નહીં.

(૧૪) કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે હિસાબો સમયાંતરે પતાવટ કરવામાં આવશે જેથી આ બાબત સુનિશ્ચિત થાય કે આઈ.જી.એસ.ટી.ની ચુકવણી માટે વપરાયેલ એસ.જી.એસ.ટી.નું જમા નિકાસકર્તા રાજ્ય દ્વારા કેન્દ્રને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવે. તે જ રીતે, એસ.જી.એસ.ટી.ની ચુકવણી માટે વપરાયેલ આઈ.જી.એસ.ટી. કેન્દ્ર દ્વારા આયાતકર્તા રાજ્યને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવશે. વધુમાં, બીરસી પુરવઠા પર વસૂલ કરવામાં આવેલ આઈ.જી.એસ.ટી.નો એસ.જી.એસ.ટી. હિસ્સો પણ કેન્દ્ર દ્વારા ગંતવ્ય રાજ્યને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવશે. નાણાંનું હસ્તાંતરણ કરદાતાઓ દ્વારા દાખલ કરાયેલ રિટર્નમાં સમાવિષ્ટ માહિતીના આધારે કરવામાં આવશે.

(૧૫) સીજીએસટી અને એસજીએસટીની લાદણી તથા વસૂલાત માટેના કાયદાઓ, નિયમનો અને પ્રક્રિયાઓ શક્ય હોય તેટલી હદ સુધી સુસંગત બનાવવામાં આવશે.

૩૯. જીએસટી કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા હાલ લાદવામાં આવતા અને વસૂલ કરવામાં આવતા આ કરોના સ્થાને આવે છે:

(એ) કેન્દ્રીય આબકારી જકાત,

(બી) આબકારી શુલ્કો (ઔષધીય અને પ્રસાધન તૈયારીઓ), (સી) અધિક આબકારી શુલ્કો (વિશેષ મહત્વના માલ), (ડી) અધિક આબકારી શુલ્કો (કાપડ અને કાપડ ઉત્પાદનો), (ઈ) અધિક સીમાશુલ્કો (સામાન્ય રીતે

સીવીડી તરીકે ઓળખાતા), (એફ) સીમાશુલ્કનો વિશેષ વધારાનો શુલ્ક (એસએડી), (જી) સેવા કર, (એચ) સેસો અને અધિભાર, જેટલા હદ સુધી તેઓ માલ અને સેવાઓના પુરવઠા સાથે સંબંધિત હોય.

૪૦. જીએસટીમાં સમાવવામાં આવતા રાજ્ય કર આ મુજબ છે: (એ) રાજ્ય વેટ, (બી) કેન્દ્રીય વેચાણ કર, (સી) ખરીદી કર, (ડી) વૈભવ કર, (ઈ) પ્રવેશ કર (તમામ સ્વરૂપો), (એફ) મનોરંજન કર અને આમોદપ્રમોદ કર (સ્થાનિક સત્તાધિકારીઓ દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવતા કર સિવાય), (જી) જાહેરાતો પરનો કર, (એચ) લોટરીઓ, શરતબાજી અને જુગાર પરનો કર, (૧) રાજ્યના સેસ અને સરચાર્જ, જ્યાં સુધી તેઓ માલ અને સેવાઓના પુરવઠા સાથે સંબંધિત હોય, ૪૧. સમગ્ર જીએસટી પ્રણાલીને મજબૂત માહિતી પ્રૌદ્યોગિકી પ્રણાલીનો આધાર મળે તે માટે, સંસદે માલ અને સેવા કર નેટવર્ક (જીએસટીએન) સ્થાપિત કર્યું છે. તે અગ્રમુખી સેવાઓ પૂરી પાડશે અને જે રાજ્યો એ જ પદ્ધતિ પસંદ કરશે તેમના માટે પશ્ચાદ્ધુખી માહિતી પ્રૌદ્યોગિકી મોડ્યુલો પણ વિકસાવશે. બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, એક અવલોકન:

૪૨. જેમ આપણે જોશું તેમ, સી.એ. અધિનિયમ બંધારણના કેટલાક ભાગોમાં નવી જોગવાઈઓ ઉમેરે છે, કેટલાકને રદ કરે છે અને કેટલાકમાં સુધારો કરે છે. નવી ઉમેરાયેલ કલમો ૨૪૬એ, ૨૬૮એ અને ૨૭૮એ છે; રદ કરવામાં આવેલી કલમ ૨૬૮એ છે; અને સુધારાયેલ કલમો ૨૪૮, ૨૪૯, ૨૫૦, ૨૬૮, ૨૬૯,

૨૭૦, ૨૭૧, ૨૮૬, ૩૬૬ અને ૨૭૯એ છે. તે ઉપરાંત, છઠ્ઠી અને સાતમી અનુસૂચિઓમાં પણ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે.

૪૩. સુધારા અધિનિયમની કલમ ૨ દ્વારા સમાવેશિત કરાયેલ અનુચ્છેદ ૨૪૬એ, સંઘીય રાજકોષીય યાંત્રિકીની એક અદ્ભુત રચના છે. આ અનુચ્છેદ દ્વારા, રાજ્ય વિધાનસભાઓને હવે સંઘ દ્વારા અથવા તે રાજ્ય દ્વારા લાદવામાં આવતા જીએસટી કર સંબંધિત કાયદા બનાવવાની અને રાજ્યઆંતરિક વેપારમાં તેમની અમલવારી કરવાની સત્તા પ્રાપ્ત થઈ છે. નિશ્ચિતપણે, કેન્દ્ર પાસે રાજ્યઆંતર વેપાર સંબંધિત જીએસટી કાયદા બનાવવા માટેની વિશિષ્ટ સત્તા યથાવત્ રહે છે. ભારતના સંઘ તથા રાજ્યો બંનેને હવે માલ અને સેવાઓ અંગે કાયદા બનાવવા માટે સમકાલીન સત્તાઓ પ્રાપ્ત છે.

૪૪. અધિનિયમની કલમ ૯ દ્વારા ઉમેરાયેલ અનુચ્છેદ ૨૬૯એ, આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં માલ અને સેવા કરના આદાય અને વસૂલાત અંગે વ્યવસ્થા કરે છે. તે અર્થાત્, આંતર-રાજ્ય વેપારના કિસ્સામાં, કેન્દ્ર દ્વારા વસૂલ કરાયેલ રકમ જીએસટી પરિષદની ભલામણો અનુસાર કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે વહેંચવામાં આવવાની છે. જીએસટી હેઠળ, જો કેન્દ્ર કર વસૂલ કરે, તો તે રાજ્યનો હિસ્સો સંબંધિત રાજ્યને ફાળવે છે; બીજી તરફ, જો રાજ્ય કર વસૂલ કરે, તો તે કેન્દ્રનો હિસ્સો કેન્દ્રને ફાળવે છે. આવી આવક ભારતની સંચિત નિધિનો ભાગ બનશે નહીં, તેથી જ્યારે જ્યારે જમા કરવામાં આવે ત્યારે દર વખતે વિનિયોગ વિધેયક પસાર કરવાની જરૂરિયાત ટળે છે.

૪૫. અને અનુચ્છેદ ૨૭૮અ જીએસટી પરિષદની રચનાની જોગવાઈ કરે છે, તેમજ તેની સત્તાઓ અને સ્થાનો પણ નિર્ધારિત કરે છે. અગાઉ, અનુચ્છેદ ૨૬૮અ માં સંઘ દ્વારા લાદવામાં આવતા અને સંઘ તથા રાજ્યો દ્વારા વસૂલ અને વિનિયોજિત કરવામાં આવતા સેવા કર અંગે જોગવાઈ હતી. હવે, આ અનુચ્છેદ ૨૬ કરવામાં આવ્યો છે. સુધારેલા બંધારણીય ઉપબંધોની દૃષ્ટિએ, અનુચ્છેદ ૨૪૮ સંસદને અવશિષ્ટ વિધાન સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે. હવે આ ઉપબંધ બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૪૬અ ને આધીન છે. અધિનિયમની કલમ ૪ દ્વારા સુધારાયેલા અનુચ્છેદ ૨૪૮ માં હવે એવો ફેરફાર થયો છે કે જો રાજ્યસભા ૨/૩ બહુમતીથી ઠરાવ મંજૂર કરે, તો રાષ્ટ્રીય હિતમાં જીએસટી અંગે જરૂરી કાયદા બનાવવા માટે સંસદને સત્તાઓ રહેશે. તેવી જ રીતે અનુચ્છેદ ૨૫૦ માં પણ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે; આપત્કાળીન અવધિ દરમિયાન જીએસટી વિષે કાયદા બનાવવાની સત્તા સંસદને રહેશે.

૪૬. અન્ય સુધારાઓ એક ભિન્ન સ્તરે છે. અનુચ્છેદ ૨૬૮માં એવો સુધારો કરવામાં આવ્યો છે કે ઔષધીય અને શૌચ તૈયારીઓ પરનો આબકારી શુલ્ક રાજ્ય ચાદીમાંથી કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે અને તેને જીએસટીમાં સમાવી લેવામાં આવ્યો છે. અને અનુચ્છેદ ૨૬૮ સંસદને આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય માટે જીએસટી સંબંધિત કાયદા બનાવવાનો અધિકાર આપશે. અનુચ્છેદ ૨૭૦ હવે એ જોગવાઈ કરે છે કે કરની વસૂલાત અને વહેંચણી અનુચ્છેદ ૨૪૬એ અનુસાર કરવામાં આવશે. ત્યારબાદ, અનુચ્છેદ ૨૭૧ હેઠળ,

જીએસટીને ભારતના સંચિત નિધિનો ભાગ ગણાતું હોવાના પ્રાવધાનમાંથી મુક્ત રાખવામાં આવ્યું છે. સુધારેલ અનુચ્છેદ ૨૮૬માં માત્ર માલના વેચાણ અથવા ખરીદીના બદલે, તેની વ્યાપ્તિ હેઠળ માલ અને સેવાઓના પુરવઠાનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે; અનુચ્છેદ ૩૬૬માં હવે માલ અને સેવા કર, સેવાઓ અને રાજ્યની વ્યાખ્યાઓનો સમાવેશ થાય છે. અને અંતે, અનુચ્છેદ ૨૭૯એને પણ અનુચ્છેદ ૩૬૮ની વ્યાપ્તિ હેઠળ લાવવામાં આવ્યો છે.

૪૭. અનુસૂચિઓની જેમ, છઠ્ઠી અનુસૂચિમાં પણ સુધારો કરીને જિલ્લા પરિષદોને મનોરંજન અને આમોદ-પ્રમોદ ઉપર કર લાદવાની અને વસૂલ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. અને સાતમી અનુસૂચિમાં પણ સુધારો કરવામાં આવ્યો છે. સંઘ સૂચિમાં, પેટ્રોલિયમ કાચું તેલ, હાઈ-સ્પીડ ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ (પેટ્રોલ), કુદરતી વાયુ, અને એવિએશન ટર્બાઈન ઇંધણ, તમાકુ અને તમાકુ ઉત્પાદનોને જી.એસ.ટી.ના કાર્યક્ષેત્રમાંથી બહાર કરવામાં આવ્યા છે અને સંઘના અધિકારક્ષેત્રને આધીન કરવામાં આવ્યા છે. સમાચારપત્રોમાંની જાહેરાતો અને સેવા કરને જી.એસ.ટી. હેઠળ લાવવામાં આવ્યા છે (પ્રવેશો ૮૪, ૯૨, ૯૨સી). તેવી જ રીતે, રાજ્ય સૂચિમાં, પેટ્રોલિયમ કાચું તેલ, હાઈ-સ્પીડ ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ (સામાન્ય રીતે પેટ્રોલ તરીકે ઓળખાતું), કુદરતી વાયુ, એવિએશન ટર્બાઈન ઇંધણ, અને માનવ ઉપભોગ માટેનું આલ્કોહોલિક દારૂનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે, જો કે વેચાણ આંતર-રાજ્ય અથવા આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર અને વાણિજ્યના પ્રવાહમાં ન હોય તો. પ્રવેશ કર અને જાહેરાત ઉપરના કરો દૂર

કરવામાં આવ્યા છે. મનોરંજન ઉપરના કરોનો સમાવેશ માત્ર સ્થાનિક સત્તાસંસ્થાઓ દ્વારા લાદવામાં આવેલા હદ સુધી જ કરવાનું છે. (પ્રવેશો પર, ૫૪, ૫૫, ૬૨).

૪૮. સ્પષ્ટપણે કહેવું હોય તો, સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૩૬૬માં, ખંડ (૧૨) પછી, ખંડ (૧૨એ) દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો: “માલ અને સેવા કર” નો અર્થ માલના, અથવા સેવાઓના અથવા બંનેના પુરવઠા ઉપરનો કોઈપણ કર, પરંતુ માનવ ઉપભોગ માટેના મધના પુરવઠા ઉપરના કરોને બાદ કરતાં. ખંડ (૨૬) પછી, ખંડો (૨૬એ) અને (૨૬બી) દાખલ કરવામાં આવ્યા હતા: “સેવાઓ” નો અર્થ માલ સિવાયની કોઈપણ વસ્તુ; “રાજ્ય” માં, અનુચ્છેદો ૨૪૬એ, ૨૬૮, ૨૬૯, ૨૬૯એ અને અનુચ્છેદ ૨૭૯એના સંદર્ભમાં, વિધાનસભા ધરાવતા સંઘ પ્રદેશનો સમાવેશ થાય છે.

૪૯. સુધારા અધિનિયમની કલમ ૧૮ માલ અને સેવા કરના અમલીકરણના કારણે આવકમાં થયેલ નુકસાન બદલ રાજ્યોને વળતર આપવાની જોગવાઈ કરે છે. સંસદ જી.એસ.ટી. પરિષદની ભલામણના આધારે કાયદા દ્વારા, માલ અને સેવા કરના અમલીકરણને કારણે ઊભા થયેલા આવકના નુકસાન બદલ રાજ્યોને પાંચ વર્ષ માટે વળતર આપવાની જોગવાઈ કરશે.

૫૦. અમારી ચર્ચા માટેની સર્વોપરી જોગવાઈ સુધારા અધિનિયમની કલમ ૧૯ છે. તે આ મુજબ વાંચાય છે; “કલમ ૧૯ – સંક્રામક જોગવાઈઓ: આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, આ અધિનિયમના પ્રારંભ

પહેલાં તત્કાલ કોઈપણ રાજ્યમાં અમલમાં રહેલી અને માલ અથવા સેવાઓ પર અથવા બંને પર કર સંબંધિત કોઈપણ કાયદાની એવી કોઈ જોગવાઈ, જે આ અધિનિયમ દ્વારા સુધારાયેલ બંધારણની જોગવાઈઓ સાથે અસંગત હોય, તે સક્ષમ વિધાનમંડળ અથવા અન્ય સક્ષમ સત્તાધિકારી દ્વારા તેમાં સુધારો કરવામાં આવે અથવા તે રદ કરવામાં આવે ત્યાં સુધી, અથવા આવા પ્રારંભથી એક વર્ષનો સમયગાળો પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી, એમાંથી જે અગાઉ થાય ત્યાં સુધી, અમલમાં ચલાવત્ રહેશે.”

૫૧. બંધારણમાં ૧૦૧મો સુધારો — એટલે કે, બંધારણ (એકસો પહેલો સુધારો) અધિનિયમ, ૨૦૧૬ — અમલમાં આવે તે પહેલાં, સંઘ અને રાજ્ય સરકારો અહીં સંબંધિત હોય તે રીતે, સાતમી અનુસૂચીમાં દર્શાવ્યા મુજબ સ્પષ્ટપણે વિભાજિત વિધાનક્ષેત્રો હેઠળ પરોક્ષ કરો વસૂલ કરતી હતી. તે સમયે, યાદી-૧ માં ૮૭ પ્રવેશો, યાદી-૨ માં ૬૬ અને યાદી-૩ માં ૪૭ પ્રવેશો હતા; તેમ છતાં, તે બધાં જ વિધાનમંડળની કરારોપણ સત્તા સાથે સંબંધિત નહોતા. યાદી ૧ માં, કર સંબંધિત પ્રવેશોમાં મુખ્યત્વે પ્રવેશ ૪૧, ૪૨, ૮૩, ૮૪, ૮૭ થી ૯૨, ૯૨એ, ૯૨બી, ૯૨સી, ૯૭ છે; અને યાદી ૨ માં પ્રવેશ ૨૬, ૪૫, ૪૭ થી ૬૧ અને ૬૩ છે.

૫૨. સી.એ. અધિનિયમ દ્વારા રાજ્યની સંઘીય કરવેરા સત્તાઓમાં આમૂલ ફેરફારો લાવવામાં આવ્યા છે; તેમાં થોડાં અનુચ્છેદોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે,

થોડાંમાં સુધારા કરવામાં આવ્યા છે, અને થોડાંને દૂર પાછા કરવામાં આવ્યા છે.

સરસરી નજરે આપણે આ ફેરફારોની મૂળવણી કરી શકીએ છીએ:

સુધારા પહેલાં		સુધારા પછી	પ્રભાવ
૨૪૬એ	અસ્તિત્વમાં નથી	રજૂ કરવામાં આવેલ	માલ અને સેવા કર અંગેનું વિશેષ જોગવાઈ, જે સંઘ તથા રાજ્યો બંનેને સમકાલીન વિધાન સત્તાઓ પ્રદાન કરે છે.
૨૪૮	અવશિષ્ટ સત્તા	સુધારેલ	સંઘની અવશેષ વિધાન સત્તા અનુચ્છેદ ૨૪૬એને આધીન છે.
૨૪૯	રાષ્ટ્રીય હિતમાં રાજ્ય યાદીની બાબત અંગે કાયદો બનાવવાની	સુધારેલ	તે સંસદને રાજ્યોની યાદીમાં પાછા ઉદ્દેખિત વિષયો અંગે રાજ્યો પર

	સંસદની સત્તા		લાગુ પડતો કોઈપણ કાયદો બનાવવાની સત્તા આપે છે. જીએસટી, જેનો રાજ્યોની યાદીમાં ઉલ્લેખ નહોતો, હવે સ્પષ્ટ રીતે ઉલ્લેખિત કરવામાં આવ્યો છે.
૨૫૦	કટોકટીની જાહેરાત અમલમાં હોય ત્યારે રાજ્ય યાદીમાંના કોઈપણ વિષય સંબંધે કાયદા બનાવવાની સંસદની સત્તા	સુધારેલ	સુધારેલ અનુચ્છેદ ૨૪૯ જેવો જ તેનો પ્રભાવ છે.
૨૬૮	સંઘ દ્વારા અધિરોપિત, પરંતુ રાજ્યો દ્વારા વસૂલ	સુધારેલ	આબકારીની વધારાની શુલ્કો (ઔષધીય અને

	કરી પોતાના હિતાર્થે વિનિયોજિત કરવામાં આવતી શુલ્કો		શૌચાલય તૈયારીઓ) જીએસટીમાં સમાવેશ પામે છે.
૨૬૮અ	સેવા કર સંઘ દ્વારા લાદવામાં આવેલ અને સંઘ તથા રાજ્યો દ્વારા વસૂલ કરીને વિનિયોજિત કરવામાં આવેલ:	છોટી દેવાયેલ	સેવા કરનો સમાવેશ જીએસટીમાં કરવામાં આવ્યો છે. તેથી ચાદી-૧ની પ્રવેશ નં. ૯૨સી પણ કાઢી નાખવામાં આવેલ ગણાય છે.

૨૬૯	સંઘ દ્વારા લાદવામાં અને વસૂલવામાં આવેલા, પરંતુ રાજ્યોને સોંપવામાં આવેલા કરો	સુધારેલ	અનુચ્છેદ ૨૬૯ હેઠળની વ્યવસ્થા નવા જોગવાઈરૂપ અનુચ્છેદ ૨૬૯એને આધીન છે.
૨૬૯એ	અસ્તિત્વમાં નથી	સમાવેશિત	અંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમ્યાન માલ અને સેવાઓ પર કરનો આકાર અને વસૂલાત. અંતર- રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય દરમ્યાન જીએસટીનો આકાર અને વસૂલાત કરવાની સત્તા ભારત સરકારમાં નિહિત છે. આ રીતે વસૂલ કરવામાં

			આવેલા કરોનું કેન્દ્ર અને રાજ્યો વચ્ચે નિર્ધારિત રીત મુજબ વહેંચણી કરવામાં આવશે.
૨૭૦	સંઘ અને રાજ્યો વચ્ચે આદાય કરી વહેંચવામાં આવતા કરો.	સુધારેલ	હવે અનુચ્છેદ ૨૬૮ક અને યાદી- ૧ ની પ્રવેશ નં. ૮૨ક કાઢી નાખવામાં આવ્યા છે; તેથી સેવા કર જીએસટી હેઠળ સમાવી લેવાયો છે. તેથી, અનુચ્છેદ ૨૭૦ માં અનુચ્છેદ ૨૬૮ક નો ઉલ્લેખ કાઢી નાખવામાં આવ્યો છે, અને આંતર-રાજ્ય

			વ્યવહારો માટે જીએસટીના આદાય માટે અનુચ્છેદ ૨૬૯ક નો નવો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે
			૨જૂ કરવામાં આવ્યું.
૨૭૧	સંઘના હેતુઓ માટે કેટલાક શુલ્કો અને કર ઉપર અધિભાર	સુધારાયેલ	બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૭૧ હેઠળ સંઘના કરો પર વધારાનો અતિરિક્ત કર વસૂલ કરવાની સંસદની સત્તા હવે સુધારવામાં આવી છે: સંસદ જી.એસ.ટી. પર કોઈ વધારાનો અતિરિક્ત કર

			વસૂલ કરી શકતી નથી.
૨૭૯એ	અસ્તિત્વમાં નથી	સમાવેશિત	જીએસટી પરિષદ, જે એક અંધારણીય સંસ્થા છે, તેની રચના માટેની જોગવાઈ.
૨૮૬	માલના વેચાણ અથવા ખરીદી પર કર લાદવામાં પ્રતિબંધો	સુધારેલ	પ્રથમ, “વેચાણ” શબ્દને “પુરવઠો” થી બદલી દેવામાં આવે છે અને “માલ” શબ્દને “માલ અથવા સેવાઓ અથવા બન્ને” થી બદલી દેવામાં આવે છે. જો માલ અથવા સેવાઓનો એવો પુરવઠો તેમના

			રાજ્યની બહાર હોય અથવા આયાત અથવા નિકાસના પ્રવાહમાં હોય, તો રાજ્યો તેવા પુરવઠા અંગે કાયદેસર વ્યવસ્થા કરી શકતા નથી. મૂળરૂપે, રાજ્યો નિશ્ચિત આંતર- રાજ્ય વ્યવહારો પર કર લાદી અને વસૂલ કરી શકતા નહોતા. ખંડ (૩) ને કાઢી નાખવાથી, હવે તે સ્વરૂપના આંતર-રાજ્ય વ્યવહારો પર પણ જી.એસ.ટી. લાગુ
--	--	--	---

			પડશે.
૩૬૬.	વ્યાખ્યા	સમાવેલ	વ્યાખ્યાઓ સંવિધાનમાં ઉમેરવામાં આવી છે: (૧૨અ) માલ અને સેવાઓ
			કર; (૨૬એ) સેવાઓ; અને (૨૬બી) રાજ્ય.
૩૬૮	સંવિધાનમાં સુધારો કરવાની સંસદની સત્તા અને તે માટેની પ્રક્રિયા	સુધારેલ	જીએસટી પરિષદ અંગેની જોગવાઈઓ અને કાયદાઓના સંદર્ભમાં, સંસદને બંધારણમાં સુધારો કરવાની સત્તા સોંપવામાં આવી છે.
છઠ્ઠી અનુસૂચી	આસામ, મેઘાલય,	સુધારેલ	તે થોડા રાજ્યોના

	ત્રિપુરા અને મિઝોરમ રાજ્યોના આદિવાસી વિસ્તારોના વહીવટ સંબંધિત જોગવાઈઓ ૮. જમીન આવકનું મૂલ્યાંકન અને વસૂલાત કરવાની તથા કર લાદવાની સત્તાઓ.		આદિવાસી વિસ્તારોમાં જમીન મહેસૂલનું મૂલ્યાંકન કરવા અને વસૂલ કરવા તેમજ કર લાદવા અંગેની સત્તાઓને સંબંધિત છે.
સાતમું અનુસૂચિ			
ચાદી ૧ : પ્રવેશ ૮૪	બાકાત રાખવામાં આવેલી વસ્તુઓને છોડીને, સંઘ ભારત દેશમાં નિર્મિત અથવા ઉત્પન્ન થયેલ તંબાકુ સહિત બધી અન્ય	સુધારેલ	હવે ઉત્પાદન શુલ્ક માત્ર ચાદીબદ્ધ વસ્તુઓ પર જ વસૂલવામાં આવે છે: (એ) પેટ્રોલિયમ કૂડ; (બી) હાઈ-સ્પીડ

	માલવસ્તુઓ પર ઉત્પાદન શુલ્ક લાદી શકતો હતો. બાકાત રાખવામાં આવેલી વસ્તુઓ આ છે: (એ) આલ્કોહોલિક		ડીઝલ; (સી) મોટર સ્પિરિટ (સામાન્ય રીતે પેટ્રોલ તરીકે ઓળખાતું); (ડી) નેચરલ ગેસ; (ઈ) એવિએશન ટર્બાઇન
	માનવ ઉપભોગ માટેનાં મધ્યપદાર્થો; (બી) અફીણ, ભારતીય ભાંગ, અને અન્ય માદક ઔષધિઓ અને માદક પદાર્થો, પરંતુ તેમાં આલ્કોહોલ ધરાવતી ઔષધીય અને શૌચાલય –		ઈંધણ; અને ફ) તમાકુ અને તમાકુના ઉત્પાદનો”

	ઉપયોગી તૈયારીઓ અથવા ઉપખંડ (બી) માં દર્શાવેલ કોઈપણ પદાર્થનો સમાવેશ થાય છે.		
પ્રવેશ દર	અખબારોના વેચાણ અથવા ખરીદી પર અને પ્રકાશિત થયેલી જાહેરાતો પર કર.	બાદ કરવામાં આવ્યું	હવે, અખબારોના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કરો અને તેમાં પ્રકાશિત જાહેરાતો પરના કરો જી.એસ.ટી.માં સમાવી લેવાયા છે.
પ્રવેશ દરસી	સેવાઓ પર કર	છોટી દેવામાં આવ્યું	સેવા કરને પણ જીએસટીમાં સમાવી લેવામાં આવ્યો છે.
ચાદી ર પ્રવેશ પર	ઉપભોગ, ઉપયોગ અથવા ત્યાં વેચાણ	છોટી દેવાયેલ	ખરીદી કર પણ હવે જી.એસ.ટી.માં

	માટે કોઈ સ્થાનિક વિસ્તારમાં માલના પ્રવેશ પર કર.		સમાવી લેવામાં આવ્યો છે.
પ્રવેશ પર	વસ્તુઓના વેચાણ અથવા ખરીદી પરના કર, તે સિવાયના	સુધારેલ	હવે કરો પેટ્રોલિયમ ક્લૂડ, હાઈ સ્પીડ ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ (પેટ્રોલ), નેચરલના વેચાણ સુધી મર્યાદિત છે
	હાલનાપત્રો, યાદી ૧ની પ્રવેશ લરઅની જોગવાઈઓના આધીન. (યાદી ૧ની પ્રવેશ લરઅ આંતર-રાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્ય સંબંધિત છે.)		ગેસ, વિમાનન ટર્નાઈન ઇંધણ, અને માનવ ઉપભોગ માટેનું આલ્કોહોલિક દ્રવ્ય. પરંતુ આંતરરાજ્ય વેપાર અથવા વાણિજ્યના પ્રવાહમાં થતું વેચાણ તેમાંથી

			બહિષ્કૃત છે. (હવે માલનું વેચાણ અથવા ખરીદી જીએસટી હેઠળ આવરી લેવામાં આવ્યું છે)
પ્રવેશ પપ	સમાચારપત્રોમાં પ્રકાશિત થયેલી જાહેરાતો અને રેડિયો અથવા ટેલિવિઝન દ્વારા પ્રસારિત થયેલી જાહેરાતો સિવાયની જાહેરાતો પરના કર	ઉપેક્ષિત	રેડિયો અથવા ટેલિવિઝન દ્વારા પ્રસારિત કરવામાં આવતી જાહેરાતો સિવાયની જાહેરાતો પરના કરોને પણ જીએસટીમાં સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે
નોંધ કર	વિલાસી વસ્તુઓ પર કર, જેમાં મનોરંજન, વિનોદ, શરતબાજી અને	સુધારેલ	(એ) વૈભવી વસ્તુઓ પરનો કર, શરતબાજી અને જુગાર હવે

	જુગાર પરના કરનો સમાવેશ થાય છે.		જી.એસ.ટી.માં સમાવી લેવામાં આવ્યા છે. (બી) મનોરંજન અને વિનોદ પર કર વસૂલવાનો અધિકાર પંચાયતો, નગરપાલિકાઓ, પ્રાદેશિક પરિષદો અને જિલ્લાકક્ષાની પરિષદો સુધી મર્યાદિત કરવામાં આવ્યો છે.
--	-----------------------------------	--	--

રાજ્ય અધિનિયમો:

પૃ. ઉપરોક્ત પૃષ્ઠભૂમિમાં, રાજ્યો દ્વારા સંબંધિત રાજ્ય માલ અને સેવા કર અધિનિયમો ઘડવામાં આવ્યા છે. આ કાયદાઓ, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, (૧) જી.એસ.ટી. તરફના સંક્રમણને અમલમાં મૂકે છે; (૨) રાજ્યની અંદરના આંતરરાજ્યેતર વ્યવહારો પર જી.એસ.ટી.ની વસૂલાત માટે જોગવાઈ કરે છે; અને તથા (૩) જી.એસ.ટી. તરફના સંક્રમણને કારણે ફેરફાર કરવા/રદ કરવા યોગ્ય

અગાઉના રાજ્ય અધિનિયમોમાં જરૂરી ફેરફાર કરે છે અથવા તેમને રદ કરે છે. વિશેષ નોંધપાત્ર બાબત એ છે કે વેટ/એન્ટ્રી ટેક્સ/લક્ઝરી ટેક્સ વગેરેનો રદબાતલ કરવામાં આવ્યો છે, જે અગાઉ રાજ્યોની અંદર આ કરોની વસૂલાત માટે જોગવાઈ કરતા હતા. ગુજરાત અધિનિયમ

પજ. ગુજરાત માલ અને સેવા કર અધિનિયમ, ૨૦૧૭ (અધિનિયમ નં. ૨૫ સન ૨૦૧૭) ને ૧૬મા સપ્ટેમ્બર, ૨૦૧૭ના દિવસે રાજ્યપાલની મંજૂરી પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેની પ્રસ્તાવના દર્શાવે છે તે મુજબ, તે ગુજરાત રાજ્ય દ્વારા રાજ્યની અંદરની માલ અથવા સેવાઓ, અથવા બંનેની પુરવઠા ઉપર કરના આદાય અને વસૂલી માટે જોગવાઈ કરે છે. કારણ કે તે કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર અધિનિયમ સાથે સમાન વિષયવસ્તુ ધરાવે છે, તેથી તેના માટે વધુ વિશદ વર્ણનની આવશ્યકતા નથી.

પપ. સંક્ષેપમાં કહીએ તો, જીએસટી એ માલ અને સેવાઓના ઉપભોગ પરનો વિવેકાધીન આધારિત કર છે. જીએસટી વ્યવસ્થાના અંતર્ગત કરલાયક ઘટના માલ અથવા સેવાઓ અથવા બંનેનો પુરવઠો છે. સીજીએસટી અને એસજીએસટી અધિનિયમોની, જે સમાન છે, કલમ ૨(૧૦૭) “કરપાત્ર વ્યક્તિ” ની વ્યાખ્યા એવી વ્યક્તિ તરીકે કરે છે, જે ઉક્ત અધિનિયમો હેઠળ નોંધાયેલ છે અથવા નોંધાવા માટે જવાબદાર છે. સીજીએસટી અને એસજીએસટી અધિનિયમોની, જે સમાન છે, કલમ ૨(૧૦૮) “કરપાત્ર પુરવઠો” ની વ્યાખ્યા માલ અથવા સેવાઓ

અથવા બંનેના એવા પુરવઠા તરીકે કરે છે, જેના પર ઉક્ત અધિનિયમો હેઠળ માલ અને સેવા કર લાગુ પડે છે. જીએસટીનું અધ્યાય ૧૯:—

૫૬. કલમ ૧૨૨ થી ૧૩૮ ધરાવતા નિયમોના અધ્યાય ૧૯ માં ગુનાઓ અને દંડ અંગેની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. ઉક્ત જોગવાઈઓમાં,

કલમ ૧૨૨ થી ૧૨૮ દંડ લાદવા સંબંધિત છે. કલમ

૧૨૯ અટકાયત, જમી અને પરિવહનમાં રહેલા માલ અને વાહનોની મુક્તિ સાથે સંબંધિત છે. કલમો ૧૩૦ અને ૧૩૧ માલ અથવા વાહનોની જમી અને દંડની વસૂલાત સાથે સંબંધિત છે અને

કલમ ૧૩૨ થી ૧૩૮ અધિનિયમ હેઠળના વિવિધ ગુનાઓ સાથે સંબંધિત છે.

ઉક્ત જોગવાઈઓમાંથી, પરિવહનમાં રહેલા માલ અને વાહનોની અટકાયત, જમી અને મુક્તિ સંબંધિત કલમ ૧૨૯ આ પ્રમાણે વાંચાય છે :

"૧૨૯. પરિવહન દરમિયાન માલ અને વાહનોની અટકાયત, જમી અને મુક્તિ.

(૧) આ અધિનિયમમાં સમાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જ્યાં કોઈપણ વ્યક્તિ આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ભંગમાં, પરિવહન દરમિયાન કોઈપણ માલનું પરિવહન કરે છે અથવા એવો કોઈપણ માલ સંગ્રહિત રાખે છે, ત્યાં એવો તમામ માલ અને જણાવેલ માલ વહન કરવા માટે પરિવહનના સાધન તરીકે ઉપયોગમાં લેવાયેલ વાહન તથા

એવા માલ અને વાહન સંબંધિત દસ્તાવેજો અટકાયત અથવા જમી માટે પાત્ર બનશે અને અટકાયત અથવા જમી પછી, મુક્ત કરવામાં આવશે,—

(એ) લાગુ પડતા કરની અને એવા માલ પર ચુકવવાપાત્ર કરના એકસો ટકા બરાબર દંડની ચુકવણી પર અને, મુક્ત માલના કિસ્સામાં, માલના મૂલ્યના બે ટકા બરાબર રકમ અથવા પચ્ચીસ હજાર રૂપિયા, જે ઓછું હોય તેની ચુકવણી પર, જ્યાં માલનો માલિક આવા કર અને દંડની ચુકવણી માટે આગળ આવે;

(બી) લાગુ પડતા કર અને માલની કિંમતના પચાસ ટકા બરાબર દંડ, જેમાંથી તે માલ પર ચૂકવેલ કરની રકમ ઘટાડવામાં આવી હોય, તેની ચુકવણી પર; અને મુક્ત માલના કિસ્સામાં, માલની કિંમતના પાંચ ટકા બરાબર અથવા પચ્ચીસ હજાર રૂપિયાની રકમ, બંનેમાંથી જે ઓછી હોય તેની ચુકવણી પર, જ્યાં માલનો માલિક આવા કર અને દંડની ચુકવણી માટે આગળ આવતો નથી;

(સી) નિર્ધારિત કરાય તેવી રીત અને સ્વરૂપમાં ખંડ (એ) અથવા ખંડ (બી) હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર રકમના સમકક્ષ જામીનગીરી આપ્યા બાદ: પરંતુ શરત એવી કે, માલનું પરિવહન કરતી વ્યક્તિને અટકાયત અથવા જમીનો હુકમ તામેલ કર્યા વિના એવો કોઈ માલ અથવા વાહન અટકાવવામાં અથવા જપ્ત કરવામાં આવશે નહીં.

(ર) માલ અને વાહનોની અટકાયત અને જમી માટે કલમ ૬૭ની ઉપકલમ (૬) ની જોગવાઈઓ, જરૂરી ફેરફારો સાથે, લાગુ પડશે.

(૩) માલ અથવા વાહનોને અટકાયતમાં લેનારો અથવા જપ્ત કરનાર યોગ્ય અધિકારી ભરપાત્ર કર અને દંડનું નિર્દેશન કરતું નોટિસ જારી કરશે અને તે પછી, ખંડ (એ) અથવા ખંડ (બી) અથવા ખંડ (સી) હેઠળ કર અને દંડની ચુકવણી માટે હુકમ પસાર કરશે.

(૪) સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના પેટા-કલમ (૩) હેઠળ કોઈ કર, વ્યાજ અથવા દંડ નિર્ધારિત કરવામાં આવશે નહીં.

(૫) ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત રકમની ચૂકવણી થતા, ઉપકલમ (૩) માં નિર્દિષ્ટ નોટિસ સંબંધિત તમામ કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી ગણાશે.

(૬) જ્યાં કોઈ માલનું પરિવહન કરનાર વ્યક્તિ અથવા માલનો માલિક આવી અટકાયત અથવા જપ્તીથી સાત દિવસની અંદર ઉપકલમ (૧) માં જોગવાઈ મુજબ કર અને દંડની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય, ત્યાં કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ અનુસાર આગળની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવશે: પરંતુ, જ્યાં અટકાયત કરાયેલ અથવા જપ્ત કરાયેલ માલ નાશવંત અથવા જોખમી સ્વભાવનો હોય અથવા સમયના પસાર સાથે તેની કિંમત ઘટવાની શક્યતા હોય, ત્યાં યોગ્ય અધિકારી દ્વારા જણાવેલ સાત દિવસનો સમયગાળો ઘટાડવામાં આવી શકે. "

૫૭. માલ અથવા વાહનના જપ્તીકરણ સંબંધિત અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ આ મુજબ છે :

“૧૩૦. (૧) આ અધિનિયમમાં સમાવાયેલ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જો કોઈ વ્યક્તિ—

(૧) કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયથી આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા નિયમોના ઉલ્લંઘનમાં કોઈપણ માલનો પુરવઠો કરે છે અથવા પ્રાપ્ત કરે છે; અથવા (૨) આ અધિનિયમ હેઠળ જેના પર કર ચૂકવવા માટે તે જવાબદાર છે એવા કોઈપણ માલનો હિસાબ દર્શાવતો નથી; અથવા

(૩) આ અધિનિયમ હેઠળ કરપાત્ર કોઈપણ માલની નોંધણી માટે અરજી કર્યા વિના પુરવઠો કરે; અથવા

(૪) કરની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈઓ અથવા તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોનો ભંગ કરે; અથવા

(૫) આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેના અધિનિયમ હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ઉલ્લંઘનમાં માલના વહન માટે પરિવહનના સાધન તરીકે કોઈપણ વાહનનો ઉપયોગ કરે છે, સિવાય કે વાહનનો માલિક સાબિત કરે કે એવો ઉપયોગ માલિક પોતે, તેનો પ્રતિનિધિ, જો કોઈ હોય, અને વાહનના પ્રભારી વ્યક્તિની જાણકારી અથવા મિલીભગત વિના કરવામાં આવ્યો હતો, તો આવા તમામ માલ અથવા વાહનો જસી માટે પાત્ર બનશે અને તે વ્યક્તિ કલમ ૧૨૨ હેઠળ દંડ માટે જવાબદાર બનશે.

(૨) જ્યારે પણ આ અધિનિયમ દ્વારા કોઈ માલ અથવા વાહનની જમી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી હોય, ત્યારે તે બાબતે નિર્ણય કરનાર અધિકારી માલના માલિકને જમીની બદલે, તે અધિકારી યોગ્ય માને તેટલો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપશે: પરંતું, આવો વસૂલ કરી શકાય એવો દંડ જમ કરાયેલ માલના બજાર મૂલ્યમાંથી તેના પર વસૂલપાત્ર કર ઘટાડ્યા બાદની રકમથી વધુ નહીં હોય: વધુમાં પરંતું, આવા દંડ અને વસૂલપાત્ર શાસ્તિની કુલ રકમ કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ વસૂલપાત્ર શાસ્તિની રકમથી ઓછી નહીં હોય: તેમજ પરંતું, જ્યાં આપું કોઈ વાહન ભાડે માલ અથવા મુસાફરોના વહન માટે વપરાતું હોય, ત્યાં વાહનના માલિકને વાહનની જમીની બદલે તેમાં પરિવહન કરવામાં આવતા માલ પર ચૂકવપાત્ર કર જેટલો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવશે.

(૩) જ્યાં ઉપકલમ (૨) હેઠળ માલ અથવા વાહનના જમીની બદલે કોઈ દંડ લાદવામાં આવે છે, ત્યાં આવા માલ અથવા વાહનનો માલિક અથવા ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત વ્યક્તિ, ઉપરાંત, આવા માલ અથવા વાહન સંબંધે ચૂકવવાપાત્ર કોઈપણ કર, દંડ અને વસૂલાત માટે પણ જવાબદાર રહેશે.

(૪) વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના માલસામાન અથવા વાહનના જમી માટેનો હુકમ અથવા દંડ લાદવાનો હુકમ બહાર પાડવામાં આવશે નહીં.

(૫) જ્યાં આ અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ માલસામાન અથવા વાહન જપ્ત કરવામાં આવે છે, ત્યાં એવા માલસામાન અથવા વાહનનું માલિકી હક તે અનુસંધાને સરકારમાં નિહિત થશે.

(૬) જમીનો નિર્ણય કરનાર યોગ્ય અધિકારી જપ્ત કરવામાં આવેલી વસ્તુઓનો કબજો લેશે અને જાળવી રાખશે, અને પોલીસનો દરેક અધિકારી, આવા યોગ્ય અધિકારીની માંગણી પર, એવો કબજો લેવા અને જાળવી રાખવામાં તેને મદદ કરશે.

(૭) યોગ્ય અધિકારી, જપ્ત કરાયેલ માલ અથવા વાહન આ અધિનિયમ હેઠળની કોઈ અન્ય કાર્યવાહી માટે જરૂરી નથી તેવી પોતાની જાતને ખાતરી થયા પછી અને જમીની બદલે દંડ ચૂકવવા માટે ત્રણ મહિનાથી વધુ ન હોય એવો વાજબી સમય આપ્યા પછી, આવા માલ અથવા વાહનનો નિકાલ કરી શકે છે અને તેની વેચાણ આવક સરકાર પાસે જમા કરાવી શકે છે. ”

૫૮. અમે આ હકીકતનો નોંધ લઈએ છીએ કે બંને કલમો, અર્થાત્,

અધિનિયમની અનુક્રમે કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ અપ્રતિબંધ ઉપવાક્યથી શરૂ થાય છે. અમારે પ્રથમ જે પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો છે તે એ છે કે શું બંને કલમો એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે કે પછી સત્તાધિકારીઓના વિવેકાધિકારે તેઓને પરસ્પર બદલીને ઉપયોગમાં લઈ શકાય.

અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, માલ અથવા વાહનોની જમી અને દંડની વસૂલી માટે જોગવાઈ કરતી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ શું અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ને આધીન છે? ઉપર નોંધ્યા મુજબ, એ જ અધિનિયમ હેઠળની આ બન્ને જોગવાઈઓમાં “આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં” એવો અગ્રાધિકાર કલમનો ઉપબંધ છે.

૫૯. અધિષ્ઠાત્વ કલમ અંગે, આ અદાલત થોડા નિર્ણયો પર વિચાર કરવો યોગ્ય ગણે છે:

૬૦. સ્ટેટ ઓફ વેસ્ટ બંગાળ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૩ એસ.સી. ૧૨૪૧ માં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે;

અદાલતે, માત્ર જે કલમોનું અર્થઘટન કરવાનું છે તે તરફ જ નહીં પરંતુ સમગ્ર અધિનિયમ તરફ પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને, વિધાનમંડળના આશયનો નિર્ધાર કરવો જોઈએ; તેને સંબંધિત કલમની કાયદાના અન્ય ભાગો સાથે તથા જે પરિસ્થિતિમાં અર્થઘટન કરવાપાત્ર કલમ આવે છે તે પરિપ્રેક્ષ્ય સાથે તુલના કરવી જોઈએ.

૬૧. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. મેજ આઈ.સી. લાલા, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૩

એસસી ૨૨૦૪ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું ઠરાવ્યું હતું કે અગ્રાધિકાર કલમનો અર્થ એવો થતો નથી કે ઉક્ત કાયદાની જોગવાઈ સંપૂર્ણપણે લાગુ કરવી જ પડે અથવા અન્ય સમગ્ર કાયદો સંપૂર્ણપણે અલાગુ કરવો જ પડે. સંઘર્ષ ટાળવો અને

જોગવાઈઓનું એવું અર્થઘટન કરવું કે તે પરસ્પર સુસંગત રહે, તે અદાલતનું કર્તવ્ય છે.

૬૨. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. જી.એમ. કોકિલ, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૧૦૨૨ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે, પરિચ્છેદ ૧૦ માં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

એ સર્વવિદિત છે કે બાધક ન હોવા અંગેની કલમ એ એક વિધાનિક ઉપાય છે, જેનો સામાન્ય રીતે ઉપયોગ એ માટે કરવામાં આવે છે કે કોઈ નિશ્ચિત જોગવાઈને, તે જ અધિનિયમમાં અથવા કોઈ અન્ય અધિનિયમમાં જોવા મળતી કોઈ વિરોધાભાસી જોગવાઈ ઉપર અગ્રતા-પ્રભાવ આપવામાં આવે; અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, બધી વિરોધાભાસી જોગવાઈઓના પ્રવત ન અને પ્રભાવને ટાળવા માટે.

૬૩. ચંદાવરકર સીતા રત્ના રાવ વિ. આશાલતા એસ. ગુરમમાં,

[૧૯૮૬] ૪ એસસીસી ૪૪૭, પરિચ્છેદ ૬૭ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ નિર્ધારિત કર્યું:

૬૭. "આ અધિનિયમમાં અથવા અધિનિયમની કોઈ વિશિષ્ટ જોગવાઈમાં અથવા કોઈ વિશિષ્ટ અધિનિયમમાં અથવા હાલ અમલમાં રહેલા કોઈ કાયદામાં, અથવા કોઈ કરારમાં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ બાબત હોવા છતાં" એવા શબ્દપ્રયોગથી શરૂ થતી જોગવાઈ સામાન્ય રીતે કલમના આરંભે આ હેતુથી જોડવામાં આવે છે કે,

વિરોધાભાસની સ્થિતિમાં, તે કલમના વિધાનભાગને નોન-ઓબ્સ્ટાન્ટી જોગવાઈમાં ઉદ્દેખિત અધિનિયમની જોગવાઈ અથવા કરાર કરતાં અગ્રપ્રભાવી અસર અપાય. તેનો અર્થ એવો થાય છે કે નોન-ઓબ્સ્ટાન્ટી જોગવાઈમાં ઉદ્દેખિત અધિનિયમ અથવા અન્ય કોઈ અધિનિયમની જોગવાઈ, અથવા કોઈ કરાર કે દસ્તાવેજ હોવા છતાં, તેના અનુસરણમાં આવેલ વિધાનને તેની સંપૂર્ણ અમલક્ષમતા પ્રાપ્ત રહેશે, અથવા નોન-ઓબ્સ્ટાન્ટી જોગવાઈમાં આવરી લેવાયેલી જોગવાઈઓ તે વિધાનના અમલમાં અવરોધરૂપ બનશે નહીં. આ સંદર્ભમાં, ધ સાઉથ ઈન્ડિયા કોર્પોરેશન (પી.) લિ., વિ. ધ સેક્ટેરી, બોર્ડ ઓફ રેવન્યુ, ત્રિવેન્દ્રમ એન્ડ અનર., એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસ.સી. ૨૦૭ ના ૨૧૫ પર [૧૯૬૪] ૪ એસ.સી.આર. ૨૮૦ માં આ અદાલતના અવલોકનો જોવો.

૬૪. વિશિષ્ટ એન. કાંચંદાની વિ. વિદ્યુત્તા લક્ષ્મંદાસ

ખાંચંદાણી, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૦ એસ.સી. ૨૭૪૭, ફરાર ૧૧ માં, તે

સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિર્ણય કર્યો કે,

આ બાબતમાં કોઈ શંકા નથી કે નોન ઓબ્સ્ટાન્ટે કલમ દ્વારા વિધાનમંડળ એવો ઉપાય ગોઠવે છે, જેનો સામાન્ય રીતે ઉપયોગ એક જ અધિનિયમમાં અથવા અન્ય કોઈ કાયદામાં મળી આવતી કેટલીક વિરુદ્ધ જોગવાઈઓ પર નિશ્ચિત જોગવાઈઓને અગ્રપ્રભાવી અસર આપવા માટે કરવામાં આવે છે. અન્ય

શબ્દોમાં, આવી કલમનો ઉપયોગ તમામ વિરુદ્ધ જોગવાઈઓની અમલવારી અને અસર ટાળવા માટે કરવામાં આવે છે. આ શબ્દપ્રયોગનો અર્થ એવો થાય છે કે અભિપ્રેત ઉપાય માટે અધિનિયમ કોઈ અવરોધ બનશે નહીં. આ શબ્દપ્રયોગની લાગુપાડતાને આકર્ષવા માટે, સમગ્ર કલમ, અધિનિયમની યોજના તથા જે હેતુઓ અને કારણોસર આવું અધિનિયમ બનાવવામાં આવ્યું છે, તે ધ્યાનમાં રાખવા જરૂરી છે.

૬૫. આઈસીઆઈસીઆઈ બેંક લિ. વિ. સિડકો લેધર્સ લિ., [૨૦૦૬] ૬૭ એસસીએલ

૩૮૩ (એસસી), સર્વોચ્ચ અદાલતે, પરિચ્છેદો ૩૪, ૩૬ અને ૩૭ માં, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

“૩૪. કંપનીઝ અધિનિયમની કલમ ૫૨૯એમાં નિઃસંદેહ અતિશય પ્રભાવક ઉપબંધ સમાવાયેલો છે, પરંતુ તેની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, તે કયા અભિપ્રાય અને હેતુ માટે અધિનિયમિત કરવામાં આવી હતી તે નિર્ધારિત કરવું આવશ્યક છે....

૩૬. જોગવાઈનો અવરોધક ઉપબંધરૂપ સ્વભાવ ભલે વ્યાપક પરિમાણ ધરાવતો હોય, તેમ છતાં તેની અર્થઘટનની પ્રક્રિયા વિધાનકારી નીતિની મર્યાદામાં જ સીમિત રાખવી આવશ્યક છે....

૩૭. અપ્રતિબંધક કલમને, સંસદે જે હદ સુધી આશય રાખ્યો હોય તે હદ સુધી જ અસર આપવી જોઈએ અને તેનાથી આગળ નહીં. ”

૬૬. સેન્ટ્રલ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા વિ.ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે

વિ. કેરળ રાજ્ય, [૨૦૦૯] ૪ એસસીસી ૯૪, એમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું;

“૧૦૩. કોઈ ખાસ કલમને અથવા સમગ્ર અધિનિયમને અગ્રવર્તી અસર આપવા માટે સામાન્ય રીતે અધિનિયમમાં અપ્રતિબંધ કલમનો સમાવેશ કરવામાં આવે છે. અપ્રતિબંધ કલમનું અર્થઘટન કરતી વખતે, વિધાનમંડળે કેટલા વ્યાપ સુધી આવું કરવાનો આશય રાખ્યો હતો અને જે સંદર્ભમાં અપ્રતિબંધ કલમનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે તે શોધી કાઢવું અદાલત માટે આવશ્યક છે. અર્થઘટનનો આ નિયમ અનેક નિર્ણયો માં લાગુ પાડવામાં આવ્યો છે. ”

૬૭. સ્ટેટ બેંક ઓફ વેસ્ટ બેંગાલ વિ. યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા, [(૧૯૬૪) ૧ એસસીઆર ૩૭૧], માં એવું અવલોકિત કરવામાં આવ્યું હતું કે:

૬૮... અદાલતે વિધાનમંડળના આશયને નિર્ધારિત કરવો જોઈએ, અને તે માટે તેનું ધ્યાન માત્ર અર્થઘટન કરવાનાં ઉપબંધો તરફ જ નહીં પરંતુ સમગ્ર અધિનિયમ તરફ દોરવું જોઈએ; તેને તે ઉપબંધની કાયદાના અન્ય ભાગો સાથે તથા જે સંદર્ભમાં અર્થઘટન કરવાને લાયક ઉપબંધ આવે છે તે પરિસ્થિતિ સાથે તુલના કરવી જોઈએ.

૬૮. માધવ રાવ જીવાજી રાવ સિંધિયા વિ. યુનિયન ઓફ

ભારત અને અન્ય[(૧૯૭૧) ૧ એસ.સી.સી. ૮૫], હિદાયતુલ્લાહ, સી.જે. એ
નોંધ્યું હતું કે –

..અન્યથા જોગવાઈ કલમ નિઃસંદેહ અતિ શક્તિશાળી કલમ છે, જેનો હેતુ એ જ
અધિનિયમની અથવા અન્ય અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓમાંથી ઉત્પન્ન થતી
દરેક વિચારણાને બહિષ્કૃત કરવાનો છે, પરંતુ "માત્ર તે કારણસર જ આપણે તે
જોગવાઈના વ્યાપનું" કડક રીતે નિર્ધારણ કરવું આવશ્યક બને છે. જ્યારે ઉક્ત
કલમ ધરાવતી ધારા એવી કોઈ વિશિષ્ટ જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરતી નથી, જેને
તે અતિક્રમિત કરવાની ભાવના ધરાવે છે, પરંતુ સામાન્ય રીતે અધિનિયમની
જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરે છે, ત્યારે એવું માનવું માન્ય નથી કે તે સમગ્ર
અધિનિયમને બહિષ્કૃત કરે છે અને પોતે સંપૂર્ણપણે સ્વતંત્ર રીતે એકલી જ ઊભી
રહે છે. તેથી, કઈ જોગવાઈ આ વર્ણનને અનુરૂપ આવે છે અને કઈ આવતી નથી
તેનું નિર્ધારણ કરવા માટે શોધ કરવી આવશ્યક બને છે.

૬૯. આર.એસ. રઘુનાથ વિ. કર્ણાટક રાજ્ય અને અન્ય એકમાં,

[(૧૯૯૨) ૧ એસ.સી.સી. ૩૩૫], ત્રણ ન્યાયાધીશોની ખંડપીઠે અગાઉના
ચુકાદાઓમાં અસ્થિની કુમાર ઘોષ વિ. અરબિંદ બોઝ [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨

એસસી ૩૬૯], ડોમિનિયન ઓફ ઇન્ડિયા વિ. શ્રીનબાઈ એ. ઇરાની

[એઆઈઆર ૧૯૫૪ એસસી

૫૯૬], યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. જી.એમ. કોકિલ [૧૯૮૪ (સપ્પ.)

એસ.સી.સી. ૧૯૬],

ચંદ્રાવરકર સીતા રત્ના રાવ વિ. આશાલતા એસ. ગુરમ [(૧૯૮૬)

૪ એસ.સી.સી. ૪૪૭] અને નીચે મુજબ નોંધ્યું:

... વિરોધી જોગવાઈ છતાં પ્રભાવી જોગવાઈ કોઈ પ્રાવધાન સાથે એ હેતુથી જોડવામાં આવે છે કે વિસંગતિની સ્થિતિમાં તે પ્રાવધાનના અમલી ભાગને અગ્રપ્રાધાન્યપ્રાપ્ત અસર મળે. પરંતુ વિરોધી જોગવાઈ છતાં પ્રભાવી જોગવાઈ આવશ્યક રીતે અને હંમેશા અમલી ભાગ જેટલી સહવિસ્તૃત હોવી જરૂરી નથી, જેથી કાયદાકીય જોગવાઈના સ્પષ્ટ શબ્દોને સંકોચવાનો પરિણામ થાય; અને જો કાયદાકીય જોગવાઈના શબ્દો સ્પષ્ટ હોય તથા શબ્દોની સાદી અને વ્યાકરણસંગત રચનાના આધારે સ્પષ્ટ અર્થઘટન માટે સક્ષમ હોય, તો વિરોધી જોગવાઈ છતાં પ્રભાવી જોગવાઈથી તે અર્થઘટનને સંકોચી શકાતું નથી અને તેના અમલક્ષેત્રને મર્યાદિત કરી શકાતું નથી. આવા કેસોમાં વિરોધી જોગવાઈ છતાં પ્રભાવી જોગવાઈને સમગ્ર સ્થિતિ સ્પષ્ટ કરતી તરીકે વાંચવી જરૂરી બને છે અને એવું સમજવું જોઈએ કે વિધાનમંડળે તેને વિશેષ નિયમોની વ્યાપ્તિ અને ક્ષેત્ર મર્યાદિત કરવા માટે નહીં, પરંતુ અતિસાવચેતીના ઉપાયરૂપે કાયદાકીય જોગવાઈમાં સમાવેશ કરી છે.

૭૦. એ.જી. વરદરાજુલુ વિ. તમિલ નાડુ રાજ્ય

[(૧૯૯૮) ૪ એસસીસી ૨૩૧], સર્વોચ્ચ અદાલતે અશ્વિની પર અવલંબન કર્યું

કુમાર ઘોષના કેસમાં. અદાલતે તમિલનાડુ લેન્ડની કલમ ૨૧અમાં સમાવેશ પામેલ નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટ કલમનું અર્થઘટન કરતી વખતે

રીફોર્મ્સ (જમીન પર સીમા નિર્ધારણ) અધિનિયમ, ૧૯૬૧ અંગે ઠેરવેલ :

“આ સવિસ્તાર સ્થિર થયેલું છે કે જ્યારે બાધક ન હોવા અંગેની એવી જોગવાઈનો વિચાર કરવામાં આવે છે, જેના હેઠળ વિધાનમંડળ કોઈ કલમને અગ્રપ્રભાવ આપવાનો ઇરાદો ધરાવે છે, ત્યારે અદાલતે એ નિર્ધારિત કરવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે વિધાનમંડળનો આશય એક જોગવાઈને બીજી જોગવાઈ ઉપર કેટલા પ્રમાણમાં અગ્રપ્રભાવ આપવાનો હતો. આ બાબતમાં વિધાનમંડળનો એવો આશય કલમના અમલી ભાગમાંથી નિષ્કર્ષિત કરવો પડે છે. અશ્વિની કુમાર ઘોષ વિ. અરવિંદ બોઝ [એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૩૬૯] મામલામાં, પટાંજલિ શાસ્ત્રી, ન્યાયાધીશે નોંધ્યું હતું:

કાયદાની અમલકારી જોગવાઈ, જ્યાં તે સ્પષ્ટ હોય, ત્યાં અગ્રતા નકારી જોગવાઈ પર નિયંત્રણ રાખે છે એવું માનવું જોઈએ, જ્યાં બંનેને સુસંગત રીતે વાંચી શકાય તેમ ન હોય;

૭૧. નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે ઉપબંધ સામાન્ય રીતે કોઈ કલમ સાથે એ દૃષ્ટિએ જોડવામાં આવે છે કે ટકરાવની સ્થિતિમાં, તે કલમના વિધાનકારી ભાગને, નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે ઉપબંધમાં ઉદ્દેખિત સમાન અથવા અન્ય અધિનિયમની

જોગવાઈ ઉપર અગ્રપ્રભાવી અસર પ્રાપ્ત થાય. તેનો અર્થ એ સમકક્ષ છે કે નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે ઉપબંધમાં ઉલ્લેખિત જોગવાઈઓ અથવા અધિનિયમ હોવા છતાં, તેના અનુસરણમાં આવતી જોગવાઈને તેની સંપૂર્ણ અમલવારી મળશે અથવા નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે ઉપબંધમાં આવરી લેવામાં આવેલી જોગવાઈઓ તે વિધાન અથવા તે જોગવાઈ, જેમાં નોન-ઓબ્સ્ટેન્ટે ઉપબંધ આવેલો છે, તેની અમલવારીમાં અવરોધરૂપ બનશે નહીં. [જુઓ: 'પ્રિન્સિપલ્સ ઓફ સ્ટેટ્યુટરી ઇન્ટરપ્રિટેશન', ૯મી આવૃત્તિ, જસ્ટિસ જી.પી. સિંહ દ્વારા, અધ્યાય ૫, સિનોપ્સિસ ૪, પૃષ્ઠ ૩૧૮ અને ૩૧૯ પર]

૭૨. જ્યારે બે અથવા વધુ કાયદાઓ અથવા જોગવાઈઓ એક જ ક્ષેત્રમાં અમલમાં હોય અને તેમાંની પ્રત્યેકમાં એવી અગ્રતા કલમ સમાવિષ્ટ હોય કે તેની જોગવાઈ અન્ય કોઈ જોગવાઈ અથવા કાયદાની જોગવાઈઓ ઉપર પ્રભુત્વ ધરાવશે, ત્યારે અર્થઘટન સંબંધિત જટિલ અને સૂક્ષ્મ પ્રશ્નો ઊભા થાય છે. આવા અર્થઘટન સંબંધિત પ્રશ્નોના નિરાકરણમાં, અગ્રતા કલમ ધરાવતી આ બંને જોગવાઈઓના વિષય, હેતુ અને ઉદ્દેશનો સંદર્ભ લીધા સિવાય કોઈ સ્થિર સિદ્ધાંતો લાગુ પડી શકે નહીં. એક જ અધિનિયમની એવી બે જોગવાઈઓ, જેઓ પ્રત્યેકમાં અગ્રતા કલમ ધરાવે છે, તે જ અધિનિયમની દેખીતે પરસ્પર વિરુદ્ધ જણાતી બંને જોગવાઈઓનું સુસંગત અર્થઘટન કરવાની માંગ કરે છે. આ કઠિન પ્રક્રિયામાં, બંને જોગવાઈઓના વિષય અને હેતુને અસરકારક બનાવવાની યોગ્ય વિચારણા તેમજ દરેકમાં વપરાયેલી ભાષાની વિચારણા સામેલ છે. [જુઓ:

સંબંધિત ચર્ચા માટે પરિચ્છેદ ૨૦ માં શ્રી સ્વરન સિંહ અને અન્ય વિ. શ્રી કસ્તૂરી લાલ; (૧૯૭૭) ૧ એસ.સી.સી. ૭૫૦]

૭૩. સામાન્ય રીતે, 'આ અધિનિયમમાં તેનાથી વિરુદ્ધ કંઈપણ સમાવાયેલ હોવા છતાં' જેવા શબ્દપ્રયોગનો કોઈ વૈધાનિક જોગવાઈમાં વિધાનમંડળ દ્વારા ઉપયોગ કરવો એ એવું કહેવાથી સમકક્ષ છે કે આ અધિનિયમ તે ઉપાય માટે કોઈ અવરોધ બનશે નહીં [જુઓ: લો લેક્સિકોનના શબ્દો 'આ અધિનિયમમાં તેનાથી વિરુદ્ધ કંઈપણ હોવા છતાં']. આવા શબ્દપ્રયોગનો ઉપયોગ એ કહેવાની બીજી રીત છે કે જે જોગવાઈમાં અપ્રતિબંધક કલમ આવે છે, તે સામાન્ય રીતે અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓ પર પ્રભુત્વ ધરાવશે. તેથી, અપ્રતિબંધક કલમોને હંમેશા રદકારી કલમો તરીકે અથવા કાયદાની અન્ય કોઈ જોગવાઈને સ્પષ્ટપણે અથવા સંપૂર્ણપણે અધિષ્ઠિત કરી દેતી કલમો તરીકે માનવી નહીં, પરંતુ માત્ર એવી કલમો તરીકે માનવી કે જે અપ્રતિબંધક કલમ જોડાયેલ હોય તેવી સિદ્ધાંત પ્રતિપાદિત કરતી જોગવાઈના અમલના માર્ગમાં, અન્ય કોઈ કાયદાની જોગવાઈઓમાંથી ઉત્પન્ન થઈ શકતા બધા અવરોધો દૂર કરે છે. [જુઓ: બિપાથુમ્મા અને અન્ય વિ. મરિયમ બીબી; ૧૯૬૬(૧) મૈસૂર લો જર્નલ પાનું ૧૬૨, પાનું ૧૬૫ પર] કરલાદક અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન: _

૭૪. કારણ કે અમે કર લાદતા કાયદાની જોગવાઈઓનું અવલોકન કરી રહ્યા છીએ, તેથી જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કડક હોવું જોઈએ અને જોગવાઈના

અમલના સમર્થનમાં હોવું જોઈએ. ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમે કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ, દિલ્હી અને અન્ય વિ. શ્રી ના મામલામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના એક નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ અને તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ.

કૃષ્ણા એન્જિ. કો. અને અન્ય, (૨૦૦૫) ૨ એસ.સી.સી. ૬૯૨. અમે સંબંધિત અનુચ્છેદો ઉદ્ઘૃત કરીએ છીએ;

“૨૧. અધિનિયમનો નિર્વિવાદ હેતુ દિલ્હી ના રાષ્ટ્રીય રાજધાની પ્રદેશમાં માલના વેચાણ પર કર લાદવાનો અને તેની વસૂલાત કરવાનો છે. જો કરની વસૂલાત કરવામાં ન આવે, તો કર લાદવાનો કોઈ અર્થ રહેતો નથી. કાયદા બનાવનારાઓનો એવો હેતુ ક્યારેય હોઈ શકે નહીં કે લાદવામાં આવેલા કરની વસૂલાત માટે કોઈ પ્રયત્ન કર્યા વિના કર સતત લાદવામાં આવતો રહે. આ અદાલતે [૧૯૮૧] ૪૭ એસટીસી ૩૫૯ માં એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે “આ બાબત સુસ્થાપિત છે કે એક્સાઈઝ ટેક્સ અધિનિયમો અથવા એવા કાયદાઓની બાબતોનું અર્થઘટન કરતાં, જેમનો મુખ્ય નિર્ધારિત હેતુ આવક ઊભી કરવાનો હોય.” આ પર ભાર મૂકવાની જરૂર નથી કે દરેક કરલાદક કાયદાનો હેતુ આવક ઊભી કરવાનો જ હોય છે.

૨૨. , [૧૯૭૫] ૩૬ એસટીસી ૧૯૧, આ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે જ્યાં કોઈ જોગવાઈનો ઉદ્દેશ્ય આવકચૂકને બંધ કરવાનો અને કરચોરી અટકાવવાનો હોય. એવી જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતી વખતે, એવો અભિપ્રાય ટાળવો જોઈએ જે તેના હેતુને નિષ્ફળ બનાવે અને વાસ્તવમાં તેને

કાનૂનપુસ્તકમાંથી લુપ્ત કરી દે. જો એકથી વધુ અર્થઘટનો શક્ય હોય, તો જે તેના કાર્યક્ષમપણું અને અસરકારકતા જાળવી રાખે તેને, તેને નિષ્પ્રયોજ્ય અથવા નિષ્ક્રિય બનાવી દે તેવા અર્થઘટન કરતાં પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.

૨૩. વધુમાં, કર્ણાટકની વડી અદાલતની ખંડપીઠે કર્ણાટકમાં, [૧૯૯૧] ૮૩ એસ.ટી.સી. ૪૪૯ માં એવું ઠરાવ્યું છે કે "રાજ્યને ચૂકવવાપાત્ર કરની ચૂકી અટકાવવા માટેની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત બાબતોમાં, તે જોગવાઈનું અર્થઘટન કડક હોવું જોઈએ અને તે જોગવાઈના અમલના પક્ષમાં હોવું જોઈએ".

૩૪. અધિનિયમની યોજના એવી છે કે અથવા તો એસટી-૧ ફોર્મ ઉપલબ્ધ હોવું જોઈએ અથવા કર વસૂલ કરવો જોઈએ. જો કોઈ વેપારી કોઈ નિશ્ચિત અવધિ માટે એસટી-૧ ફોર્મોની રજૂઆત અંગે એવી છૂટછાટ દર્શાવે, તો તે પોતે જોખમ સ્વીકારે છે. તેઓ દ્વારા પૂર્ણ કરવાનું ઉદ્દેશિત વ્યવહાર હોય તો તે માટે પણ તે ફોર્મોની પુરવઠા પર આગ્રહ રાખવો વધુ યોગ્ય સલાહભર્યો ઉપાય બન્યો હોત.

૩૫. આ અદાલતે , એ.આઈ.આર. ૧૯૫૭ એસ.સી. ૬૫૭ માં એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે, ન્યાયિક મનને જેટલી પણ મોટી મુશ્કેલી દેખાતી હોય તોય, "આર્થિક કાયદાઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે અને કર અંગે કોઈ વ્યક્તિની જવાબદારી નક્કી કરતી વખતે કાયદાના કડક શબ્દપ્રયોગને ધ્યાનમાં લેવો જોઈએ અને માત્ર અધિનિયમની ભાવના અથવા કાયદાના તત્વોને નહીં. જો આવક વિભાગ અદાલતને સંતોષ આપે કે મેટર કડક અર્થમાં કાયદાની હદમાં આવે છે, તો તે વ્યક્તિ પર કર લાદી શકાય." થોડાં વર્ષો બાદ અન્ય એક

બંધારણીય ખંડપીઠે . ના મામલામાં, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૧૦૪૭ માં આ મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું હતું: "કરલાદક અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતાં સમતાધારિત વિચારણા સર્વથા અસંગત છે. તેમજ કરલાદક અધિનિયમોનું અર્થઘટન કોઈ પૂર્વધારણા કે અનુમાનના આધારે પણ કરી શકાય નહીં. અદાલતે અધિનિયમના શબ્દોને સીધેસાદા રીતે જોવાના અને તેમનું અર્થઘટન કરવાનું રહે છે. અદાલતે કરલાદક અધિનિયમનું અર્થઘટન તેમાં જે સ્પષ્ટ રીતે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું છે તેના પ્રકાશમાં કરવાનું રહે છે; જે વ્યક્ત કરવામાં આવ્યું નથી તેવું કંઈ અનુમાનિત કરી શકાતું નથી, તેમજ કોઈ અનુમાનિત ખામી પૂરી કરવા માટે અધિનિયમમાં જોગવાઈઓ ઉમેરી શકાતી નથી."

૭૫. ., [(૧૯૮૭) ૧ એસસીસી ૪૨૪], માં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે, "તે અર્થઘટન શ્રેષ્ઠ છે, જે પાઠ્ય અર્થઘટનને પ્રાસંગિક અર્થઘટન સાથે સુસંગત બનાવે છે." અદાલત તરફથી બોલતાં, ચિન્નપ્પા રેડ્ડી, ન્યાયાધીશે પ્રાસંગિક અર્થઘટનના નિયમના મહત્વનો ઉલ્લેખ કર્યો અને આ રીતે ઠરાવ્યું:—

અર્થઘટન લખાણ અને પરિપ્રેક્ષ્ય પર આધારિત હોવું જોઈએ. તે અર્થઘટનના આધારસ્તંભો છે. યોગ્ય રીતે એવું કહી શકાય કે જો લખાણ રચના છે, તો પરિપ્રેક્ષ્ય તે છે જે તેને રંગ આપે છે. બંનેમાંથી કોઈને અવગણવામાં આવી શકતું નથી. બંને મહત્વપૂર્ણ છે. તે અર્થઘટન શ્રેષ્ઠ ગણાય છે જે લખાણાત્મક અર્થઘટનને પરિપ્રેક્ષ્યાત્મક અર્થઘટન સાથે સુસંગત બનાવે છે. કોઈ અધિનિયમનું શ્રેષ્ઠ અર્થઘટન ત્યારે થાય છે જ્યારે આપણે જાણીએ કે તે શા માટે

અધિનિયમિત કરવામાં આવ્યો હતો. આ જાણકારી સાથે, અધિનિયમને પ્રથમ સમગ્રરૂપે અને ત્યારબાદ કલમ પ્રમાણે, ઉપકલમ પ્રમાણે, વાક્યાંશ પ્રમાણે અને શબ્દ પ્રમાણે વાંચવો જોઈએ. જો કોઈ અધિનિયમને, તેના અધિનિયમનના પરિપ્રેક્ષ્યમાં, પરિપ્રેક્ષ્ય દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા અધિનિયમનિર્માતાના ચશ્માથી જોવામાં આવે, તો તેની યોજના, કલમો, ઉપકલમો, વાક્યાંશો અને શબ્દો રંગ ધારણ કરી શકે છે અને પરિપ્રેક્ષ્ય દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા ચશ્મા વિના જ્યારે અધિનિયમને જોવામાં આવે છે ત્યારે કરતાં ભિન્ન દેખાઈ શકે છે. આ ચશ્મા દ્વારા આપણે સમગ્ર અધિનિયમને જોવું જોઈએ અને શોધવું જોઈએ કે દરેક કલમ, દરેક ઉપકલમ, દરેક વાક્યાંશ અને દરેક શબ્દનો અર્થ અને ઉદ્દેશ શું છે, જેથી તે સમગ્ર અધિનિયમની યોજનામાં સુસંગત રીતે બંધબેસે. અધિનિયમના કોઈ ભાગનું અને અધિનિયમના કોઈ શબ્દનું અર્થઘટન અલગથી કરી શકાય નહીં. અધિનિયમોનું એવું અર્થઘટન કરવું પડે કે દરેક શબ્દને સ્થાન મળે અને દરેક વસ્તુ પોતાના યોગ્ય સ્થાને હોય. સમગ્ર અધિનિયમના પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમગ્ર વ્યાખ્યાને સમૂહરૂપે જોવાથી અને અધિનિયમન પહેલાં શું હતું તથા તે માટેના કારણોનો સંદર્ભ લેતાં જ અદાલતે શ્રીનિવાસા [(૧૯૮૦) ૪ એસ.સી.સી. ૫૦૭] માં 'પ્રાઈઝ ચિટ' અભિવ્યક્તિનું અર્થઘટન કર્યું હતું અને અદાલતના તે અર્થઘટનથી વિખૂટા પડવાનું અમને કોઈ કારણ જણાતું નથી.

૭૬. આર. વિ. નેશનલ અસાઈલ્મ સપોર્ટ સર્વિસિસ[(૨૦૦૨) ૪ ઓલ

ઈ.આર. ૬૫૪], લોર્ડ સ્ટેઈને અવલોકન કર્યું હતું કે "પ્રારંભિક બિંદુ એ છે કે તમામ કાનૂની ગ્રંથોમાં રહેલી ભાષા તે જે પરિસ્થિતિઓમાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવી હતી તેના અનુસંધાનમાં અર્થ વ્યક્ત કરે છે. તેથી, અર્થઘટનની પ્રક્રિયા પહેલાં અથવા તે દરમિયાન, સંદર્ભને હંમેશા ઓળખવો અને વિચારમાં લેવો આવશ્યક બને છે. તેથી, એવું કહેવું ખોટું છે કે અસ્પષ્ટતા ઊભી થયા પછી જ અદાલત સંદર્ભાત્મક પરિસ્થિતિના પુરાવાનો આશ્રય લઈ શકે."

૭૭. , અહેવાલિત ૨૦૧૩માં

(૬) એસસીસી ૨૭૮, ફકરા ૧૮ ખાતે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, નીચે મુજબ નિર્ધારિત કર્યું:

જેમ સચોટ રીતે સ્થાપિત છે તેમ, કાયદાની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, અદાલત શબ્દોને નકારવા અથવા ઉમેરવા ટાળે છે અને તેવો આશ્રય માત્ર અપવાદરૂપ પરિસ્થિતિઓમાં જ અધિનિયમના હેતુને સિદ્ધ કરવા અથવા હેતુલક્ષી અર્થ આપવા માટે લે છે. અર્થઘટનનો આ પાણ એક મૂળભૂત નિયમ છે કે શબ્દો, વાક્યાંશો અને વાક્યોને તેમનો સ્વાભાવિક, સાદો અને સ્પષ્ટ અર્થ આપવો જોઈએ. જ્યારે ભાષા સ્પષ્ટ અને દ્વિઅર્થી ન હોય, ત્યારે તેનું અર્થઘટન સામાન્ય અર્થમાં કરવું જોઈએ અને ઉપયોગમાં લેવાયેલા શબ્દો અથવા અભિવ્યક્તિઓમાં કોઈ ઉમેરો કે ફેરફાર માન્ય નથી. અગાઉ નોંધાયું છે તેમ, ઉપરોક્ત અધિનિયમ એ દૃષ્ટિએ લાવવામાં આવ્યો હતો કે અધિનિયમના અમલીકરણમાં શિથિલતાની જરૂર હતી, કારણ કે મોટી સંખ્યામાં ઉદ્ધંધનો

તાંત્રિક સ્વરૂપના હોય છે અને અનેક ઉદ્ધંધનો જોગવાઈના જટિલ સ્વભાવને કારણે થયા હતા.

૭૮. માં, ૨૦૧૪ (૩) માં અહેવાલિત

એસ.સી.સી. ૯૨, ના ફકરા ૪૩ અને ૪૪ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"૪૩. અદાલત એવી ધારણા પર આગળ પડી શકતી નથી કે કાનૂન બનાવનાર વિધાનમંડળે અધિનિયમ ઘડતાં કોઈ ભૂલ કરી છે; અને જ્યાં અધિનિયમની ભાષા સાદી અને અસ્પષ્ટતારહિત હોય, ત્યાં અદાલત રાજકીય સુધારક અથવા વિધાનમંડળને બુદ્ધિમત્તાપૂર્વક સલાહ આપનારની ભૂમિકા ભજવીને કોઈ શબ્દ ઉમેરવા કે કાઢી નાખવા માટે અધિનિયમની ભાષાથી પર જઈ શકતી નથી. અદાલતે એ આધારે આગળ વધવું પડે કે વિધાનમંડળે જે કહ્યું છે તે જ તેનો આશય હતો અને શબ્દરચના વગેરેમાં કોઈ ખામી હોય તો તે ખામીનું નિવારણ કરવાનું કાર્ય અદાલત સિવાયના અન્ય સત્તાધિકારીઓનું છે. અધિનિયમમાં વપરાયેલી ભાષાને કોઈ આંચકો પહોંચાડ્યા વગર તેનું અર્થઘટન કરવું જરૂરી છે. અદાલત કાયદેસર વિધાન કરવાની સત્તા ધરાવતી નથી, તેથી તે કાનૂનની જોગવાઈઓને ફરી લખી, નવા સિરેથી ઘડી કે નવી રચના આપી શકતી નથી.

૪૪. કોઈ અધિનિયમમાં આવેલ કોઈપણ શબ્દને વધારાનો માનીને અર્થઘટિત કરવો નહીં. કોઈપણ શબ્દને નિષ્પ્રભાવક અથવા નિર્દેશ્ય બનાવવામાં આવી

શકતો નથી. અદાલતો પર વિધાનમંડળની મનશાને સંપૂર્ણ અને પૂરતા પ્રમાણમાં અમલમાં મૂકવાની ફરજ છે. કોઈ જોગવાઈનું અર્થઘટન કરતાં, તેમાં વપરાયેલી ભાષાને, પરિસ્થિતિ અને અધિનિયમની અન્ય જોગવાઈઓના સ દર્ભ સાથે, પૂર્ણ અસર આપવી જરૂરી છે. અર્થઘટન દ્વારા કોઈ જોગવાઈને મૃત અક્ષર અથવા નિષ્ફળ ભારરૂપ ન બનાવવી જોઈએ. એવું અર્થઘટન, જેના પરિણામે કોઈ જોગવાઈ નિષ્પ્રયોજ્ય બની જાય, તે ટાળવું જોઈએ; અન્યથા તેનો અર્થ એવો થશે કે આવી જોગવાઈ ઘડવામાં વિધાનમંડળ નિષ્ફળ કસરતમાં સંકળાયેલું હતું અને તેનું પરિણામ નિર્દેશ્ય વિધેયકના એક ખંડરૂપે આવ્યું હતું અને આ જોગવાઈ કોઈપણ હેતુ વિના ઘડવામાં આવી હતી તેમજ આવી જોગવાઈ ઘડવાનો સમગ્ર પ્રયત્ન, અનુકંપાવિહિન હોવા ઉપરાંત, સર્વથા અનાવશ્યક હતો. (જુઓ: પટેલ ચુનીભાઈ દાજીભા વગેરે વિ. નારાયણરાવ ખંડેરાવ જામ્બેકર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૧૪૫૭; , એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૫૨૯; , ગોવા, લિ., હાનોએકાર હાઉસ, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૩ એસ.સી. ૧૦૧; , એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસ.સી. ૧૦૦૬; સ્ટેટ ઓફ બિહાર અને અન્ય વગેરે વિ. બિહાર ડિસ્ટ્રિક્ટરી લિ. વગેરે વગેરે, એ.આઈ.આર. ૧૯૯૭ એસ.સી. ૧૫૧૧; ., એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ એસ.સી. ૭૪; અને , એ.આઈ.આર. ૧૯૯૮ એસ.સી. ૭૦૩).”

૭૯. ફક્ત ૪૫ ખાતે, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ૨૦૧૩ (૧૧) એસ.સી.સી. ૪૫૧ માં અહેવાલિત નિર્ણયનો વિચાર કર્યો હતો, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ફક્ત ૨૭ થી ૨૯ ખાતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:

"૨૭. અદાલતે આ વાત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે, કોઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે, તે એક પણ શબ્દ ન તો ઉમેરી શકે અને ન તો ઘટાડીને શકે. કોઈ કલમનું અર્થઘટન તેના તમામ ભાગોને સાથે વાંચીને કરવાનું હોય છે, અને તેના કોઈપણ ભાગને છોડવો માન્ય નથી. અદાલત એ પૂર્વધારણા પર આગળ વધી શકતી નથી કે વિધાનમંડળે અધિનિયમ ઘડતી વખતે કોઈ ભૂલ કરી છે; તેને આ આધારે આગળ વધવું પડે કે વિધાનમંડળે જે કહ્યું છે તે જ તેનો આશય હતો; અને ભલે અધિનિયમની રચના કરતી વખતે ઉપયોગમાં લેવાયેલ શબ્દરચનામાં કોઈ ખામી હોય, તો પણ અદાલત માટે તેમાં ઉમેરો કરવો કે સુધારો કરવો, અથવા અર્થઘટન દ્વારા અધિનિયમમાં રહી ગયેલી ઊણપોને પૂરી કરવી, ખુદ્દુ નથી

૨૮. વિધાનમંડળના મનમાં કદાચ રહેલી હોય તેવી કેટલીક કલ્પનાઓના પ્રકાશમાં, અથવા વિધાનમંડળે શું કહેવું અનુમાનિત હતું તેના આધારે, અથવા વિધાનમંડળે શું કર્યું હોત તેના આધારે, અથવા વિધાનમંડળે શું કહેવું કે શું કરવું તેનું કર્તવ્ય હતું તેના આધારે, કાયદાનો અર્થઘટન કરવો નહીં. અદાલતોએ કાયદો જેમ તેઓ તેને શોધે છે તેમ તેનો અમલ કરવો પડે છે, અને આવા

શબ્દશઃ અર્થઘટનથી થતી કોઈ વાસ્તવિક કે કલ્પિત કઠિનાઈ ટાળવા માટે અદાલતને અધિનિયમની સ્પષ્ટ ભાષાને વાંકડી કરવાનો અધિકાર નથી.....

૨૯. જોગવાઈનું અર્થઘટન કરવાના બહાને, અદાલતને એકેય શબ્દ ઉમેરવાની અથવા કાઢી નાખવાની સત્તા નથી, કારણ કે તે અર્થઘટન નહીં પરંતુ કાયદાનિર્માણ ગણાય. “

૮૦. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચેના કેસમાં સમજાવેલ સૂક્ષ્મ ભેદની પણ આપણે આપણી જાતને યાદ અપાવવી જોઈએ

એસોસિયેટેડ સિમેન્ટ કો. લિ. વિ. કમર્શિયલ ટેક્સ અધિકારી,

કોટા તથા અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૧ એસ.સી. ૧૮૮૭ માં અહેવાલિત, કર આદાયી અધિનિયમની આદાયી જોગવાઈઓ તથા કરનું પરિમાણ નક્કી કરવા અને આ રીતે આદાય કરવામાં આવેલ કરની વસૂલાત અને સંકલન માટેની પ્રક્રિયા પૂરી પાડતી યાંત્રિક જોગવાઈઓ સંબંધે. અમે સંબંધિત અવલોકનો ઉઠ્ઠત કરીએ છીએ;

“એ સ્થિર કાનૂન છે કે કરલાદક અધિનિયમની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતે, કર આદાય કરવાની જવાબદારી લાદતી આરોપક જોગવાઈઓ અને કરની પરિમાણનિર્ધારણ તથા આમ લાદવામાં આવેલા કરના આકારણી અને વસૂલાત માટેની પદ્ધતિ પ્રદાન કરતી યાંત્રિક જોગવાઈઓ વચ્ચે ભેદ કરવો આવશ્યક છે. જ્યારે આરોપક જોગવાઈઓનું કડક અર્થઘટન કરવામાં આવે છે,

ત્યારે યાંત્રિક કલમો સામાન્ય રીતે કઠોર અર્થઘટનના આધીન હોતી નથી. અદાલતો પાસેથી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે કે તેઓ યાંત્રિક કલમોનું એવું અર્થઘટન કરે કે કર આદાય કરવાની જવાબદારી નિષ્ફળ ન જાય. કરલાદક અધિનિયમના અર્થઘટનનો ઉપરોક્ત નિયમ આ અદાલતે તે કેસમાં સ્વીકાર્યો હતો જેમાં એક્સેસ પ્રોફિટ્સ ટેક્સ અધિનિયમની કલમ ૧૫ વિચારણા માટે આવી હતી. તે કેસમાં અદાલતે આ મુજબ નોંધ્યું હતું:

આ કલમ, એ બાબત પર ભાર મૂકવો જોઈએ, કર લાદતી કલમ નથી, પરંતુ પ્રક્રિયાત્મક કલમ છે. અને પ્રક્રિયાત્મક કલમનો એવો અર્થઘટન કરવો જોઈએ કે જેથી કર લાદતી કલમનો હેતુ અસરકારક રીતે પૂર્ણ થાય.

ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતનું આ અદાલતે અનુસરણ કર્યું હતું, જેમાં આ પ્રમાણે અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

હવે આ સારી રીતે માન્ય થયેલ છે કે જે વ્યાખ્યાનો નિયમ પર નિર્ધારિત વ્યક્તિ આધાર રાખે છે તે માત્ર કર લાદતી જોગવાઈને જ લાગુ પડે છે અને કર સંબંધિત અધિનિયમની તમામ જોગવાઈઓને લાગુ પડતો નથી. ઉદાહરણ તરીકે, તે એવી જોગવાઈને લાગુ પડતો નથી કે જે કર માટેનો આકાર ઊભો કરતી નથી, પરંતુ તેના હિસાબ માટેની પ્રક્રિયા અથવા તેની વસુલાત માટેની પદ્ધતિ નિર્ધારિત કરે છે. કર સંબંધિત અધિનિયમમાં નિર્ધારણ માટેની પ્રક્રિયા સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓનું અર્થઘટન વ્યાખ્યાના સામાન્ય નિયમો મુજબ કરવાનું રહે છે,

એટલે કે, વિધાનમંડળની સ્પષ્ટ મનશા અનુસાર, જેનો હેતુ લાદવામાં આવેલ આકારને અસરકારક બનાવવાનો છે.

ગુરસહાઈ સાઈગલના કેસમાં (ઉપરોક્ત) નિર્ણય કરતાં અદાલતે પ્રિવી કાઉન્સિલ દ્વારા તેમજ હાઉસ ઓફ લોર્ડ્સ દ્વારા વિટની વિ. કમિશનર્સ અફ ઈનલેન્ડ રેવન્યુમાં કરાયેલા અવલોકનોનું અનુસરણ કર્યું હતું. મહાલીરામ રામજીદાસના કેસમાં (ઉપરોક્ત) પ્રિવી કાઉન્સિલે આ પ્રમાણે અવલોકન કર્યું હતું:

આ કલમ, ભલે તે કરવેરા અધિનિયમનો એક ભાગ હોય, છતાં કરદાતા પર કોઈ કરભાર આરોપિત કરતી નથી, અને માત્ર મૂલ્યાંકનની પ્રક્રિયાત્મક વ્યવસ્થાથી જ સંબંધિત છે. આ પ્રકારની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે તે નિયમ લાગુ પડે છે કે એવો અર્થ સ્વીકારવો જોઈએ જે પ્રક્રિયાત્મક વ્યવસ્થાને કાર્યક્ષમ બનાવે, ઉત્તરેસ વાલેઆત પોટીઉસ ક્વામ પેરીઆત.

વિટનીના કેસમાં (સુપ્રા), લોર્ડ ડુનેડિને નીચે મુજબના અવલોકનો કર્યા:

લોર્ડશીપ્સ, હવે હું મારી જાતને એક સામાન્ય અવલોકન કરવાની અનુમતિ આપું છું. એકવાર એ નિશ્ચિત થઈ જાય કે જવાબદારી અસ્તિત્વમાં છે, તો પૂર્વતઃ એ અત્યંત અસંભવિત છે કે વિધાન તે જવાબદારીને અસરકારક બનાવવા માટે આગળ ન વધે. કોઈ વિધાન કાર્યક્ષમ રહે તે રીતે રચાયેલું હોય છે, અને અદાલત દ્વારા તેનું અર્થઘટન પણ તે હેતુ સિદ્ધ થાય તેવું જ હોવું જોઈએ, જ્યાં સુધી કોઈ

નિર્ણાયક ચૂક કે સ્પષ્ટ નિર્દેશ તે હેતુને અપ્રાપ્ય ન બનાવે. હવે, કર લાદવાની પ્રક્રિયામાં ત્રણ તબક્કા હોય છે: પ્રથમ, જવાબદારીની જાહેરાત હોય છે; એટલે કે, વિધાનનો એ ભાગ જે નક્કી કરે છે કે કયા વ્યક્તિઓ કઈ સંપત્તિના સંદર્ભમાં જવાબદાર છે. ત્યારબાદ, આકારણી થાય છે. જવાબદારી આકારણી પર નિર્ભર નથી. તે, પૂર્વધારણા મુજબ, પહેલેથી જ નિશ્ચિત થઈ ચૂકી છે. પરંતુ આકારણી તે ચોક્કસ રકમ નિર્ધારિત કરે છે જે જવાબદાર વ્યક્તિએ ચૂકવવાની હોય છે. અંતે, વસૂલીની પદ્ધતિઓ આવે છે, જો કરપાત્ર વ્યક્તિ સ્વેચ્છાએ ચૂકવણી ન કરે તો,

અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦:-

૮૧. અધિનિયમની કલમ ૧૨૯નું સાધારણ વાચન સૂચવે છે કે તે પરિવહન દરમિયાન માલ અને વાહનોની અટકાયત, જમી અને મુક્તિ વિશે કહે છે. બીજી તરફ, કલમ ૧૩૦ માલ અથવા વાહનોના જમીકરણ તથા તેના પર કર, દંડ અને જુરમાનો વસૂલવા વિશે કહે છે. તેથી, આ બંને કલમોનું અર્થઘટન તેમના પ્રણયન પાછળના હેતુ અને ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને સુસંગત રીતે કરવું જોઈએ. અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ લાગુ કરવા માટે માત્ર “અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ” આવશ્યક છે, જ્યારે જમીકરણ સંબંધિત જોગવાઈઓ લાગુ કરવા માટેની વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ કલમ ૧૩૦ની ઉપકલમ (૧) માં દર્શાવવામાં આવી છે, જે મૂળભૂત રીતે “કરની ચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો” સાથે

સંબંધિત છે. તેથી, અમારા મનમાં એક બાબત સ્પષ્ટ છે કે આ બંને કલમો એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે.

૮૨. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માલસામાન/વહનસાધનોની જમી તરફ દોરી જતી વિશિષ્ટ પરિસ્થિતિઓ અથવા કારણોની જોગવાઈ કરે છે. આ કલમમાં માલસામાન અને/અથવા વહનસાધનોની જમી માટે પાંચ નિશ્ચિત કારણો નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે અને તે આ મુજબ છે:

કાર્યવાહી	પરિણામ
આ અધિનિયમ અથવા તેના અધિન હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ઉલ્લંઘનમાં માલનો પુરવઠો કરવો અથવા પ્રાપ્ત કરવો	જેના પરિણામે કરની વાસ્તવિક ચોરી થાય છે
માલસામાનનો હિસાબ ન રાખવો	કર ચૂકવવાની જવાબદારી વહન કરવી
કર માટે જવાબદાર માલનો પુરવઠો	નોંધણી લાગુ કર્યા વિના
ઉલ્લંઘનનું	ચુકવણીથી બચવાના હેતુથી
અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તેની હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમો	કરની
કરપાત્ર માલના પરિવહન/વહન માટે પરિવહનના સાધન તરીકે વાહનનો	અધિનિયમ અથવા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ઉલ્લંઘનમાં

ઉપયોગ	
-------	--

૮૩. ઉપરોક્ત તમામ સંજોગોમાં, માલ અથવા વાહન જમી માટે પાત્ર રહેશે. તેમ છતાં, જ્યાં વાહનનો માલિક એ સાબિત કરે કે તે માલિક પોતે, તેના પ્રતિનિધિ અથવા વાહનના પ્રભારવાળાની મળતાવળ વિના હતું, ત્યાં વાહન જપ્ત કરવામાં આવશે નહીં. વધુમાં, તે વ્યક્તિ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ હેઠળ દંડ ચૂકવવા માટે જવાબદાર રહેશે.

૮૪. જો આ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ માલ અથવા વાહન જમી માટે પાત્ર હોય, તો યોગ્ય અધિકારી માલના માલિકને જમીના બદલે દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપશે.

૮૫. દંડની રકમ માલના બજાર મૂલ્યમાંથી તેના ઉપર ચૂકવવાપાત્ર કરની રકમ ઘટાડ્યા પછીની રકમથી વધુ ન હોવી જોઈએ. જોકે, તે જ સમયે, વસૂલ કરી શકાય તેવી દંડ અને શાસ્તિની કુલ રકમ કલમ ૧૨૯(૧) હેઠળ વસૂલ કરી શકાય તેવી શાસ્તિની રકમથી ઓછી ન હોવી જોઈએ. જ્યારે કલમ ૧૨૯ વાહનવહનકારો પર લાગુ પડે છે, ત્યારે કલમ ૧૩૦ મુખ્યત્વે માલિકને આવરી લે છે.

૮૬. જ્યાં વાહનનો ઉપયોગ ભાડે માલ અથવા મુસાફરોના પરિવહન માટે કરવામાં આવે છે, ત્યાં વાહનના માલિકને વાહન જપ્ત કરવાની બદલે તેના વાહન દ્વારા પરિવહન કરાયેલા માલ પર ચૂકવવાપાત્ર કરની રકમ જેટલો દંડ ચૂકવવાનો

વિકલ્પ આપવામાં આવશે. નોંધનીય છે કે ચૂકવવાપાત્ર દંડની રકમ જમ કરાચેલા માલ અથવા વાહન પર ચૂકવવાપાત્ર કોઈપણ કર, દંડ અને અન્ય ચાર્જ્સ ઉપરાંત હશે.

૮૭. વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના જમીનો હુકમ જારી કરી શકાય નહીં.

૮૮. જમ કરવામાં આવેલી માલસામાન અથવા વાહનનું માલિકીહક સરકારમાં નિહિત થશે.

૮૯. જમીનો નિર્ણય કરનાર યોગ્ય અધિકારી સરકાર વતી જમ કરાચેલ વસ્તુઓનો કબજો લેશે અને રાખશે, અને પોલીસનો દરેક અધિકારી એવો કબજો લેવા અને રાખવામાં સહાય કરશે.

૯૦. જો યોગ્ય અધિકારીને સંતોષ થાય કે જમ કરાચેલ માલસામાન/વહન અધિનિયમ હેઠળની કોઈપણ કાર્યવાહી માટે આવશ્યક નથી, તો તે જમીની બદલે દંડ ચૂકવવા માટે ૩ મહિનાથી વધુ નહીં એવો વાજબી સમય આપ્યા પછી, માલસામાનનો નિકાલ કરશે અને વેચાણની આવક સરકાર પાસે જમા કરાવશે.

૯૧. અમારું ધ્યાન કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓ તરફ પણ દોરવામાં આવ્યું છે, જે કેટલીક ગુનાઓ માટે દંડનું નિર્ધારણ કરે છે, કલમ ૧૨૫, જે સામાન્ય દંડની વસૂલાત માટે જોગવાઈ કરે છે, અને અધિનિયમની કલમ ૧૨૬, જે દંડ લાદવા સંબંધિત કેટલીક સામાન્ય શિસ્તો નિર્ધારિત કરે છે.

૯૨. અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓ વિવિધ અપરાધોની કલ્પના કરે છે, જેઓ માટે દંડ આદેય છે, અને અધિનિયમની કલમ ૧૨૨(૨) મુજબ, મહત્તમ દંડ રૂ. ૧૦,૦૦૦/- અથવા તેવા વ્યક્તિ પાસેથી બાકી કરની ૧૦% રકમ, બંનેમાંથી જે વધુ હોય તે રહેશે. કરચોરી કરવા માટે જાણપૂર્વક ખોટું નિવેદન કરવાના અથવા હકીકતો દબાવી રાખવાના કેસમાં, એવો દંડ રૂ. ૧૦,૦૦૦/- અથવા બાકી કર જેટલો, બંનેમાંથી જે વધુ હોય તે રહેશે. અધિનિયમની કલમ ૧૨૫ મુજબ, જેનો ઉતારો નીચે આપવામાં આવે છે, મહત્તમ દંડ રૂ. ૨૫,૦૦૦/- થી વધુ ન હોવો જોઈએ:- ‘સામાન્ય દંડ ૧૨૫. કોઈપણ વ્યક્તિ, જે આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તેના હેઠળ બનાવેલા કોઈપણ નિયમોનું ઉલ્લંઘન કરે છે, અને જેના માટે આ અધિનિયમમાં અલગથી કોઈ દંડની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, તે એવી દંડનીયતા માટે જવાબદાર રહેશે, જે પરચીસ હજાર રૂપિયા સુધી વિસ્તરી શકે છે.’ ૯૩. સામાન્ય શિસ્ત સંબંધિત જોગવાઈઓમાં નિયમો અથવા પ્રક્રિયાત્મક આવશ્યકતાઓના નાનાં ભંગ માટે કર લાદવાની જોગવાઈ પણ કરવામાં આવી છે, જેની વ્યાખ્યા તે જોગવાઈના સ્પષ્ટીકરણમાં કરવામાં આવી છે. અધિનિયમની કલમ ૧૨૬નો ઉતારો નીચે આપવામાં આવે છે:-

દંડ સંબંધિત સામાન્ય શિસ્તો.

૧૨૬. (૧) આ અધિનિયમ હેઠળનો કોઈપણ અધિકારી કરના નિયમોના નાનાં ભંગો અથવા પ્રક્રિયાત્મક આવશ્યકતાઓના નાનાં ઉલ્લંઘનો માટે, અને ખાસ

કરીને દસ્તાવેજીકરણમાં એવી કોઈ ઉપેક્ષા અથવા ભૂલ માટે, જે સરળતાથી સુધારી શકાય તેવી હોય અને છેતરપીંડીના ઇરાદા અથવા ગંભીર બેદરકારી વિના થયેલી હોય, કોઈ દંડ લાદશે નહીં. સ્પષ્ટીકરણ.— આ ઉપકલમના હેતુ માટે, — (એ) જો સંકળાયેલ કરની રકમ પાંચ હજાર રૂપિયાથી ઓછી હોય તો તે ભંગને ‘નાનું ભંગ’ માનવામાં આવશે; (બી) દસ્તાવેજીકરણમાં થયેલી ઉપેક્ષા અથવા ભૂલને સરળતાથી સુધારી શકાય તેવી માનવામાં આવશે જો તે જ નોંધપોથીના મુખપૃષ્ઠ પરથી સ્પષ્ટ દેખાતી ભૂલ હોય.

(૨) આ અધિનિયમ હેઠળ લાદવામાં આવતી દંડસજા દરેક કેસની હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર રહેશે અને તે ભંગના દરજા અને ગંભીરતા સાથે સમપ્રમાણમાં રહેશે.

(૩) કોઈપણ વ્યક્તિને તેની વાત રજૂ કરવાની તક આપ્યા વગર તેના પર કોઈ દંડ લાદવામાં આવશે નહીં.

(૪) આ અધિનિયમ હેઠળનો અધિકારી, કોઈપણ કાયદા, નિયમન અથવા પ્રક્રિયાત્મક આવશ્યકતાના ભંગ બદલ હુકમ દ્વારા દંડ લાદતી વખતે, તે ભંગનું સ્વરૂપ અને એવો લાગુ પડતો કાયદો, નિયમન અથવા પ્રક્રિયા, જેના હેઠળ તે ભંગ માટે દંડની રકમ નિર્દિષ્ટ કરવામાં આવી હોય, તે નિર્દિષ્ટ કરશે.

(૫) જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ આ અધિનિયમ હેઠળના અધિકારી સમક્ષ, આ અધિનિયમ હેઠળના અધિકારી દ્વારા કર કાયદા, નિયમન અથવા પ્રક્રિયાત્મક

આવશ્યકતાના ભંગની જાણ થાય તે પહેલાં, આવા ભંગની પરિસ્થિતિઓનો સ્વૈચ્છિક ખુલાસો કરે છે, ત્યારે યોગ્ય અધિકારી તે વ્યક્તિ માટે દંડનું પરિમાણ નક્કી કરતી વખતે આ હકીકતને શમક પરિબળ તરીકે વિચારણા હેઠળ લઈ શકે છે.

(૬) આ કલમની જોગવાઈઓ એવા કિસ્સાઓમાં લાગુ પડશે નહીં, જેમાં આ અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત દંડની રકમ અથવા તો નિશ્ચિત રકમ હોય અથવા નિશ્ચિત ટકાવારી રૂપે દર્શાવવામાં આવી હોય.”

૯૪. કેન્દ્રીય પરોક્ષ કર અને શુલ્ક બોર્ડ, નવું

દિલ્હીએ ફા. નં. સીબીઈસી/૨૦/૧૬/૦૩/૨૦૧૭-જીએસટી, તા. ૧૪.૦૯.૨૦૧૮ નો એક પરિપત્ર, ‘ગતિમાન માલના નિરીક્ષણ માટે વાહનોને અટકાવવાની અને આવા માલ તથા વાહનોની અટકાયત, મુક્તિ અને જપ્તી’માં અનુસરવાની પ્રક્રિયા અંગે, બહાર પાડ્યો છે.

૯૫. અમારું ધ્યાન ઉક્ત પરિપત્રના નીચે ઉતારવામાં આવેલા પરિષ્દે ૩, ૪, ૫ અને ૬ તરફ દોરવામાં આવ્યું છે:-

“.... ૩. સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૬૮ને કેન્દ્રીય માલ અને સેવા કર નિયમો, ૨૦૧૭ના નિયમ ૧૩૮એ સાથે વાંચતાં (જેને અહીંથી આગળ ‘સી.જી.એસ.ટી. નિયમો’ તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે) એવી આવશ્યકતા નિર્ધારિત થાય છે કે રૂપિયા ૫૦,૦૦૦/-થી વધુ મૂલ્યના માલની કોઈપણ

જથ્થાબંધ મોકલણી વહન કરતી વાહનવ્યવસ્થાના પ્રભારી વ્યક્તિએ ચકાસણી માટે દસ્તાવેજોની નકલ, અર્થાત્, બીજક/પુરવઠા બિલ/ડિલિવરી ચલણ/પ્રવેશ બિલ તેમજ માન્ય ઈ-વે બિલ, ભૌતિક અથવા ઇલેક્ટ્રોનિક સ્વરૂપમાં, સાથે રાખવું જોઈએ. જો આવી વ્યક્તિ ઉપરોક્ત દસ્તાવેજો સાથે ન રાખે, તો તેમાં કોઈ શંકા નથી કે કાયદાની જોગવાઈઓનો ભંગ થાય છે અને સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ આહ્વાનપાત્ર બને છે. વધુમાં, એ નોંધવું યોગ્ય છે કે ફોર્મ જી.એસ.ટી. ઈ.ડબલ્યુ.બી.-૦૧ના ભાગ બીમાં માહિતી ન આપવી, સી.જી.એસ.ટી. નિયમોના નિયમ ૧૩૮(૩)ની સમજૂતી (૨) મુજબ, માર્ગ દ્વારા માલની હિલચાલ માટે ઈ-વે બિલ માન્ય દસ્તાવેજ ન રહે તેવું ગણાય છે; હા, તેવા કેસમાં અપવાદ રહેશે જેમાં માલનું પરિવહન રાજ્ય અથવા કેન્દ્રીય પ્રદેશની અંદર પચાસ કિલોમીટર સુધીના અંતરે, પરિવહનકર્તાના વ્યવસાયસ્થળથી મોકલનાર અથવા પ્રાપ્તિકર્તાના વ્યવસાયસ્થળ સુધી, અથવા તેનાં વિપરીત, કરવામાં આવતું હોય.

૪. જ્યારે, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ માં માલ અને વાહકોની અટકાયત અને જપ્તી તથા આવા માલને સીજીએસટી અધિનિયમ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં પરિવહન કરવામાં આવે તેવા કિસ્સાઓમાં, આવશ્યક કર અને દંડની ચુકવણી પર તેમની મુક્તિ અંગે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. એવું જાણ કરવામાં આવ્યું છે કે ઉપર

પરિચ્છેદ ૩ માં ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજોમાં થતી દરેક ભૂલ માટે સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી રહી છે. આથી સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે જ્યાં માલની ખેપ સાથે ઇનવોઇસ અથવા અન્ય કોઈ નિર્દિષ્ટ દસ્તાવેજ હોય અને ઇ-વે બિલ ન હોય, ત્યાં સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી શકે છે.

પ. વધુમાં, જ્યાં માલની કોઈ ખેપ સાથે ચલણ અથવા અન્ય કોઈ નિર્દિષ્ટ દસ્તાવેજ તેમજ ઇ-વે બિલ પણ જોડાયેલ હોય, ત્યાં સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળની કાર્યવાહી, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, નીચે દર્શાવેલી પરિસ્થિતિઓમાં આરંભ કરવી ન જોઈએ:

ક) માલમોકલનાર અથવા માલગ્રાહીના નામમાં જોડણીની ભૂલો હોય, પરંતુ જ્યાં લાગુ પડતું હોય ત્યાં જીએસટીઆઈએન સાચો હોય;

બ) પિન-કોડમાં ભૂલ હોય, પરંતુ પ્રેષક અને પ્રાપકનું દર્શાવેલ સરનામું સાચું હોય, આ શરતે કે પિન કોડમાં થયેલી ભૂલનો પરિણામ ઇ-વે બિલની માન્યતા અવધિમાં વધારો થવા રૂપે ન આવવો જોઈએ;

ક) પ્રાપકના સરનામામાં એવી હદ સુધીની ભૂલ, જ્યાં સુધી પ્રાપકનો વિસ્તાર તથા અન્ય વિગતો યોગ્ય હોય;

ઘ) ઇ-વે બિલમાં ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજ નં. ના એક અથવા બે અંકોમાં ભૂલ;

ઈ) એચ.એસ.એન.ના ૪ અથવા ૬ અંકના સ્તરમાં ભૂલ, જ્યાં એચ.એસ.એન.ના પ્રથમ ૨ અંક સાચા છે અને ઉલ્લેખિત કરનો દર સાચો છે;

ફ) વાહન નંબરના એક અથવા બે અંકો/અક્ષરોમાં ભૂલ.

૬. ઉપરોક્ત પરિસ્થિતિઓના કિસ્સામાં, સીઝીસ્ટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૫ અને સંબંધિત રાજ્ય જીએસટી અધિનિયમ હેઠળ પ્રત્યેક માટે રૂપિયા ૫૦૦/- જેટલો દંડ (આઈજીએસટી અધિનિયમ હેઠળ રૂપિયા ૧૦૦૦/-) પ્રત્યેક કન્સાઈનમેન્ટ માટે ફોર્મ જીએસટી ડીઆરસી-૦૭ માં લાદવો જોઈએ. ઉપરોક્ત પરિચ્છેદ ૫ માં સૂચિબદ્ધ પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લઈને, જ્યાં સીઝીસ્ટી અધિનિયમની કલમ ૧૨૮ હેઠળની કાર્યવાહી પ્રારંભ કરવામાં આવી નથી, તેવી તમામ કન્સાઈનમેન્ટોનો હિસાબ યોગ્ય અધિકારીએ પોતાના નિયંત્રણ અધિકારીને સાપ્તાહિક ધોરણે મોકલવો રહેશે.....આ કેસોમાં નિર્ધારિત કરવાના પ્રશ્નો કન્સાઈનમેન્ટની મુક્તિ અને આ તબક્કે, જો કોઈ હોય તો, લાદવાનો દંડ કેટલો હોવો જોઈએ, તથા નિર્ણયાધીનતા બાકી હોવા સાથે સંબંધિત છે.”

૮૬. જ્યાં સુધી દંડના નિર્ધારણનો સંબંધ છે, તે છે

આકારણી અધિકારી / રાજ્ય કર અધિકારી, જે આવી નિર્ધારણા/પરિમાણ માટે સક્ષમ અને યોગ્ય અધિકારી છે. તેમ છતાં, કાનૂની જોગવાઈઓ અને ઉપર નોંધાયેલ પરિપત્રનું સર્વાંગી વાંચન મને સૂચવે છે કે વિભાગ તમામ

ઉદ્ધંધનો/અતિક્રમણોને એકસરખી રીતે નથી જોતો અને ગંભીર તથા તાત્વિક ઉદ્ધંધનો અને નગણ્ય/પ્રક્રિયાત્મક સ્વરૂપના ઉદ્ધંધનો વચ્ચે ભેદ કરે છે.

૯૭. માન્ય ઈ-વે બિલો વિના માલવહનની ખેપોની હિલચાલ મૂળભૂત ભૂલ બને છે કે માત્ર તકનીકી ભંગ ગણાય છે તે પ્રશ્નોનો વિચાર, અધિનિયમની કલમો ૧૨૨, ૧૨૫ અને ૧૨૬ની જોગવાઈઓ તેમજ બોર્ડ દ્વારા જારી કરાયેલા તમામ સંબંધિત સૂચનો અને પરિપત્રો, જેમાં ઉપર ઉદ્ધૃત પરિપત્રનો પણ સમાવેશ થાય છે, ધ્યાનમાં રાખીને, મૂલ્યાંકન અધિકારીએ કરવો છે.

૯૮. કેરળ વડી અદાલતની ડિવિઝન બેન્ચે અસિસ્ટન્ટ સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર અને અન્ય વિ. એમ/એસ. ઇન્ડસ ટાવર્સ લિમિટેડ, ૨૦૧૮ (૩) કે.એલ.ટી. એસ.એન. ૫૩, ના કેસમાં, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ જોગવાઈ મુજબ કરવામાં આવેલા માલ મુકિતના પ્રશ્ન અથવા ઉપકલમ (૩) હેઠળ પસાર કરવામાં આવેલા હુકમના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવાની તક પ્રાપ્ત થઈ હતી. તેમાં નીચે મુજબ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું;

એવો નિષ્કર્ષ કે આ વ્યવહાર અધિનિયમ હેઠળ કરપાત્ર પુરવઠાની વ્યાપ્તિમાં આવશે નહીં, તે નિયમ ૧૩૮ હેઠળ કોઈ ઘોષણા કરવામાં આવી ન હોવાના કારણસર ટકી શકતો નથી. માત્ર પ્રક્રિયાત્મક નિયમોના ઉદ્ધંધનથી માલની અટકાયત થઈ શકતી નથી, જોકે તે દંડ લાદવામાં પરિણમી શકે, એવો અનુસંગી નિષ્કર્ષ પણ ટકી શકતો નથી. જો અધિનિયમ અને નિયમો હેઠળની શરતોનું

પાલન કરવામાં ન આવે, તો નિશ્ચિતપણે કલમ ૧૨૯ અમલમાં આવે છે અને જમી આકર્ષિત થાય છે.

૯૯. પરિવહન દરમિયાન માલ અને વાહનોની અટકાયત તથા જમી કરવા માટે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ભંગના વિવિધ પ્રકારોની કલ્પના કરવી વ્યવહારિક રીતે અશક્ય છે. ભંગ ક્ષુદ્ર હોઈ શકે છે અથવા અટકાયત અને જમી ન્યાયસંગત ઠરે એટલો ગંભીર પણ હોઈ શકે છે. આ વિવાદ તો ડીલરોની તરફથી થયેલો માત્ર એવો પ્રતિક્રિયાત્મક ઉદ્ધાર છે કે માલ અને વાહનની અટકાયત અને જમીના લગભગ તમામ કિસ્સાઓમાં સત્તાવાળાઓ સીધી જ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય લે છે અને તેથી તેઓ માલના માલિક અથવા વાહનના માલિકને, જે લાગુ પડે તે મુજબ, કારણ દર્શાવવા માટે સીધી જ નોટિસ આપે છે કે માલ અથવા વાહન જમ કેમ ન કરવામાં આવે. એકવાર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ આવી નોટિસ શરૂઆતના તબક્કે જ, અર્થાત્ અટકાયત અને જમીના સમયે જ, જારી કરવામાં આવે, ત્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની જોગવાઈઓ ગોંડા બની જાય છે. અમે આપું કેમ કહીએ છીએ તેનું કારણ એ છે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ભંગ બદલ પરિવહન દરમિયાન અટકાવવામાં આવેલા માલ અને વાહનને મુક્ત કરવા માટે, આ કલમ લાગુ પડતા કર અને દંડની ચુકવણી પર અથવા કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૧) ના ખંડ (એ) અથવા ખંડ (બી) હેઠળ ચૂકવવાપાત્ર રકમને સમકક્ષ સુરક્ષા આપ્યા બાદ આવા માલ અને વાહનને મુક્ત કરવાની જોગવાઈ

કરે છે. કલમ ૧૨૯(૨) એ પણ જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૬૭ ની ઉપકલમ (૬) ની જોગવાઈઓ, જરૂરી ફેરફારો સાથે, માલ અને વાહનોની અટકાયત તથા જમી માટે લાગુ પડશે. અમે નીચે મુજબ કલમ ૬૭(૬) ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ;

૬૭(૬) ઉપકલમ (૨) હેઠળ આ રીતે જમ કરાયેલ માલને, નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેમ અને અનુક્રમે નિર્ધારિત રીતમાં તથા નિર્ધારિત પરિમાણની બોન્ડની અમલવારી અને સુરક્ષા પૂરી પાડવા પર, અથવા લાગુ પડતો કર, વ્યાજ અને દંડ, જે ચુકવવાપાત્ર હોય, તેવા કિસ્સામાં તેની ચુકવણી કરવા પર, કામચલાઉ ધોરણે મુક્ત કરવામાં આવશે.

૧૦૦. કલમ ૧૨૯માં વધુમાં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે માલ અથવા વાહનને અટકાયતમાં રાખનાર અથવા જમ કરનાર યોગ્ય અધિકારી ટેક્સ અને ચૂકવવાપાત્ર દંડનો ઉલ્લેખ કરતી નોટિસ જારી કરવાનો બાધ્ય છે અને ત્યારબાદ આવા ટેક્સ અને દંડની ચુકવણી અંગે હુકમ પસાર કરવાનો છે. ઉપખંડ (૪)માં જોગવાઈ છે કે સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના ઉપકલમ (૩) હેઠળ કોઈ ટેક્સ, વ્યાજ અથવા દંડ નક્કી કરવામાં આવશે નહીં. ઉપખંડ (૫)માં જોગવાઈ છે કે ઉપકલમ (૧)માં ઉલ્લેખિત રકમની ચુકવણી થવાથી ઉપકલમ (૩)માં નિર્દિષ્ટ નોટિસ સંબંધિત કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલ માનવામાં આવશે, અને અંતે, ઉપખંડ (૬)માં જોગવાઈ છે કે જો અટકાયત અથવા જમીથી ૧૪ દિવસની અંદર ટેક્સ અને દંડ ચૂકવવામાં નહીં આવે, તો ત્યારબાદની કાર્યવાહી કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ અનુસાર શરૂ કરવામાં આવશે.

૧૦૧. અમારો એવો મત છે કે માલ અથવા વાહનના અટકાયત અને જમી સમયે સત્તાવાળાઓએ સૌપ્રથમ જે બાબતનું નજીકથી પરીક્ષણ કરવું જરૂરી છે, તે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ભંગનું સ્વરૂપ છે. પ્રક્રિયામાં સત્તાવાળાઓએ નજીકથી તપાસવાનું બીજું પગલું એ છે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓનો એવો ભંગ કરીને ચૂકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યો હતો કે કેમ. અધિનિયમની કલમ ૧૩૫ દોષપાત્ર માનસિક સ્થિતિ અંગે અનુમાનની જોગવાઈ કરે છે, પરંતુ આવું અનુમાન વિભાગને માત્ર ફરિયાદ પક્ષના કેસોમાં જ ઉપલબ્ધ છે અને અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ના હેતુ માટે ઉપલબ્ધ નથી. અમે જે સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરીએ છીએ તે એ છે કે કોઈ નિશ્ચિત કેસમાં એવો ભંગ અત્યંત તુરંત હોઈ શકે અથવા તેવો વ્યાપક ધરાવતો ન હોઈ શકે કે જે પોતાના બળે જ એવો મત લેવા માટે પૂરતો ગણાય કે આ ભંગ કરી ચૂકવણી ટાળવાના આવશ્યક ઇરાદા સાથે કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૦૨. ઉપર દર્શાવેલ આવી પરિસ્થિતિઓમાં, અમે એવો અભિપ્રાય સ્વીકારવાનું પ્રસ્તાવિત કરીએ છીએ કે તમામ કિસ્સાઓમાં, મનનો કોઈ ઉપયોગ કર્યા વિના અને માનવા માટે કોઈ ન્યાયસંગત આધાર અથવા કારણો વિના, સત્તાધિકારીઓને અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ સીધી જ જમી અંગેની નોટિસ જારી કરવી યોગ્ય ઠરી શકે નહીં. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ પ્રારંભિક તબક્કે, એટલે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૮ના તબક્કે જ, જમી અંગેની નોટિસ જારી કરવાની દૃષ્ટિએ, કેસ એવો સ્વભાવનો હોવો જોઈએ કે સમગ્ર વ્યવહારના

પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપ પરથી સંબંધિત સત્તાધિકારી આ બાબતે નિશ્ચિત થાય કે ભંગ કરવામા આવેલ ઉદ્ધંધન કરની ચુકવણી ટાળવાના નિશ્ચિત ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હતું. અમે એક સરળ ઉદાહરણ આપી શકીએ. વાહનનો ચાલક કરની ચુકવણી વગેરે બાબતે સંબંધિત સત્તાધિકારીના સંતોષ માટે તમામ સંબંધિત દસ્તાવેજો રજૂ કરવાની સ્થિતિમાં છે, પરંતુ દુર્ભાગ્યવશ, તે ઈ-વે બિલ રજૂ કરવામાં સક્ષમ નથી, જે અધિનિયમ, ૨૦૧૭ની દૃષ્ટિએ એક મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજોમાંનું એક છે. ડિલિવરી ચલણની પ્રામાણિકતા અંગે પણ કોઈ શંકા કરવામાં આવતી નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, સત્તાધિકારીઓએ તરત જ આ નિષ્કર્ષે પહોંચી જવું કે કેસ જમીનો છે, એટલે કે કેસ કરની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાનો છે, તે અતિશય કહેવાય.

૧૦૩. અમે આ હકીકતનું ધ્યાન દોરીએ છીએ કે વ્યવહારમાં લગભગ તમામ કેસોમાં, માલસામાન અને વાહનની અટકાયત તથા જમી કર્યા પછી, તરત જ કલમ ૧૩૦ હેઠળ નોટિસ આપવામાં આવે છે, અને ઉક્ત નોટિસમાં “માલસામાન કોઈ માન્ય દસ્તાવેજો વગર પરિવહન કરવામાં આવતો હોવાથી, કરચોરી કરવાના હેતુસર માલસામાનનું પરિવહન કરવામાં આવતું હતું એવું અનુમાન કરવામાં આવે છે” એવો પોપટની જેમ એકસરખો પાઠ જોવા મળે છે. અમારે જમીની નોટિસો પણ નજરે ચઢી છે, જેમાં એવું જણાવવામાં આવ્યું છે કે વાહનના ચાલકે કરની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યો હોવાનું અનુમાન કરવામાં આવે છે. અમારાં

મત મુજબ, આ જ્યાયસંગત નથી. મનન-વિચારણા વિના અથવા તે માટે કોઈ આધારભૂત પાયો ન હોવા છતાં, શરૂઆતના જ તબક્કે આવી જમીની નોટિસ આપવાનો પરિણામે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ વ્યવહારમાં લગભગ નિષ્ફળ બની જાય છે. અમે આ હકીકતની નોંધ લઈએ છીએ કે એકવાર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ નોટિસ આપવામાં આવે પછી, માલના માલિક અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત થઈ શકે એવો કર અને દંડ ચૂકવવા તૈયાર તથા ઈચ્છુક હોવા છતાં પણ વાહન મુક્ત કરવામાં આવતું નથી. આવા અભિગમથી માલસામાન અને વાહનની અનાવશ્યક અટકાયત અનિશ્ચિત અવધિ સુધી ચાલે છે. તેથી, અમે જે વાત વ્યક્ત કરવા માગીએ છીએ તે એ છે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ભંગના તમામ કેસો માત્ર તે હકીકતથી જ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ આવા માલસામાન અથવા વાહનની જમીનું પરિણામ આવશ્યકપણે આકર્ષતા નથી. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ સંપૂર્ણપણે સ્વતંત્ર જોગવાઈ છે, જે એવા કેસોમાં જમી માટે પ્રાવધાન કરે છે જ્યાં કરની ચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો હતો એવું જાણવા મળે. માલસામાન અથવા વાહનની જમી સ્વભાવથી લગભગ દંડાત્મક છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે કાર્યવાહીનું ઉગ્ર સ્વરૂપ છે, અને આવી ઉગ્ર કાર્યવાહીનો હેતુ વેપારીઓને કરચોરી કરતાં અટકાવવાનો છે.

૧૦૪. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે સ્પષ્ટતા કરવા ઇચ્છીએ છીએ કે અમે કાયદાના સિદ્ધાંતરૂપે એવું નિર્ધારિત કરવાનો પ્રસ્તાવ રાખતા નથી, અથવા અમને એવો

દષ્ટિકોણ અપનાવ્યો છે એમ સમજવામાં આવવું જોઈએ નહીં કે કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય પ્રારંભિક તબક્કે, અર્થે કે અટકાયત અને જમી ના તબક્કે, લઈ શકતા નથી. અમે જે વ્યક્ત કરવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ તે એ છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય એકદમ પ્રારંભિક તબક્કે લેવા માટે સત્તાધિકારીઓએ અત્યંત મજબૂત પ્રાથમિક કેસ સ્થાપિત કરવો જરૂરી છે. માત્ર શંકાના આધાર પર સત્તાધિકારીઓ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો તાત્કાલિક આશ્રય લેવા ન્યાયોચિત ઠરી શકે નહીં. જો સત્તાધિકારીઓનો એવો મત હોય કે કેસ એવો છે જેમાં અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય એકદમ પ્રારંભિક તબક્કે લેવો જોઈએ, તો તેઓએ એવા વિશ્વાસના કારણો લેખિતમાં નોંધવા જરૂરી છે, અને ત્યારબાદ એવા લેખિત કારણોનું ઉચ્ચ સત્તાધિકારી દ્વારા અવલોકન થવું જોઈએ જેથી ઉચ્ચ સત્તાધિકારી યોગ્ય નિર્ણય લઈ શકે કે કેસ એવો છે કે જેમાં અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો તાત્કાલિક આશ્રય લેવો યોગ્ય છે કે નહીં. સત્તાધિકારી દ્વારા રચવાનું જે કોઈ મત હોય તે વાસ્તવિક કસોટીને આધીન નથી. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ભાષા એવી કોઈ સત્તાવાર તપાસની પ્રાસંગિકતા માટે સ્થાન છોડતી નથી કે જેના આધારે સત્તાધિકારી એકદમ પ્રારંભિક તબક્કે જમીકરણના હેતુ માટે કાર્યવાહી કરે અથવા આગળ વધે તે માટેનો આધાર પૂરતો હતો કે નહીં. પરંતુ, તે જ સમયે, એવો સામગ્રી આધાર હોવો જ જોઈએ જેના આધારે જ સત્તાધિકારી સદભાવપૂર્વક એવો મત રચી શકે કે માલના માલિક તેમજ વાહનના માલિકને એવો કારણદર્શન નોટિસ આપવા બોલાવવું આવશ્યક બન્યું છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ

માલ અને વાહન જમ કેમ ન કરવું. જમીકરણના હેતુ માટેની નોટિસમાં તે સામગ્રીનો ખુલાસો થવો જ જોઈએ જેના આધાર પર એવો વિશ્વાસ રચાયો છે. એવો દલીલ કરવામાં આવી શકે કે અધિનિયમ હેઠળના સત્તાધિકારી માટે પોતાના વિશ્વાસના કારણો દર્શાવવું આવશ્યક નથી. હાલ માટે, અમે એવી દલીલના આધારે આગળ વધીએ છીએ. પરંતુ, જો એવો પડકાર ઉઠાવવામાં આવે કે નોટિસ જરૂરી વિગતો વિના છે અથવા સત્તાધિકારીનું સંતોષ કલ્પિત છે અથવા માત્ર શંકા પર આધારિત છે, તો સત્તાધિકારીએ તે સામગ્રી જાહેર કરવી જ પડશે જેના આધારે તેનો વિશ્વાસ રચાયો હતો, જેમ સર્વોચ્ચ અદાલતે શિઓનાથ સિંહ ના કેસમાં [એ.આઈ.આર. ૧૯૭૧ એસ.સી. ૨૪૫૧] ઠરાવ્યું છે. શિઓનાથ સિંહ (ઉપરોક્ત) માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અદાલત સામગ્રીનું પરીક્ષણ કરી શકે છે જેથી નિર્ધારિત કરી શકાય કે એક ઈમાનદાર અને વાજબી વ્યક્તિ એવી સામગ્રીના આધારે પોતાનો વાજબી વિશ્વાસ સ્થાપિત કરી શકે કે નહીં, યદ્યપિ એવા વિશ્વાસના કારણોની પૂરતીતા અંગે અદાલત તપાસ કરી શકતી નથી. સત્તાધિકારી દ્વારા એવો મત રચવો કે માલ અને વાહન જમ થવા પાત્ર છે, તે ગહન માનસિક વિચારપ્રયોગનું પ્રતિબિંબ હોવું જોઈએ. અમે આવું એ માટે કહી રહ્યા છીએ કે અધિનિયમ અથવા નિયમોના ઉપબંધોનો કોઈપણ અથવા દરેક ભંગ એવો નિષ્કર્ષ કાઢવા માટે પૂરતો બની શકે નહીં કે કેસ કરચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાનો છે. સંક્ષેપમાં, કાર્યવાહી સદભાવપૂર્વક કરવામાં આવેલી હોવી જોઈએ અને તે માત્ર ઢોંગ ન હોવી જોઈએ.

૧૦૫. અમે મહેસૂલ વિભાગને આ અદાલત દ્વારા સીતારામ રોડવેઝ વિ. ગુજરાત રાજ્ય, સ્પેશ્યલ સિવિલ એપિલિકેશન નં. ૧૫૧૦૭ ઓફ ૨૦૧૮, તા. ૧૦મી ઓક્ટોબર, ૨૦૧૮ના રોજ નિર્ધારિત, મામલામાં કરાયેલ અવલોકનોની યાદ અપાવવા ઇચ્છીએ છીએ. અમે તે અવલોકનો ઉદ્ધૃત કરીએ છીએ;

“૮. સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માલ અથવા વાહનના જમીકરણ અને દંડની વસુલાત માટે જોગવાઈ કરે છે. તેની ઉપકલમ (જ) મુજબ, સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના માલ અથવા વાહનના જમીકરણ માટેનો અથવા દંડ લાદવા માટેનો કોઈ હુકમ જારી કરવામાં આવશે નહીં. હાલના મામલામાં, અરજીએ સાથે જોડાયેલા દસ્તાવેજોના અવલોકન પરથી એવું જણાય છે કે સામાવાળા દ્વારા તા. ૨૧.૮.૨૦૧૮ના રોજ જારી કરાયેલ નોટિસના અનુસંધાને, અરજદાર તા. ૨૪.૮.૨૦૧૮ના રોજ સામાવાળા સમક્ષ હાજર રહ્યો હતો અને સંબંધિત વાહન મુક્ત કરાવવાના હેતુસર કર અને દંડની રકમ ચૂકવવાની તૈયારી દર્શાવી હતી. ત્યારબાદ, બીજા સામાવાળાએ, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની ઉપકલમ (જ) હેઠળ કલ્પાયેલ મુજબ અરજદારને સાંભળવાની કોઈ તક આપ્યા વિના, તા. ૨૪.૮.૨૦૧૮ના રોજ વિવાદિત હુકમ પસાર કર્યો છે. એવું જણાય છે કે ફક્ત એટલા માટે કે અરજદાર સામાવાળા સમક્ષ હાજર રહ્યો હતો અને સંબંધિત વાહન મુક્ત કરાવવાના હેતુસર કર અને દંડ ચૂકવવાની તૈયારી દર્શાવી હતી, બીજા સામાવાળાએ માલ અને વાહનના

જમીકરણના પ્રશ્ન અંગે અરજદારને સાંભળ્યા વિના વિવાદિત હુકમ પસાર કર્યો છે.

૯. પડકારાયેલ હુકમ પરથી જેમ જોવા મળે છે, તે તેના માટે નિર્ધારિત પ્રારૂપમાં છે, અર્થાત્ ફોર્મ જી.એસ.ટી. એમ.ઓ.વી.-૧૧ માં. પડકારાયેલ હુકમના પરિચ્છેદ ૧ માં તમામ ખાલી જગ્યાઓ ભરી દેવામાં આવી છે, જે વાહનનો નોંધણી નંબર તેમજ કયા સમય, સ્થળ અને તારીખે અને કોના દ્વારા તે વાહનને અટકાવવામાં આવ્યું હતું તે દર્શાવે છે. તેના પરિચ્છેદ ૩ અને ૪ માં ભરવાની રાખવામાં આવેલી ખાલી જગ્યાઓમાં કોઈ વિગતો દર્શાવવામાં આવી નથી. કાયદેસર પ્રારૂપમાં આવેલ મહત્વપૂર્ણ પરિચ્છેદોમાંનો એક પરિચ્છેદ ૫ છે, જે આ પ્રમાણે છે: “પ્રભારી વ્યક્તિએ કોઈ વાંધાઓ રજૂ કર્યા નથી/રજૂ કરાયેલા વાંધાઓ નીચે દર્શાવેલ કારણોસર સ્વીકાર્ય નહોતા: અ)... બ).... તેથી, સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ હુકમ પસાર કરવા માટે નિર્ધારિત કાયદેસર પ્રારૂપ મુજબ, નિર્ણયક અધિકારી માટે માલ અને વાહન જપ્ત કરવા અંગેના કારણો દર્શાવવું આવશ્યક છે. કાયદેસર પ્રારૂપના પરિચ્છેદ ૬ નો પણ ઉલ્લેખ કરી શકાય, જે આ પ્રમાણે છે:

“૬. ઉપરોક્તના પ્રકાશમાં, સેન્ટ્રલ ગુડ્સ એન્ડ સર્વિસિસ ટેક્સ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ સત્તાનો ઉપયોગ કરીને નીચે હસ્તાક્ષર કરનાર દ્વારા નીચેનો માલ અને વાહન જપ્ત કરવામાં આવે છે” ફકરા ૫ અને ૬નું સંયુક્ત વાંચન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે કેસનો નિર્ણય કરનાર અધિકારીએ ફકરા ૫માં

દર્શાવેલ કારણોને આધારે ફક્ત ૬માં વર્ણવેલ માલ અને વાહન જપ્ત કરવાનો હુકમ કર્યો હતો.

૧૦. આ સંદર્ભમાં પડકારવામાં આવેલા જમીન હુકમનું અવલોકન કરતાં જણાય છે કે કોલમ ૫, જેમાં તેનો નિર્ણય કરનાર અધિકારીને એ નિષ્કર્ષે પહોંચવાના કારણો દર્શાવવાના હોય છે કે માલસામાન અને વાહન જપ્ત કરવામાં આવવા પાત્ર છે, તે સંપૂર્ણપણે ખાલી છે. તેના અનિવાર્ય અનુસંગરૂપે એ સ્પષ્ટ થાય છે કે માલસામાન અને વાહનને તે માટેના કારણો જાહેર કર્યા વિના જપ્ત કરવાનો હુકમ કરવામાં આવ્યો છે. તેથી, પડકારવામાં આવેલો હુકમ કારણવિહોળો હુકમ છે, જે કોઈપણ પ્રકારના કારણોથી સંપૂર્ણપણે રહિત છે.

૧૧. આ તબક્કે, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦માં સમાવવામાં આવેલી વિધાનયોજનાનો ઉલ્લેખ કરવો યોગ્ય રહેશે. તેની કલમ ૧૩૦ની ઉપકલમ (૧) આ મુજબ વાંચાય છે:

૧૩૦. માલસામાન અથવા વાહનનું જપ્તીકરણ અને દંડની વસૂલી.— (૧) આ અધિનિયમમાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ બાબત હોવા છતાં, જો કોઈ વ્યક્તિ—

(૧) આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈઓ અથવા તેની હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોના ભંગમાં, કરની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી, કોઈ માલનો પુરવઠો કરે છે અથવા પ્રાપ્ત કરે છે; અથવા

(૨) તે આવા કોઈપણ માલનો હિસાબ આપતો નથી, જેના ઉપર તે આ અધિનિયમ હેઠળ કર ચૂકવવા માટે જવાબદાર છે; અથવા

(૩) આ અધિનિયમ હેઠળ કરપાત્ર કોઈપણ માલ, નોંધણી માટે અરજી કર્યા વિના, પૂરો પાડે; અથવા

(૪) કરની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી આ અધિનિયમની કોઈપણ જોગવાઈ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોનો ભંગ કરે; અથવા

(૫) આ અધિનિયમની અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘન કરતાં માલના વહન માટે પરિવહનના સાધન તરીકે કોઈ પણ વાહનનો ઉપયોગ કરે છે, તો, જ્યાં સુધી તે વાહનનો માલિક આ બાબત સાબિત ન કરે કે એવો ઉપયોગ માલિક પોતે, તેનો પ્રતિનિધિ, જો કોઈ હોય, અને વાહનના પ્રભારી વ્યક્તિની જાણ અથવા મિલીભાગત વિના કરવામાં આવ્યો હતો, ત્યાં સુધી, આવા તમામ માલ અથવા વાહનો જમી માટે જવાબદાર રહેશે અને તે વ્યક્તિ કલમ ૧૨૨ હેઠળ દંડ માટે જવાબદાર રહેશે.

૧૨. આથી, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની ખંડ (૧) અને (૪) ના પ્રકરણમાં, માલ જમ કરી શકાય છે, જો વ્યક્તિ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ઉલ્લંઘન સાથે કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયથી માલ પૂરું પાડે અથવા પ્રાપ્ત કરે; અથવા અનુક્રમે કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયથી અધિનિયમની કોઈપણ

જોગવાઈ અને તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ઉલ્લંઘન કરે. જ્યાં સુધી ખંડ (૨) અને (૩) નો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી માત્ર એટલી હકીકત કે વ્યક્તિ તે માલનો હિસાબ રાખતી નથી જેના અંગે તે અધિનિયમ હેઠળ કર ચૂકવવા જવાબદાર છે; અથવા નોંધણી માટે અરજી કર્યા વિના અધિનિયમ હેઠળ કરપાત્ર કોઈપણ માલ પૂરું પાડે છે, તે માલની જમીનો હુકમ કરવા માટે પૂરતી ગણાશે. તેથી, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીનો હુકમ કરતા સમયે, તે બાબતનો નિર્ણય કરનાર અધિકારીએ એ દર્શાવવું પડશે કે ઉક્ત કેસની હકીકતોમાં સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની કઈ ખંડ લાગુ પડે છે. જો તે બાબતનો નિર્ણય કરનાર અધિકારીનો એવો કેસ હોય કે કેસ સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની ખંડ (૧) અથવા (૪) હેઠળ આવે છે, તો જમીનો હુકમ કરવા માટે તેને આ નિષ્કર્ષે આવવું પડશે કે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોના ઉલ્લંઘન સાથે કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયથી માલ પૂરું પાડવામાં આવ્યો હતો અથવા પ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યો હતો. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કેસનો નિર્ણય કરનાર અધિકારીએ, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની ખંડ (૧) અથવા (૪) હેઠળ જમીનો હુકમ કરતા સમયે, ઢિગુણ સંતોષ નોંધવો પડે છે: પ્રથમ, અધિનિયમની જોગવાઈઓ અથવા તે હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોનો ઉલ્લંઘન થયેલો છે, અને તેમાં ખાસ કરીને અધિનિયમની કઈ જોગવાઈ અથવા નિયમનો ઉલ્લંઘન થયો છે તેનો ઉલ્લેખ હોવો જોઈએ; અને બીજા, એવો ઉલ્લંઘન કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયથી કરવામાં

આવ્યો છે. તેથી, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની ખંડ (૧) અને (૪) હેઠળ આવતા કેસમાં, યોગ્ય અધિકારી માટે એ અંગે નિશ્ચિત નિષ્કર્ષ નોંધવો આવશ્યક છે કે તે કયા કારણસર આ નિષ્કર્ષે આવ્યો છે કે ઉદ્ધંધન કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયથી કરવામાં આવ્યું છે. સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની ખંડ (૨) હેઠળ આવતા કેસોમાં, યોગ્ય અધિકારીએ એવો નિષ્કર્ષ નોંધવો ફરજિયાત રહેશે કે સંબંધિત વ્યક્તિએ તે માલનો હિસાબ રાખ્યો નથી જેના સંબંધમાં તે કર ચૂકવવા જવાબદાર છે; અને તેની ખંડ (૩) હેઠળ આવતા કેસોમાં, તેને એવો નિષ્કર્ષ નોંધવો પડશે કે સંબંધિત વ્યક્તિએ નોંધણી માટે અરજી કર્યા વિના અધિનિયમ હેઠળ કરપાત્ર માલ પૂરું પાડ્યો છે.

૧૩. હાલના કેસમાં, પડકારાયેલ હુકમ સંપૂર્ણપણે મૌન છે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોના કયા ઉપબંધનું ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું છે; સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૧) ની કઈ જોગવાઈ હાલના કેસમાં લાગુ પડે છે; અને તે અંગે પણ કે નિર્ણય કરનાર અધિકારી શા માટે આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચ્યો છે કે અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને તે હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોનું ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી ઉદ્ધંધન થયું છે

૧૪. ઉપરાંત, આક્ષેપિત હુકમના અવલોકનથી જણાય છે કે માલની જમીના બદલે નિર્ધારિત કરાયેલ દંડની રકમ માલના બજાર મૂલ્ય જેટલી જ છે, અર્થે

૩.૬,૮૧,૫૫૬/- તેથી, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૨) નો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે, જે આ પ્રમાણે છે:

“(૨) જ્યારે પણ અધિનિયમ દ્વારા કોઈ માલ અથવા વાહનના જમીકરણને અધિકૃત કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે તેનો નિર્ણય કરનાર અધિકારીએ માલના માલિકને જમીકરણના સ્થાને, ઉક્ત અધિકારી યોગ્ય માને તેવો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપવો જોઈએ: પરંતું એવી વસૂલ કરી શકાય તેવી દંડરકમ જમ કરાયેલા માલના બજાર મૂલ્યમાંથી તેના પર વસૂલપાત્ર કર ઘટાડ્યા બાદની રકમથી વધુ ન હોવી જોઈએ. વધુમાં પરંતું, આવી વસૂલ કરી શકાય તેવી દંડરકમ અને દંડની કુલ રકમ કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ વસૂલપાત્ર દંડની રકમથી ઓછી ન હોવી જોઈએ. વધુમાં એ પણ પરંતું કે જ્યાં આવું કોઈ વાહન ભાડે માલ અથવા મુસાફરોના પરિવહન માટે ઉપયોગમાં લેવાયેલું હોય, ત્યાં વાહનના માલિકને વાહનના જમીકરણના સ્થાને, તે વાહનમાં પરિવહન થનાર માલ પર ચૂકવપાત્ર કરબરાબર દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપવો જોઈએ.” આ રીતે, સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૨) માં જોગવાઈ છે કે વસૂલ કરી શકાય તેવી દંડરકમ માલના બજાર મૂલ્યમાંથી તેના પર વસૂલપાત્ર કર ઘટાડ્યા બાદની રકમથી વધુ ન હોવી જોઈએ. તેથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે સીજીએસટી અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૨) ના પ્રથમ પરંતુક હેઠળ નિર્ધારિત દંડરકમ વસૂલ કરી શકાય તેવી મહત્તમ દંડરકમ છે. પરિણામે, કેસનો નિર્ણય કરનાર યોગ્ય અધિકારી માટે ઉલ્લંઘનની ગંભીરતાની તપાસ કરીને તે અનુસાર

દંડરકમ લાદવી આવશ્યક છે. એવું નથી કે દરેક કેસમાં યોગ્ય અધિકારીએ મહત્તમ દંડરકમ જ વસૂલ કરવી જોઈએ. તેથી, જમીનકરણનો હુકમ એવો હોવો જોઈએ કે જેમાં યોગ્ય અધિકારીએ પોતાના દ્વારા લાદવામા આવેલી દંડરકમની પરિમાણ બાબતે યોગ્ય મનન-વિચાર કર્યો હોવાનું પ્રતિબિંબિત થાય.

૧૫. વિવાદિત હુકમનું અવલોકન કરતાં સ્પષ્ટ થાય છે કે યોગ્ય અધિકારીએ સી.જી.એસ.ટી. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ની ઉપકલમ (૨) ના પ્રથમ પરંતુકની શરતો અનુસાર વસૂલ કરી શકાય તેવી મહત્તમ દંડરકમ કરતાં વધુ દંડ લાદ્યો છે, કારણ કે તેણે માલના બજારમૂલ્ય જેટલો દંડ, તે પર વસૂલપાત્ર કરની કપાત કર્યા વિના, લાદ્યો છે. વધુમાં, હુકમમાં દંડની માત્રા અંગે મનન-વિચાર કરવામાં આવ્યો હોવાનો કોઈ પ્રતિબિંબ દેખાતો નથી.

૧૬. આ તબક્કે ક્રાંતિ એસોસિયેટ્સ (પી) લિ. વિ. મસૂદ અહેમદ ખાન, (૨૦૧૦) ૯ એસસીસી ૪૯૬ માં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકાય, જેમાં અદાલતે કારણો આપવાની આવશ્યકતાના સંદર્ભમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:

“૪૭. ઉપરોક્ત ચર્ચાનું સારાંશ કરતાં, આ અદાલત એવો નિષ્કર્ષ આપે છે:

(એ) ભારતમાં ન્યાયિક પ્રવૃત્તિ હંમેશા એવી રહી છે કે, વહીવટી નિર્ણયોમાં પણ, જો આવા નિર્ણયો કોઈપણ વ્યક્તિને પ્રતિકૂળ અસર કરતા હોય, તો કારણો નોંધવામાં આવે.

(બી) અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારીએ તેના નિષ્કર્ષોના સમર્થનમાં કારણો નોંધવા આવશ્યક છે.

(સી) કારણોની નોંધ કરવાની આગ્રહતા ન્યાયના વ્યાપક સિદ્ધાંતની સેવા કરવા માટે છે કે ન્યાય માત્ર કરવામાં જ આવવો જોઈએ એવો નથી, પરંતુ તે કરવામાં આવ્યો છે એવું પણ પ્રગટ થવું જોઈએ.

(ડી) કારણોની નોંધ કરવી એ ન્યાયિક અને અર્ધ-ન્યાયિક અથવા તો પ્રશાસકીય સત્તાના કોઈપણ સંભવિત મનસ્વી ઉપયોગ પર માન્ય નિયંત્રણ તરીકે પણ કાર્ય કરે છે.

(ઈ) કારણો એ બાબતનું આશ્વાસન આપે છે કે નિર્ણયકર્તાએ સંબંધિત આધાર પર અને અસંગત વિચારણાઓને અવગણીને વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ કર્યો છે.

(એફ) કારણો ન્યાયિક, અર્ધ-ન્યાયિક અને પ્રશાસકીય સંસ્થાઓ દ્વારા કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવા જેટલા જ, નિર્ણય-પ્રક્રિયાના લગભગ અનિવાર્ય ઘટક બની ગયા છે.

(જી) કારણો ઉચ્ચતર અદાલતો દ્વારા ન્યાયિક પુનર્વિલોકનની પ્રક્રિયાને સુગમ બનાવે છે.

(એચ) કાનૂનના શાસન અને બંધારણીય શાસનવ્યવસ્થા પ્રત્યે પ્રતિબદ્ધ તમામ દેશોમાં ચાલી રહેલી ન્યાયિક પ્રવૃત્તિ સંબંધિત હકીકતોના આધારે કારણસભર

નિર્ણયોના પક્ષમાં છે. આ વ્યવહારિક રીતે ન્યાયિક નિર્ણયપ્રક્રિયાનું જીવંત પ્રાણ છે, જે આ સિદ્ધાંતને ચુકિતસંગત ઠરાવે છે કે કારણ ન્યાયનો આત્મા છે.

(૧) આજકાલ ન્યાયિક અથવા અર્ધ-ન્યાયિક મતો પણ તેઓ આપનાર ન્યાયાધીશો અને સત્તાધિકારીઓ જેટલા જ ભિન્ન હોઈ શકે છે. આ તમામ નિર્ણયોનો એક સામાન્ય હેતુ એ છે કે કારણો દ્વારા દર્શાવવામાં આવે કે સંબંધિત પરિબલોનું નિષ્પક્ષ રીતે વિચારણા કરવામાં આવ્યું છે. ન્યાય પ્રદાન પ્રણાલીમાં પક્ષકારોની આસ્થા જળવાઈ રહે તે માટે આ મહત્વપૂર્ણ છે

(જે) કારણો પર આગ્રહ રાખવો ન્યાયિક જવાબદારી તથા

(કે) જો કોઈ ન્યાયાધીશ અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારી પોતાની નિર્ણય-પ્રક્રિયા વિશે પૂરતા પ્રમાણમાં નિખાલસ ન હોય, તો નિર્ણય કરનાર વ્યક્તિ પૂર્વનિર્ણયના સિદ્ધાંત પ્રત્યે અથવા ક્રમશઃ વિકાસના સિદ્ધાંતો પ્રત્યે વફાદાર છે કે કેમ તે જાણવું અશક્ય બને છે.

(એલ) નિર્ણયોનું સમર્થન કરતી કારણો સુસંગત, સ્પષ્ટ અને સંક્ષિપ્ત હોવી જોઈએ. કારણોનો માત્ર દેખાવ અથવા “રબર-સ્ટેમ્પ કારણો” ને માન્ય નિર્ણય-પ્રક્રિયા સમકક્ષ ગણવી શકાય નહીં

(એમ) તેમાં કોઈ શંકા રહી શકતી નથી કે ન્યાયિક સત્તાઓના દુરુપયોગ પર સંયમ રાખવા માટે પારદર્શિતા અનિવાર્ય તત્ત્વ છે. નિર્ણય-પ્રક્રિયામાં પારદર્શિતા હોવાથી માત્ર ન્યાયાધીશો અને નિર્ણય લેનારા અધિકારીઓ ભૂલો કરવા પ્રત્યે

ઓછી સંભાવના ધરાવતા બને છે એટલું જ નહીં, પરંતુ તેઓ વિશાળ સ્તરની તપાસને પણ આધીન બને છે. (ડેવિડ શાપિરો દ્વારા ઇન ડિકેન્સ ઓફ જ્યુડિશિયલ કેન્ડર જુઓ.)

(એન) કારણો નોંધવાની આવશ્યકતા નિર્ણય પ્રક્રિયામાં ન્યાયસંગતતાના વ્યાપક સિદ્ધાંતમાંથી ઉત્પન્ન થતી હોવાથી, ઉક્ત આવશ્યકતા હવે વ્યવહારમાં માનવ અધિકારોનો એક ઘટક બની ગઈ છે અને સ્ટ્રાસબર્ગનો ભાગ માનવામાં આવી હતી; જુઓ રુઈઝ તોરિજા વિ. સ્પેઈન, (૧૯૯૪) ૧૯ ઈએચઆરઆર ૫૫૩ અને અન્યા વિ. યુનિવર્સિટી ઓફ ઓક્સફોર્ડ, ૨૦૦૧ ઈડબ્લ્યુસીએ સિવ ૪૦૫ (સીએ), જેમાં અદાલતે યુરોપિયન કન્વેન્શન ઓફ હ્યુમન રાઈટ્સના અનુચ્છેદ ૬ નો ઉલ્લેખ કર્યો હતો, જે મુજબ, “ન્યાયિક નિર્ણયોમાં પૂરતા અને બુદ્ધિસંગત કારણો આપવાના જ રહે.”

(ઓ) તમામ કોમન લો અધિકારક્ષેત્રોમાં ચૂકાદાઓ ભવિષ્ય માટેના દાખલા સ્થાપિત કરવામાં અત્યંત મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે. તેથી, કાયદાના વિકાસ માટે, નિર્ણય માટે કારણો આપવાની આવશ્યકતા મૂળભૂત તત્ત્વ સમાન છે અને વાસ્તવમાં તે “ડ્યુ પ્રોસેસ” નો એક ભાગ છે.”

૧૭. સી.સી.ટી. વિ. શુક્લા એન્ડ બ્રોસ., (૨૦૧૦) ૪ એસ.સી.સી. ૭૮૫ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પ્રમાણે ઠરાવ્યું:

૧૪. પ્રાકૃતિક ન્યાયના સિદ્ધાંતના બે અંગો છે; પ્રથમ, સત્તાધિકારીઓની કાર્યવાહીના કારણે જે વ્યક્તિ પર પ્રતિકૂળ અસર પડવાની સંભાવના હોય તેને તે બાબતે કારણ દર્શાવવા માટે નોટિસ આપવામાં આવવી જોઈએ અને તેને સાંભળવાની તક આપવામાં આવવી જોઈએ, અને દ્વિતીય, સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આ રીતે પસાર કરવામાં આવેલા આદેશોમાં યોગ્ય રીતે મનન-ચિંતન કરવામાં આવ્યું હોવાનું દર્શાવતા, કોઈપણ નિષ્કર્ષ સુધી પહોંચવાના કારણો દર્શાવવામાં આવવા જોઈએ. એમાંથી કોઈ એકનું પણ ઉદ્ધન, કેસના આપેલ હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં, હુકમને જ દૂષિત બનાવી શકે છે. આપો નિયમ વહીવટી સત્તાધિકારીઓને લાગુ પડતો હોવાથી, નિશ્ચિતપણે એ આવશ્યક બને છે કે અદાલતનો ચુકાદો આ આવશ્યકતાને વધુ ઊંચા સંતોષના સ્તર સાથે પૂર્ણ કરે. વહીવટી સત્તાધિકારીનો હુકમ ચુકાદા જેવાં કારણો દર્શાવતો ન પણ હોય, તેમ છતાં હુકમ તર્કસંગત કારણોથી સમર્થિત હોવો જ જોઈએ. વહીવટી અથવા અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારી દ્વારા હુકમ પસાર કરવા વચ્ચેનો ભેદ વ્યવહારિક રીતે લુપ્ત થઈ ગયો છે અને બંનેએ કારણસભર આદેશો પસાર કરવા જરૂરી છે.

૧૮. ટાટા એન્જિનિયરિંગ એન્ડ લોકોમોટિવ કો. લિ. વિ. કલેક્ટર ઓફ સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ, પુણે, ૨૦૦૬ (૨૦૩) ઈએલટી ૩૬૦ (એસસી), માં સર્વોચ્ચ અદાલત એવા એક મામલાની વિચારણા કરી રહી હતી જેમાં ટ્રિબ્યુનલએ, તથ્ય અંગે કોઈ નિષ્કર્ષો નોંધ્યા વગર, ટિસ્કો લિ. મામલે લાર્જર બેન્ચના નિર્ણયના અનુપાતને લાગુ કરીને, સંક્ષિપ્ત અને અકારણ દર્શાવતાં હુકમ દ્વારા કમિશનર

દ્વારા પસાર કરાયેલ હુકમને યથાવત્ રાખ્યો હતો. અદાલતે ઠરાવ્યું કે ચુકાદામાં માત્ર નિષ્કર્ષો આપવાં પૂરતાં નથી, પરંતુ જે નિષ્કર્ષે પહોંચવામાં આવ્યું હોય તેના સમર્થનમાં કારણો આપવાં આવશ્યક છે. ટ્રિબ્યુનલ દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષો સંક્ષિપ્ત અને અકારણ દર્શાવતાં હોવાથી અદાલતે ટ્રિબ્યુનલનો હુકમ રદ કર્યો અને બંને પક્ષોને યોગ્ય તક આપ્યા પછી કાયદા અનુસાર કારણસભર હુકમ દ્વારા નવીન નિર્ણય લેવા માટે મેટર પાછો ટ્રિબ્યુનલને મોકલી આપ્યો

૧૯. સ્ટેટ ઓફ પંજાબ વિ. ભગ સિંહ, ૨૦૦૪ (૧૬૪) ઇએલટી ૧૩૭ (એસસી) માં, સર્વોચ્ચ અદાલત એવા મામલાની વિચારણા કરી રહી હતી જેમાં હાઈકોર્ટે કોઈપણ કારણો આપ્યા વિના અપીલ ફગાવી દીધી હતી. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કારણો હુકમમાં સ્પષ્ટતા લાવે છે. ન્યાયના સર્વથા સરળ વિચારના આધારે, હાઈકોર્ટે તેના હુકમમાં, ભલે સંક્ષિપ્ત હોય તેમ છતાં, મનનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાનું સૂચવે તેવા તેના કારણો દર્શાવવા જ જોઈએ હતા, ખાસ કરીને જ્યારે તેનો હુકમ આગળ પડકારવાના વધુ ઉપાય માટે યોગ્ય હોય. કારણોની ગેરહાજરીને કારણે વડી અદાલતનો હુકમ ટકાઉ રહ્યો નથી. અદાલતે વધુમાં ઠરાવ્યું હતું કે કારણ આપવાનો અધિકાર સુદૃઢ ન્યાયિક પ્રણાલીનો અનિવાર્ય ભાગ છે, અને ઓછામાં ઓછાં એટલાં કારણો હોવા જોઈએ કે જેના દ્વારા અદાલત સમક્ષના મુદ્દા પર મનનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોવાનું સૂચિત થાય. બીજો તર્ક એ છે કે અસરગ્રસ્ત પક્ષકાર જાણી શકે કે નિર્ણય તેની વિરુદ્ધ કેમ ગયો. પ્રાકૃતિક ન્યાયની હિતકારી આવશ્યકતાઓમાંથી એક એ છે કે કરાયેલ

હુકમ માટેના કારણો સ્પષ્ટપણે દર્શાવવામાં આવે; બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, તે કારણસભર હોવો જોઈએ.

૨૦. આમ, સર્વોચ્ચ અદાલતે સતત એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે અર્ધ-ન્યાયિક સત્તાધિકારીએ પોતાના નિષ્કર્ષોના આધારરૂપ કારણો નોંધવા જ જોઈએ અને કારણો નિર્ણય લેવાની પ્રક્રિયાનો અનિવાર્ય ઘટક છે. સી.સી.ટી. વિ. શુક્લા એન્ડ બ્રોઝ (સુપ્રા) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો છે કે ઉપસ્થિત થયેલા નિષ્કર્ષોના સમર્થનમાં કારણો આપવું કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો એક અંગ છે.

૨૧. ઉપર અહીં સંદર્ભિત નિર્ણયોમાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં જોવામાં આવે તો, પડકારાયેલો હુકમ કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનો બે કારણોસર ભંગ કરતો છે: પ્રથમ, બાબતને ૨૮.૦૮.૨૦૧૯ના રોજ સુનાવણી માટે મુકવામાં આવી હોવા છતાં, બીજા સામાવાળાએ અરજીકર્તાને સુનાવણીની કોઈપણ તક આપ્યા વગર ૨૪.૦૮.૨૦૧૯ના રોજ પડકારાયેલો હુકમ પસાર કર્યો; અને બીજું, કારણ કે પડકારાયેલો હુકમ સંપૂર્ણપણે બિનકારણદર્શક હુકમ છે, જેમાં યોગ્ય અધિકારીએ માલસામાન અને વાહન જમીપાત્ર છે તેવા નિષ્કર્ષે શા માટે પહોંચ્યા તે કારણ પ્રતિબિંબિત થતું નથી, જેના કારણે આ હુકમ ટકાવી શકાય તેમ રહેતો નથી. તેથી, પડકારાયેલો હુકમ રદ થવા પાત્ર છે અને અરજીકર્તાને યોગ્ય સુનાવણીની ચુકિતસંગત તક આપ્યા પછી, ઉપર અહીં ચર્ચાયેલ સિદ્ધાંતોને

ધ્યાનમાં રાખી, કાયદા મુજબ બાબતનો નવા સિરેથી નિર્ણય કરવા માટે મેટર યોગ્ય અધિકારીને પરત મોકલવો આવશ્યક છે.”

વાક્યખંડ “કરવેરાની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદાથી”, શબ્દ “દંડ” અને ધારા ૧૩૦ માં દોષિત મનોભાવનો તત્ત્વ ના

અધિનિયમ:-

૧૦૬. જ્યારે કાયદો કરની ચુકવણી ટાળવાના આશયની વાત કરે છે, ત્યારે તેનો સંબંધ “જાણબૂઝીને કરાયેલ પ્રયાસ” શબ્દપ્રયોગ સાથે બેસાડી શકાય.

કરથી બચી જવાના હેતુસર, અને તે પણ જરૂરી ઇરાદા સાથે, હંમેશા ઇચ્છાપૂર્વકનો પ્રયાસ રહેલો હોય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, બચી જવાનો પ્રયાસ “ઇચ્છાપૂર્વકનો” હોવો જોઈએ. “ઇચ્છાપૂર્વકનો” શબ્દની વ્યાખ્યા અધિનિયમ હેઠળ આપવામાં આવી નથી. સામાન્ય કાનૂની અર્થમાં, “ઇચ્છાપૂર્વકનો” શબ્દ કરદાતાની દોષિત માનસિકતા સૂચવે છે. બીજા શબ્દોમાં, કરદાતાએ જાગૃતપણે અથવા જાણપૂર્વક કરની લાગુ પડતું હોવાની ક્ષમતા અથવા તેની ચુકવણીને નિષ્ફળ બનાવવાનો પ્રયાસ કયો હોય છે. વધુમાં, એવો ઇચ્છાપૂર્વકનો પ્રયાસ કરની લાગુ પડતું હોવાની ક્ષમતા અથવા કર લાદવા અથવા તેની ચુકવણી વગેરેમાંથી “બચી જવા” માટેનો હોવો જોઈએ. “બચી જવું” શબ્દની પણ અધિનિયમમાં વ્યાખ્યા આપવામાં આવી નથી. કેમ્બ્રિજ ડિક્શનરી મુજબ, “બચી જવું” શબ્દનો અર્થ “કોઈ વ્યક્તિ અથવા

વસ્તુથી દૂર રહેવું અથવા છટકી જવું” એવો થાય છે. વધુમાં, કે.જે. અચરનાં જ્યુડિશિયલ ડિક્શનરી મુજબ, “બચી જવું” શબ્દનો ઉપયોગ બે અર્થોમાં થઈ શકે છે, જેમાં એક અર્થ ગૂઢ અથવા આડકતરી લેવડદેવડ સૂચવે છે અને બીજો અર્થ અસહ્ય અથવા અપ્રિય બાબતનું માત્ર ઇરાદાપૂર્વક ટાળવું એવો થાય છે. આપણે આ હકીકત અંગે સચેત રહેવું જોઈએ કે વિધાનમંડળે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માં “કરની ચૂકવણીમાંથી બચી જવાના ઇરાદા સાથે” એવા શબ્દો વાપર્યા છે. જ્યારે કાયદો કરની ચૂકવણીમાંથી બચી જવાનો ઇરાદો આવશ્યક ઠરાવે છે, ત્યારે તે માત્ર કર ન ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જવું એટલું જ નથી. તેનાથી વધુ કંઈક હોવું જ જોઈએ. અર્થાત્, કરદાતાને એ બાબતની જાણ હોવી જોઈએ કે કર લાગુ પડતો હતો અને તેણે તેની ચુકવણી કરવાનો જ્ઞાતપૂર્વક ટાળો કર્યો હોવો જોઈએ. આ પરિપ્રેક્ષ્યમાં “બચી જવું” શબ્દનો અર્થ કર ચૂકવવા અંગેના કાનૂની ઉપબંધોને નિષ્ફળ બનાવવો એવો થાય છે. “ઇરાદા” શબ્દના ઉપયોગથી તેને વધુ કડક બનાવવામાં આવ્યું છે. બીજા શબ્દોમાં, કરદાતાએ કાયદા અનુસાર ચૂકવવાપાત્ર કરની ચુકવણી જ્ઞાતપૂર્વક ટાળવી જ જોઈએ.

૧૦૭. અરજદારો તરફથી હાજર થયેલા વિદ્વાન વકીલ દલીલ કરશે કે, કારણ કે કલમ ૧૩૦ કરની ચુકવણી ટાળવાના ઇરાદા વિશે કહે છે અને સાથે સાથે અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ હેઠળ દંડ વિશે પણ કહે છે, તેથી સંબંધિત વ્યક્તિએ કર ટાળવાનો ઇરાદો રાખ્યો હતો એવો હકીકતનો નિષ્કર્ષ નોંધ્યા વિના જમી અને દંડનો હુકમ લાદી શકાય નહીં, કારણ કે દંડ લાદવા માટે મેન્સ રિયા આવશ્યક

ઘટક હોવાનું સૂચવાયું હતું. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, દંડ દંડાત્મક સ્વરૂપનો હોવાથી, જરૂરી પુરાવા રજૂ કરીને મેન્સ રિયા સ્થાપિત ન થાય ત્યાં સુધી તે લાદી શકાય નહીં. બીજી તરફ, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ રજૂ કરશે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦માં મેન્સ રિયાનો અર્થ દાખલ કરી શકાય નહીં.

૧૦૮. , એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૨૨૧૬, માનનીય

સર્વોચ્ચ અદાલતે કર્મચારીઓ વિરુદ્ધની વિભાગીય કાર્યવાહીમાં "દંડ" શબ્દનો અર્થ વિચાર્યો હતો. કારણ કે એવી દલીલ આગળ ધપાવવામાં આવી હતી કે રેલવે સેવકો (શિસ્ત અને

અપીલ) નિયમો ૧૯૬૮, જેમાં રેલવે સેવક સંબંધે બરતરફી અથવા સેવામાંથી દૂર કરવાની દંડાત્મક સજા લાદવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, તેને અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવતાં સમર્થન આપ્યું હતું:—

અમારા મત મુજબ, રેલવેના કર્મચારી પર લાદવામાં આવેલ 'દંડ' શબ્દનો અર્થ, તેની દોષસિદ્ધિ પર અદાલત દ્વારા આરોપીને આપવામાં આવેલી સજા એવો થતો નથી, પરંતુ ભલે શબ્દપ્રયોગ ખૂબ સુસંગત ન હોય, તે માત્ર એવો દંડ સૂચવે છે કે જે શિસ્તપ્રાધિકારી દ્વારા લાદી શકાય જો દોષિત કર્મચારી એવા વર્તન માટે દોષિત ઠર્યો હોય જેના પરિણામે તેની સામેના ફોજદારી આરોપમાં તેની દોષસિદ્ધિ થઈ હોય નિયમ ૧૪ (૧) માં આવેલા શબ્દો "જ્યાં કોઈ દંડ લાદવામાં આવે" વાસ્તવમાં "જ્યાં કોઈ દંડ લાદી શકાય" તરીકે વાંચવા જોઈએ,

કારણ કે શિસ્તપ્રાધિકારીના સંબંધમાં, સક્ષમ અદાલત દ્વારા દોષિત કર્મચારી સામે આપવામાં આવેલી દોષસિદ્ધિ અને સજાના આધારે તે દંડ લાદી શકતું નથી. વધુમાં, શિસ્તપ્રાધિકારીને કેસની પરિસ્થિતિઓ પર વિચાર કરીને તેને યોગ્ય લાગે તેવા આદેશો કરવા સક્ષમ બનાવતો નિયમ સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે કે શિસ્તપ્રાધિકારીને તેને યોગ્ય લાગે તેવો કોઈપણ દંડ લાદવાનો અધિકાર ખુલ્લો છે. તેથી, આ અર્થમાં, ૧૯૬૮ ના નિયમોનો નિયમ ૧૪ (૧) માં વપરાયેલ 'દંડ' શબ્દનો સંબંધ ફોજદારી અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા દંડ કરતાં નિયમો હેઠળ લાદવામાં આવનાર દંડો સાથે છે.

૧૦૯. ., એ.આઈ.આર. ૧૯૯૧ માં

એસસી ૧૨૮૯માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રોવિડન્ટ ફંડના સંદર્ભમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલા "દંડ" શબ્દપ્રયોગના સ્વરૂપનો વિચાર કર્યો અને

, ૧૯૫૨, જેમાં તેણે વિવિધ શબ્દકોશોમાં "દંડ" શબ્દની વ્યાખ્યાનો, નીચે મુજબ, વિચાર કર્યો હતો:—

“બટરવર્થ્સ “વર્સ એન્ડ ફ્રેઝિસ, માં ‘દંડ’ શબ્દનો અર્થ એટલો વ્યાપક છે કે તેનો અર્થ કોઈપણ સજા થાય છે, અને એવો અર્થ કરવાનો આશય છે તથા એવો અર્થ થાય છે, ભલે તે કેદ દ્વારા હોય કે અન્ય રીતે.... વ્યાપક અર્થમાં દંડની વ્યાખ્યા એવી કરી શકાય કે તે વ્યક્તિ અથવા સંપત્તિ બાબતે જમી, વંચિતતા અથવા નિષ્ક્રમતા સ્વરૂપે થતું કોઈપણ દુઃખ અથવા હાનિ છે, જે

કાયદા અથવા ન્યાયિક સત્તા દ્વારા... અધિનિયમ દ્વારા નિષિદ્ધ કરાયેલા કૃત્યના સંબંધમાં સજા રૂપે લાદવામાં આવે છે. ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી પણ ‘કોઈક પ્રકારની હાનિ, નિષ્ફળતા અથવા ગેરલાભ.... જે કાયદા દ્વારા કોઈ ગુનાના બદલામાં નિશ્ચિત કરવામાં આવેલ હોય’ એવો ઉલ્લેખ કરીને એ જ વ્યાપક અર્થને પ્રતિધ્વનિત કરે છે. કોલિન્સ અંગ્રેજી શબ્દકોશમાં આપ્યા મુજબ ‘દંડ’ શબ્દનો અર્થ કેદની અવધિ, સજાનું કોઈ અન્ય સ્વરૂપ, જેમ કે કરારનું પાલન ન કરવા બદલ દંડ અથવા જપ્તી, પોતાની જ ક્રિયા, ભૂલ વગેરેના પરિણામે થતી હાનિ, પીડા અથવા અન્ય અનિષ્ટ પરિણામ, રમતગમત, રમતો વગેરેમાં કોઈ ખેલાડી વિરુદ્ધ આપવામાં આવતી પ્રતિકૂળતા અથવા ગેરકાયદેસર રમતમાં અપાતી શરત, જેમ કે પ્રતિસ્પર્ધી ટીમને ગોલ પર મુક્ત પ્રહાર, ગુણનો ઘટાડો, વગેરે.

.....દંડનો અર્થ ફોજદારી તેમજ દીવાની બન્ને પ્રકારની જવાબદારી સાથે સંકળાયેલ હોઈ શકે છે; તે દંડાત્મક પ્રતિશોધ, ગુના અથવા જાહેર અપરાધ માટેની સજા, તેમજ વ્યક્તિ, અધિકારો અથવા સંપત્તિ અંગે કાયદા અથવા ન્યાયિક નિર્ણય દ્વારા ગુનો અથવા જાહેર અપરાધના કૃત્ય સાથે અનુસંગરૂપે જોડવામાં આવેલ ભોગવણીને આવરી લે છે. ‘દંડ’ શબ્દમાં પોલીસ નિયમોનું ઉદ્ધંધન કરનારાઓ પર કાયદા દ્વારા લાદવામાં આવતા તમામ પરિણામોનો સમાવેશ થાય છે અને તે એવા તમામ દંડ સુધી વિસ્તરે છે, ભલે તે સમાજહિતમાં રાજ્ય દ્વારા વસૂલપાત્ર હોય કે ખાનગી વ્યક્તિઓ દ્વારા તેમના પોતાના હિતમાં, ભલે કાયદો ઉપચારાત્મક હોવા ઉપરાંત દંડાત્મક પણ હોય.

દંડ' શબ્દ માત્ર સજા અથવા ગુનાથી મર્યાદિત નથી; કરારના કાયદામાં તેનો વધુ વ્યાપક અર્થ છે; તેનો ઉપયોગ પૂર્વનિર્ધારિત વળતરથી ભિન્ન અર્થમાં થાય છે. તેનો ઉપયોગ બોન્ડના ભંગ પર જપ્ત થનાર રકમ દર્શાવવા માટે પણ થાય છે, અને સામાન્ય પ્રચલિત ભાષામાં તે કોઈ કૃત્યના પરિણામે થતી કોઈપણ પ્રતિકૂળતા વ્યક્ત કરે છે.

૧૧૦. અને એવું ઠરાવ્યું કે વ્યાખ્યાને ધ્યાનમાં લેતા, મુક્તિપ્રાપ્ત સંસ્થાઓના મામલામાં ઉક્ત જોગવાઈઓ લાગુ પડતી નથી એવું માનવું શક્ય નહોતું, કારણ કે બાકી રકમોના વધારાને અટકાવવા તથા દંડાત્મક જોગવાઈઓને વધુ કડક બનાવવાના હેતુથી કેટલીક વધુ જોગવાઈઓ, કાનૂની અથવા દંડાત્મક, મુક્તિપ્રાપ્ત સંસ્થાઓ પર પણ લાગુ કરવામાં આવી હતી.

૧૧૧. ., એ.આઈ.આર. ૧૯૯૬ એસ.સી. ૧૧૦૦, માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે આ પ્રશ્ન પર વિચાર કર્યો હતો કે , ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓનું ઉદ્ધંધન કરતો જોવા મળેલો વ્યક્તિ હોય તેવા કેસમાં દોષિત મનોદશાના તત્વો આવશ્યક હતા કે કેમ. અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:—

‘મેન્સ રિયા’ મનની એક સ્થિતિ છે. ફોજદારી કાયદા હેઠળ, ‘મેન્સ રિયા’ ને ‘દોષિત ઇરાદા’ તરીકે માનવામાં આવે છે અને જ્યાં સુધી એ જાણવા ન મળે કે ‘આરોપી’ પાસે ‘અપરાધ’ કરવા માટેનો દોષિત ઇરાદો હતો, ત્યાં સુધી તેને અપરાધ કરવાના કારણે ‘દોષિત’ ઠરાવી શકાય નહીં. , ૧૮૯૭ હેઠળ અને તેમાં ‘ગુનો’ ની વ્યાખ્યા ‘તત્કાલ અમલમાં રહેલા કોઈપણ કાયદા દ્વારા દંડનીય

બનાવવામાં આવેલું કોઈપણ કૃત્ય અથવા ઉપેક્ષા’ તરીકે કરવામાં આવી છે. ફેરા, ૧૯૪૭ ની (એ) હેઠળની કાર્યવાહી સ્વરૂપ અને સ્વભાવથી ‘નિર્ણયાત્મક’ છે અને ‘ફોજદારી કાર્યવાહી’ નથી. એન્ફોર્સમેન્ટ ડાયરેક્ટોરેટના અધિકારીઓ અને અન્ય વહીવટી સત્તાધિકારીઓને અધિનિયમ દ્વારા સ્પષ્ટ રીતે માત્ર ‘નિર્ણય કરવા’ માટે સશક્ત બનાવવામાં આવ્યા છે. નિશ્ચિતરૂપે, તેઓએ ‘ન્યાયિક રીતે’ કાર્ય કરવાનું હોય છે અને લાગુ પડે તેટલી હદ સુધી પ્રાકૃતિક ન્યાયના નિયમોનું પાલન કરવાનું હોય છે, પરંતુ સામાન્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં સમજવામાં આવે તે રીતે તેઓ કોઈ ‘આરોપી’ વિરુદ્ધ કોઈ ગુનાના અમલ માટે કેસ ચલાવતી ‘ફોજદારી અદાલતો’ ના ‘ન્યાયાધીશો’ નથી. તેઓ અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યો બજાવે છે અને ‘અદાલતો’ તરીકે નહીં પરંતુ માત્ર ‘વહીવટકર્તાઓ’ અને ‘નિર્ણયકર્તાઓ’ તરીકે કાર્ય કરે છે. તેમની સમક્ષની કાર્યવાહીમાં, તેઓ ‘કોઈપણ અપરાધ’ (માત્ર ગુનો નહીં) કરવા બદલ ‘કોઈ આરોપી’ નો કેસ ચલાવતા નથી, પરંતુ અધિનિયમ હેઠળ તેના પર લાદવામાં આવેલી ‘બાધ્યતાઓ’ ના ભંગ બદલ ભંગકર્તાની જવાબદારી નક્કી કરે છે. તેઓ અધિનિયમ હેઠળ નિર્ધારિત ‘નાગરિક બાધ્યતાઓ’ ના ભંગ માટે ‘દંડ’ ફટકારે છે અને કોઈ ગુનાના અમલ માટે કોઈ ‘સજા’ ફટકારતા નથી. ‘દંડ’ શબ્દ બહુ વ્યાપક અર્થવાળો છે. ક્યારેક, તેનો અર્થ નાગરિક કાર્યવાહીમાં પણ દંડાત્મક ઉપાય રૂપે કોઈ રકમની વસૂલાત એવો થાય છે. જે વસૂલાત સ્વભાવથી વળતરાત્મક નથી તેને પણ ‘દંડ’ કહેવામાં આવે છે. જ્યારે નિર્ણયકારી અધિકારી દ્વારા દંડ લાદવામાં આવે છે, ત્યારે તે ‘નિર્ણયાત્મક કાર્યવાહીમાં’ કરવામાં આવે છે; અને ફોજદારી અદાલતમાં ‘ગુનો’

કરવાને કારણે ‘આરોપી’ સામે ‘ફરિયાદ પક્ષ’ ના પરિણામે લાદવામાં આવેલ દંડરૂપે કરવામાં આવતું નથી. તેથી, માત્ર એટલા કારણે કે (૧) (એ) માં દંડની જોગવાઈ અસ્તિત્વમાં છે, તે કારણે આ કલમ હેઠળની કાર્યવાહીનો સ્વભાવ ‘નિર્ણયાત્મક’ માંથી ‘ફોજદારી’ ફરિયાદ પક્ષ તરીકે બદલાતો નથી. અધિનિયમ હેઠળ નિર્ણયકારી સત્તાધિકારીએ કરેલો હુકમ દોષિત ઠરાવવાનો નથી, પરંતુ ભંગકર્તા દ્વારા નાગરિક બાધ્યતાના ભંગના નિર્ધારણનો છે. કરચોરીના બાકીપણા માટે લાદવામાં આવેલ દંડ નાગરિક બાધ્યતા છે, જે સ્વભાવથી ઉપચારાત્મક અને દબાણાત્મક છે, અને તે અપરાધ માટેના દંડ અથવા ફોજદારી કાયદાના ઉદ્ધંધન માટે સજા રૂપે નક્કી કરાયેલ જમી દંડથી સંપૂર્ણપણે જુદો છે. અમે ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણ સાથે સંમત છીએ અને અમારા મત મુજબ, જે ‘કર બાકીપણા’ માટે લાગુ પડે છે તે જ ફેરા, ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓના ઉદ્ધંધનરૂપ ‘દોષારોપણલાયક’ વર્તન માટે પણ સમાન રીતે લાગુ પડે છે. તેથી, અમે ઠરાવીએ છીએ કે ફોજદારી કાયદામાં સમજાતી ‘મેન્સ-રિયા’ ફેરા, ૧૯૪૭ ની કલમ ૧૦ ની જોગવાઈઓના ઉદ્ધંધન બદલ ફેરા, ૧૯૪૭ ની કલમ ૨૩(૧) હેઠળ દંડ ચૂકવવા માટે બાકીદારને જવાબદાર ઠેરવવા માટે આવશ્યક ઘટક નથી અને (૧)(એ) હેઠળ દંડ ત્યારે જ આકર્ષાય છે જ્યારે (એ) દ્વારા કલ્પાયેલ કાનૂની બાધ્યતાનો ભંગ સ્થાપિત થાય. હાઈકોર્ટે સ્પષ્ટપણે એવી ભૂલ કરી કે અધિનિયમ હેઠળના ‘દોષારોપણલાયક વર્તન’ ને ‘ફોજદારી ગુના’ ના અમલ સમકક્ષ માની લીધું, અને આ સ્થિતિ અવગણી કે નિર્ણયાત્મક કાર્યવાહીમાં ‘દોષારોપણલાયક વર્તન’ માત્ર અધિનિયમ હેઠળની નાગરિક બાધ્યતાના

ભંગના પુરાવાથી જ સ્થાપિત થાય છે, જેના માટે ચૂકકર્તા એ બાબતથી અવગણીને કે તેણે ભંગ કોઈ દોષિત ઇરાદા સાથે કર્યો કે વગર, અધિનિયમની (૧)(એ) હેઠળ લાદવામાં આવેલ દંડની ચુકવણી કરીને પ્રાયશ્ચિત કરવાનું બાધ્ય હોય છે. તેથી, ઉપર અમારી દ્વારા ઘડાયેલા પ્રથમ પ્રશ્નનો અમારો જવાબ નકારમાં છે.

૧૧૨. કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ વિ. રામા એન્ડ સન્સ,

જનરલ મર્ચન્ટ, બલિયા, ૧૯૯૯ યુ.પી.ટી.સી. ૨૫, અલાહાબાદ વડી

અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:—

મેન્સ રિયા નો સિદ્ધાંત ઇંગ્લિશ ફોજદારી કાયદામાંથી તે સમયથી આવે છે, જ્યારે કાયદાનું સંહિતીકરણ થયેલું ન હતું. એવું કહેવામાં આવતું હતું કે એક્ટસ નોન ફેસિટ રિયમ નિસી મેન્સ સિટ રિયા (અપરાધ રચવા માટે ઇરાદો અને કૃત્ય બંનેનું સમકાલીન હોવું આવશ્યક છે). પરંતુ આધુનિક અધિનિયમોની વધુ ચોકસાઈને કારણે આ સિદ્ધાંતનું ઘણું મહત્વ હવે ઘટી ગયું છે. ઇરાદાનું સ્વરૂપ અથવા અપરાધોના ઘટકો હવે અધિનિયમોમાં સ્પષ્ટપણે જણાવવામાં આવ્યા છે અને અધિનિયમ જે નિર્ધારિત કરે છે તે સિવાય કોઈ બાબતને અપરાધ તરીકે સ્થાપિત કરવા માટે વધુ કંઈ જરૂરી રહેતું નથી. અમારી પાસે 'સ્વૈચ્છિક રીતે', 'ઇરાદાપૂર્વક', 'બેદરકારીપૂર્વક', 'જાણીને', 'કપટપૂર્વક', 'અપ્રામાણિક રીતે', 'ઉતાવળપૂર્વક', 'બાદ રાખે છે', 'કાયદેસર સત્તા વિના' વગેરે જેવા શબ્દો છે,

‘બાદ રાખે છે’, ‘કાયદેસર સત્તા વિના’ વગેરે, જે વિવિધ અપરાધોને વ્યાખ્યાયિત કરતી વિવિધ કલમોમાં વપરાય છે. ઉપરોક્ત શબ્દો દ્વારા સૂચિત મનોદશા અથવા વ્યક્તિના વર્તનનો પુરાવો અપરાધ સ્થાપિત કરે છે અને અધિક દોષિત ઈરાદા અથવા મેન્સ રિયા નો પુરાવો આપવાની જરૂર રહેતી નથી. હકીકતમાં ઘણા એવા કૃત્યો છે, જે અપરાધ છે અને જેમાં કોઈ મેન્સ રિયા અથવા દોષિત ઈરાદાનો પુરાવો આપવાની જરૂર પડતી નથી, ઉદાહરણ તરીકે ગેરકાયદેસર આગ્રેય શસ્ત્રનો કબજો.

૧૧૩. આંધ્ર પ્રદેશ વડી અદાલતની સંપૂર્ણ પીઠે, અધિક,

આયકર કમિશનર વિ. દુર્ગા પાંડરી નાથ તુલીજય્યા

& કું., ૧૯૭૭ ટેક્સ એલ.આર. ૨૫૮, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:—

મેન્સ રિયા નો સિદ્ધાંત સામાન્ય કાયદાના ઉદ્ભવનો છે, જે ન્યાયાધીશો દ્વારા વિકસિત કાયદા દ્વારા વિકસાવવામાં આવ્યો છે. વિધાનકર્તા દ્વારા બનાવાયેલા કાયદામાં તેનું સ્થાન નથી. જ્યાં ગુનાઓ પૂરતી ચોકસાઈ સાથે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા હોય ત્યાં વિધાનકર્તા દ્વારા બનાવાયેલા કાયદામાં તેનું સ્થાન નથી.... મેન્સ રિયા ગુનાનો આવશ્યક ઘટક છે. તેમ છતાં, તે અર્થઘટનનો એક નિયમ છે. જો સામાન્ય કાયદા અને સાંવિધિક કાયદા વચ્ચે વિસંગતિ હોય, તો હંમેશા એવું માનવામાં આવ્યું છે કે સામાન્ય કાયદા સાથે સુસંગત રહે તે રીતે કાયદાનો અર્થઘટન કરવો એ એક સુસ્થાપિત નિયમ છે. પરંતુ એવું અનુમાનિત

કરી શકાતું નથી કે કાયદો સામાન્ય કાયદાના પ્રવાહમાં ફેરફાર કરી શકતો નથી. સંસદ, પોતાની બંધારણીય સત્તાઓના પ્રયોગમાં કાયદાઓ બનાવે છે અને તે સત્તાઓના પ્રયોગમાં તે સામાન્ય કાયદાને સમર્થન આપી શકે છે, તેમાં ફેરફાર કરી શકે છે અથવા તેને સંપૂર્ણપણે દૂર કરી શકે છે. તેથી, જો કાયદામાંથી સ્પષ્ટ થાય કે તેનો આશય સામાન્ય કાયદાના પ્રવાહમાં ફેરફાર કરવાનો છે, તો તેનો સ્પષ્ટ અર્થ સ્વીકારવો જોઈએ. ગુનાના આવશ્યક ઘટક તરીકે મેન્સ રિયાનું અસ્તિત્વ કાયદાના અર્થઘટન દ્વારા નિર્ધારિત કરવું પડે.

૧૧૪. ઉક્ત કેસનો નિર્ણય કરતા, પૂર્ણ અદાલતે રાઈટ, ન્યાયાધીશ દ્વારા શેરાસ વિ. ડિ રૂટેન, ૧૯૮૫-૧ ક્યુબી ૯૧૮ માં આપવામાં આવેલા એક ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો, જેમાં નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું:-

એવો એક અનુમાન છે કે મેન્સ રીઆ, એટલે કે દુષ્ટ ઈરાદો અથવા કૃત્યની ગેરકાયદેસરતા વિષેનું જ્ઞાન, દરેક ગુનામાં આવશ્યક ઘટક છે; પરંતુ તે અનુમાનને, ગુનો સર્જનાર અધિનિયમના શબ્દપ્રયોગ દ્વારા અથવા તે જે વિષયવસ્તુ સાથે સંબંધિત છે તે વિષયવસ્તુ દ્વારા, ખંડિત કરી શકાય છે, અને બન્ને બાબતોનો વિચાર કરવો આવશ્યક છે..... મેન્સ રીઆ, અર્થાત્ દોષિત મનોદશા, કોઈ ઘટક છે કે નથી તે નિર્ધારિત કરવા માટે, અધિનિયમની ભાષા, અધિનિયમનો હેતુ અને વિષયવસ્તુ તથા દંડનીય ગણાવવામાં આવેલ કૃત્યનું સ્વરૂપ અને લક્ષણનો સંદર્ભ લેવો આવશ્યક છે.

૧૧૫. ગુજરાત ટ્રાવનકોર એજન્સી વિ. કમિશનર ઓફ ઇન્કમ ટેક્સ, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૯૭૧ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, જેમાં અદાલતે ઇન્કમ ટેક્સ અધિનિયમની જોગવાઈ પર વિચારણા કરી અને એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે મેન્સ રિયા નો તત્વ તેમાં સામેલ નથી, કારણ કે નાગરિક બાબતોમાં ફરમાવવામાં આવતો દંડ હંમેશા નાગરિક સ્વરૂપનો જ હોય છે અને માત્ર દંડ ફરમાવવામાં આવ્યો છે એટલા માટે આવી કાર્યવાહીને અર્ધ-ફોજદારી ગણવી એ એક ભ્રામક સંજ્ઞા છે, અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:—

ફોજદારી જવાબદારીના મોટા ભાગના કેસોમાં, વિધાનમંડળનો આશય એવો હોય છે કે દંડ પ્રતિબંધક તરીકે કાર્ય કરવો જોઈએ. અધિનિયમ દ્વારા ગુનાની રચના એ અનુમાનના આધારે આગળ વધે છે કે ડિફોલ્ટ કરનારના કૃત્ય અથવા ઉપેક્ષાથી સમાજને હાનિ થાય છે અને ગુનાની પુનરાવર્તનને નિરુત્સાહિત કરવા માટે પ્રતિબંધક સજા ફરમાવવી આવશ્યક છે. પરંતુ, ની જોગવાઈઓ હેઠળની કાર્યવાહી અંગેના કેસમાં, એવું જણાય છે કે વિધાનમંડળનો આશય આવકના નુકસાનના તથ્યને ભારપૂર્વક દર્શાવવાનો અને આવા નુકસાન માટે ઉપાય પૂરો પાડવાનો છે, જોકે, નિઃસંદેહ, દંડમાં બળજબરીનું એક તત્વ રહેલું છે. આ સંદર્ભમાં, જે આધાર પર દંડનું માપન કરવાનું આવે છે, તે મહત્વપૂર્ણ છે. જ્યાં સુધી અધિનિયમના સ્વભાવમાં મનોદોષના તત્વને સ્થાપિત કરવાની જરૂરિયાત દર્શાવતું કંઈ ન હોય, ત્યાં સુધી સામાન્ય રીતે એટલું સાબિત કરવું પૂરતું છે કે અધિનિયમનું પાલન કરવામાં ડિફોલ્ટ થયો છે. અમારા મત મુજબ, માં એવું કંઈ

નથી કે જે મુજબ તે જોગવાઈઓ હેઠળ દંડ લાદી શકાય તે પહેલાં મનોદોષ સાબિત કરવો જરૂરી બને..... તે મુજબ, અમે ઠરાવીએ છીએ કે આવકવેરા અધિનિયમની ની જોગવાઈ હેઠળ આકારણીધારક વિરુદ્ધ આવકવેરા અધિકારી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવેલી કાર્યવાહીમાં મનોદોષનું તત્ત્વ સાબિત કરવું આવશ્યક નહોતું.

૧૧૬. જેન માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે

પ્રોસ. અને ., એ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ એસ.સી.

૭૭૮, જ્યારે હેઠળ દંડ લાદવાના એક કેસની તપાસ કરતાં

, એમ ઠરાવ્યું કે દંડ કરવેરા કાયદા હેઠળની નાગરિક જવાબદારીરૂપે માત્ર એક વધારાનો કર હતો, અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું:—

જ્યારે કે દંડને એક નિશ્ચિત અર્થમાં અને નિશ્ચિત હેતુ માટે અધિક કર તરીકે માનવામાં આવ્યો છે, ત્યારે પણ એવો ઠરાવ કરવો શક્ય નથી કે દંડ સંબંધિત કાર્યવાહી ન્યાયિક છે અને જ્યાં વળતરપત્ર દાખલ કરવામાં આવ્યું હોય ત્યાં મૂલ્યાંકન સંબંધિત કાર્યવાહીનો મૂળભૂત રીતે અનુસંધાનરૂપ પ્રવાહ છે.

૧૧૭. માં ,

૧૯૯૩ (સપ્લ.) ૧ એસ.સી.સી. ૬૬૩ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે જેના પર આધાર મૂક્યો, મંજૂરી આપી અને જે ચુકાદાનું અનુસરણ કર્યું તે ચુકાદામાં

ગુજરાત-ત્રાવણકોર ઁજન્સી (ઉપરોક્ત) અને ઁ જ દષ્ટિકોણનું પુનરોચ્યાર કર્યું.

૧૧૮. ., ૧૯૯૩ (સપ્ત) (૧) ઁસસીસી ૬૨૧ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે તેના અગાઉના અનેક ચુકાદાઓ, જેમાં ગુજરાત ટ્રાવણકોર ઁજન્સી (ઉપરોક્ત) અને કલ્યાણ દાસ રસ્તોગી (ઉપરોક્ત) નો સમાવેશ થાય છે, પર વિચારણા કરી હતી અને સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું હતું કે કડક જવાબદારીના મામલે દોષભાવનાની દલીલ લેવામાં આવી શકતી નથી.

૧૧૯. ., ઁ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ ઁસ.સી. ૧૨૬૫ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે દંડ ઁ વ્યક્તિની બેઢમાની અથવા હઠીલા વર્તનને ઢ્યાનમાં રાખીને તેના પર લાદવામાં આવતો વધારાનો કર છે.

૧૨૦. કોર્પસ જ્યુરિસ સેકન્ડમ, ૮૫ ૫૮૦ માં, નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:—

કર બાકીદારી માટે લાદવામાં આવેલ દંડ ઁક નાગરિક બાઢ્યતા છે, જે તેના સ્વરૂપે ઉપચારાત્મક અને બલપૂર્વક લાગુ કરાવનાર છે, અને તે ફોજદારી અથવા દંડાત્મક કાયદાઓના ભંગ બદલ સજા સ્વરૂપે નક્કી કરાયેલ દંડરકમ અથવા જમીરૂપ દંડથી અત્યંત ભિન્ન છે.

૧૨૧. માં, ઁ.આઈ.આર. ૧૯૭૦ ઁસ.સી. ૨૫૩, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ઁડિશા વેચાણવેરા અધિનિયમ, ૧૯૪૭ ની જોગવાઈઓ, ખાસ કરીને તે

અધિનિયમની હેઠળ વેપારી તરીકે નોંધણી કરાવવામાં થયેલ ડિફોલ્ટ બદલ લાદવામાં આવતી દંડની લાદણી સંબંધિત જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો હતો, અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

પરંતુ દંડ ચૂકવવાની જવાબદારી માત્ર ડીલર તરીકે નોંધણી કરવામાં થયેલી ચૂકના પુરાવાથી જ ઊભી થતી નથી. કાયદેસરની ફરજનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા બદલ દંડ લાદવાનો હુકમ અર્ધ-ફોજદારી કાર્યવાહીનું પરિણામ હોય છે, અને જ્યાં સુધી ફરજપાલક પક્ષે કાયદાનો જાણીને અવમાન કર્યો હોય અથવા તેનું વર્તન હઠીલા અવગણનાપૂર્ણ કે અપ્રામાણિક સ્વરૂપનું હોય, અથવા તેણે પોતાની ફરજની જ્ઞાતપૂર્વક અવગણના કરી હોય, ત્યાં સુધી સામાન્ય રીતે દંડ લાદવામાં આવતો નથી. માત્ર એટલા માટે પણ દંડ લાદવામાં આવશે નહીં કે આવું કરવું કાયદેસર છે. કાયદેસરની ફરજ બજાવવામાં નિષ્ફળતા બદલ દંડ લાદવો જોઈએ કે નહીં, તે સંબંધિત સત્તાધિકારીના વિવેકાધિકારનો વિષય છે, જેનો ઉપયોગ ન્યાયસંગત રીતે તથા તમામ સંબંધિત પરિસ્થિતિઓના વિચાર સાથે થવો જોઈએ. લઘુત્તમ દંડ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યો હોય તોય, જો અધિનિયમની જોગવાઈઓનો ભંગ તકનીકી અથવા ક્ષમ્ય સ્વરૂપનો હોય, અથવા એવો ભંગ સરચા વિશ્વાસમાંથી ઉપજ્યો હોય કે ભંગ કરનાર પર વિધિદ્વારા નિર્ધારિત રીતમાં કાર્ય કરવાની જવાબદારી નહોતી, તો દંડ લાદવાની સત્તા ધરાવતી સત્તાધિકારી દંડ ન લાદવામાં ન્યાયસંગત ગણાશે. કંપનીના કારોબારના પ્રભારી રહેલા વ્યક્તિઓએ કંપનીને ડીલર તરીકે નોંધણી કરાવવામાં

નિષ્ફળતા કરતાં વખતે સચ્ચા અને વાસ્તવિક વિશ્વાસ હેઠળ કાર્ય કર્યું હતું કે કંપની ડીલર નહોતી. એમ માન્ય રાખીએ કે તેઓથી ભૂલ થઈ હતી, તો પણ દંડ લાદવાનો કોઈ કેસ સ્થાપિત થયો ન હતો.

૧૨૨. ઉપરોક્ત જોગવાઈઓને અનુસરીને, મધ્ય પ્રદેશ જનરલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૯ ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, માં

. કમિશનર ઓફ સેલ્સ ટેક્સ, ઇન્દોર અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૩૪૬ માં ઠરાવ્યું હતું કે દંડની લાદણી દંડાત્મક સ્વરૂપની હોય છે અને જ્યાં સુધી ખોટી વિગતવાળું રિટર્ન દાખલ કરવું દોષિત મનોદશા સાથે જોડાયેલું ન હોય ત્યાં સુધી દંડ લાદવા માટે આ કલમનો આશ્રય લઈ શકાય નહીં. જો વિપરીત દૃષ્ટિકોણ અપનાવવામાં આવે, તો તેનું પરિણામ એવું આવશે કે ભલે કરદાતા સદ્ભાવનાપૂર્વક એવો વાદ ઊભો કરે કે કોઈ ચોક્કસ વસ્તુ કરપાત્ર વળતરમાં સમાવેશ કરવાની જવાબદાર નથી, તો પણ તેને પોતાના રિટર્નમાં તે કરપાત્ર વળતરના ભાગરૂપે દર્શાવવી પડશે અને તેના પર કર ચૂકવવો પડશે, નહિતર જો તેની રજૂઆત અંતે નીચે મુજબ દ્વારા ઠરાવવામાં આવે તો તે દંડ માટે જવાબદાર ગણાવાનાં ભય હેઠળ રહેશે

અદાલતને સ્વીકાર્ય ન હોઈ શકે.

૧૨૩. ઓમ પ્રકાશ શેઓ પ્રકાશ અને અન્ય વગેરે વગેરે વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૮૪ એસ.સી. ૧૧૯૪ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે સુધારક વેચાણ કર અધિનિયમની જોગવાઈઓ પર વિચાર કર્યો હતો, જેને દંડ પણ લાદતી રીતે ભૂતલક્ષી અસરથી લાગુ કરવામાં આવ્યો હતો, અને તેની માન્યતા ભારતના બંધારણની જોગવાઈઓની કસોટી પર તપાસી હતી, તેમજ ભારતના બંધારણની જોગવાઈઓની કસોટી પર પણ, કારણ કે બંધારણ અમલમાં રહેલા કાયદા હેઠળના કોઈ ગુનામાં દોષારોપણ અંગે રક્ષણની ખાતરી આપે છે, જો સુધી તેમાં નિર્ધારિત અન્ય શરતોનું પાલન કરવામાં ન આવે. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે પોતાના અગાઉના અનેક ચુકાદાઓનો વિચાર કર્યો, જેમાં "દંડ" નો અર્થ અને વ્યાખ્યા પણ સમાવેશ પામે છે, અને આ નિષ્કર્ષે પહોંચી કે "વેચાણ કર સત્તાધિકારીએ લાદેલો દંડ માત્ર નાગરિક જવાબદારી છે, ભલે તે દંડાત્મક સ્વરૂપનો હોય, અને તે ત્યારે લાદી શકાય જ્યારે સંબંધિત વેપારીને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી કરવામાં આવેલી તપાસમાં વેપારી દ્વારા કરાયેલ ભૂલ સ્થાપિત થાય. વધુમાં, ભૂલમાં રહેલી બેદરકારીની માત્રા દંડ લાદતી વખતે ધ્યાનમાં લેવા યોગ્ય સંબંધિત પરિબળ છે. તેમાં લાદી શકાય એવા દંડની લઘુત્તમ અને મહત્તમ બંને રકમની જોગવાઈ છે અને તે કરની એવી રકમ સાથે સંબંધિત છે, જે તેવા વેપારી દ્વારા દર્શાવાયેલ વળતર સાચું માનવામાં આવ્યું હોત તો ટળી ગઈ હોત. દંડ લાદવાનો હુકમ અર્ધ-ન્યાયિક સ્વરૂપનો છે અને તેમાં ન્યાયિક વિવેકાધિકારનો ઉપયોગ સમાયેલો છે.

૧૨૪. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય પીઠએ, માં

, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૧૫૪૯, માં નિર્ધારિત સમયમર્યાદાની અંદર કરની ચુકવણી કરવામાં થયેલા ડિફોલ્ટના કેસમાં સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ની જોગવાઈઓ પર વિચાર કરીને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

દંડ માત્ર દંડાત્મક પ્રતિબંધ નથી. તે માત્ર આકારણીનું અનુસંગ નથી. તે માત્ર આકારણીના પરિણામસ્વરૂપ નથી. તે માત્ર પ્રક્રિયાત્મક ચાંત્રિકતા નથી. દંડ કર ઉપરાંત છે અને તે અધિનિયમ હેઠળની જવાબદારી છે.

૧૨૫. સર્વોચ્ચ અદાલતની બંધારણીય ખંડપીઠે માં

, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૩ એસ.સી. ૩૨૫, સમુદ્ધી કસ્ટમ્સ અધિનિયમ અને ફેર હેઠળની કાર્યવાહીનું સ્વરૂપ ધ્યાનમાં લેતા,

૧૯૪૭, ભારતના તેના બંધારણમાં અંતર્નિહિત સિદ્ધાંત અને વ્યાપ સાથે સંકળાયેલ બાબત અંગે, નીચે મુજબ ઠરાવ્યું: —

સી કસ્ટમ સત્તાધિકારીઓ ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલ નહોતા અને સી કસ્ટમ્સ અધિનિયમની જોગવાઈઓ હેઠળ જમી, વધારેલ શુલ્કદર અથવા દંડનું અધિનિર્ણય કરવું, ઢિ-જોપડીના વાંધાને આધાર આપવા માટે જરૂરી એવી અદાલત અથવા ન્યાયિક ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદા અથવા હુકમનું સ્વરૂપ ધરાવતું નહોતું.

૧૨૬. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતની સાત ન્યાયાધીશોવાળી બેન્ચે, માં

આર.એસ. જોશી વગેરે વિ. અજિત મિલ્સ લિ. અને અન્ય વગેરે, એ.આઈ.આર.

૧૯૭૭ એસ.સી.

૨૨૭૯, એ બોમ્બે સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૯ ની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતાં વખતે દુષિત મનોબળના વ્યાપને ધ્યાનમાં લીધો હતો, તેમજ 'ઈંડ' અભિવ્યક્તિના વિવિધ પાસાઓ પર પણ વિચાર કર્યો હતો. અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું; –

એવો એક તકરાર કરવામાં આવ્યો હતો કે 'ફોરફિયર' શબ્દ ઈંડ સૂચવતો નથી. તેથી, કદાચ, તેનો નિર્ણય કોઈ અધિનિયમના વિશિષ્ટ પરિપ્રેક્ષ્યમાં કરવો પડે. પરંતુ સામાન્ય રીતે બોલતાં, અને સાથે વાંચવામાં આવેલ ના ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખતાં, અમે આ મત તરફ ઝુકેલા છીએ કે ફોરફિયરનો ઈંડાત્મક પ્રભાવ હોય છે. બ્લેક્સ લીગલ ડિક્શનરીમાં જણાવાયું છે કે 'ટુ ફોરફિટ' નો અર્થ છે 'કોઈ ભૂલ, દોષ, ગુનો અથવા અપરાધને કારણે ગુમાવવું, અથવા ગુમાવવાનો અધિકાર પામવો', 'ઈંડ વહન કરવો.' 'ફોરફિયર', ન્યાયિક ટિપ્પણી મુજબ, 'કોઈ ગેરકાયદે કૃત્ય અથવા બેદરકારીને કાયદા દ્વારા જોડવામાં આવેલ સજા....', એટલે કે દોષિત આચરણના અપરાધ બદલ લાદવામાં આવતી સજા. આ અર્થમાં આ શબ્દનો ઉપયોગ ઘણી વાર "ઈંડ" શબ્દ સાથે સંકળાયેલો જોવા મળે છે. બ્લેક્સ લીગલ ડિક્શનરી અનુસાર, 'ફાઇન', 'ફોરફિયર' અને 'પેનલ્ટી' શબ્દોનો ઘણી વખત ઢીલા અર્થમાં, અને ક્યારેક ગૂંચવણભર્યા રીતે પણ ઉપયોગ થાય

છે, પરંતુ જ્યારે તેમાં ભેદ કરવામાં આવે છે, ત્યારે 'પેનલ્ટી' શબ્દ પોતાના સ્વરૂપે વ્યાપક માનવામાં આવે છે, જેમાં ફાઇન અને ફોરફિયર બંનેનો સમાવેશ થાય છે. 'ફાઇન' એ નાણાકીય દંડ છે, અને સામાન્ય રીતે (કદાચ હંમેશા) કોઈને કોઈ સ્વરૂપની દાવા કાર્યવાહી દ્વારા વસૂલ કરવામાં આવે છે. 'ફોરફિયર' એવો દંડ છે, જેના દ્વારા વ્યક્તિ પોતાની મિલકતમાંના પોતાના અધિકારો અને હિત ગુમાવે છે.

.....'જમી' શબ્દનો અર્થ પ્રતિબંધાત્મક નિર્દેશના ભંગ બદલની દંડસજા એવો જ માનવો જોઈએ. વેપારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી ગેરકાયદેસર વસૂલાતના આંકડા અને રાજ્યને જમ કરવામાં આવેલી રકમો વચ્ચે, એમ માન્ય રાખીએ કે એવું છે, ગણિતીય સમાનતા હોવાનો તથ્ય, જે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે તે દંડ નથી પરંતુ નાણાંનું હસ્તાંતરણ છે એવી ધારણાત્મક ગૂંચવણ ઊભી કરી શકતું નથી. જો આ દૃષ્ટિકોણ સાચો હોય, અને અમે એમ જ ઠરવીએ છીએ, તો વિધાનમંડળ જમીની સજા લાદીને, વેપારી સામે પ્રહાર કરતી વખતે અને કાયદાની દંડસજાના આધારે તેને ગ્રાહકો પાસેથી ગેરકાયદેસર રીતે એકત્ર કરેલી રકમથી વંચિત કરતી વખતે, પોતાની સીમા બહાર નથી જતું. ભારતમાં શુલ્ક અને આબકારી કાયદાઓ તેમજ અન્ય કેટલાંક દંડાત્મક અધિનિયમોએ એવી શબ્દરચના અપનાવી છે, જે જમીને દંડના એક પ્રકાર તરીકે સ્વીકારે છે. આ અદાલતના નિવેદાઓની ચર્ચા કરતી વખતે, અમે એ તપાસીશું કે 'જમી'નું આ યથાર્થ સ્વરૂપ, અથવા ૬૩ માંથી અમને જે કંઈ મળે તેના દ્વારા વિરુદ્ધ ઠરે છે કે

નહીં. અહીં પણ અમે એ ધારણા ફગાવી શકીએ કે દંડ અથવા સજા સંપૂર્ણ અથવા દોષવિહિન જવાબદારીના સ્વરૂપમાં લાદી શકાતી નથી અને તે પહેલાં દુષ્પ્રેરિત મનોદશા હોવી જ જોઈએ. 'દોષિત મનોદશા નથી, તો ગુનો નથી' એવો પરંપરાગત મત ઘણો સમય પહેલાં જ ક્ષીણ થયો છે અને ભારતમાં તેમજ વિદેશમાં, ખાસ કરીને આર્થિક ગુનાઓ અને વિભાગીય દંડસજાઓના સંદર્ભમાં, અનેક કાયદાઓએ એવા કઠોર દંડો રચ્યા છે કે જ્યાં ગુનાઓની વ્યાખ્યા જ દુષ્પ્રેરિત મનોદશાને બહાર રાખીને કરવામાં આવી છે. તેથી, દોષને અવગણીને ભારે જવાબદારી બાંધે છે એવી દલીલ, જમીને દંડના સ્વરૂપથી વંચિત કરવામાં કોઈ બળ ધરાવતી નથી."

૧૨૭. , એ.આઈ.આર. ૨૦૦૧ એસ.સી. ૩૦૭૬ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે રાજસ્થાન વેચાણકર અધિનિયમ, ૧૯૯૪ ની (૫) ની જોગવાઈઓની માન્યતા પર વિચાર કર્યો હતો, જેમાં એવો પ્રાવધાન છે કે જો વાહનમાં વહન કરવામાં આવતો માલ અધિનિયમ અને તેની હેઠળ બનાવાયેલા નિયમો મુજબ જરૂરી દસ્તાવેજો વિના મળ્યો હોય, અથવા દસ્તાવેજો ખોટા અથવા કૂટરચિત હોવાનું જણાય, તો દંડ લાદવામાં આવશે. અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:—

પરિવહન કરવામાં આવી રહેલા માલના પ્રભારી વ્યક્તિ પાસે તે માલના હક અથવા વેચાણ સંબંધિત તમામ આવશ્યક દસ્તાવેજો હોવા જોઈએ. ઉપકલમ (૫) હેઠળ દંડ બે પરિસ્થિતિઓમાં આદાય કરી શકાય છે: પ્રથમ, જો પાલન ન કરવામાં આવ્યું હોય, અર્થાત્ તે કલમમાં ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજો સાથે રાખવામાં

આવ્યા ન હોય; અને દ્વિતીય, જો ખોટા અથવા બનાવટી દસ્તાવેજો અથવા જાહેરનામું રજૂ કરવામાં આવ્યું હોય. આ ઉપકલમનો સંબંધ એવી વ્યક્તિગત વસ્તુઓ સાથે હોઈ શકતો નથી જે વેચાણ માટે નિર્ધારિત ન હોય, પરંતુ તે એવા પ્રકારના માલ સાથે સંબંધિત રહેશે, જેના સંદર્ભમાં (૨)(એ) માં ઉલ્લેખિત દસ્તાવેજો અસ્તિત્વમાં હોય અથવા હોઈ શકે. કોઈ પણ ચેકપોસ્ટ પર અથવા ત્યારબાદ પણ આવા ખોટા અથવા બનાવટી દસ્તાવેજો અથવા જાહેરનામું રજૂ કરવું, સત્તાધિકારીઓને ગેરમાર્ગે દોરવાની ઈચ્છાથી પ્રેરિત હતું એવું નિશ્ચિતપણે અનુમાન કરી શકાય. સત્ય છુપાવવું અને અસત્ય રજૂ કરવું સ્વતઃ જ, જો જરૂરી હોય તો પણ, દોષભાવના અસ્તિત્વમાં હોવાનું દર્શાવે છે.

તે જ રીતે, જ્યાં , હેઠળ તક આપવામાં આવ્યા છતાં, ઉપકલમ (૨) ની કલમ (એ) માં ઉલ્લેખિત આવશ્યક દસ્તાવેજો, તે અસ્તિત્વમાં હોવા છતાં, રજૂ કરવામાં આવતા નથી, ત્યાં તે સ્પષ્ટ રીતે દોષિત આશય સાબિત કરશે. સામાવાળાઓના વિદ્વાન વકીલની આ દલીલ સાથે સંમત થવું શક્ય નથી કે માં ઉલ્લેખિત ભંગને તકનીકી અથવા ક્ષુદ્રક ગણવામાં આવી શકે. સુનાવણી આપી અને કુદરતી ન્યાયના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરીને ના ઘટકો સ્થાપિત થઈ જાય પછી, દંડ લાદવો નહીં અથવા ઓછા પ્રમાણમાં દંડ લાદવાનો કોઈ વિવેકાધિકાર રહેતો નથી."

૧૨૮. ., ૧૯૯૬(૭) એસ.સી.સી. ૫૩૭ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે બંગાળ સેલ્સ ટેક્સ નિયમો, ૧૯૪૧ ના નિયમ ૮૯-એ(૨) ની જોગવાઈઓની

પરીક્ષા કરી હતી અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે ઉક્ત નિયમો, ૧૯૪૧ ના નિયમ ૮૯-એ(૨) ની જોગવાઈઓ અનુસાર સૂચિત માલના કોઈપણ જથ્થા સાથે તે જથ્થા સંબંધે માલ મોકલનાર અથવા તેના અધિકૃત પ્રતિનિધિ દ્વારા ઘોષણાપત્ર હોવું આવશ્યક હતું અથવા તેની પાલના કરવી આવશ્યક હતી. આ નિયમ દ્વારા માલ મોકલનાર/વેચનાર ઉપર આવી ઘોષણા જારી કરવાની અને માલ પ્રાપ્ત કરનાર/ખરીદદારો ઉપર તે ઘોષણા સાથે રાખવાની સ્પષ્ટ ફરજ મૂકવામાં આવી હતી. માલ પ્રાપ્ત કરનારાઓને આ ફરિયાદ કરવાનો હક નહોતો કે લોખંડ અને સ્ટીલ પર કર માત્ર પ્રથમ વેચાણના તબક્કે જ લાગુ પડતો હોવાથી વેચનારાઓ (ઉત્પાદકો) નિયમ ૮૯-એ(૨) મુજબ કલ્પાયેલ ઘોષણાપત્ર આપી રહ્યા ન હતા અને તેથી સત્તાધિકારીઓ દ્વારા માંગણી કરવામાં આવે ત્યારે તેઓ તે ઘોષણાપત્ર રજૂ કરવાની સ્થિતિમાં ન હતા; ઉક્ત ઘોષણાપત્રનું ફોર્મ રજૂ કરવામાં નિષ્ફળ જાય તેવા સંજોગોમાં, તેઓ ઉક્ત નિયમો, ૧૯૪૧ મુજબ દંડ ચૂકવવા માટે જવાબદાર બનતા હતા.

૧૨૯. માં, ૧૯૮૫ ચુપીટીસી ૨૧૧, અલ્હાબાદ વડી અદાલતની ખંડપીઠે, ઉત્તર પ્રદેશ વેચાણ કર અધિનિયમ, ૧૯૪૮ ની કલમ ૧૫-એ(એ)(જી) ના અર્થઘટન અંગેના એક સંદર્ભનો નિર્ણય કરતાં, જેમાં નોંધણીના નવીનીકરણ અને ચૂક બાબતે, દોષિત મનોદશા સાબિત કર્યા વગર દંડ લાદી શકાય કે કેમ તે અંગે ઉલ્લેખ હતો, એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો હતો કે ખંડ (જી) હેઠળ આવતી

ચૂક માટે દંડ લાદવા દોષિત મનોદશા આવશ્યક નથી, અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું: -

....જોકે દોષિત મનોદશા કોઈ ગુનાનું આવશ્યક ઘટક છે, છતાં વિધાનમંડળ કોઈ અધિનિયમમાં ગુનાસંબંધિત કોઈપણ જોગવાઈને આ બંધનમાંથી મુક્ત કરી શકે છે. કલમ(જી) દોષિત મનોદશાના બંધનથી મુક્ત છે.

૧૩૦. , ૧૯૯૭ યુપીટીસી ૭૨૧, ઉત્તર પ્રદેશ વેપાર કર અધિનિયમ, ૧૯૪૮ ની કલમ ૪-બી ની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત મુદ્દે, અલાહાબાદ હાઈકોર્ટે નિરિક્ષણ કર્યું હતું કે દંડ લાદવા માટે વિધાનમંડળનો ગુનાહિત મનોદશાનો આશય નથી, અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-

કર બાકીદારી માટે લાદવામાં આવતો દંડ સ્વભાવથી નાગરિક બાધ્યતા છે, જે ઉપચારાત્મક અને બળજબરીયું સ્વરૂપ ધરાવે છે, અને તે ગુના માટેના દંડ અથવા ફોજદારી કે દંડાત્મક કાયદાઓના ઉદ્દેશ્ય બદલ સજા સ્વરૂપે નિર્ધારિત કરવામાં આવતો દંડ અથવા જમીની ઘણો ભિન્ન છે.

૧૩૧. એમ/એસ. રામા એન્ડ સન્સ, જનરલ મર્ચન્ટ, બલિયા (સુપ્રા) માં, અલાહાબાદ હાઈકોર્ટે, સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ અધિનિયમ, ૧૯૫૬ ની જોગવાઈઓ અંગે વિચારણા કરતાં, અવલોકન કર્યું હતું કે જો કોઈ વ્યક્તિ નોંધાયેલ વેપારી હોવા છતાં, કોઈ વર્ગના માલની ખરીદી કરતી વખતે ખોટી રીતે એવું પ્રતિનિધિત્વ

કેરે કે આવા વર્ગનો માલ તેના નોંધણી પ્રમાણપત્ર હેઠળ આવરી લેવાયેલો છે, તો દંડ લાદી શકાય છે, અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું: –

અતએવ, વેપારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા નિવેદનો અસત્ય હતા, પરંતુ ફોર્મ સી માં ખોટા કથનો કરવામાં કોઈ દોષભાવના નહોતી તે આધારે દંડ રદ કરવામાં આવ્યો છે.

૧૩૨. અદાલતે વધુમાં આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચી હતી કે, જો ફોજદારી કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવી હોત તો 'ફોલ્સિફિકેશન' શબ્દનો અર્થઘટન થોડો ભિન્ન થઈ શક્યો હોત, પરંતુ આ દંડનો કેસ હતો, જે મહેસૂલને વળતર આપવા અને ભંગકર્તાને કાયદાનું પાલન કરવા પ્રેરિત કરવા માટે લાદવામાં આવ્યો હતો; તેથી, આ કેસમાં દોષભાવના બિલકુલ આકર્ષિત થતી નથી.

૧૩૩. મદ્રાસ વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે, ૧૯૯૧ ૮૨ એસટીસી ૨૬૮ માં, અધિનિયમની સાથે વાંચતા સમાન જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતાં, એવું ઠરાવ્યું હતું કે દોષિત મનસ્થિતિ સ્થાપિત કરવી આવશ્યક નથી અને જો રજૂઆત ખોટી હોવાનું જણાય, તો દંડ આદાય કરવા માટે એટલું પૂરતું છે.

૧૩૪. મધ્ય પ્રદેશ વડી અદાલતની ક્લિસ્ટર સ્ક્રી ખંડપીઠે ., ૧૯૮૦ ૪૬ એસટીસી માં પણ સમાન અભિપ્રાયનું પુનરોચ્ચાર કર્યું હતું.

૧૩૫. . માં, ૧૯૮૩ (૩) એસ.સી.સી. ૫૯૬, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો કેસ વિચાર્યો હતો જેમાં ખાતર વહન કરતી બે ટ્રકોને મધ્ય પ્રદેશ

સત્તાધિકારીઓ દ્વારા અને હેઠળ અટકાવવામાં આવી હતી અને આરોપીઓએ ખાતરના થેલાંના પરિવહનનો અથવા તેમની લારીઓ અટકાવવામાં આવી હોવાનો અથવા ખાતરના થેલાં જપ્ત કરવામાં આવ્યા હોવાનો ઇનકાર કર્યો ન હતો અને તેમાં લેવાયેલો એકમાત્ર બચાવ એવો હતો કે તેમની પાસેથી જપ્ત કરાયેલા દસ્તાવેજોની સામગ્રી અંગે તેઓ અજાણ હતા અને તેઓ ખાતરના થેલાંને મધ્ય પ્રદેશમાંથી મહારાષ્ટ્રમાં ખાતર હલનચલન નિયંત્રણ હુકમ, ૧૯૭૩ની જોગવાઈઓનું તથા અને સાથે વાંચવામાં આવતા આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ અધિનિયમ, ૧૯૫૫નું જ્ઞાનપૂર્વક ઉદ્ધંધન કરીને નિકાસ કરવાના કાર્યમાં સંકળાયેલા ન હતા. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે, નિર્દોષ છૂટકારાના હુકમને પલટતા, ઠરાવ્યું હતું કે મેન્સ રિયા બિલકુલ લાગુ પડતું નથી, કારણ કે આવશ્યક ચીજવસ્તુઓ અધિનિયમની ની જોગવાઈઓનું સાચા પરિપ્રેક્ષ્યમાં અર્થઘટન કરવાનું જરૂરી હતું અને તેમાં એવી જોગવાઈ હતી કે જો કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ હુકમનું, જાણીને, ઇરાદાપૂર્વક કે અન્યથા, ઉદ્ધંધન કરવામાં આવે, તો તેને એફ.એમ.સી.ઓ. હેઠળ દંડનીય ગણવામાં આવશે. અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે તેથી માન્ય પરમિટ વિના ખાતરના થેલાંની નિકાસમાં મેન્સ રિયાનું તત્ત્વ, જો પુરાવામાં રજૂ કરાયેલા સાક્ષ્ય દ્વારા નિકાસ અથવા નિકાસ કરવાનો પ્રયાસ થયાનો હકીકતસ્વરૂપ મુદ્દો સાબિત થાય, તો એફ.એમ.સી.ઓ.ની કલમ ૩ હેઠળ કરવામાં આવેલા હુકમના ઉદ્ધંધન બદલ વ્યક્તિને દોષિત ઠેરવવા માટે આવશ્યક ઘટક નથી. આ ચુકાદો એ દર્શાવવા માટે સત્તાપ્રમાણ છે કે વ્યક્તિને દંડિત કરવા માટેના ગુનાના કેસમાં મેન્સ રિયા

આવશ્યક ઘટક હોઈ શકે, પરંતુ વિધાનમંડળ મેન્સ રિયાની વ્યાપ્તિ અથવા લાગુ પડતાને બહાર રાખીને, ક્રિમિનલ કેસમાં પણ કેદ સહિતની સજા માટે જોગવાઈ કરવાની સક્ષમતા ધરાવે છે.

૧૩૬. એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૬૦૯ માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે આવકવેરા સંબંધિત કાયદાઓની જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરતી વખતે અનુસરવાનાં માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા હતા અને નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:—

રાજસ્વ સંબંધિત અધિનિયમનું અર્થઘટન કરતી વખતે, અદાલત કોઈ ખામી હોય તો તેને પૂરતી કરવા આગળ વધી શકતી નથી; અદાલતે અધિનિયમનું અર્થઘટન તે જેમ છે તેમ જ કરવું જોઈએ અને શંકાની સ્થિતિમાં, કરદાતા માટે અનુકૂળ હોય તે રીતે કરવું જોઈએ. પરંતુ હાલના મામલામાં, ‘વ્યાપક અર્થ ધરાવવા સક્ષમ’ એવા શબ્દોના ઉપયોગ દ્વારા, છેતરપિંડી, ગંભીર બેદરકારી અથવા ઉદ્ભૂત વર્તનમાં દોષિત કરદાતા પર દંડની જવાબદારી લાદવા માટે જોગવાઈ કરવામાં આવી છે, ત્યારે આ શબ્દોનો ઉપયોગ સંકુચિત અર્થમાં કરવામાં આવ્યો હતો એવી ધારણા, જેથી વિધાનમંડળના અવલક્ષિત હેતુને અને કેટલીક કલમોને નિષ્ફળ બનાવવામાં આવે, તે સહેલાઈથી સ્વીકારવામાં આવશે નહીં.

૧૩૭. સમાન અભિપ્રાય એમ/એસ. ભિકાજી દાદાભાઈ એન્ડ કો. (સુપ્રા) માં પુનરોચ્ચારિત કરવામાં આવ્યો છે,.

૧૩૮. એ જ રીતે, માં

, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૧૦૩૯માં, સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું:-

જ્યાં વિધાનમંડળ કોઈ કાયદાની રચના અને ભાષામાં પોતાનો આશય સ્પષ્ટ રીતે જાહેર કરે છે, ત્યાં તે જને અમલમાં મૂકવાનું અદાલતનું કર્તવ્ય છે, અને તેમાં રહેલી ચુક્તિ અથવા નીતિની તપાસ કર્યા વિના, તેમજ કાનૂન બનાવનારના આવા સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરાયેલા આશય સાથે સુસંગત ન હોય અથવા તેને અનુરૂપ ન હોય તેવી કોઈ બાબત તેમાં જોડ્યા વિના, ઉમેર્યા વિના અથવા નિહિત માન્યા વિના; ખાસ કરીને ત્યારે, જ્યારે તે કાયદો કરલાગુ કાયદો હોય.

અધિનિયમની સંબંધિત જોગવાઈઓ નીચે મુજબ છે:-

(૩) વાહન, નાવ કે પ્રાણીનો માલિક અથવા તેના પ્રભારી વ્યક્તિ, સ્થિતિ મુજબ, પોતાના સાથે માલવાહક વાહનનો નોંધપત્ર, મુસાફરી પત્રક અથવા લોગ બુક અને વાહન, નાવ કે પ્રાણીમાં અથવા તેના પર વહન કરવામાં આવેલ માલ સંબંધે નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવા (અન્ય દસ્તાવેજો) રાખશે અને તે જ ચેકપોસ્ટ અથવા અવરોધના પ્રભારી કોઈ અધિકારી સમક્ષ અથવા તે બાબતમાં સરકાર દ્વારા સત્તાપ્રદાન કરવામાં આવેલ અન્ય કોઈ અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરશે. રાજ્યની સીમામાં પ્રવેશ કરતું અથવા રાજ્યની સીમા છોડતું વાહન, નાવ કે પ્રાણીનો માલિક અથવા તેના પ્રભારી વ્યક્તિએ પણ, સ્થિતિ મુજબ, વાહન, નાવ કે પ્રાણીમાં અથવા તેના પર વહન કરવામાં આવેલ માલના નિર્ધારિત વિગતો ધરાવતી ઘોષણા, ચેકપોસ્ટ ૨ અવરોધના પ્રભારી અધિકારી સમક્ષ

અથવા ઉપરોક્ત મુજબ સત્તાપ્રદાન કરાયેલ અધિકારી સમક્ષ આપવાની રહેશે અને તેવી ઘોષણાની એક નકલ તે અધિકારીને આપવી તથા એક નકલ પોતાની પાસે રાખવી.

(૭) (એ) ચેક પોસ્ટ અથવા અવરોધના પ્રભારી અધિકારી અથવા આ હેતુ માટે સશક્ત બનાવવામાં આવેલ સહાયક વાણિજ્ય કર અધિકારીના દરજ્જાથી નીચો ન હોય એવો કોઈપણ અન્ય અધિકારી, માલના માલિક અથવા માલના પ્રભારી વ્યક્તિને વાજબી રીતે સાંભળવાની તક આપ્યા બાદ અને તે યોગ્ય ગણે તેવી વધુ તપાસ કર્યા પછી, માલ વાહન નોંધમાં આવરી લેવાયેલ ન હોય એવા માલના કબજામાં રાખવા બદલ, ઉપકલમ (૩) હેઠળ નિર્ધારિત અન્ય દસ્તાવેજો ન હોવા બદલ, અથવા ખોટી ઘોષણા અથવા દસ્તાવેજો રજૂ કરવા બદલ, તેના ઉપર, એવા માલ બાબતે, અધિનિયમ હેઠળ જાહેર કરાયેલા કરના દરના પાંચ ગણાં બરાબર અથવા એવા માલની કિંમતના ૩૦% બરાબર, જે તે અધિકારી નક્કી કરે તેમાંથી જે ઓછું હોય એટલો દંડ લાદી શકે છે. શરતે કે જ્યાં ઉપકલમ (૩) મુજબ આવશ્યક યોગ્ય દસ્તાવેજો વિના અથવા કોઈ ખોટી ઘોષણા અથવા નિવેદનો સાથે માલ વહન કરવામાં આવતો હોય અને એવા માલના વહન માટે માલિક અથવા પ્રભારી અથવા એવા માલ વહન કરનાર વાહન, નૌકા અથવા પશુના ડ્રાઈવર વચ્ચે સાંઠગાંઠ જણાય, ત્યાં ઉપકલમ (૭) હેઠળ સશક્ત અધિકારી તે વાહન, નૌકા અથવા પશુને પણ જપ્ત કરશે અને એવો અધિકારી, એવા માલિક, પ્રભારી અથવા ડ્રાઈવરને સાંભળવાની તક આપ્યા પછી, વહન

કરવામાં આવતા માલની કિંમતના ૩૦% થી વધુ ન હોય એવો દંડ લાદી શકે છે અને જણાવેલ દંડની ચુકવણી થતાં, અથવા ઉપકલમ (૭) ના ખંડ (બી) હેઠળ નિર્ધારિત સ્વરૂપમાં એવી જામીનગીરી આપવામાં આવતાં, તે વાહન, નૌકા અથવા પશુને મુક્ત કરશે. "

૧૩૯. મહાવીર કન્ડક્ટર્સ વિ. સહાયક વ્યાપારી કર

અધિકારી, ૧૯૯૭ (૧૦૪) એસટીસી ૬૫, આ અદાલતે જોગવાઈઓનું એવું અર્થઘટન કર્યું છે કે મેન્સ રિયા આવશ્યક ઘટક હતું, અને નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું હતું: -

"....કાયદેસરની ફરજનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા બદલ દંડ લાદતો કોઈપણ હુકમ સ્વરૂપે અર્ધ-ફોજદારી પ્રકૃતિનો હોય છે. કાનૂનમાં ચૂકકર્તા વિરુદ્ધ દોષી મનોદશાના અસ્તિત્વ અંગે કોઈ અનુમાનની જોગવાઈ કરવામાં આવી નથી, તેથી, ફરિયાદી તરીકે, પુરાવાનો ભાર મુખ્યત્વે આવકવેરા વિભાગ પર છે. આવકવેરા વિભાગ પોતાનો ભાર ઉતારવામાં નિષ્ફળ ગયો છે, કારણ કે તે આવા ઇરાદાપૂર્વકના ભંગ અંગે માત્ર એક અનુમાન સુધી જ પહોંચ્યો છે....."]

૧૪૦. સમાન દષ્ટિકોણનું પુનરોચ્ચાર કરવામાં આવ્યું છે

., ૨૦૦૦ (૧૨૦) એસટીસી ૨૭૦.

ઉક્ત કેસનો નિર્ણય કરતી વખતે, મહાવીર કન્ડક્ટર્સ (સુપ્રા) ના અગાઉના ચુકાદાઓ પર આધાર રાખવામાં આવ્યો છે અને

હિંદુસ્તાન સ્ટીલ લિ. (ઉપરોક્ત).

૧૪૧. લાલજી મૂળજી ટ્રાન્સપોર્ટ કંપની વિ. રાજ્ય રાજસ્થાન, ડીબીસીડબલ્યુપી નં. ૩૨૪/૨૦૦૨., જેમાં ૧૦.૪.૨૦૦૨ના રોજ નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો, તેમાં રાજસ્થાન વડી અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના આર.એસ. જોશી અને એમ/એસ. ડી.પી. મેટલ (ઉપરોક્ત) તેમજ એમ/એસ. ડી.પી. મેટલ્સ (ઉપરોક્ત) વગેરેના ચુકાદાઓનો વિચાર કરીને એવો અભિપ્રાય ધારણ કર્યો હતો કે કરચોરી કરનારને માત્ર એટલું કહીને રક્ષણ આપવું યોગ્ય નહીં ગણાય કે મેન્સ રિયા નો અભાવ હતો. ચેક પોસ્ટ પર અથવા ત્યારબાદ પણ ઘોષણાપત્રનો ખોટો અથવા બનાવટી દસ્તાવેજ રજૂ કરવો, સત્તાવાળાઓને ગેરમાર્ગે દોરવાની ઇચ્છાથી પ્રેરિત હતો એમ નિશ્ચિતપણે અનુમાન કરી શકાય. આથી, દરેક નાણાકીય કાયદામાં તમામ પરિસ્થિતિઓમાં મેન્સ રિયા નો સિદ્ધાંત આકર્ષિત થાય જ એવું હંમેશા આવશ્યક નથી. અદાલતે વધુમાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું:-

કાયદાની આવશ્યકતાનું કડક અર્થઘટન કરવાનું અભિપ્રેત છે, ખાસ કરીને કરચોરીના ક્ષેત્રોમાં. આપણે આ હકીકતને નજરઅંદાજ કરી શકતા નથી કે વૈધાનિક ફરજ અથવા આવશ્યકતાથી બાજુ માર્ગે બચવા માટે પ્રયત્નો થતા હોય છે. તકનિકી અથવા ગેરસ્થાને કરાણાભાવના આધાર પર કરચોરીના પક્ષમાં

અતિશય ઢીલાશ અને ઉદારતા દર્શાવવાથી આવક પર ગંભીર પરિણામો પડે છે, અને તે પ્રમાણે રાજ્યના વિકાસ અને સુરક્ષા પર પણ અસર થાય છે. અમે આ હકીકતથી અજાણ નથી કે દંડ સંબંધિત જોગવાઈઓનો ઉપયોગ આવક ઉપજાવતી જોગવાઈ તરીકે કરી શકાય નહિ. દંડ સંબંધિત જોગવાઈનો હેતુ વિશાળ જનહિતમાં પાલન સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

૧૪૨..અંતે, ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમે તામિલનાડુ હાઉસિંગ બોર્ડ વિ. સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝના કલેક્ટર ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના એક નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ, જે ૧૯૯૪ સપ્લિ. ૪ એસ.સી.આર. ૬૨ માં અહેવાલિત છે, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ એન્ડ સોલ્ટ અધિનિયમ, ૧૯૪૪ ની કલમ ૧૧એ ના પરંતુકના વ્યાપ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, નીચે મુજબ નિરીક્ષણ કર્યું હતું;

જ્યારે કાયદો શુલ્કની ચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો આવશ્યક ઠરાવે છે, ત્યારે તે માત્ર શુલ્ક ચૂકવવામાં નિષ્ફળતા પૂરતું નથી; તેમાં કંઈક વધુ હોવું જોઈએ. અર્થાત્, નિર્ધારિત કરદાતા એ વાતથી અવગત હોવો જોઈએ કે શુલ્ક વસૂલપાત્ર હતું અને તેણે જાણપૂર્વક તેની ચુકવણી ટાળી હોવી જોઈએ. આ સંદર્ભમાં 'ટાળવું' શબ્દનો અર્થ શુલ્કની ચુકવણી અંગેના કાયદાની જોગવાઈને નિષ્ફળ બનાવવાનો થાય છે. 'ઇરાદો' શબ્દના ઉપયોગથી આ બાબત વધુ કડક બને છે. બીજા શબ્દોમાં, નિર્ધારિત કરદાતાએ કાયદા મુજબ ચૂકવવાપાત્ર શુલ્કની ચુકવણી જાણપૂર્વક ટાળી હોવી જોઈએ. વધુમાં, એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે જ્યાં શુલ્ક

લાગુ પડવાનો કેસ બન્યો હતો કે નહીં તે અંગે શંકાને સ્થાન હતું, ત્યાં અધિનિયમની જોગવાઈનો પરંતુક આકર્ષિત થતો નથી. અપીલકર્તા એક વૈધાનિક સંસ્થા છે. તેણે કોંક્રીટ માટે લાઈસન્સ લીધું હતું કારણ કે તે બહારના લોકોને વેચવામાં આવતું હતું. લાકડાના ઉત્પાદનો માટે કોઈ લાઈસન્સ લેવામાં આવ્યું નહોતું, કારણ કે તેના મુજબ તેને એવી સલાહ ખુદ ઉત્પાદન શુલ્ક વિભાગ દ્વારા આપવામાં આવી હતી. અપીલકર્તાએ તે અધિકારીનું પરીક્ષણ કર્યું હોત જેને લાઈસન્સ ન લેવા અંગે સલાહ આપવામાં આવી હતી, તો તે વધુ યોગ્ય બન્યું હોત. પરંતુ અધિકારીનું પરીક્ષણ ન કરવાથી માત્ર એટલો અનુમાન ઊભો થઈ શકતો નથી કે અપીલકર્તા જાણપૂર્વક શુલ્કની ચુકવણી ટાળી રહ્યો હતો. જ્યારે એવું જણાયું હતું કે અપીલકર્તા કોઈ નફો કમાઈ રહ્યો નહોતો અને તેણે કોંક્રીટ એકમ માટે લાઈસન્સ લીધું હતું, ત્યારે અપીલકર્તાના કોઈ જાણપૂર્વકના કૃત્યને સાબિત કરવા માટે અન્ય કોઈ સામગ્રીના અભાવે, અપીલકર્તાને મળતી ચુકિતસંગત શંકાની અનુમાનધારણાનું સફળતાપૂર્વક ખંડન થયું હોવાનું કહી શકાય નહિ. અપીલ અધિકરણનો આ નિષ્કર્ષ કે શુલ્કની ચુકવણી ટાળવાનો ઈરાદો અપીલકર્તાની તરફથી હતો, તે કોઈ સામગ્રી પર આધારિત નથી. તે માત્ર એવો અનુમાન હતો જેના માટે કોઈ આધાર નહોતો.

૧૪૩. જમીની કાર્યવાહી અર્ધ-ન્યાયિક કાર્યવાહી છે અને ફોજદારી કાર્યવાહી નથી. સામાન્ય રીતે, વાજબી શંકાથી પરનો પુરાવો અને દોષિત માનસનો પુરાવો જમીની કાર્યવાહીના વ્યાપથી પર છે. જોકે, કાયદાની ભાષા નજીકથી વાંચવી

જોઈએ. કેટલીક વાર, કાયદાની ભાષા દોષિત માનસના તત્ત્વની સ્થાપના કરવાની આવશ્યકતા સૂચવી શકે છે. એ સાચું છે કે નાગરિક ફરજો અથવા દાયિત્વોના ભંગ બદલ દંડ લાદવા માટે દોષિત માનસ આવશ્યક તત્ત્વ નથી. તેમ છતાં, તમિલ નાડુ હાઉસિંગ બોર્ડ (ઉપરોક્ત) માં સર્વોચ્ચ અદાલતે પ્રતિપાદિત કરેલ સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ની જોગવાઈઓ “ઈરાદો” શબ્દના ઉપયોગથી વધુ કડક બનાવવામાં આવી છે. જ્યારે કાયદો શુલ્કની ચુકવણી ટાળવાનો ઈરાદો માંગે છે, ત્યારે તે માત્ર શુલ્ક ચૂકવવામાં થયેલી નિષ્ફળતા નથી. તેમાં કંઈક વધુ હોવું જ જોઈએ. આ કંઈક વધુનું એવું અર્થઘટન કરવું નહિ કે જમી અને દંડના હેતુસર જરૂરી દોષિત માનસની સ્થાપના કે સાબિતી કરવાનો ફરજિયાત ભાર આવક વિભાગ પર છે.

૧૪૪. જ્યાં સુધી વાહનને જમ કરવાની બાબત છે, ત્યાં વિચારણા સંપૂર્ણપણે ભિન્ન રહેશે. હેતુ એ છે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈના ઉદ્દેશ્યમાં માલના વાસ્તવિક પરિવહનમાં તેના માલિકી હક્ક કે માર્લિકની ભાગીદારીની પરવા કયા વગર વાહન જમ કરવામાં આવે. આ એવી કાનૂની જોગવાઈ છે જેને “વાહનને દોષિત ઠેરવી જમ કરવાની” જોગવાઈ કહેવામાં આવે છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, કારણ કે વાહનને અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉદ્દેશ્યમાં કરની ચુકવણી ટાળવાના ઈરાદાથી માલનું વહન કર્યું હતું, તેથી તે દૂષિત બની ગયું હતું અને તેથી જમ કરવા પાત્ર છે. નિશ્ચિતપણે, કલમ ૧૩૦ એવી જોગવાઈ કરે છે કે વાહનનો માલિક જમીના

બદલે મુકિતદંડ ચુકવી શકે છે. પરિવહન સાધનનો માલિક એ પણ સાબિત કરી શકે છે કે વાહન તેનો અથવા તેના એજન્ટનો અથવા પરિવહન સાધનના પ્રભારી વ્યક્તિનો જ્ઞાન અથવા સાંઠગાંઠ વિના વપરાયેલ હતું.

૧૪૫. યોગ્ય મામલામાં, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની રકમ નક્કી કર્યા પછી તથા માલ અને વાહનની મુકિત થયા બાદ પણ, જમીની કાર્યવાહી શરૂ કરવા માટે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ નોટિસ જારી કરવામાં સત્તાધિકારીઓ ન્યાયોચિત ઠરી શકે છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ના તબક્કે એ નિષ્કર્ષે પહોંચવા માટે કે આ એવો કેસ છે જેમાં માલના માલિક અથવા વાહનના ચાલકનો કરની ચુકવણી ટાળવાનો ઇરાદો હતો, તે હેતુ માટે પૂરતો પુરાવો ઉપલબ્ધ ન પણ હોય. આ સંદર્ભમાં આગળની તપાસથી કર ટાળવાનો એવો ઇરાદો બહાર આવી શકે. આવી પરિસ્થિતિઓમાં પણ, સત્તાધિકારી જમીની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં ન્યાયોચિત ઠરી શકે.

૧૪૬. અમારી સમક્ષ જોરશોરથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦નો આશરો માત્ર ત્યારે જ લઈ શકાય, જ્યારે કોઈ માલનું પરિવહન કરનાર વ્યક્તિ અથવા માલનો માલિક, કલમ ૧૨૯ની ઉપકલમ (૧) માં જોગવાઈ મુજબ નિર્ધારિત કરની અને દંડની રકમ, અટકાયત અથવા જમી થયાના ૧૪ દિવસની અંદર ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય. અન્ય શબ્દોમાં, દલીલ એવી છે કે માલ અથવા વાહન માત્ર અધિનિયમની કલમ

૧૨૯(૬) ની જોગવાઈના પાલનના અભાવે જ જમીને પાત્ર બને. અમને ભય છે કે આવી દલીલ કાયદામાં ટકાઉ નથી. અમે પહેલાથી જ એવો અભિપ્રાય વ્યક્ત કર્યો છે કે અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ એકબીજાથી પરસ્પર સ્વતંત્ર અને અલગ છે. અમારા મત મુજબ, અધિનિયમની કલમ ૧૩૦, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૬) પર આધારિત નથી. અમે આપું કેમ કહી રહ્યા છીએ તેનું કારણ એ છે કે જો માલ અને વાહનને મુક્ત કરવા હેતુસર અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ સંબંધિત સત્તાધિકારી દ્વારા કર અને દંડની રકમ નિર્ધારિત કરવામાં આવે અને તેવી રકમ અંતે જમા ન કરવામાં આવે, તો તેનું સ્વાભાવિક પરિણામ એ થશે કે માલ અને વાહન સરકાર હિતે જપ્ત થઈ જશે. સત્તાધિકારીઓ પાસેથી અપેક્ષા રાખી શકાય નહીં કે તેઓ અનિશ્ચિત સમયગાળા સુધી માલ અથવા વાહન પોતાના કબજામાં રાખે. કલમ ૧૩૦ની ઉપકલમ (૫) સ્પષ્ટ કરે છે કે જ્યાં અધિનિયમ હેઠળ માલ અથવા વાહન જપ્ત કરવામાં આવે છે, ત્યાં આવા માલ અથવા વાહન પરનો હક સરકારમાં નિહિત થાય છે.

૧૪૭. તેમ છતાં, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની ઉપકલમ (૬) નું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા થયેલી પરિસ્થિતિમાં પણ જમી આપોઆપ થશે નહીં, પરંતુ માલના માલિકને એ દર્શાવવા માટે કારણદર્શક નોટિસ જારી કરવી પડશે કે માલ શા માટે જપ્ત કરવામાં ન આવે.

૧૪૮. તેમ છતાં, ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં અમે એક બાબત સ્પષ્ટ કરવા ઈચ્છીએ છીએ. જો એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થાય કે જેમાં અનુક્રમે કલમ ૧૨૯(૨) અને

(૩) ની જોગવાઈઓ મુજબ કર અને દંડનું નિર્ધારણ થયા બાદ, કોઈ માલનું વહન કરનાર વ્યક્તિ અથવા માલનો માલિક, આવી અટકાયત અથવા જમીની ૧૪ દિવસની અંદર કર અને દંડની રકમ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય, તો ત્યારબાદની કાર્યવાહી કલમ ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ અનુસાર, એટલે કે જમીનહકના હેતુસર, આરંભ કરવામાં આવશે. જોકે, આવી સ્થિતિમાં વિભાગ માટે કરની ચુકવણી ટાળવાની કોઈ મનોવૃત્તિ સ્થાપિત કરવી આવશ્યક રહેશે નહીં. કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૬) એવી પરિસ્થિતિની જોગવાઈ કરે છે, જેના દ્વારા સત્તાધિકારીને માલ અને વાહનને હરાજમાં મૂકવાનો અને તેમાંથી પ્રાપ્ત થયેલી વેચાણની આવક સરકાર પાસે જમા કરાવવાનો અધિકાર ખુલ્લો રહેશે.

૧૪૯. અરજદારોની તરફેણી એ દલીલ પણ કરવામાં આવી હતી કે એકવાર માલસામાન અને વાહનની અટકાયત તથા જપ્તિ થઈ જાય, ત્યારબાદ માલસામાન અથવા વાહનને અટકાયત હેઠળ લેતા અથવા જપ્ત કરતા યોગ્ય અધિકારી માટે ચૂકવવાપાત્ર કર અને દંડ દર્શાવતી નોટિસ જારી કરવી ફરજિયાત બને છે અને ત્યારપછી કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૩) હેઠળ ખંડ (એ) અથવા ખંડ (બી) અથવા ખંડ (સી) મુજબ કર અને દંડની ચુકવણી માટે હુકમ પસાર કરવો જરૂરી બને છે. ભાર કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૩) માં આવેલ “કરશે” શબ્દ પર મૂકવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવે છે. દલીલ એ આધાર પર આગળ વધે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળ જે રીતે નોટિસની કલ્પના કરવામાં

આવી છે તેવી કોઈ નોટિસ વિના, સત્તાધિકારીને જમીનકરણના હેતુસર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ સીધા આગળ વધવાની કોઈ તક રહેતી નથી.

૧૫૦. ઉપરોક્ત રજૂઆતને બે રીતે જોવી અને તેનો જવાબ આપી શકાય. પ્રથમ, “શેલ” શબ્દને કલમ ૧૨૯ની ઉપકલમ (૪) સાથે સંયુક્ત રીતે વાંચવો જોઈએ. ઉપકલમ (૪) એ જોગવાઈ કરે છે કે સંબંધિત વ્યક્તિને સાંભળવાની તક આપ્યા વિના ઉપકલમ (૧) હેઠળ કોઈ કર, વ્યાજ અથવા દંડ નિર્ધારિત કરી શકાય નહીં. તેથી, સાંભળવાની તક આપવા માટે ઉપકલમ (૩) હેઠળની નોટિસ અનિવાર્ય છે. જોકે, તેનો આવશ્યક અર્થ એવો થતો નથી કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ સમયક્રમમાં પ્રથમ કોઈ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હોય તો જમીની કાર્યવાહી થઈ જ નહીં શકે. આ રજૂઆતને જોવાની બીજી રીત એ છે કે “શેલ” શબ્દનું અર્થઘટન “મે” તરીકે કરવું. અન્ય શબ્દોમાં, “શેલ” શબ્દને ફરજિયાત તરીકે નહીં પરંતુ માર્ગદર્શક તરીકે વાંચવો જોઈએ. આ સંદર્ભમાં, વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી ત્રિવેદીએ મે જ્યોર્જ વિ. સ્પેશિયલ તહસીલદાર અને અન્યના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય તરફ આ અદાલતનું ધ્યાન દોર્યું, જે (૨૦૧૦) ૧૩ એસ.સી.સી. ૯૮ માં અહેવાલિત છે. શ્રી ત્રિવેદીએ સર્વોચ્ચ અદાલતે પરિચ્છેદ-૧૩ થી ૨૬ માં કરેલ અવલોકનો પર આધાર મૂક્યો. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષનો કેસ જમીન સંપાદન અધિનિયમ, ૧૯૮૪ હેઠળનો હતો. અધિનિયમની કલમ ૯(૩),

૧૯૮૪ સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ વિચારણા માટેનો વિષય હતો

અદાલત. અમે સંબંધિત પરિણેદો ઉઢ્ઢત કરીએ છીએ;

૧૩. અધિનિયમની આ મુજબ છે :- "કલેક્ટર એવી જ અસરની નોટિસ તેવી જમીનના કબજેદારને (જો હોય તો) તેમજ તેમાંથી હિત ધરાવતા હોવાનું જાણીતાં અથવા માનવામાં આવતા તમામ એવા વ્યક્તિઓને, અથવા એવા હિત ધરાવતા વ્યક્તિઓ માટે કાર્ય કરવા હકદાર હોય એવા વ્યક્તિઓને પણ આપશે, જેઓ તે આવક જિલ્લામાં, જેમાં જમીન સ્થિત છે, વસવાટ કરે છે અથવા તેમના વતી નોટિસની સેવા સ્વીકારવા માટે અધિકૃત એજન્ટો ધરાવે છે

૧૪. અધિનિયમ હેઠળ જમીનની બજારકિંમત નક્કી કરવા માટે "હિતધારક વ્યક્તિ" ને દસ્તાવેજી પુરાવા સાથે દાવો અરજી રજૂ કરવાની તક આપવામાં આવે છે અને જો કોઈ વ્યક્તિને નોટિસ મળ્યા બાદ પણ તે હેઠળ દાવો રજૂ ન કરે, તો પણ તેને અધિનિયમ હેઠળ સંદર્ભ કરવા માટે અરજી કરવાનો હક યથાવત્ રહે છે. તેથી, અધિનિયમની યોજના એવી છે કે હેઠળની નોટિસ હિતધારક વ્યક્તિને બજાવવામાં ન આવી હોય તો પણ તેનાથી કોઈ પ્રતિકૂળ પરિણામ ઉપસ્થિત થતું નથી.

૧૫. કોઈ જોગવાઈ ફરજિયાત છે કે નિર્દેશાત્મક છે તે નિર્ધારિત કરતી વખતે, તેમાં વપરાયેલી ભાષા ઉપરાંત, અદાલતે તે જોગવાઈ કયા સંદર્ભમાં વપરાઈ છે અને તે કયો હેતુ સિદ્ધ કરવા માંગે છે તેની તપાસ કરવી પડે છે. તે બનાવવામાં આવી હોય તે માટે વિધાનમંડળનો આશય શું હતો તથા તેના અમલથી સંબંધિત વ્યક્તિઓને થતી ગંભીર અને સામાન્ય અસુવિધાઓ અથવા અનીચાય શું છે તે

જાણવું પણ આવશ્યક બની શકે છે. જો કોઈ કાર્ય કરી શકાય તે માટે સક્ષમ બનાવવાના હેતુથી જોગવાઈ બનાવવામાં આવી હોય અને કેટલીક બાબતો કરવા માટેની ઔપચારિકતાઓ નિર્ધારિત કરતી હોય, તો તે જોગવાઈ ફરજિયાત ગણાય છે.

૧૬. દત્તાત્રેય મોરેશ્વર વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ બોમ્બે અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૨ એસ.સી. ૧૮૧ માં, આ અદાલતે અવલોકન કર્યું હતું કે જે કાયદો જાહેર ફરજોનું સર્જન કરે છે તે નિર્દેશાત્મક હોય છે, પરંતુ જો તે ખાનગી અધિકારો પ્રદાન કરે તો તે ફરજિયાત હોય છે. આ ચુકાદામાંથી સંબંધિત અવતરણ નીચે દર્શાવેલ છે:— “એ સર્વવિદિત રીતે સ્થાપિત છે કે સામાન્ય રીતે કહીએ તો જાહેર ફરજોનું સર્જન કરતી કાનૂનની જોગવાઈઓ નિર્દેશાત્મક હોય છે અને ખાનગી અધિકારો પ્રદાન કરતી જોગવાઈઓ આદેશાત્મક હોય છે. જ્યારે કાનૂનની કોઈ જોગવાઈ જાહેર ફરજના નિર્વહ સાથે સંબંધિત હોય અને પરિસ્થિતિ એવી હોય કે આ ફરજની અવગણનામાં કરાયેલા કાર્યોને રદબાતલ અને અમાન્ય માનવાથી એવા વ્યક્તિઓને ગંભીર સામાન્ય અસુવિધા અથવા અનીયાય થાય જેઓનો આ ફરજ સોંપાયેલા લોકો પર કોઈ નિયંત્રણ નથી, અને સાથે સાથે તેનાથી વિધાનમંડળના મુખ્ય હેતુની પ્રાપ્તિ પણ ન થાય, ત્યારે અદાલતોની પ્રથા એવી રહી છે કે આવી જોગવાઈઓને માત્ર નિર્દેશાત્મક ગણવી અને તેમની અવગણનાથી કરાયેલા કાર્યોની માન્યતા પ્રભાવિત થતી નથી એમ માનવું.”

૧૭. આ અદાલતની બંધારણીય પીઠે સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. એન્ડ અન્ય વિ. બાબુ રામ ઉપાધ્યા એ.આઈ.આર. ૧૯૬૧ એસ.સી. ૭૫૧ માં, નીચે મુજબ અવલોકન કરતાં મુદ્દાનો નિર્ણય કર્યો હતો :- "વિધાનમંડળના વાસ્તવિક આશયનો નિર્ધાર કરવા માટે, અદાલત અન્ય બાબતો ઉપરાંત, કાયદાની પ્રકૃતિ અને રચનાત્મક યોજના, તેમજ તેને એક રીતે કે બીજી રીતે અર્થઘટન કરવાથી કયા પરિણામો અનુસરશે તે બાબતનો વિચાર કરી શકે છે; અન્ય જોગવાઈઓની એવી અસરનો પણ વિચાર કરી શકે છે કે જેના કારણે પ્રશ્નમાં રહેલી જોગવાઈઓનું પાલન કરવાની આવશ્યકતા ટળી જાય છે; તેવી પરિસ્થિતિનો પણ વિચાર કરી શકે છે કે કાયદામાં જોગવાઈઓના અપાલન અંગેની સંભવિત સ્થિતિ માટે જ પ્રાવધાન કરવામાં આવ્યું છે; આ હકીકતનો પણ વિચાર કરી શકે છે કે જોગવાઈઓના અપાલન માટે કોઈ દંડ નક્કી કરવામાં આવ્યો છે કે નહીં; તેનાથી ઉપજતા ગંભીર અથવા સામાન્ય પરિણામોનો પણ વિચાર કરી શકે છે; અને સર્વોપરી, કાયદેસરની રચનાનો હેતુ નિષ્ફળ જશે કે આગળ વધશે તે બાબતનો વિચાર કરવો જોઈએ. "

૧૮. રજા બુલંદ શુગર કો. લિ., રામપુર વિ. મ્યુનિસિપલ બોર્ડ, રામપુર એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસ.સી. ૮૯૫; અને, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૫ એસ.સી. ૨૧૯૦માં, આ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે કોઈ જોગવાઈ ફરજિયાત છે કે નિર્દેશાત્મક, તે અંગેનો નિર્ણય અંતિમ વિશ્લેષણમાં વિધાનકર્તાના આશય પર આધારિત રહેશે અને તે આશય માત્ર જોગવાઈની શબ્દરચનામાંથી જ નહીં, પરંતુ

તેની પ્રકૃતિ, તેની રચના અને તેને એક રીતે કે બીજી રીતે અર્થઘટિત કરવાથી જે પરિણામો ઉપસ્થિત થાય તે ધ્યાનમાં લઈને પણ નિષ્કર્ષિત કરવો પડે.

૧૯. શરીફ-ઉદ-દીન વિ. અબ્દુલ ગની લોન એ.આઈ.આર. ૧૯૮૦ એસ.સી. ૩૦૩ માં, આ અદાલતે એવો નિર્ધાર કર્યો હતો કે ફરજિયાત અને માર્ગદર્શક નિયમ વચ્ચેનો ભેદ એ છે કે પહેલાના સંદર્ભમાં કડક પાલન આવશ્યક છે, જ્યારે પાછલાના સંદર્ભમાં નિયમનું સારભૂત પાલન પૂરતું થઈ શકે છે અને જ્યાં કાયદો એવું જોગવાઈ કરે છે કે કોઈ વિશિષ્ટ નિયમનું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા નિશ્ચિત પરિણામ તરફ દોરી જશે, ત્યાં તે જોગવાઈને ફરજિયાત તરીકે અર્થઘટિત કરવી પડે.

૨૦. સમાન દષ્ટિકોણ આ અદાલતે બલવંત સિંહ અને અન્ય વિ. આનંદ કુમાર શર્મા અને અન્ય (૨૦૦૩) ૩ એસ.સી.સી. ૪૩૩; ભાવનગર યુનિવર્સિટી વિ. પાલીતાણા સુગર મિલ પ્રા. લિ. અને અન્ય એ.આઈ.આર. ૨૦૦૩ એસ.સી. ૫૧૧; અને ચંદ્રિકા પ્રસાદ યાદવ વિ. બિહાર રાજ્ય અને અન્ય, એ.આઈ.આર. ૨૦૦૪ એસ.સી. ૨૦૩૬ માં પુનરોચ્યાર કર્યો છે.

૨૧. એમ/એસ. રબર હાઉસ વિ. એમ/એસ. એક્સેલિસયર નીડલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ પ્રા. લિ. એ.આઈ.આર. ૧૯૮૯ એસ.સી. ૧૧૬૦ માં, આ અદાલતે હરિયાણા (ભાડા નિયંત્રણ અને બહારકાઢાણ) નિયમો, ૧૯૭૬ ની જોગવાઈઓનો વિચાર કર્યો હતો, જેમાં અરજીમાં ભાડાના બાકી જથ્થાની રકમનો ઉલ્લેખ કરવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી, અને ઠરાવ્યું હતું કે આ જોગવાઈ નિર્દેશાત્મક છે,

ભલે કાનૂની જોગવાઈમાં "કરશે" શબ્દનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હોય, કારણ કે નિયમના પાલનનો અભાવ, એટલે કે ભાડાના બાકી જથ્થાના પરિમાણનો ઉદ્દેશ ન કરવાથી, કોઈ અમાન્યકરણકારક પરિણામ ઊભું થતું નહોતું અને તે માટે કોઈ દંડ પણ લાગુ પડતો નહોતો.

૨૨. બી.એસ. ખુરાણા અને અન્ય વિ. દિલ્લી મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અને અન્ય (૨૦૦૦) ૭ એસ.સી.સી. ૬૭૯માં, આ અદાલતે દિલ્લી મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન અધિનિયમ, ૧૯૫૭ની જોગવાઈઓનો, ખાસ કરીને મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની માલિકીની અચળ મિલકતના હસ્તાંતરણ સાથે સંબંધિત જોગવાઈઓનો, વિચાર કર્યો હતો. કોર્પોરેશનની માલિકીની મિલકતના હસ્તાંતરણના હેતુસર અધિનિયમની યોજનાનો વિચાર કર્યા બાદ, અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે કમિશનર માત્ર કોર્પોરેશનની પૂર્વ મંજૂરી મેળવ્યા પછી જ મિલકત હસ્તાંતરિત કરી શકે અને આ શરતને ફરજિયાત માનવામાં આવી હતી, કારણ કે કાયદેસરની નિર્ધારિત જોગવાઈનું પાલન ન થવાનું પરિણામ હસ્તાંતરણને બગાડનારું ઠરે, ભલે કોર્પોરેશનને મિલકત હસ્તાંતરિત કરવાની કોઈ વિશિષ્ટ સત્તા પ્રદાન કરવામાં આવી ન હોય.

૨૩. સ્ટેટ ઓફ હરિયાણા એન્ડ એન.આર. વિ. રઘુબીર દયાલ (૧૯૯૫) ૧ એસ.સી.સી. ૧૩૩ માં, આ અદાલતે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે:— "‘શલ’ શબ્દનો ઉપયોગ સામાન્ય રીતે ફરજિયાત સ્વરૂપનો હોય છે, પરંતુ ક્યારેક એવો અર્થ કરવામાં આવતો નથી, જો અધિનિયમના વ્યાપ તથા આવી વ્યાખ્યાથી

ઉપજતા પરિણામોને જોતા એવો અર્થ કરવો આવશ્યક ન બને. સામાન્ય રીતે ‘શલ’ શબ્દને પ્રથમ દ્રષ્ટિએ ફરજિયાત માનવો જોઈએ, પરંતુ સમગ્ર કાયદાના વ્યાપ, તે જે હેતુ સિદ્ધ કરવા માગે છે અને તે અંગે કરાતી વ્યાખ્યાથી ઉપજતા પરિણામોનું સાવધાન પરીક્ષણ કરીને વિધાનમંડળનો વાસ્તવિક આશય નિર્ધારિત કરવું અદાલતનું કાર્ય છે. તેથી, ‘શલ’ શબ્દનો અર્થ તેની ભાષાકીય રચના મુજબ નહીં, પરંતુ જે સંદર્ભમાં તેનો ઉપયોગ થયો છે અને તે જે હેતુ સિદ્ધ કરવા માગે છે તે પ્રમાણે કરવો જોઈએ. અનુરૂપ રીતે, ‘શલ’ શબ્દને ફરજિયાત અથવા માર્ગદર્શક તરીકે અર્થ આપવો આવશ્યક છે. એટલું જ નહીં, એ પણ સ્થાપિત કાનૂન છે કે જ્યારે કોઈ કાયદો કંઈક કાર્ય કરવાની સગવડ આપવા માટે ઘડવામાં આવે અને તે હેતુ માટે પાલન કરવાપાત્ર ઔપચારિકતાઓ નિર્ધારિત કરે, ત્યારે એવી નિર્ધારિત ઔપચારિકતાઓ, જે તે કાર્યની માન્યતા માટે આવશ્યક હોય, ફરજિયાત ગણાશે. જોકે, જો તેમને ફરજિયાત માનવાથી નિર્દોષ વ્યક્તિઓ અથવા સામાન્ય જનતાને ગંભીર સામાન્ય અસુવિધા થાય અને તેનાથી અધિનિયમના હેતુને વિશેષ પ્રોત્સાહન ન મળે, તો તેવી જોગવાઈઓને માર્ગદર્શક તરીકે અર્થવામાં આવશે.”

૨૪. ગુણીપિણી સૌરિયા રાજ વિ. બંદારુ પાવની @ ગુણીપિણી પાવની (૨૦૦૯) ૧ એસ.સી.સી. ૭૧૪ માં, આ અદાલતે સમાન પ્રશ્નનો વિચાર કરતાં નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું : “...આરંભિક શબ્દોમાં ઉપયોગમાં લેવાયેલો “મે” શબ્દ, જેમ દલીલ કરવામાં આવી છે તેમ નિર્દેશાત્મક નથી, પરંતુ ફરજિયાત છે

અને તેની અનુપાલના ન થવાથી આ અધિનિયમ હેઠળ બે હિંદુઓ વચ્ચે લગ્ન કરવાની પરવાનગી મળતી નથી. ૧૯૫૫ના અધિનિયમની તે જોગવાઈનું વાંચન તેની સાથે કરવાનું રહે છે કે તે મુજબ , હેઠળ સમજાતા હિંદુ લગ્ન, તેમાં સૂચિત વિધિઓ અનુસાર વિધિપૂર્વક સંપન્ન થઈ શકે. ”

૨૫. આ મુદ્દા વિષેનો કાયદો સંક્ષેપમાં એવો કહી શકાય કે કોઈ જોગવાઈને ફરજિયાત જાહેર કરવા માટે લાગુ પાડવાનો કસોટીનો માપદંડ એવો છે કે તે જોગવાઈનું પાલન ન થવાથી સમગ્ર કાર્યવાહી અમાન્ય બને છે કે નહીં. જોગવાઈ ફરજિયાત છે કે નિર્દેશાત્મક, તે વિધાનમંડળના આશય પર નિર્ભર છે અને તે આશયને જે ભાષામાં વ્યક્ત કરવામાં આવ્યો છે તેના પર નહીં. સંબંધિત વૈધાનિક જોગવાઈઓના સંદર્ભ, વિષયવસ્તુ અને હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને આ મુદ્દાની તપાસ કરવી જરૂરી છે. અદાલત એ પણ નિર્ધારિત કરી શકે છે કે તેને એક રીતે કે બીજી રીતે અર્થઘટન કરવાથી કયો પરિણામ ઉપજશે અને શું અધિનિયમમાં જોગવાઈઓના પાલનના અભાવની પરિસ્થિતિ માટે કોઈ ઉપબંધ કરવામાં આવ્યો છે કે નહીં, તેમજ પાલનના અભાવ માટે માત્ર નાની દંડસજા નિર્ધારિત છે કે તેમાંથી ગંભીર પરિણામો ઉપજશે, અને શું કોઈ વિશિષ્ટ અર્થઘટન વિધાનના હેતુને નિષ્ફળ બનાવશે અથવા ભંગ પાડશે; અને જો જોગવાઈ ફરજિયાત હોય, તો તેના ભંગમાં કરાયેલ કાર્ય અમાન્ય ગણાશે.

૨૬. હાલના કેસનું ઉપરોક્ત સ્થિતિ થયેલ કાનૂની જોગવાઈના પ્રકાશમાં પરીક્ષણ કરવું આવશ્યક છે. હકીકતમાં, હેઠળ નોટિસ જારી કરવામાં નિષ્ફળતા થવાથી

અનુગામી કાર્યવાહી, જેમાં એવોર્ડ તથા સંપાદિત જમીનમાં સરકારનું હકશીર્ષક સમાવેશ પામે છે, પર પ્રતિકૂળ અસર થતી નથી. જ્યાં સુધી હિતસંબંધી વ્યક્તિનો સંબંધ છે, તે માત્ર વળતર મેળવવાનો જ હકદાર છે અને તેથી વળતરના વહેંચાણ અંગે મોટી સંખ્યામાં વિવાદો ઊભા થઈ શકે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં, તે કલેક્ટરને અધિનિયમ હેઠળ અદાલત સમક્ષ સંદર્ભ કરવા માટે અપીલ કરી શકે છે. ”

૧૫૧. જો કે, જમી માત્ર અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૬)નું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા થયેલ હોય તેવી સ્થિતિમાં જ માન્ય છે એવું કહેવું કાયદેસર રીતે માન્ય ઠરી શકે તેમ નથી. આ તબક્કે, અમે — — —નું એક નિર્ણય ઉલ્લેખી શકીએ છીએ કેરળ વડી અદાલત, જેના ઉપર અરજદારો તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ દ્વારા ઘનિષ્ઠ નિર્ભરતા મુકવામાં આવી છે. અમે નૌશાદ અલ્લક્કટ વિ.

સ્ટેટ ટેક્સ ઓફિસર (ડબ્લ્યુ.સી.), (૨૦૧૯) ૧૦૧ ટેક્સમેન.કોમ ૭૫
(કેરળ).

નીચે દર્શાવેલ અવલોકનો પર નિર્ભરતા મૂકવાની માંગ કરવામાં આવે છે;

૭. કલમ ૧૨૯ પરથી અમે નોંધીએ છીએ કે કલમ ૧૩૦ હેઠળની જમીની કાર્યવાહી ત્યારે જ સંભવ બને, જ્યારે વ્યવસાયી કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળના હુકમ દ્વારા લાદવામાં આવેલ લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં નિષ્ફળ જાય. તેથી જમી એ બાકીદાર વ્યવસાયી પર લાદવામાં આવેલા કર અને દંડની વસૂલાત

સુનિશ્ચિત કરવા માટેનું દબાણાત્મક પગલું છે; અન્યથા તેને માલ જ ગુમાવવાનો ભય રહે છે. અધિનિયમ અથવા તેના હેઠળ બનાવવામાં આવેલા નિયમોની જોગવાઈઓનો ભંગ થયો હોય તેવા કેસમાં, અટકાયત અને કલમ ૧૨૯(૩) હેઠળ હુકમ પસાર થવાથી જમી આપોઆપ થતું પરિણામ નથી. અમે અન્ય તેવી પરિસ્થિતિઓ તરફ નજર કરવાના નથી, જેમાં જમી ફરજિયાત બને છે, કારણ કે તે કલમ ૧૨૯ હેઠળની સાદી અટકાયતના હેતુ માટે સંબંધિત નથી. જ્યારે એવો લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં ન આવે, ત્યારે કલમ ૧૩૦ હેઠળ કાર્યવાહી શરૂ થઈ શકે, જે અંતે માલની જમી તરફ દોરી જાય. આ જોગવાઈ માત્ર ત્યારે જ લાગુ પડે છે, જ્યારે વ્યવસાયી તરફથી લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં નિષ્ફળતા થાય. હાલના કેસમાં, વ્યવસાયીને કર અને દંડ માટે બેંક ગેરંટી રજૂ કરીને માલ મુક્ત કરાવવામાં આવ્યો હતો. વ્યવસાયીએ માલના મૂલ્યને સમકક્ષ જમીનગીરી પણ આપી છે. તેથી, લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવાયો નથી એવો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી, કારણ કે કોઈપણ સમયે બેંક ગેરંટી અમલમાં મૂકી શકાય.

૧૫૨. ઉપર ઉલ્લેખિત કેરળ વડી અદાલતના નિર્ણયના ફકરા-૭નું નજીકથી વાંચન કરવાથી એવું સૂચિત થાય છે કે, વિપરીત રીતે, તે અમે લીધેલા દૃષ્ટિકોણને જ સમર્થન આપે છે. ફકરા-૭માં સંબંધિત અવલોકનો આ પ્રમાણે છે: “અમે અન્ય એવી પરિસ્થિતિઓ તરફ નજર કરશું નહીં જેમાં જમી ફરજિયાત બને છે, જે કલમ ૧૨૯ હેઠળની માત્ર અટકાયતના હેતુ માટે સંબંધિત નથી.”

કેરળ વડી અદાલત અહીં જે અન્ય પરિસ્થિતિઓની વાત કરે છે, તે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦માં કલ્પવામાં આવેલી પરિસ્થિતિઓ છે. અમારા મત મુજબ, કેરળ વડી અદાલતના ચુકાદાના ફરિયાદ-૭માં એવો કોઈ કાયદાનો સિદ્ધાંત સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો નથી કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળની કાર્યવાહી ફક્ત ત્યારે જ આરંભી શકાય જ્યારે લાગુ પડતો કર અને દંડ ચૂકવવામાં આવ્યો ન હોય.

૧૫૩. અરજદારઓ તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલે અધિનિયમની કલમ ૭૪ની જોગવાઈઓ સાથેની સ્પષ્ટીકરણ (૧) પર આધાર મૂકી અમારી સમક્ષ એવો પણ તર્ક રજૂ કર્યો છે કે, જે વ્યવહાર અંગે કરદાતાએ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ મુજબ કર અને દંડની રકમ અગાઉથી જ ચૂકવી દીધી હોય, તેવા વ્યવહાર માટે વિભાગ દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૩૦નો આશ્રય લેવામાં આવી શકતો નથી.

૧૫૪. અમે આવી રજૂઆતથી પ્રભાવિત થયા નથી. અમારા મત મુજબ, આ સ્પષ્ટીકરણ ન તો સંબંધિત વ્યક્તિ વિરુદ્ધની જમીની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે એવું જોગવાઈ કરે છે અને ન તો “અન્ય તમામ વ્યક્તિઓ” વિરુદ્ધની જમીની કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે એવું જોગવાઈ કરે છે. તે માત્ર એટલું જ નિર્ધારિત કરે છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૨, ૧૨૫, ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓ હેઠળની “દંડ” સંબંધિત કાર્યવાહી પૂર્ણ થયેલી માનવામાં આવશે. અમારા મત મુજબ, આ સ્પષ્ટીકરણ અરજદારોને કોઈ પણ

રીતે મદદરૂપ થતું નથી. અમારો અભિપ્રાય છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ નો આશ્રય તેવા કેસોમાં પણ લેવામાં આવી શકે છે જ્યાં અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ ની જોગવાઈઓ અનુસાર કર અને દંડની રકમ ચૂકવવામાં આવી હોય. પરંતુ તે ત્યારે જ, જ્યારે કેસ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧) માં નિર્ધારિત પાંચ પરિસ્થિતિઓમાંથી કોઈ એકમાં આવતો હોય. જ્યાં કર અને દંડ ઉપરાંત જમીનો પ્રશ્ન આવે છે, ત્યાં દંડરકમ લાદી શકાય છે. આવી લાદી શકાય તેવી દંડરકમ જમ કરાયેલ માલના બજાર મૂલ્યથી વધુ નહીં હોય, અને સાથે સાથે, આવી દંડરકમ અને લાદી શકાય તેવા દંડનો કુલ જથ્થો કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ લાદી શકાય એવા દંડની રકમ કરતાં ઓછો નહીં હોય.

૧૫૫. રાજ્ય તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન એડવોકેટ જનરલ શ્રી ત્રિવેદી સાથે અમે સંપૂર્ણ સહમત છીએ કે અરજદારો દ્વારા એવો દાવો કરવો કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ના ઉપભાગો છે, તે અયોગ્ય છે. વિપરીત રીતે, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦નો આશ્રય એવી પરિસ્થિતિઓમાં લેવાઈ શકે છે, જેનો ઉદ્દેશ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨માં કરવામાં આવ્યો નથી, અને તેથી દંડની રકમના પરિમાણીકરણને છોડીને, તે કલમો કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓ સાથે સંબંધિત છે એવું કહી શકાય નહીં. આ ઉપરાંત, અરજદારો દ્વારા એવો દાવો કરવો પણ યોગ્ય નથી કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓ સામાન્ય સ્વરૂપની છે અને કલમ ૧૨૯ તથા ૧૩૦ની જોગવાઈઓ વિશિષ્ટ સ્વરૂપની છે, અને તેથી ઉક્ત કલમોમાં

રહેલા અપ્રતિબંધક ઉપબંધો અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓ પર અગ્રતા મેળવે. આ દલીલ મૂળભૂત આધાર પર જ નિષ્ફળ જાય છે કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ની જોગવાઈઓ પોતે જ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓનો ઉલ્લેખ કરે છે, જેથી કરદાતાઓ પર લાદવાને પાત્ર દંડની રકમ નક્કી/ગણતરી કરી શકાય. તેથી, જ્યારે એક તરફ અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ની જોગવાઈઓ અને બીજી તરફ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ તથા ૧૩૦ની જોગવાઈઓ વચ્ચે કોઈ વિસંગતિ જ નથી, ત્યારે આવી પરિસ્થિતિમાં ‘અપ્રતિબંધક’ ઉપબંધને લાગુ કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી.

૧૫૬. અમે શ્રી ત્રિવેદી સાથે આ મુદ્દે પણ સહમત છીએ કે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦નું અર્થઘટન કરવા માટે અધિનિયમની કલમ ૭૩ અને ૭૪નો સંદર્ભ લેવાનો કોઈ આધારભૂત કારણ નથી, ખાસ કરીને ત્યારે, જ્યારે આ બધી જ કલમો પરસ્પર એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે. અધિનિયમની કલમ ૭૩ અને ૭૪ની જોગવાઈઓ, સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ અધિનિયમની કલમ ૧૧એ અને કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૨૮ની જોગવાઈઓ જેવી જ છે, જે નિર્ધારિત કાર્યવાહીને લગતી છે. તેમ છતાં, કસ્ટમ્સ અધિનિયમમાં કલમ ૧૧૦ અસ્તિત્વમાં છે, જે જમી વિશે જણાવે છે અને તે જ રીતે, અધિનિયમમાં અટકાયત/જમી માટે કલમ ૧૨૯ અસ્તિત્વમાં છે. તેથી, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦માં અપરિવર્તનીય જોગવાઈવાળા ખંડો છે, જેના કારણે તેઓ અધિનિયમની કલમ ૭૩ અને ૭૪ હોવા છતાં અમલમાં મૂકી શકાય છે.

૧૫૭. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે સેલેક્સ ટેક્સ ઓફિસર અને અન્ય વિ. ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર નજર કરી શકીએ.

દત્તા ટ્રેડર્સ, (૨૦૦૭) ૧૪ એસસીસી ૨૧૫, જેના પર શ્રી ત્રિવેદી દ્વારા દઢ નિર્ભરતા મૂકવામાં આવી છે, વિશેષ કરીને પરા-૧૬ અને ૧૭ માં કરવામાં આવેલ અવલોકનો. અમે પરા-૧૬ અને

૧૭ નીચે મુજબ;

“૧૬. તે સુસ્થાપિત છે કે કોઈપણ કરવેરા કાયદા હેઠળ કર લાગુપાત્રતા, આકારણી, પરિમાણીકરણ અને કરની વસૂલીની ધારણાઓ સ્વતંત્ર ધારણાઓ છે. અધિનિયમની ની જોગવાઈ આકારણીને સંદર્ભે છે જ્યારે ઉક્ત અધિનિયમની પછીની જોગવાઈઓ કરની વસૂલી અને સંગ્રહને સંદર્ભે છે. તેથી, અધિનિયમની યોજના એક તરફ આકારણી અને બીજી તરફ કરની વસૂલી વચ્ચેના ક્ષિભાજન પર આધારિત છે. ના હેઠળ, આકારણી અધિકારીએ રિટર્નોની તપાસ કરવાની હોય છે. તે રિટર્નોને સ્વીકારી શકે છે. જો તેને જણાય કે રિટર્નો નિયમસર નથી, તો આસેસીને નોટિસ આપવાની શરતે, તે યોગ્ય આકારણી આદેશો પસાર કરવા હકદાર છે. જોકે, જ્યાં ના હેઠળના કેસોમાં સેલ્સ ટેક્સ અધિકારી (વિજિલન્સ) દ્વારા ચેક-પોસ્ટ પર કરચોરી શોધી કાઢવામાં આવે છે અને ઉક્ત અધિકારીએ જમ કરેલ માલ મુક્ત કરાવવા માટે, કલમમાં નામ દર્શાવાયેલ વ્યક્તિ(ઓ) કર ચૂકવવાની ઓફર કરે છે, ત્યારે એવા કેસમાં સેલ્સ ટેક્સ અધિકારીને કરની ગણતરી કરવાની અને એવી વ્યક્તિ(ઓ)ને ચૂકવણી કરવા કહેવાની સત્તા

સ્પષ્ટપણે આપવામાં આવી છે. કર સાથે દંડની આવી ચુકવણી થતાં, સેલ્સ ટેક્સ અધિકારી (વિજિલન્સ)એ જમ કરાયેલ માલ મુક્ત કરવાનો હોય છે. તેથી, તે સ્થળ ઉપર જ કરની વસૂલીને અનુસંગિક અને અનુપાંગીરૂપે કરની ગણતરીનો કેસ છે.

૧૭. સામાવાળાની તરફથી આગળ ધપાવવામાં આવેલી મુખ્ય દલીલ એ છે કે વેચાણ કર અધિકારી (વિજિલન્સ) ને કરનું મૂલ્યાંકન કરવાની કોઈ સત્તા નથી. એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે કરનું મૂલ્યાંકન કરવાની સત્તા માત્ર અધિનિયમની જ હેઠળ અસ્તિત્વમાં છે. વધુમાં એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે શોધ ચલાવનાર અને જે હેઠળ માલ જમ કરનાર વેચાણ કર અધિકારી (વિજિલન્સ) ને કરનું મૂલ્યાંકન કરવાની સત્તા નથી અને આવી પરિસ્થિતિમાં ઉક્ત અધિકારી માત્ર શોધ ચલાવી શકે, ટ્રક તથા માલ જમ કરી શકે અને મેટર મૂલ્યાંકન અધિકારીને મોકલી શકે, જેને ત્યારબાદ બાકીદાર સામે મૂલ્યાંકનની કાર્યવાહી હાથ ધરવાની આવશ્યકતા રહે છે. અમને આ દલીલમાં કોઈ સાર દેખાતો નથી. તેમાં આવેલ ‘મૂલ્યાંકન’ શબ્દનો અર્થભેદ અલગ છે. અમારી દૃષ્ટિએ, તેમાં આવેલ ‘મૂલ્યાંકન’ શબ્દ ગણતરી અંગે કહે છે. ગણતરી પણ મૂલ્યાંકન જ છે. તે પોતાનામાં સ્વતંત્ર સંહિતા છે. તે અલગ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત છે. અધિનિયમની હેઠળ, મૂલ્યાંકન અધિકારી વેપારી દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી વળતરોનું વિશ્લેષણ કરે છે, જ્યારે એવી બાબતોમાં, જે હેઠળ આવે છે, અને જ્યાં કરદાતા પોતાના માલ/વાહન મુક્ત કરાવવા સ્થળ પર જ કર ચૂકવવાની ઓફર કરે છે,

ત્યાં વેચાણ કર અધિકારી (વિજિલન્સ) ને કરની ગણતરી કરવાની આવશ્યકતા રહે છે અને કર ચૂકવાઈ જાય ત્યારબાદ તે માલ/ટ્રક મુક્ત કરવાની પરવાનગી આપે છે. અમારી દૃષ્ટિએ, વેચાણ કર અધિકારી (વિજિલન્સ) દ્વારા સ્થળ પર કરવામાં આવતી આ ગણતરી પણ મૂલ્યાંકન જ છે. તેમ છતાં, કરનું તે મૂલ્યાંકન (ગણતરી) નો અધિનિયમની કલમ હેઠળ થનારા નિયમિત મૂલ્યાંકન સાથે કોઈ સંબંધ નથી.”

૧૫૮. હાલના પ્રકારની ઘણી બાબતોમાં, અમે નોંધ્યું છે કે ઉત્પાદન પર ચુકવાયેલ કર ઓછો હતો તે આધાર પર માલની અટકાયત કરવામાં આવે છે. આવી બાબતોમાં, દસ્તાવેજો યોગ્ય હોવાનું જણાયું હોવા છતાં અને ઉત્પાદનનું વર્ણન પણ સંબંધિત જાહેરખબર સાથે સુસંગત હોવા છતાં, તેમ છતાં કર ઓછી રકમમાં ચૂકવાયો હતો તે આધાર પર જ માલની રવાનગીની અટકાયત કરવામાં આવી હતી.

૧૫૯. અમારા મતે, આવા આધાર પર માલની અટકાયત અને જપ્તી ન્યાયસંગત ઠરાવી શકાતી નથી. આવી પરિસ્થિતિમાં, નિરીક્ષણ અધિકારી પાસેથી જે યોગ્ય પ્રક્રિયા અનુસરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે તે એ છે કે આકારણી અધિકારીને સચેત કરવામાં આવે જેથી “કથિત વેચાણ અંગે આકારણી માટેની કાર્યવાહી” શરૂ કરી શકાય, જેમાં વેપારીને કાયદા તેમજ હકીકત બંને અંગે પોતાની દલીલો રજૂ કરવાની તક મળશે. અમે જે બાબત વ્યક્ત કરવા માંગીએ છીએ તે એ છે કે જ્યારે વિવાદ સદ્ભાવપૂર્ણ હોય, ખાસ કરીને કરની લાદપાત્રતા

અંગે અને વધુ વિશેષ રીતે તે કરના દર અંગે, ત્યારે માલની અટકાયત કરવાની પ્રક્રિયાનો આશ્રય લઈ શકાતો નથી. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, અમે કેરળ હાઈકોર્ટ એન.વી.કે. ના કેસમાં આપેલા નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ અને તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ.

મોહમ્મદ સુલ્થાન રાવ્ટગર એન્ડ સન્સ, દિંડિગુલ, તમિલ નાડુ,

મેનેજિંગ પાર્ટનર દ્વારા પ્રતિનિધિત્વ પામેલ, રાજા મહમ્મદ અને અન્ય, વિ. ભારત સંઘ અને અન્ય, જેનો અહેવાલ (૨૦૧૯) ૬૧ જીએસટીઆર ૩૦૭ માં પ્રકાશિત થયેલ છે, જેમાં કેરળ વડી અદાલતના એક વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું;

“૨૪. કેએસજીએસટી અધિનિયમ હેઠળની અટકાયત બાબતે વિસ્તૃત ઉપચારાત્મક ચાંત્રણા ઉપલબ્ધ છે. હવે, આપણે માલમસાલાની મુક્તિ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીએ છીએ, અને તે સીમિત પરિસરમાં આવતી બાબત છે. મારા માટે આ એકમાત્ર મુદ્દાની તપાસ કરવી પૂરતી છે: શું રાજ્ય કર અધિકારી અધિનિયમની જોગવાઈઓનો આશ્રય લઈ આ આધાર પર માલને અટકાવી શકે કે માલ પર ચૂકવાયેલ કર ઓછો છે? અહીં, દસ્તાવેજો નિયમસર છે અને માલનું વર્ણન તે મુજબ છે જે પ્રથમ અરજદારે અગાઉથી, માનીએ કે, નિર્ધારક સત્તાધિકારી સમક્ષ રજૂ કરેલા પોતાના વળતરોમાં જાહેર કર્યું છે. તો પછી, શું એએસટીઓ હજુ પણ આ કહીને માલની ખેપ રોકી શકે કે અગાઉ કરવામાં આવેલી જાહેરાત તેની દ્રષ્ટિએ માલ શું છે તેની કલ્પનાને અનુરૂપ નથી?

૨૫. ખરું છે કે અધિનિયમનું શાબ્દિક વાંચન ભિન્ન ચિત્ર રજૂ કરે છે અને, કદાચ, રાજ્યના અભિપ્રાયને સમર્થન આપે છે. પરંતુ હેતુલક્ષી અર્થઘટન અને વ્યવહારુ વાણિજ્યિક વિચારણાઓ તે અભિપ્રાય કરતાં પ્રાધાન્ય પામે છે.

૨૬. સંયુક્ત અધિનિયમોના અધ્યાય ૧૬માં નિરીક્ષણ, તલાશી અને જમી અંગેની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. અધ્યાય ૧૮ હેઠળ પરિવહનમાં રહેલા માલ અને વાહનોની અટકાયત, જમી અને મુક્તિ માટેની પદ્ધતિ નક્કી કરવામાં આવી છે. તે અગ્રમાન્ય કલમથી શરૂ થાય છે અને આગળ પ્રક્રિયા નિર્ધારિત કરે છે. જો કોઈ વ્યક્તિ આ અધિનિયમ અથવા તેના નિયમોના "ઉલ્લંઘન કરતાં" કોઈ માલનું પરિવહન કરે અથવા તેનો સંગ્રહ કરે, તો તે તમામ માલ તથા પરિવહનના સાધનો અને તે માલ તથા વાહન સંબંધિત દસ્તાવેજોની અટકાયત કરવામાં આવશે અથવા તેઓ જપ્ત કરવામાં આવશે. તેમ છતાં, તે માલના માલિકને (એ) માલ પર ચૂકવવાપાત્ર કર અને તે કરની એકસો ટકા બરાબર દંડની લાગુ પડતી રકમ ચુકવ્યા બાદ તે મુક્ત કરવામાં આવશે. પરંતુ, જો માલ મુક્ત શ્રેણીનો હોય, તો ભિન્ન દર લાગુ પડે છે.

૨૭. મહેસૂલ ખાતું એવો દાવો કરે છે કે "ઉલ્લંઘન" થયું છે, અને તે ઉલ્લંઘન ઉત્પાદનના ખોટા વર્ણનથી દર્શાવવું તથા ઓછો કર ચૂકવવાનો વિષય ધરાવે છે. પૂર્વવર્તી કેરળ મૂલ્યવર્ધિત કર અધિનિયમ હેઠળ, પ્રથમ અરજદાર તથા તે જ ઉત્પાદન—સોપારી—નો વેપાર કરનારાઓએ અનેક તબક્કાની વાદવિવાદી કાર્યવાહી ભોગવી છે. અંતે, આંક પી૧ થી પી૫ ની કાર્યવાહીમાંથી જણાય છે

તેમ, આ અદાલત અને મહેસૂલ ખાતાએ સ્વીકાર્યું હતું કે આ ઉત્પાદન સુપારી નથી અને તેના પર ઓછો કર લાગુ પડે છે. આંક પી૬, પી૬(એ), પી૭ અને પી૭(એ) પ્રથમ અરજદારના ખરીદી અને પુરવઠાના ચલણો છે.

૨૮. આંક પી૮ અને પી૮(એ) મહત્વપૂર્ણ છે; તે જૂન અને ઓગસ્ટ, ૨૦૧૮ માટેના ફર્સ્ટ અપીલકર્તાના તાજેતરના જીએસટી વળતરો છે. તે વળતરોમાં, ફર્સ્ટ અપીલકર્તાએ એ જ એચએસએન કોડ દર્શાવ્યો છે, જે તેણે આંક પી૮ ચલણમાં પણ દર્શાવ્યો હતો. તેણે માત્ર ૫% દરે કર ચૂકવ્યો હતો. આ રીતે, આકારણી સત્તાધિકારી સમક્ષ રહેલા દસ્તાવેજો અને માલખેપ સાથે જોડાયેલા દસ્તાવેજો એકબીજા સાથે સુસંગત છે.

૨૯. આ સંદર્ભમાં, અમે , (૧૯૯૪) ૪ એસ.સી.સી. ૨૭૬ નું પરીક્ષણ કરી શકીએ. કરવેરા સંબંધિત કાયદાઓનું અર્થઘટન કેવી રીતે કરવું તે અંગે, સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું છે કે કર આકારવાની જોગવાઈઓનું કડક અર્થઘટન કરવું જોઈએ, પરંતુ પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈઓનું નહીં, "જેનું અર્થઘટન અન્ય કોઈપણ કાયદાની જેમ કરવું જોઈએ". વધુમાં, તેણે એવું પણ નિર્ધારિત કર્યું છે કે "વ્યાજ આકારવા અને વસૂલ કરવાની સત્તા પ્રક્રિયાત્મક જોગવાઈનો ભાગ હોવા છતાં તત્વાત્મક કાયદો છે".

૩૦. જે.કે. સિંથેટિક્સ લિમિટેડમાં મુદ્દો એ હતો કે શું અપીલકર્તાએ અધિક વેચાણકર પર વ્યાજ ચૂકવવું જોઈએ કે નહીં. આવકવેરા સત્તાવાળાઓએ, જેમ તેમણે અહીં કર્યું છે તેમ, એવો દાવો કર્યો હતો કે જ્યારે કાયદો કરઆંકિતને

રીટર્ન' દાખલ કરવાની ફરજ પાડે છે, ત્યારે તેનો અર્થ માત્ર સત્ય અને યોગ્ય રીટર્ન જ થઈ શકે, એટલે કે એવું રીટર્ન જે અંતિમ આકારણી મુજબ બાકી થતો કર દર્શાવે. તે સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે ઠરાવ્યું છે કે રીટર્નમાં પૂરી પાડવાની માહિતી " 'યોગ્ય અને સંપૂર્ણ' હોવી જોઈએ, એટલે કે જાણ અને માન્યતા મુજબ સત્ય અને સંપૂર્ણ હોવી જોઈએ, અને વેપારી જાણપૂર્વકના અવગણનાનો દોષિત ન હોવો જોઈએ." જે. કે. સિંથેટિક્સ લિમિટેડ અનુસાર, વેપારીએ પૂરી પાડવામાં આવેલી માહિતીના આધારે બાકી થતો સંપૂર્ણ કર જમા કરાવવો જોઈએ. અને તે માહિતી વેપારીની જાણ અને માન્યતા મુજબ યોગ્ય અને સંપૂર્ણ હોવી જોઈએ. જો વેપારીએ પોતાના વ્યવસાય સંબંધિત સંપૂર્ણ વિગતો પૂરી પાડી હોય, કરની આકારણીને અસર કરતી કોઈ વિશિષ્ટ માહિતી જાણપૂર્વક છોડી ન દીધી હોય અથવા અટકાવી ન હોય, અને જો તે પ્રામાણિકપણે તેને 'યોગ્ય અને સંપૂર્ણ' માને છે, તો બાકી કર જમા કરાવવા અને રીટર્ન દાખલ કરવા બાબતે વેપારીએ 'સદ્ભાવપૂર્વક' વર્તન કર્યું હોવાનું કહેવાય. નિશ્ચિતપણે, આ રીતે જમા કરાવવામાં આવેલ કરને કામચલાઉ માનવામાં આવશે અને અંતિમ આકારણી હેઠળ જરૂરી સમાયોજનોને આધીન રહેશે.

૩૧. પોતાના નિર્ણયના ગુણોત્તરને આધાર આપવા માટે, ન્યાયમૂર્તિકે. સિંથેટિક્સ લિમિટેડે એસોસિયેટેડ સિમેન્ટ કો. લિ. વિ. સી.ટી.ઓ., (૧૯૮૧) જ એસ.સી.સી. ૫૭૮ માં વ્યક્ત થયેલા અલ્પમતના અભિપ્રાયને સ્વીકાર્યો છે. અને તેણે અંતે એવું નિર્ધારિત કર્યું છે કે જો આકારણીપાત્ર વ્યક્તિ પોતાના

રિટર્નમાં પૂરી પાડેલી માહિતીના આધારે, તેના મત મુજબ જે કર બાકી હોય તે કરની ચૂકવણી કરે, તો પોતાની કાનૂની ફરજનું પાલન કરવા બાબતે તેની તરફથી કોઈ ત્રુટિ ગણાશે નહીં. તેથી, તેના દ્વારા ચૂકવવાપાત્ર 'કર' 'ચૂકવવામાં આવ્યો નથી' એવું ઠરાવવું અને તે પરિણામો માટે જવાબદાર છે એવું માનવું મુશ્કેલ રહેશે.

૩૨. જે. કે. સિન્કેટિક્સ લિમિટેડમાં ધરાવવામાં આવેલ મુજબ, આંકો પી-૮ અને પી-૮(એ) ની સ્વીકારવામાં આવેલી સારખાઈને ધ્યાને લઈને, અમે અધિનિયમ હેઠળ કઈ બાબત કાયદેસરની જોગવાઈના ઉદ્ધંધન અથવા ભંગ સમાન ગણાય છે તેની તપાસ કરીશું. આ સંદર્ભે આ અદાલત દ્વારા નિર્ધારિત પ્રકરણ યોગ્ય છે: . રામ્સ પ્રકરણમાં અરજદારે ભારત સરકાર સાથે મોટી સંખ્યામાં ટેલિફોન ડિરેક્ટરીઓ છાપવા અને પૂરી પાડવા માટે કરાર કર્યો હતો. આ હેતુસર, તેણે તમિલનાડુ સરકારની એજન્સી પાસેથી કાગળ મેળવ્યો હતો. જ્યારે તે કાગળ પરિવહન હેઠળ હતો, ત્યારે કોચીમાં વેચાણકર અધિકારીએ કેરળ સામાન્ય વેચાણકર અધિનિયમ, ૧૯૬૩ ની કલમ ૨૯એ(૨) હેઠળ લારીની અટકાયત કરી હતી.

૩૩. અટકાયત એ કારણે કરવામાં આવી હતી કે અરજદાર, જે બિનનોંધાયેલ વેપારી હતો, તેણે કથિત રીતે વેચાણવેરો ટાળવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. અરજદારે તમામ દસ્તાવેજો રજૂ કર્યા હોવા છતાં તેનો કોઈ પ્રભાવ પડ્યો નહોતો. તેના બદલે, અટકાયત કરનાર અધિકારીએ તપાસ બાકી રહેલી હોય તે દરમિયાન

માલ મુક્ત કરવા માટે શરતરૂપે અરજદારે નિશ્ચિત રકમ માટે બેંક ગેરંટી રજૂ કરવાની જિદ રાખી હતી.

૩૪. તપાસમાં પસાર કરાયેલા હુકમમાં એ નિશ્ચિત કરવામાં આવ્યું હતું કે તપાસ અધિકારી કરચોરી કરવાનો પ્રયાસ થયો હતો તે બાબતે “સંતોષ પામ્યા હતા”. તેથી દંડ અનુસરી આવ્યો. આ સંદર્ભમાં, આ અદાલતના એક વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે અવલોકન કર્યું છે કે જ્યારે કર અંગેની કોઈ જવાબદારી વિષે વાસ્તવિક વિવાદ માટે અવકાશ હોય, ત્યારે ચેક-પોસ્ટ પર માલને અટકાયત હેઠળ રાખવાનો અથવા તેના હેઠળ દંડ લાદવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. પ્રથમદર્શને જ આ બાબતે વાસ્તવિક વિવાદ માટે આધાર છે કે કરપાત્ર વેચાણ કઈક થયું હતું કે નહોતું. ત્યારબાદ રામસ વધુમાં અવલોકન કરે છે: “આવા કેસોમાં માત્ર શંકાના આધારે કાર્યવાહી કરવી અને કરની ચુકવણી ટાળવાનો કોઈ પ્રયાસ થયો હતો એવું નિષ્કર્ષ આપવું, જે એકલું જ તેને તેના હેઠળ કાર્યવાહી કરવા માટે અધિકારક્ષેત્ર પ્રદાન કરે છે, તે ચેક-પોસ્ટ સત્તાધિકારીનું કાર્ય નથી. વધુમાં વધુ, તે ફક્ત એર્નાકુલમના મૂલ્યાંકન સત્તાધિકારીને કથિત વેચાણ અંગે મૂલ્યાંકન માટેની કાર્યવાહી શરૂ કરવા સચેત કરી શકે, જેમાં અરજદારને કાયદા અને હકીકત બંને બાબતે પોતાની રજૂઆતો આગળ ધપાવવાના તમામ અવસર ઉપલબ્ધ રહેશે. જ્યારે વેચાણના અસ્તિત્વ અને કરપાત્રતાની બાબતે જ સદ્ભાવપૂર્વકનો વિવાદ હોય, ત્યારે આવા કેસોમાં ચેક-પોસ્ટ પર માલની

અટકાયત કરવાની પ્રક્રિયા અપનાવી શકાય તેમ નથી. કલમ ૨૯૨એનો આશય એવો હેતુ સિદ્ધ કરવાનો નથી.

૩૫. હું જે.કે. સિન્થેટિક્સ લિમિટેડ અને રામ્સના ન્યાયસિદ્ધાંતોના પ્રકાશમાં વિવાદિત આંક પી૧૧ નોટિસ, અથવા અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો અટકાયતની કાર્યવાહી,નું પરીક્ષણ કરી શકું છું. પહેલાના ચુકાદામાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે સ્પષ્ટપણે ઠરાવ્યું છે કે જો વેપારી પોતાના વ્યવસાય સંબંધિત બધી વિગતો આપે, પોતાની નિષ્ઠાપૂર્વકની માન્યતા મુજબ કરનું મૂલ્યાંકન કરી તે ચુકવે, તો તેની વર્તણૂકને દુર્ભાવનાપૂર્ણ ગણાવી શકાય નહીં અથવા કરચોરી કરવાનો પ્રયાસ ગણાવી શકાય નહીં. અહીં, આંકો પીટ અને પીટ(એ) તાજેતરના બે મહિનાના વળતરો છે. પ્રથમ અરજદારે પોતાના ઉત્પાદન પર જે એચએસએન કોડ લાગુ પડે તેવી તેની માન્યતા હતી તે જાહેર કર્યો હતો અને તે મુજબ કર ચુકવ્યો હતો. તે વળતરો આકારણી અધિકારી સમક્ષ નોંધપાત્ર રીતે અભિલેખ પર છે. તેથી, તે હદ સુધી પ્રથમ અરજદારની વર્તણૂકમાં દોષારોપણ કરી શકાય તેમ નથી, અને તેના પર કરચોરીનો આક્ષેપ પણ મૂકી શકાય તેમ નથી.

૩૬. ત્યારબાદ, હું આ અદાલત દ્વારા અપાયેલ રેમ્સના ચુકાદામાં પ્રતિપાદિત સિદ્ધાંતનું પરીક્ષણ કરી શકું. અહીં જે પરિસ્થિતિનો અમે સામનો કરી રહ્યા છીએ તેનાથી કંઈક અંશે સમાન પરિસ્થિતિમાં, રેમ્સે એવું ઠરાવ્યું હતું કે તપાસ અધિકારીને કરચોરી કરવાનો પ્રયત્ન થયો હોવાની શંકા થઈ શકે. પરંતુ જો તે જમ કરે છે તે નોંધપોથીઓ વાસ્તવમાં વ્યવહારને સાચી રીતે પ્રતિબિંબિત કરતી

હોય અને આકારણીગ્રસ્તની સમજવણી તેના ભૂતકાળના વર્તન સાથે સુસંગત હોય, ઉદાહરણ તરીકે, તેણે અગાઉ ભરેલાં રિટર્ન્સ સાથે, તો અટકાયત તેનો ઉપાય નથી. રેમ્સના શબ્દોમાં કહીએ તો, વધુમાં વધુ તપાસ અધિકારી આકારણી અધિકારીને “કથિત વેચાણની આકારણી માટેની કાર્યવાહી શરૂ કરવા” અંગે સચેત કરી શકે, જેમાં અરજદારને કાયદા તથા હકીકત સંબંધિત પોતાના તમામ દાવાઓ રજૂ કરવાની પૂરતી તક મળશે. ખરેખર, રેમ્સમાં કાયદાનો ઉચ્ચાર સ્પષ્ટ અને દઢ છે કે જ્યારે વિવાદ સદ્ભાવનો હોય, ખાસ કરીને કર વસૂલપાત્રતા અંગે અને વધુ ખાસ કરીને તે કરના દર અંગે, ત્યારે માલની અટકાયતની પ્રક્રિયાનો આશ્રય લઈ શકાય નહીં.”

૧૬૦. કેરળ હાઈકોર્ટે પ્રતિપાદિત ઉપરોક્ત કાનૂની સિદ્ધાંત સાથે અમે સંપૂર્ણપણે સહમત છીએ. તેથી, માલના પરિવહનકર્તા અને સ્કવોડ અધિકારી વચ્ચે વર્ગીકરણ અંગે વાસ્તવિક તથા સદ્ભાવનાપૂર્ણ વિવાદ હોય તેવી સ્થિતિમાં, સ્કવોડ અધિકારી માલને અટકાવી શકે છે અને સંબંધિત અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતા મૂલ્યાંકન અધિકારીને અસરકારક રીતે મોકલી આપવા માટે જરૂરી દસ્તાવેજો તૈયાર કરવાની હેતુસર તેની અટકાયત કરી શકે છે. વાજબી અવધિથી વધુ સમય સુધી માલની અટકાયત રાખવી સ્કવોડ અધિકારીને ખુદી નથી. આ પ્રક્રિયામાં વધારેમાં વધારે થોડા કલાકો જ લાગી શકે. કહેવાની જરૂર નથી કે જે વ્યક્તિ પરિવહનની જવાબદારી સંભાળી રહી હોય તેને જરૂરી દસ્તાવેજો તૈયાર કરવા માટે સ્કવોડ અધિકારી સાથે અનિવાર્ય રીતે સહકાર આપવો પડશે. [જુઓ જેચ્યમ

ગ્લોબલ ફૂડ્સ (પી.) લિ. વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા અને અન્ય, (૨૦૧૯)
૬૪ જીએસટીઆર ૧૨૯ (મદ્રા.)]

૧૬૧. આ મામલાઓની સુનાવણી દરમિયાન, અરજદારો તરફથી હાજર થયેલ વિદ્વાન વકીલની તરફથી, કસ્ટમ્સ અધિનિયમ/એક્સાઇઝ અધિનિયમની જોગવાઈઓની તુલના, અધિનિયમ, ૨૦૧૭ ની જોગવાઈઓ સાથે, ખાસ કરીને અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ સાથે, કરવાનો પણ પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો હતો.

૧૬૨. કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦(૧) ની તુલના અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) સાથે કરી શકાય નહીં, કારણ કે કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦ ની જોગવાઈઓમાં એવો અભિપ્રાય છે કે યોગ્ય અધિકારી જમી માટે પાત્ર માલ જમ કરી શકે છે, જ્યારે કલમ ૧૨૯ ની જોગવાઈઓમાં એવો અભિપ્રાય છે કે યોગ્ય અધિકારી અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ભંગમાં પરિવહન દરમિયાન રહેલા માલ/ વાહનને અટકાયત હેઠળ રાખી શકે અથવા જમ કરી શકે છે.

૧૬૩. કસ્ટમ્સ અધિનિયમની અનુક્રમે કલમ ૧૧૦(૨) અને ૧૨૪ ની જોગવાઈઓમાં એવો કોઈ વિચાર કરવામાં આવ્યો નથી કે જમ કરાયેલ માલને કોઈ નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં, તો દૂરની વાત, છ મહિનાની અવધિની અંદર મુક્ત કરવો આવશ્યક છે. આ સંદર્ભે, ઉક્ત કલમો માત્ર એટલી ફરજ વિભાગ પર મૂકે છે કે માલની જમીની તારીખથી છ મહિનાની અવધિની અંદર કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવામાં આવે, પરંતુ તેમાં આ બાબતનો કોઈ વિચાર કરવામાં

આવ્યો નથી કે તેનો નિર્ણય કેટલા સમયમાં કરવો. તેથી, અરજદારઓની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો એવો દાવો કે જમ કરાયેલ માલને ટૂંકી અવધિમાં મુક્ત કરવો આવશ્યક છે અને વિધાનમંડળે જમી જમીની કાર્યવાહી પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી તે માલ પોતાના કબજામાં રાખવાનો વિચાર કર્યો નથી, તે ટકી શકતો નથી.

૧૬૪. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, અન્યથા પણ, કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦એની જોગવાઈઓ, જે માલના ‘કામચલાઉ મુક્તિ’ સંબંધિત છે, તે માત્ર દંડ અને વ્યાજની ચૂકવણી પર જ માલ મુક્ત કરવાની કલ્પના કરતી નથી, પરંતુ માલની કામચલાઉ મુક્તિ માટે પ્રસ્તાવિત દંડરકમનો પણ સમાવેશ કરવો આવશ્યક છે. આ દૃષ્ટિએ, અધિનિયમની કલમ ૬૭(૬) સાથે વાંચતા કલમ ૧૨૯(૨) તથા નિયમોની નિયમ-૧૪૦ મુજબ માલ/વહનના કામચલાઉ મુક્તિ અંગે દિશાનિર્દેશ આપતી વખતે દંડરકમની રકમનો પણ વિચાર કરવામાં આવવો જોઈએ.

૧૬૫. હવે અમે દંડના પરિત્યાગના હેતુસર માલ અને વાહનની ભૌતિક ઉપલબ્ધતા અંગે કરવામાં આવેલી અંતિમ રજૂઆતનો વિચાર કરવા આગળ વધીએ છીએ. આ રજૂઆત સ્પેશ્યલ સિવિલ એપ્લિકેશન નં. ૯૧૦૫ ઓફ ૨૦૧૯ ના રિટ અરજદારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી પી.એમ. દવે દ્વારા આગળ ધપાવવામાં આવી છે. શ્રી દવેનો તર્ક એવો છે કે દંડના પરિત્યાગની સંકલ્પના અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માં સમાવવામાં આવી છે. જમી કરવાનો

હુકમ આપતા હોવા છતાં પણ, સંબંધિત અધિકારીએ માલના માલિકને, જમીની બદલે, તે અધિકારી યોગ્ય માને તેવો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપવાનો હોય છે. આને દંડના પરિત્યાગની સંકલ્પના કહેવામાં આવે છે. એવી રજૂઆત કરવામાં આવે છે કે દંડના પરિત્યાગની સંકલ્પના ત્યારે જ ઉદ્ભવે છે જ્યારે માલ ઉપલબ્ધ હોય અને તેનો પરિત્યાગ થવાનો હોય. જો માલ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો માલના પરિત્યાગનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. તેથી, શ્રી દવેના મતાનુસાર, એક વખત અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની ચુકવણી પર માલ મુક્ત કરવામાં આવે, પછી દંડના પરિત્યાગના હેતુસર તે માલ સત્તાધિકારી પાસે ઉપલબ્ધ રહેતો નથી. તેથી, શ્રી દવેના મતાનુસાર, જમીના હેતુસર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ આગળની કાર્યવાહી કરવાનો કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. ઉપરોક્ત રજૂઆતના સમર્થનમાં શ્રી દવે નીચેના નિર્ણયો પર આધાર રાખ્યો છે;

“(૧) કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ (આયાત), મુંબઈ વિ. ફિનેસ ક્રિએશન ઈન્ક., અહેવાલિત ૨૦૦૯ (૨૪૮) ઈએલટી ૧૨૨ (બોમ.);

(૨) કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, અમૃતસર વિ. રાજા ઇમ્પેક્સ (પી.) લિ., ૨૦૦૮ (૨૩૫) ઈએલટી ૬૨૩ (ટ્રિ. –એલબી)

૧૬૬. ફિનેસ ક્રિએશન ઈન્ક. (સુપ્રા) માં, બોમ્બે હાઈકોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું;

“૪. સેસ્ટેટે તેના હુકમમાં કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, અમૃતસર વિ. રાજા ઇમ્પેક્સ (પી) લિ. ૨૦૦૮ (૨૨૯) ઇ.એલ.ટી. ૧૮૫ (પી & એચ) ના કેસમાં પંજાબ & હરિયાણા વડી અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. માનનીય ડિવિઝન બેંચ, અન્ય મુદ્દાઓ સાથે, કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન, એટલે કે કસ્ટમ્સ અધિનિયમ, ૧૯૬૨ હેઠળ મુક્તિ દંડ તેવા સંજોગોમાં પણ લાદી શકાય કે નહીં, જ્યારે માલ ન તો જમી માટે ઉપલબ્ધ હોય અને ન તો બાંહેધરી/બોન્ડ ઉપર મુક્ત કરાયેલો હોય, તેની વિચારણા કરી રહી હતી. વિવિધ દલીલો તથા આધારરૂપે મુકાયેલા ચુકાદાઓનો વિચાર કર્યા પછી, પંજાબ & હરિયાણા વડી અદાલતની માનનીય વિભાગીય પીઠે ટ્રિબ્યુનલના હુકમને યથાવત્ રાખ્યો કે માલ ઉપલબ્ધ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં કોઈ દંડ લાદી શકાય નહીં. આવકવેરા વિભાગે વેસ્ટન કમ્પોનેન્ટ્સ લિ. વિ. કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, ન્યૂ દિલ્હી ૨૦૦૦ (૧૧૫) ઇ.એલ.ટી. ૨૭૮ (એસ.સી.) માં સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખ્યો હતો. ત્યાં સર્વોચ્ચ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે અપીલકર્તાની અરજી પર માલ મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો અને અપીલકર્તાએ બોન્ડ અમલમાં મૂક્યો હતો. ત્યારબાદ અદાલતે નોંધ્યું હતું કે આ પરિસ્થિતિઓમાં, જો પાછળથી એવું બહાર આવે કે આયાત માન્ય નહોતી અથવા એવી કોઈ અન્ય અનિયમિતતા હતી કે જેના કારણે કસ્ટમ્સ સત્તાધિકારીઓને ઉક્ત માલ જપ્ત કરવાનો અધિકાર પ્રાપ્ત થાત, તો માત્ર એટલા કારણે કે માલ બોન્ડ અમલમાં મૂકાતા મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો, કસ્ટમ્સ સત્તાધિકારીઓની મુક્તિ દંડ વસૂલ કરવાની સત્તા નષ્ટ થતી નથી. તેથી, ત્યાં અપીલકર્તાઓએ કરેલી આ દલીલ કે સામાવાળા

સત્તાધિકારીઓની કસ્ટડી માટે માલ ઉપલબ્ધ ન હોવાથી મુક્તિ દંડ લાદી શકાય નહીં, તે નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૫. અમારી દ્રષ્ટિએ, મુક્તિકરણ દંડની સંકલ્પના ત્યારે ઉપજે છે જ્યારે માલ ઉપલબ્ધ હોય અને તેનો મુક્તિકરણ કરાવવાનો હોય. જો માલ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો માલના મુક્તિકરણનો પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નથી. અધિનિયમ, નિયમો અથવા જાહેરનામુંની જોગવાઈઓના ભંગને કારણે માલની આયાત પ્રતિબંધિત બની જાય તેવા પ્રસંગે, કસ્ટમ સત્તાધિકારીઓને માલ જપ્ત કરવાનો હુકમ આપવા તથા જપ્તીનો હુકમ કરતાં સમયે સત્તાધિકારીઓને મુક્તિકરણ દંડની ચુકવણી પર માલ મુક્ત કરવાની વિવેકાધીન સત્તા આપવામાં આવી છે. એવો હુકમ ફક્ત ત્યારે જ પસાર કરી શકાય જ્યારે માલ મુક્તિકરણ માટે ઉપલબ્ધ હોય. જો જપ્તી માટે કોઈ માલ ઉપલબ્ધ ન હોય, તો માલ જપ્ત કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી અને પરિણામે મુક્તિકરણનો પ્રશ્ન પણ ઊભો થતો નથી. એકવાર માલનું મુક્તિકરણ શક્ય ન હોય, તો કોઈ દંડ લાદી શકાય નહીં. એવો દંડ આયાતકર્તા/નિકાસકર્તા દ્વારા કરાયેલા અયોગ્ય કૃત્ય બદલ રાજ્યને આપવામાં આવતી પરિપૂર્તિ સ્વરૂપનો હોય છે.

૬. આ પરિસ્થિતિઓમાં, અમારા મત મુજબ, માલ ઉપલબ્ધ ન હોવાના અભાવે જપ્તીની બદલે કોઈ દંડ લાદી શકાય તેમ નથી એવું ઠરાવવામાં ટ્રિબ્યુનલ યોગ્ય હતું. હકીકતમાં માલ અગાઉ જ છોડવામાં આવ્યો હતો. વેસ્ટન (ઉપરોક્ત) માંનો ચુકાદો સ્પષ્ટપણે ભિન્ન ઠરે છે. તેથી, અમારા મત મુજબ, જેમ પ્રશ્નો

ઘડવામાં આવ્યા છે તેમાં કોઈ સાર નથી. પરિણામે અપીલ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. ”

૧૬૭. રાજા ઈમ્પેક્સ (સુપ્રા) માં, પંજાબ અને હરિયાણા હાઈકોર્ટે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું;

“૧૧. હાલના કેસમાં સામાવાળાએ આયાત કરાયેલ ચંત્રસામગ્રીનું મુક્તિકરણ બિલ ઓફ એન્ટ્રી નં. ૧૫૪૬, તા. ૦૪.૧૨.૨૦૦૪ હેઠળ મેળવ્યું હતું. અનુસંગે તા. ૩૧.૦૩.૨૦૦૫ના રોજ કારણ દર્શાવો નોટિસ આપવામાં આવેલ અને નિર્ધારક સત્તાધિકારીએ અધિનિયમની કલમ ૧૧૧ હેઠળ ચંત્રસામગ્રી જપ્ત કરવાનો હુકમ કર્યો હતો તથા મુક્તિદંડ અને દંડ લાદ્યો હતો. કારણ કે માલ બિનશરતી રીતે મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો અને ઉપલબ્ધ નહોતો, તેથી તેની જપ્તી કરી શકાય તેમ નહોતી. કસ્ટમ્સ કમિશનરે નોંધ્યું હતું કે માલની જપ્તી માટેની કાર્યવાહી અમાન્ય હતી, કારણ કે તે માલના મુક્તિકરણ પછી કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરીને શરૂ કરવામાં આવી હતી અને કારણ દર્શાવો નોટિસમાં એવો કોઈ ઉલ્લેખ નથી, જે દર્શાવે કે કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરતી વખતે અપીલકર્તાઓ માલના માલિક હતા. કસ્ટમ્સ કમિશનરે એ પણ નોંધ્યું હતું કે માલ ઉપલબ્ધ નહોતો અને માલ મુક્ત કરતી વખતે વિભાગ દ્વારા કોઈ બાંહેધરી લેવામાં આવી નહોતી અને તેથી માલની જપ્તી ટકાવી શકાતી નથી અને જપ્તીના બદલે કોઈ દંડ લાદી શકાય નહીં, ખાસ કરીને જ્યાં માલ ન તો કબજે લેવામાં આવ્યો હતો કે ન બાંહેધરી ઉપર મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. ઉક્ત હુકમ પસાર

કરતી વખતે કસ્ટમ્સ કમિશનરે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે એમ/એસ વેસ્ટન કમ્પોનેન્ટ્સ લિમિટેડ વિ. કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, ન્યૂ દિલ્હી (ઉપરોક્ત), રામ ખજાના ઇલેક્ટ્રોનિક વિ. સીસી (એર કાર્ગો) જયપુર, જે ૨૦૦૩ (૧૫૬) ઈએલટી ૧૨૨ (ઇન્ડેલ) તરીકે અહેવાલિત છે, અને ચિંકુ એક્સપોર્ટ્સ વિ. સીસી, કલકત્તા, જે ૧૯૯૯(૧૧૨) ઈએલટી ૪૦૦ (ટ્રાય.) તરીકે અહેવાલિત છે, તે કેસોમાં કરેલા અવલોકનો ઉપર આધાર રાખ્યો હતો. ટ્રિબ્યુનલ સમક્ષ, રાજસ્વની દલીલ એ હતી કે જે કેસોમાં માલ ઉપલબ્ધ ન હોય, તેવા કેસોમાં પણ જમીનો હુકમ પસાર કરી શકાય. જોકે, ટ્રિબ્યુનલે વિવાદિત હુકમ દ્વારા, એમ/એસ વેસ્ટન કમ્પોનેન્ટ્સ લિમિટેડ વિ. કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, ન્યૂ દિલ્હી (ઉપરોક્ત) કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના અવલોકન તથા રામ ખજાના ઇલેક્ટ્રોનિક વિ. સીસી (એર કાર્ગો), જયપુર (ઉપરોક્ત) કેસમાં ટ્રિબ્યુનલના ચુકાદા ઉપર આધાર રાખી એવો ઠરાવ કર્યો કે વિવાદિત આદેશોમાં કોઈ ભૂલ નથી, કારણ કે તે માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધારિત છે.

૧૨. અહીં એ પણ નોંધવામાં આવી શકે છે કે મેસર્સ વેસ્ટન કમ્પોનેન્ટ્સ લિમિટેડ વિ. કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, ન્યૂ દિલ્હી (ઉપરોક્ત) ના મામલામાં, માલ અરજદાર દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજીના આધારે તથા અરજદાર દ્વારા બોન્ડ અમલમાં મૂક્યા પછી તેને છોડવામાં આવ્યો હતો અને તેવી પરિસ્થિતિઓમાં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નિર્ધારિત કર્યું હતું કે માત્ર એટલા કારણસર કે બોન્ડ અમલમાં મૂકાયા પછી માલ છોડવામાં આવ્યો હતો, કસ્ટમ્સ

સત્તાધિકારીની મુક્તિદંડ વસૂલ કરવાની સત્તા છીનવાઈ જતી નથી. મેસર્સ વેસ્ટન કમ્પોનેન્ટ્સ લિમિટેડ વિ. કમિશનર ઓફ કસ્ટમ્સ, ન્યૂ દિલ્હી (ઉપરોક્ત) માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદા/હુકમનું વાચન કરતાં જાણવા મળે છે કે સર્વોચ્ચ અદાલતે એવો અભિપ્રાય ધારણ કર્યો છે કે માલની ગેરહાજરીમાં પણ મુક્તિદંડ લાદી શકાય, કારણ કે માલ અપીલકર્તાની અરજીના આધારે અને અપીલકર્તાએ બોન્ડ અમલમાં મૂક્યા પછી તેને છોડવામાં આવ્યો હતો. માલ બોન્ડ પર છોડવામાં આવ્યો હોવાથી સ્થિતિ એવી ગણાય જાણે માલ ઉપલબ્ધ હતો. ઉપરોક્ત નિર્ણયનો અનુપાત એવો સમજવો શક્ય નથી કે દરેક એવા મામલામાં, જ્યાં પ્રારંભે માલની કિલચરેન્સની મંજૂરી આપવામાં આવી હોય અને ત્યારબાદ ઓછું મૂલ્યાંકન અથવા અન્ય અનિયમિતતા માટે કાર્યવાહી હાથ ધરવામાં આવી હોય, ત્યાં પણ મુક્તિદંડ લાદી શકાય. તેથી, આ મુદ્દે અપીલકર્તા દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલ દલીલ સ્વીકારવા માટે અમે પ્રવૃત્ત નથી અને મુક્તિદંડ રદ કરીએ છીએ.

૧૩. મહેસૂલ વિભાગ તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલ દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૨૫ની જોગવાઈઓ પર મૂકવામાં આવેલો આધાર પણ ભ્રાંતિપૂર્ણ છે. અધિનિયમની કલમ ૧૨૫ માત્ર એવા કેસોમાં જ લાગુ પડે છે, જેઓ સંબંધિત સત્તાધિકારીઓ દ્વારા પ્રતિજ્ઞાપત્ર/બોન્ડ વગેરે આપવાની શરતે કિલચર કરવામાં આવ્યા હોય. જોકે, હાલના કેસમાં નિર્વિવાદ રીતે માલ સામાવાળા – સત્તાધિકારીઓ દ્વારા આસામી પાસેથી કોઈ બોન્ડ/પ્રતિજ્ઞાપત્ર લેવાયા વગર જ

કિલચર કરવામાં આવ્યો હતો. તેથી, કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓને ધ્યાનમાં લેતાં, અમને આક્ષેપિત આદેશોમાં કોઈ ભૂલ જણાતી નથી. હાલના અપીલમાં અમારી નિર્ધારણા માટે કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી અને તેથી આ અપીલ અહીંથી નામંજૂર કરવામાં આવે છે..”

૧૬૮. ઉપરોક્ત બે નિર્ણયો માંથી પ્રતિપાદિત થતો સિદ્ધાંત એ છે કે જો માલસામાન ઉપલબ્ધ ન હોય તો મુક્તિદંડ લાદી શકાય નહીં. જોકે, જો કોઈ બોન્ડ/બાંહેધરીના અમલ પર માલસામાન માલિકને સોંપવામાં આવ્યો હોય, તો મુક્તિદંડ લાદી શકાય છે.

૧૬૯. સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયમાં, બોન્ડના અમલ પર માલ મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. છતાં, બાદમાં, જ્યારે ઉક્ત માલ જમી માટે જવાબદાર બન્યો, અને માલ ઉપલબ્ધ હતો, ત્યારે એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે માલ જપ્ત કરવાની કસ્ટમ્સ સત્તાધિકારીની સત્તા, અથવા તેના બદલે, મુક્તિદંડની ચુકવણી પર તે જ માલ મુક્ત કરવાની સત્તા, માત્ર એટલા માટે હરપાઈ જતી નથી કે માલને શરૂઆતમાં બોન્ડ/બહાલીપત્રના અમલ પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. વડી અદાલતના બે નિર્ણયોમાં, માલ જમી માટે ઉપલબ્ધ ન હતો, અને આવી પરિસ્થિતિઓમાં, માલની જમીનો કે તેની મુક્તિનો કોઈ પ્રશ્ન જ ઊભો થતો નહોતો. શ્રી ત્રિવેદીના કહેવા મુજબ, જો માલ જમી હેઠળ હોય, અથવા તે સમજણ પર કિલચર કરવામાં આવ્યો હોય કે તેની જમીનો હુકમ થાય તો તે જ માલ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવશે, તો તેવી સ્થિતિમાં, માલ તે સમયે ઉપલબ્ધ

હોય તો, તેને અથવા તો જમ કરી શકાય અથવા જમીના બદલે દંડની ચુકવણી પર તેની મુક્તિ કરી શકાય. બોન્ડ અને બહાલીપત્ર/બેંક ગેરંટીના અમલ પર માલ મુક્ત કર્યો હોવા છતાં, જો જમીની કાર્યવાહી વખતે તે જ માલ સત્તાધિકારીઓને ઉપલબ્ધ કરાવવામાં ન આવે, તો એવી સ્થિતિમાં, ભલે જમી અથવા મુક્તિ ભૌતિક રીતે શક્ય ન હોય, છતાં માલના સંપૂર્ણ મૂલ્યની વસૂલાત કરીને બોન્ડ અને બહાલીપત્ર/બેંક ગેરંટીની શરતોનો અમલ કરાવી શકાય. આથી, સંક્ષેપમાં, એવું કહી શકાય કે જો માલ જમી માટે ઉપલબ્ધ હોય, તો જ જમીના બદલે મુક્તિદંડનો વિકલ્પ આપવાનો પ્રશ્ન ઊભો થાય છે અને જ્યાં માલ જમી માટે ઉપલબ્ધ ન હોય તેવી સ્થિતિમાં નહીં.

૧૭૦. આ તબક્કે, આપણે વેસ્ટન કોમ્પોનેન્ટ્સ લિ. વિ. કસ્ટમ્સ કમિશનર, નવી દિલ્હી, ૨૦૦૦ (૧૧૫) ઈ.એલ.ટી. ૨૭૮ (એસ.સી.) ના મામલે સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર નજર કરવી જોઈએ, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે, અત્યંત સંક્ષિપ્ત હુકમમાં, નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું છે; “અપીલકર્તા તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલ દ્વારા એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે મુક્તિદંડ લાદી શકાય તેમ નહોતો કારણ કે માલ હવે સામાવાળા –પ્રાધિકરણની કસ્ટડીમાં રહ્યો નહોતો. આ સ્વીકારાયેલ હકીકત છે કે માલ અપીલકર્તાની તેની દ્વારા કરવામાં આવેલી અરજીના આધારે અને અપીલકર્તા દ્વારા બોન્ડ નિષ્પાદિત કરવામાં આવતા તેને મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો. આ પરિસ્થિતિઓમાં, જો અનુગામી રીતે એવું જાણવા મળે કે આચાર માન્ય નહોતી અથવા એવી કોઈ અન્ય અનિયમિતતા

હતી જેનાથી કસ્ટમ્સ સત્તાધિકારીઓને ઉક્ત માલ જપ્ત કરવાનો હક મળતો હોય, તો માત્ર એ હકીકત કે માલ બોન્ડ નિષ્પાદિત થવા પર મુક્ત કરવામાં આવ્યો હતો, તે કસ્ટમ્સ સત્તાધિકારીઓની મુક્તિદંડ વસૂલ કરવાની સત્તાને દૂર કરતી નથી. ”

૧૭૧. માલની ગેરહાજરીમાં દંડના મુક્તિકરણ અંગે ઉપરોક્ત રજૂઆતથી અમે પ્રભાવિત નથી.

૧૭૨. કલમ ૧૩૦(૨) હેઠળ જમીની બદલે દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવ્યો છે. કલમ ૧૩૦(૨) તથા તેની સાથેની ત્રણ શરતો આ પ્રમાણે વાંચાય છે;

૧૩૦(૨):- જ્યારે પણ આ અધિનિયમ દ્વારા કોઈ માલ અથવા વાહનનું જમીનકરણ અધિકૃત કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યારે તે અંગે નિર્ણય કરનાર અધિકારી માલના માલિકને જમીનકરણના બદલે, ઉક્ત અધિકારી યોગ્ય માને તેટલો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપશે: પરંતુ એ શરતે કે વસૂલ પાત્ર એવો દંડ જપ્ત કરવામાં આવેલા માલના બજારમૂલ્ય કરતાં, તે પર વસૂલ પાત્ર કર ઘટાડ્યા બાદ, વધુ ન હોઈ શકે: વધુમાં એ શરતે કે આવા વસૂલ પાત્ર દંડ અને શાસ્તિનો કુલ જથ્થો કલમ ૧૨૯ ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ વસૂલ પાત્ર શાસ્તિની રકમ કરતાં ઓછો ન હોઈ શકે: તથા એ પણ શરતે કે જ્યાં એવો કોઈ વાહન ભાડા માટે માલ અથવા મુસાફરોના વહન માટે વપરાતો હોય, ત્યાં વાહનના માલિકને વાહનના

જમીકરણના બદલે, તે પર પરિવહન થતો માલ ઉપર ચુકવવાપાત્ર કર જેટલો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપવામાં આવશે.

૧૭૩. "કોમ્પેક્ટ ઓક્સફર્ડ ડિક્શનરી, થિસોરસ એન્ડ વર્ડપાવર ગાઈડ", (નાઈનથ ઇમ્પ્રેશન - ૨૦૦૪) (ડિક્શનરી એડિટર: કેથરીન સોએન્સ)" માં આવેલ "રિડેમ્પ્શન" નામપદનો અર્થ, "મુક્ત કરવાના કૃત્ય અથવા મુક્ત થયેલી સ્થિતિ" એવો થાય છે. તેથી, કોઈપણ મુક્તિ અનિવાર્ય રીતે માત્ર પ્રશ્નમાં રહેલ માલસામાન પૂરતી મર્યાદિત નથી, પરંતુ મુક્તિ વર્તનના સંદર્ભમાં પણ હોય છે.

૧૭૪. અધિનિયમ હેઠળ દંડની ઓફર કરવા માટેની પૂર્વઆવશ્યકતા એ છે કે સંબંધિત માલ જમીપાત્ર છે એવી નિષ્કર્ષના અનુસંધાનમાં આવી ઓફર કરવામાં આવે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, જો આવા માલની જમી માટે અધિકૃતિ જ ન હોય, તો યોગ્ય અધિકારી દ્વારા "મુક્તિ દંડ" ચૂકવવાની ઓફર કરવાનો પ્રશ્ન ઊભો થતો નથી. તેથી, જે મૂળ આધાર પર અધિનિયમની સમગ્ર રચના આધારિત છે તે એ છે કે પ્રશ્નાધીન માલ અધિનિયમ હેઠળ જમીપાત્ર હોવો જોઈએ. તેથી, આથી એ અનુસરાય છે કે જે વસ્તુ મુક્તિ માટે ઓફર કરવામાં આવે છે તે માલ છે, માલિક દ્વારા અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉદ્વંધનમાં માલનું પરિવહન કરવાનું અયોગ્ય વર્તન નહીં. આપણે આ પણ ધ્યાનમાં રાખવું જોઈએ કે માલનો માલિક અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ હેઠળ દંડ માટે જવાબદાર બને છે. અહીં કલ્પાયેલો દંડ માલને મુક્ત કરાવવા માટે છે, જ્યારે માલના માલિકને અધિનિયમની કલમ ૧૨૨ હેઠળ તેવા કોઈ કૃત્ય કરવા

અથવા ન કરવા બદલ દંડિત કરવામાં આવે છે, જેના કારણે એવો માલ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીનપાત્ર બને છે. ઉપરોક્ત પરિપ્રેક્ષ્યમાં, અમે મદ્રાસ વડી અદાલતના એમ/એસ. વિસ્ટિઓન કેસના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કરી તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ

ઓટોમોટિવ સિસ્ટમ્સ વિ. ધ કસ્ટમ્સ, એક્સાઈઝ અને સર્વિસ ટેક્સ

અપીલ અધિકરણ, સી.એમ.એ. નં. ૨૮૫૭ ઓફ ૨૦૧૧, તારીખ ૧૧મીના રોજ

નિર્ણય કરવામાં આવ્યો

ઓગસ્ટ, ૨૦૧૭, જેમાં નીચે મુજબનું પરિચ્છેદ-૨૩ માં અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે;

“૨૩. આયાતકાર સામે નિર્દેશિત દંડ અને હેઠળ ચુકવવાપાત્ર દંડરાશિ બે ભિન્ન ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે. હેઠળની દંડરાશિ માલની જમીનના સ્થાને છે. ની ઉપકલમ (૨) મુજબ, દંડરાશિની ચુકવણી અને તે પછી ચૂકવવાપાત્ર શુલ્ક તથા અન્ય વસૂલપાત્ર આકારોની ચુકવણીથી માલને જમ થવાથી રાહત મળે છે. માલને શુલ્ક તથા અન્ય આકારોની ચુકવણીને આધિન કરીને અયોગ્ય અને અનિયમિત આયાતને નિયમિત બનાવવાનો પ્રયત્ન થાય છે, જ્યારે ની ઉપકલમ (૧) હેઠળ માલને દંડરાશિની ચુકવણીને આધિન કરીને તે માલને જમ થવાથી બચાવવામાં આવે છે. તેથી, મુક્તિ દંડ લાદવા માટે માલની ઉપલબ્ધતા આવશ્યક નથી. ના પ્રારંભિક શબ્દો, “જ્યારે પણ આ અધિનિયમ દ્વારા કોઈ માલની જમી અધિકૃત

કરવામાં આવે છે”, આ મુદ્દાને સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવે છે. મુક્તિ દંડ લાદવાની સત્તા અધિનિયમની હેઠળ પ્રદાન કરાયેલ માલની જમીની અધિકૃતતામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. એકવાર માલની જમી માટેની અધિકૃતતાની સત્તા અધિનિયમની ઉક્ત સુધી પહોંચે છે, ત્યારે અમારા મત મુજબ માલની ભૌતિક ઉપલબ્ધતા એટલી પ્રાસંગિક રહેતી નથી. વાસ્તવમાં મુક્તિ દંડ તો માત્ર હેઠળથી ઉપજતા એવા પરિણામોને ટાળવા માટે છે. તેથી, મુક્તિ દંડની ચુકવણી માલને જમ થવાથી બચાવે છે. તેથી, અધિનિયમની હેઠળ મુક્તિ દંડ લાદવા માટે તેમની ભૌતિક ઉપલબ્ધતાને કોઈ મહત્વ નથી. તે મુજબ, અમે પ્રશ્ન નં. (૩) નો જવાબ આપીએ છીએ. “

૧૭૫. ઉપર ઉલ્લેખિત પરા-૨૩ માં મદ્રાસ હાઇકોર્ટે પ્રતિપાદિત કરેલ સૂત્રનું અમે અનુસરણ કરવા ઇચ્છીએ છીએ.

૧૭૬. અમે એમ. જી. અબ્રોલ વિ. એમ/એસ. શાંતિલાલ ના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતના એક નિર્ણયનો પણ ઉલ્લેખ કરી શકીએ છીએ અને તેના પર આધાર રાખી શકીએ છીએ

છોટાલાલ એન્ડ કો, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૫ એસસી ૧૯૭, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એ જ મુદ્દાનો વિચાર કર્યો હતો અને નીચે મુજબ ઠરાવ્યું હતું;

સામાવાળા તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલો વધુ એક તર્ક એ છે કે અધિક કલેક્ટર માલ દેશની બહાર જતી રહી પછી તેને જમ કરી શકતા ન હતા અને તેથી જે

ભંગાર તેમના મુજબ સ્ટીલ સ્કલ ભંગાર ન હતું તેના જમીનો તેમનો હુકમ કાયદેસર ન હતો. અપીલકર્તા નં. ૧ એવા અધિક કલેક્ટર દ્વારા દાખલ કરાયેલા સોગંદનામામાં તે પરિસ્થિતિઓનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે જેમાં સામાવાળા દ્વારા નિકાસ કરાયેલ ભંગારને દેશની બહાર જવા દેવામાં આવ્યો હતો. કલેક્ટરે તેનું ઔપચારિક રીતે જમ કર્યાના પછી અને શિપિંગ કંપનીના એજન્ટોએ માલસામાન સંબંધિત દસ્તાવેજો તેના કન્સાઇનીઓને મુક્ત ન કરવા અંગે બાંહેધરી આપ્યાના પછી તેને દેશની બહાર જવા દેવામાં આવ્યો હતો. આ બાંહેધરીનો અર્થ એવો હતો કે અધિક કલેક્ટર તરફથી વધુ આદેશો ન આવે ત્યાં સુધી, જેમાં માલસામાનને મુક્ત કરીને જરૂરી દસ્તાવેજોની સુપરતગી દ્વારા કન્સાઇનીઓને ઉપલબ્ધ કરવામાં આવે, ત્યાં સુધી તે માલસામાન જમ કરાયેલા માલ તરીકે કસ્ટમ સત્તાધિકારીઓના નિયંત્રણ હેઠળ રહેશે. સામાવાળાઓએ જાપાનમાં માલના ખરીદદારોને જરૂરી દસ્તાવેજો પાઠવી આપવાની અરજ કરતાં અરજી કરી હતી અને સાથે બેંક ગેરંટી આપી હતી કે ઉક્ત પર્યમાંથી મુક્ત થનાર સંપૂર્ણ એફ.ઓ.બી. કિંમત, સામાવાળાઓ પર નિરાકરણ સત્તાધિકારી દ્વારા લાદવામાં આવનાર જમીની બદલે દંડ કે જરિમાના હિસાબે કસ્ટમ સત્તાધિકારીઓને ચૂકવવામાં આવશે; તે અનુસંધાને દસ્તાવેજો તેમને સુપરત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી. કસ્ટમ સત્તાધિકારીઓએ માલ પોતાની અધિકારસીમામાં હતો ત્યારે જમ કર્યો હતો. જમ કરાયેલ માલ ક્યાં રાખવામાં આવે તે અપ્રાસંગિક છે. કેસની પરિસ્થિતિઓમાં, જમ કરાયેલ માલ જહાજમાં જ રહ્યો અને જાપાન લઈ જવામાં આવ્યો. અધિક કલેક્ટરે જમી માત્ર ત્યારે દૂર કરી

જ્યારે સામાવાળાઓએ વિનંતી કરી અને બેંક ગેરંટી આપી. ગેરંટીનો પ્રભાવ એવો હતો કે જો અધિક કલેક્ટર એવો નિરાકરણ આપે કે નિકાસ કરાયેલા માલનો કોઈ ભાગ પરવાનગીપત્ર મુજબ ન હતો અને તેને જપ્ત કરવો જરૂરી હતો, તો સામાવાળાઓ માલની જમીની બદલે બેંક ગેરંટીની રકમને સમકક્ષ દંડ ચૂકવશે. અધિનિયમની ધારા મુજબ, જ્યારે જ્યારે અધિનિયમ દ્વારા જમી અધિકૃત કરવામાં આવે, ત્યારે તે અંગે નિરાકરણ આપનાર અધિકારી માલના માલિકને જમીની બદલે એવો દંડ ચૂકવવાનો વિકલ્પ આપશે જે અધિકારીને યોગ્ય લાગે. આ વિકલ્પ સામાવાળાને માલને જમીમાંથી મુક્ત કરવામાં આવે તે પહેલાંના તબક્કે આપવામાં આવ્યો હતો. ઔપચારિક જમીનો હુકમ આવશ્યક તપાસ પછી પસાર થવાનો હતો અને તેથી હાલના કેસમાં માલ હકીકતમાં આ દેશમાંથી નીકળી ગયા પછી એવો હુકમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોવા છતાં એવો કહી શકાય નહીં કે એવો હુકમ કસ્ટમ સત્તાધિકારીઓ પસાર કરી શકતા ન હતા. તેથી, હું આ તર્ક સાથે સહમત નથી.

ભારતના સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ જમી સંબંધિત કાર્યવાહી બાકી રહેલી હોવા દરમિયાન વડી અદાલત દ્વારા હસ્તક્ષેપનો વ્યાપ.

૧૭૭. ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ વડી અદાલતને, યોગ્ય કેસોમાં કોઈપણ સરકાર સહિત, કોઈપણ વ્યક્તિ અથવા સત્તાધિકારી વિરુદ્ધ, ભાગ-૩ દ્વારા પ્રદાન કરાયેલા હક્કોમાંથી કોઈપણ હક્કના અમલીકરણ માટે અથવા અન્ય કોઈપણ હેતુ માટે, હેબિયસ કોર્પસ, મેન્ડેમસ, પ્રતિષેધ, ક્વો વોરાન્ટો

અને સર્ટિયોરારી સ્વરૂપના આદેશો અથવા રિટો જારી કરવાની સત્તા પ્રદાન કરે છે. તેવી જ રીતે, ની કલમ ૨૨૭

ભારતનું બંધારણ તેવા પ્રદેશોમાં આવેલી સર્વ અદાલતો અને ટ્રિબ્યુનલ્સ પર, જેઓના સંદર્ભમાં કોઈ વડી અદાલત પોતાનું અધિકારક્ષેત્ર વાપરે છે, અધિપરિવેક્ષણની સત્તા પ્રદાન કરે છે. કાયદાની સ્વીકારેલી સ્થિતિ એવી છે કે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ વડી અદાલતની સત્તાઓ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં મર્યાદિત કરી શકાય નહીં, કારણ કે આ સત્તા સ્વયં બંધારણમાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે. કોઈપણ ધારાસભ્ય પ્રતિબંધ ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ વડી અદાલતની સત્તાને અસર કરી શકતો નથી.

૧૭૮. આવી વિશાળ અને અપ્રતિબંધિત સત્તાઓ હોવા છતાં, અદાલતો એ આ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરતી વખતે પોતાના ઉપર સ્વયં લાદેલ કેટલીક મર્યાદાઓ વિકસાવી છે. વડી અદાલતો, સામાન્ય રીતે, કોઈ કાયદા હેઠળની ચુક્તિસંગત સંયમની મર્યાદાઓને પાર નહીં કરે, સિવાય કે જ્યાં કાયદાના શાસનનો સંપૂર્ણ પરિત્યાગ થયો હોય અથવા એવી અસાધારણ પરિસ્થિતિઓ હોય કે જેમાં સમયસર ન્યાયિક પ્રતિબંધક હસ્તક્ષેપ જરૂરી બને. આ સંયમ મૂળભૂત રીતે એ ધ્યાનમાં રાખીને નિર્ધારિત થયેલો છે કે કોઈપણ માન્ય વિધાનના પ્રત્યેક ભાગની પાછળ, અને તે વિધાનમાં અંતર્નિહિત રીતે, તે વિધાનના સામાજિક હેતુને આધાર આપતું રાષ્ટ્રીય કલ્યાણ રહેલું હોય છે. યદ્યપિ, ભારતના

સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ અને ૨૨૭ હેઠળ વડી અદાલતની સત્તાઓ પર કોઈ મર્યાદા કે બંધન મૂકવામાં આવ્યું નથી, કારણ કે વડી અદાલતો સદૈવ ચેતન પ્રહરી તરીકે કાર્ય કરે છે, તેમ છતાં આવી સત્તાનો ઉપયોગ સહેલાઈથી અને એ નિષ્કર્ષે પહોંચ્યા વિના કરવો નહિ કે આવી સત્તાનો ઉપયોગ ન કરવાથી સ્પષ્ટ અનીચાય સર્જાશે. અસંખ્ય પ્રસંગોએ વડી અદાલતો એ ઠરાવ્યું છે કે ફક્ત ત્યારે જ આવી અસાધારણ સત્તાઓનો ઉપયોગ કરી શકાય, જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ એ સ્થાપિત કરે કે મહત્વપૂર્ણ અનીચાય થયો છે અથવા થવાની સંભાવના છે. હવે આ વાતને વિશેષ સ્પષ્ટીકરણની જરૂર નથી કે વડી અદાલતની સર્વસમાવેશક સત્તાઓનો ઉપયોગ માત્ર ન્યાયના હિતમાં જ કરવો જોઈએ.

૧૭૯. આમ, ભારતના સંવિધાન હેઠળ માલ અથવા વાહન મુક્ત કરવાનો હુકમ, જમીની કાર્યવાહી ચાલુ હોવા છતાં, પસાર કરી શકાય છે; પરંતુ ફક્ત ત્યારે જ જ્યારે અદાલત સમક્ષ એવું સ્થાપિત થાય કે નિર્ધારિત પ્રક્રિયા અને તે સંબંધિત કાનૂનનું સંપૂર્ણપણે ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે અને જમી માટે નિર્ધારિત પ્રક્રિયાનું, અર્થાત્ જમી પહેલાં ગુનેગારને નોટિસ આપવી, તેને લેખિત રજૂઆત કરવાની તક આપવી અને મુદ્દા અંગે તેને સુનાવણીનો અવસર આપવો, સંપૂર્ણ ઉલ્લંઘન થયું છે, તથા અસાધારણ સત્તાનો ઉપયોગ કર્યા વિના આવી અન્યાયની પરિસ્થિતિનું નિવારણ શક્ય નથી.

૧૮૦. આ જણાવવાની જરૂર નથી કે ભારતના બંધારણ હેઠળ, અદાલત વિવાદિત હકીકતોના પ્રશ્નમાં પ્રવેશ કરશે નહીં.

૧૮૧. તેથી, જમીની કાર્યવાહી લંબિત હોય તે દરમિયાન વાહનો અથવા માલસામાનને મુક્ત કરવા અંગે હુકમ આપવાની સત્તાઓનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ પરિસ્થિતિઓ અને સંજોગોમાં, અને ત્યારે જ, સંયમપૂર્વક કરી શકાય જ્યારે જમી માટેની શરતો પૂર્ણ ન થવાને કારણે અન્યાય સર્જાતો હોય.

અંતિમ નિષ્કર્ષ:-

૧૮૨. રિટ અરજીઓમાં ઉઠાવવામાં આવેલા મુદ્દાઓ અંગે અમારો નિષ્કર્ષ અમે નીચે મુજબ સંક્ષેપમાં રજૂ કરીએ છીએ;

“(૧) અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ માર્ગમાં પરિવહન દરમિયાન માલ અને વાહનોની અટકાયત, જમી અને મુક્તિ અંગે જોગવાઈ કરે છે. બીજી તરફ, કલમ ૧૩૦ માલ અથવા વાહનના જમીકરણ તેમજ તે અંગે કર, દંડ અને દ્રવ્યદંડની વસૂલાત અંગે જોગવાઈ કરે છે. યદ્યપિ, બન્ને કલમો અગ્રતાપ્રદાન કલમથી શરૂ થાય છે, તેમ છતાં, તેમની રચના પાછળના હેતુ અને ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને બન્ને કલમોનું સુસંગત વાચન કરવાથી એવું સૂચિત થાય છે કે બન્ને એકબીજાથી સ્વતંત્ર છે. અધિનિયમની કલમ ૧૩૦, જે માલ અથવા વાહનના જમીકરણ અંગે જોગવાઈ કરે છે, તે કોઈપણ રીતે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ પર નિર્ભર નથી કે તેના આધીન નથી. બન્ને કલમો પરસ્પર બહિષ્કૃત છે. .

(૨) અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માં આવેલ “કરની ચુકવણી ટાળવાના ઈરાદા સાથે” શબ્દસમૂહ મહત્વ ધારણ કરે છે. જ્યારે કાયદો કરની ચુકવણી ટાળવાનો

ઈરાદો આવશ્યક ગણાવે છે, ત્યારે તે માત્ર કર ન ચૂકવવામાં નિષ્ફળતા પૂરતું નથી. તેમાં કંઈક વધુ હોવું જરૂરી છે. અહીં પ્રસંગાનુસાર “ટાળવું” શબ્દનો અર્થ કર ચૂકવવાની કાનૂની જોગવાઈઓને નિષ્ફળ બનાવવાનો થાય છે. “ઈરાદો” શબ્દના ઉપયોગથી આ બાબતને વધુ કડક બનાવવામાં આવી છે. આસેસીએ કાયદા અનુસાર ચૂકવવાનો બનેલો કર જાણપૂર્વક ચૂકવવાથી બાકાત રહેવું જોઈએ. જોકે, દોષભાવનો તત્ત્વ અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ માં વાંચી શકાય નહીં.

(૩) અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ શરૂઆતના તબક્કે, અર્થાત્ માલ અને વાહનને અટકાયત તથા જપ્ત કરવાની અવસ્થાએ, જમી અંગેની નોટિસ જારી કરવાની દૃષ્ટિએ, મેટર એવો સ્વભાવનો હોવો જોઈએ કે સમગ્ર વ્યવહારના પ્રથમદર્શને જ સંબંધિત સત્તાધિકારીને આ બાબતે વિશ્વાસ થવો જોઈએ કે કરની ચુકવણી ટાળવાના નિશ્ચિત આશયથી ઉદ્દેશ્ય કરવામાં આવ્યું હતું. આવી પરિસ્થિતિમાં કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી સદ્ભાવથી હોવી જોઈએ અને માત્ર દેખાવ પૂરતી ન હોવી જોઈએ. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, સત્તાધિકારીઓએ અત્યંત મજબૂત પ્રકારનો કેસ સ્થાપિત કરવો જરૂરી છે. માત્ર શંકા આધારે અધિનિયમની કલમ ૧૩૦નો તાત્કાલિક આશ્રય લેવો પૂરતો ગણાવી શકાતો નથી.

(૪) જો સત્તાધિકારીઓનો એવો અભિપ્રાય હોય કે મેટર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ને શરૂઆતના તબક્કે જ અમલમાં મૂકવાનો છે, તો તેઓએ આવા

વિશ્વાસના કારણો લેખિતરૂપે નોંધવાના રહેશે, અને તે મુજબ લેખિતરૂપે નોંધાયેલા કારણોનું અનુસરે ઉપરી સત્તાધિકારી દ્વારા પરિદર્શન થવું જોઈએ જેથી ઉપરી સત્તાધિકારી યોગ્ય નિર્ણય લઈ શકે કે મેટર અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ ને સીધેસીધું અમલમાં મૂકવાનો છે કે નહીં.

(૫) ભલે માલ અથવા પરિવહન સાધન અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ કર અને દંડની ચુકવણી પર મુક્ત કરવામાં આવ્યું હોય, ત્યારબાદ જો, તપાસની કાર્યવાહી દરમિયાન, જો કોઈ હોય, સત્તાધિકારીઓને માલના માલિક વિરુદ્ધ કોઈ આપત્તિજનક બાબત જાણવા મળે, તો તેમને અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળ જમીની કાર્યવાહી શરૂ કરવાની પરવાનગી રહેશે.

(૬) અધિનિયમની કલમ ૧૩૦, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની ઉપકલમ (૬) પર નિર્ભર નથી.

(૭) અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ અનુક્રમે એકબીજાથી પરસ્પર અપવર્જિત અને સ્વતંત્ર છે. માલ અને વાહન મુક્ત કરવાની દૃષ્ટિએ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નક્કી કરવામાં આવેલ કર અને દંડની રકમ, જો કાયદેસર નિર્ધારિત સમયમર્યાદામાં જમા કરવામાં ન આવે, તો તેનો પરિણામ એ આવશે કે માલ અને વાહન સરકાર હિતે જપ્ત થશે. તેમાંથી આવશ્યકતાપૂર્વક એવો અર્થ નીકળતો નથી કે જમીની કાર્યવાહી ફક્ત ત્યારે જ શરૂ કરી શકાય જ્યારે માલ અથવા વાહનના માલિક દ્વારા અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત કર અને દાયિત્વની રકમ જમા કરવામાં નિષ્ફળતા થાય.

(૮) અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૬) ના હેતુસર, કરની ચુકવણી ટાળવાનો કોઈ ઈરાદો હતો તે વિભાગ માટે સ્થાપિત કરવું આવશ્યક રહેશે નહીં. જો કલમ ૧૨૯ હેઠળ નિર્ધારિત કર અને દંડ કાયદેસર સમયગાળા અંદર જમા કરવામાં ન આવે, તો માલસામાન અને વાહન હરાજીમાં મૂકવા પાત્ર બનશે અને વેચાણથી પ્રાપ્ત આવક સરકારમાં જમા કરવામાં આવશે.

(૯) તે જ રીતે, અધિનિયમની અનુક્રમે કલમ ૭૩ અને ૭૪નો ઉલ્લેખ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦નું અર્થઘટન કરવા માટે સમર્થિત નથી, ખાસ કરીને ત્યારે, જ્યારે તે બધી જ પરસ્પર સ્વતંત્ર છે. અધિનિયમની કલમ ૭૩ અને ૭૪ની જોગવાઈઓ કેન્દ્રીય ઉત્પાદન શુલ્ક અધિનિયમની કલમ ૧૧એ અને કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૨૮ની જોગવાઈઓ સમાન છે, જે નિર્ણયકારી કાર્યવાહી સાથે સંબંધિત છે. તેમ છતાં, કસ્ટમ્સ અધિનિયમમાં કલમ ૧૧૦ અસ્તિત્વમાં છે, જે જમી વિશે કહે છે અને તે જ રીતે, અધિનિયમમાં અટકાયત/જમી માટે કલમ ૧૨૯ અસ્તિત્વમાં છે. તેથી, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦માં અગ્રતાપૂર્વક અમલમાં આવતી જોગવાઈઓ છે, જેના કારણે તેઓ અધિનિયમની કલમ ૭૩ અને ૭૪ હોવા છતાં અમલમાં મૂકી શકાય છે.

(૧૦) અધિનિયમની કલમો ૭૩ અને ૭૪ની જોગવાઈઓ અનુક્રમે આકલનના આધારે આકલન અધિકારી દ્વારા કરવામાં આવનાર 'માંગણીઓ અને વસૂલાત' સાથે સંબંધિત છે, જ્યારે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓ 'અટકાયત/જમી' સાથે સંબંધિત છે. રિટર્નોનું આકલન કરતાં વખતે, જો આકલન

અધિકારીને જણાય કે કરની રકમ ચૂકવવામાં આવી નથી અથવા ભૂલથી પરત કરવામાં આવી છે, અથવા જ્યાં ઇનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ કોઈપણ કારણસર, કપટભાવના સાથે અથવા તેના વિના, જેમ તે પરિસ્થિતિ હોય તેમ, ખોટી રીતે લેવામાં આવી હોય અથવા ઉપયોગમાં લેવામાં આવી હોય, ત્યારે અધિનિયમની કલમ ૭૩/૭૪ની જોગવાઈઓ અમલમાં આવશે. જોકે, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ની જોગવાઈઓ એવી પરિસ્થિતિ સાથે સંબંધિત છે કે જ્યાં કરચોરી/અધિનિયમ અથવા નિયમોનો ભંગ પરિવહન દરમિયાન જ પકડાય, જેથી સંક્ષિપ્ત સ્વરૂપની કાર્યવાહી અપનાવવાની જરૂર પડે. તેથી, ઉક્ત જોગવાઈઓ અલગ અલગ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરે છે.

(૧૧) એક તરફ કસ્ટમ્સ અધિનિયમ/ એક્સાઈઝ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અને બીજી તરફ અધિનિયમની જોગવાઈઓની, જેમ રિટ અરજદારોની તરફથી સરખામણી દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે, તે યોગ્ય નથી. કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦(૧) ની અધિનિયમની કલમ ૧૨૯(૧) સાથે સરખામણી થઈ શકતી નથી, કારણ કે કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦ ની જોગવાઈઓ એવો વિચાર કરે છે કે યોગ્ય અધિકારી જમી માટે પાત્ર માલ જમ કરી શકે, જ્યારે કલમ ૧૨૯ ની જોગવાઈઓ એવો વિચાર કરે છે કે યોગ્ય અધિકારી અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં પરિવહન દરમિયાન રહેલ માલ/ વાહનને અટકાયત/ જમ કરી શકે.

(૧૨) કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમો ૧૧૦(૨) અને ૧૨૪ની જોગવાઈઓમાં એવી કલ્પના કરવામાં આવેલી નથી કે જે માલ જપ્ત કરવામાં આવ્યો હોય તે નિર્દિષ્ટ સમયમર્યાદામાં, અને તે પણ છ મહિનાની અવધિમાં, મુક્ત કરવામાં આવવો જોઈએ. આ સંદર્ભે, ઉક્ત કલમો માત્ર વિભાગ પર એટલી ફરજ મૂકે છે કે માલની જમીની તારીખથી છ મહિનાની અવધિમાં કારણ દર્શાવો નોટિસ જારી કરવી, પરંતુ તે જોગવાઈઓમાં તે બાબતની કલ્પના કરવામાં આવેલી નથી કે તેનો નિર્ણય કેટલા સમયમાં કરવો. તેથી, રીટ અરજદારોની તરફથી ઉઠાવવામાં આવેલ આ દલીલ કે જે માલ જપ્ત કરવામાં આવ્યો હોય તે ટૂંકી અવધિમાં મુક્ત કરવામાં આવવો જોઈએ અને જમીની કાર્યવાહી બાકી હોય ત્યારે માલ પોતાની પાસે જાળવી રાખવાની કલ્પના વિધાનમંડળે કરી નથી, તે માન્ય ગણાતી નથી. ઉપરોક્ત ઉપરાંત, અન્યથા પણ, કસ્ટમ્સ અધિનિયમની કલમ ૧૧૦એની જોગવાઈઓ, જે માલના ‘કામચલાઉ મુક્તિ’ સાથે સંબંધિત છે, તેમાં માત્ર દંડ અને વ્યાજની ચુકવણી પર જ માલ મુક્ત કરવાની કલ્પના કરવામાં આવેલી નથી, પરંતુ માલના કામચલાઉ મુક્તિ માટે પ્રસ્તાવિત દંડની રકમનો પણ સમાવેશ કરવો આવશ્યક છે. આ પરિસ્થિતિમાં, અધિનિયમની કલમ ૬૭(૬) સાથે વાંચતા કલમ ૧૨૯(૨) તથા નિયમોની નિયમ ૧૪૦ મુજબ માલ/વાહનના કામચલાઉ મુક્તિનો હુકમ આપતી વખતે દંડની રકમનો પણ વિચાર કરવો જોઈએ.

(૧૩) ચદ્ધિપ અધિનિયમની અનુક્રમે કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦ ની જોગવાઈઓની માન્યતા સામે કોઈ ગંભીર પડકાર નથી, તથાપિ કાયદાનો સ્થાપિત સિદ્ધાંત એવો છે કે કર વસૂલ કરવાની સત્તામાં આવા કરની ચોરી અટકાવવા માટેની તમામ અનુષંગિક સત્તાઓનો સમાવેશ થાય છે. કરચોરી થવાના પ્રસંગે માલ જમ્મ કરવાની અને જમ્મ કરેલા માલને જમ્મી દ્વારા રાજ્યહિતે કબજે લેવાની સત્તા તેમજ દંડ વસૂલ કરવાની સત્તા, કરચોરી પર નિયંત્રણ રાખવા માટે છે અને કરચોરી કરનારાઓ સામે નિવારક ઉપાય તરીકે કાર્ય કરવા માટે નિર્ધારિત છે અને તેથી, તે માલ પર કર વસૂલ કરવાની સત્તાને અનુષંગિક અથવા આકસ્મિક સ્વરૂપની છે અને આમ, તે વિધાનિક સત્તાઓની પરિધિ અને વ્યાપમાં આવે છે.

(૧૪) માલસામાનને આ આધાર પર અટકાયતમાં રાખી શકાય નહીં કે ઉત્પાદન પર ચૂકવવામાં આવેલ કર ઓછો હતો. આવી પરિસ્થિતિમાં, નિરીક્ષણ સત્તાધિકારીએ આક્ષેપિત વેચાણના કોઈપણ મૂલ્યાંકન માટે યોગ્ય કાર્યવાહી શરૂ કરવા આકલન સત્તાધિકારીને સચેત કરવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, જેમાં વેપારીને કાયદા અને હકીકત સંબંધિત પોતાના નિવેદનો રજૂ કરવાની તક મળશે. જ્યારે વિવાદ સદ્ભાવપૂર્વકનો હોય, ખાસ કરીને કરની લાદપાત્રતા અંગે અને વધુ વિશેષ કરીને તે કરના દર અંગે, ત્યારે માલસામાનની અટકાયત કરવાની પ્રક્રિયાનો આશ્રય લઈ શકાય નહીં.

(૧૫) માલસામાન અથવા વાહન ભૌતિક રીતે ઉપલબ્ધ ન હોવા છતાં પણ સત્તાધિકારી જમ્મીનો હુકમ પારિત કરી શકે છે અને જમ્મીના બદલે મુકિતદંડનો

હુકમ પણ પારિત કરી શકે છે. અન્ય શબ્દોમાં કહીએ તો, ભલે અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માલસામાન અથવા વાહન મુક્ત કરવામાં આવ્યા હોય અને ત્યારબાદ જમીની કાર્યવાહી શરૂ કરવામાં આવે, તો પણ માલસામાન અથવા વાહન ઉપલબ્ધ ન હોવા છતાં જમીના બદલે મુક્તિદંડની ચુકવણી અંગેનો હુકમ પારિત કરી શકાય છે.

(૧૬) જમીની કાર્યવાહી લંબિત હોય તે દરમિયાન, વાહનો અથવા માલસામાનને મુક્ત કરવાનો નિર્દેશ આપવા માટે સંવિધાનના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળની અસાધારણ સત્તાઓનો ઉપયોગ માત્ર અપવાદરૂપ પરિસ્થિતિઓ અને સંજોગોમાં જ સંયમપૂર્વક કરી શકાય, જ્યારે જમી માટેની શરતો પૂર્ણ ન થવાને કારણે અન્યાય સર્જાય.

૧૮૩. સર્વેને આ હકીકત પ્રત્યે સજાગ રહેવું જોઈએ કે દેશમાં કરવ્યવસ્થાનો સંપૂર્ણપણે નવો પ્રણાલીપ્રકાર અમલમાં આવ્યો છે. જી.એસ.ટી.ના સ્વરૂપમાં નવી કરપ્રણાલી અમલમાં આવી ત્યારથી હમણાં સુધી માત્ર બે વર્ષ જ થયા છે. જો કે, આ ક્રાંતિકારી સુધારાથી દેશમાં કરવ્યવસ્થાને સરળ અને સુવ્યવસ્થિત બનાવવાની વેપાર અને ઉદ્યોગજગતની લાંબા સમયથી રહેલી માંગ સંતોષાય છે, તેમ છતાં અનેક મુદ્દાઓ એવા છે જેઓનું નિરાકરણ કરવાનું જરૂરી છે. નવી કરપ્રણાલી અંગે આકારણીપાત્રોને શિક્ષિત કરવાની આવશ્યકતા છે. અમારું ધ્યાન દોરવામાં આવ્યું છે કે સરકારે મોડલ જી.એસ.ટી. કાયદો અંગ્રેજી ભાષામાં તૈયાર કર્યો છે. વધુમાં, જી.એસ.ટી. સંબંધિત તમામ અધિનિયમો, નિયમો,

વિનિયમો અને વારંવાર પૂછાતા પ્રશ્નો અંગ્રેજી ભાષામાં ઉપલબ્ધ છે. ભારતમાં આવેલા અનેક પ્રતિષ્ઠાનોના ઉદ્યોગસાહસિકોને મોડલ જી.એસ.ટી. કાયદો અને તેની સાથે સંકળાયેલા નિયમો સમજવા માટે અંગ્રેજી ભાષામાં પ્રવીણતા ન હોઈ શકે. સરકારએ હાલના જી.એસ.ટી. નિયમો અને વિનિયમોનું પ્રાદેશિક ભાષાઓમાં અનુવાદ કરવો જ જોઈએ, જેથી સર્વ આકારણીપાત્રો, ખાસ કરીને એમ.એસ.એમ.ઈ. ક્ષેત્રમાં, તેને વધુ સારી રીતે સમજી શકે.

૧૮૪. અમે આ પણ નોંધવું ઇચ્છીએ છીએ કે વિવાદોનો સમયબદ્ધ રીતે નિકાલ કરવા માટે કાર્યક્ષમ વિવાદ નિવારણ ચંત્રણાની સ્થાપના કરવી આવશ્યક છે. આવા વિવાદોની સુનાવણી માટે સરકાર તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં વિવાદ નિવારણ સમિતિઓની રચના કરવાનો વિચાર કરી શકે છે. આ સમિતિઓમાં કાનૂની અને હિસાબી પરીક્ષણ વ્યવસાયના નિષ્ણાતોનો સમાવેશ કરવો આવશ્યક છે.

૧૮૫. અદાલત તરીકે અમે માત્ર એટલું જ અનુરોધ કરી શકીએ છીએ કે કરઆકલનપાત્રોએ તેમના વ્યવહારો ન્યાયસંગત અને પારદર્શક રાખવા જોઈએ. જો વ્યવહારો ન્યાયસંગત અને પારદર્શક હોય, તો કોઈપણ પ્રકારની ફરિયાદ માટે અવકાશ રહેવું જોઈએ નહીં. તે જ સમયે, અમે જીએસટી સત્તાધિકારીઓ પાસેથી એવી અપેક્ષા પણ રાખીએ છીએ કે કરઆકલનપાત્રોને કોઈ અનાવશ્યક હેરાનગતિ ન થાય તે તેઓ સુનિશ્ચિત કરે. જીએસટી સત્તાધિકારીઓએ કાયદાના સુગમ અમલ અને કાર્યાન્વયનના હેતુસર અધિનિયમ તેમજ નિયમોની વિવિધ

જોગવાઈઓને શક્ય તેટલી શ્રેષ્ઠ રીતે સમજવાનો પ્રયાસ કરવો જોઈએ. દેશમાં નવી કરવ્યવસ્થા સમયગાળા સાથે અસરકારક સાબિત થશે, અને સમય જતાં તથા અધિનિયમની જોગવાઈઓના યોગ્ય અમલ સાથે, આજે કરઆકલનપાત્રો જે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરી રહ્યા છે તે ન્યૂનતમ થઈ જશે. અમે માત્ર એટલું જ કહેવા ઇચ્છીએ છીએ કે, આપેલી પરિસ્થિતિમાં, સત્તાધિકારીઓએ વિવાદનું નિરાકરણ લંબિત અને દીર્ઘકાલીન વાદવિવાદમાં પ્રવેશવા કરતાં વ્યવહારુ અભિગમ અપનાવીને કરવું જોઈએ. સરકારે પ્રયત્નશીલ રહેવું જોઈએ કે નવી કરવ્યવસ્થામાંથી ઊભા થતા વાદવિવાદ સમય જતાં ન્યૂનતમ થાય.

૧૮૬. અમે સ્પષ્ટતા કરીએ છીએ કે, અન્યથા, અમે અરજીઓના ગુણદોષમાં પ્રવેશ કર્યો નથી. જમી કરવાના હેતુ માટેની નોટિસના તબક્કે તમામ અરજીઓ છે. તમામ કેસોમાં, આ અદાલતે માલસામાન તેમજ વાહનનું અંતરિમ મુકિત આપવાનો હુકમ કર્યો છે. આ મુકિત જમી કાર્યવાહીનો અંતિમ પરિણામ આધીન છે. કેસના હકીકતો અને પરિસ્થિતિઓમાં અધિનિયમની કલમ ૧૩૦ હેઠળની જમીની નોટિસ યોગ્ય છે કે નહીં તે નિષ્કર્ષે પહોંચવાના હેતુસર અમે વ્યક્તિગત અરજીનું પરીક્ષણ કર્યું નથી. અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ની લાગુપાડતા બાબતે અમે સામાન્ય સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા છે. હવે આ બાબતોને માનનીય અદાલત સમક્ષ, જે કરવેરા સંબંધિત બાબતો હાથ ધરે છે, તે સમક્ષ સૂચિબદ્ધ કરવામાં આવે જેથી જમીની નોટિસ રદ કરવી યોગ્ય છે કે નહીં તે અંગે નિર્ણય કરી શકાય.

(જે. બી. પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

(એ. સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિ)

(માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી એ.સી. રાવ)

૧૮૭. મારા વિદ્વાન ભાઈ ન્યાયાધીશ જે.બી. પારડીવાલાએ ચુકાદામાં આપેલા અંતિમ નિષ્કર્ષનો અવલોકન કરવાનો મને લાભ મળ્યો છે, અને હું તે સાથે સહમત થયો છું. તેમ છતાં, હું આ વિષય પર મારા તરફથી થોડાં શબ્દો ઉમેરવા ઇચ્છું છું.

૧૮૮. અધિનિયમની કલમો ૧૨૯ અને ૧૩૦ના સાદા વાંચનથી સ્પષ્ટ થાય છે કે માલના પૂરવઠાકર્તા અથવા ગ્રહીતાઓ, જે અધિનિયમ અથવા તેના હેઠળ બનાવાયેલા નિયમોની જોગવાઈઓના ઉલ્લંઘનમાં કોઈ પણ માલનું પરિવહન કરે છે, તેઓ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ હેઠળ માલની અટકાયત અથવા જપ્તી માટે અને અધિનિયમની કલમ ૧૩૦(૧)(૫) હેઠળ માલ અને વાહનના જપ્તીકરણ માટે જવાબદાર બને છે. તેથી, અધિનિયમની જોગવાઈઓના એ જ ભંગ અને/અથવા ઉલ્લંઘન માટે, અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને કલમ ૧૩૦(૧)(૫) હેઠળ બે પ્રકારની દંડાત્મક જોગવાઈઓ ઉપલબ્ધ કરાવવામાં આવી છે.

૧૮૯. આ સંદર્ભમાં, સર્વોચ્ચ અદાલતે જે રીતે નિર્ધારિત કર્યું છે તે મુજબ અમે નોંધવું ઇચ્છીએ છીએ કે કાયદાઓના અર્થઘટનના કેટલાક સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતો ધ્યાનમાં લેવા મહત્વપૂર્ણ છે. કોઈ કાયદાનું અર્થઘટન કરતી વખતે અદાલતનું

પ્રાથમિક અને સર્વોપરી કાર્ય વિધાનમંડળનો વાસ્તવિક અથવા અનુમાનિત આશય નિર્ધારિત કરવાનો હોય છે. એકવાર આશય નિર્ધારિત થઈ જાય પછી, અદાલતે ત્યારબાદ એવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ કે કાયદાનું એવું અર્થઘટન કરવામાં આવે જે અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને પ્રોત્સાહન આપે અને આગળ વધારે. જો કાયદાની ભાષા પરથી બે અર્થઘટનો શક્ય હોય, તો અદાલતે તે અર્થઘટન સ્વીકારવું જોઈએ જે સદબુદ્ધિ અને ન્યાયસંગતતા સાથે સુસંગત હોય, અને તે અન્ય અર્થઘટનનો ત્યાગ કરવો જોઈએ જે તેના અમલને અતિશય દમનકારી, અન્યાયી અથવા અનુચિત બનાવે, અથવા જે વિચિત્ર તથા અસંગત પરિણામો તરફ દોરી જાય, અથવા અન્યથા કાયદાના અમલીકરણમાં ગૂંચવણભરી અનિશ્ચિતતા અને વ્યવહારુ અસુવિધાનો તત્ત્વ પ્રવેશ કરાવે. આ હેતુસર, જ્યાં જરૂરી હોય ત્યાં અદાલત એ નિયમથી પણ વિમુખ થઈ શકે છે કે સ્પષ્ટ શબ્દોનું અર્થઘટન તેમના સ્પષ્ટ અર્થ મુજબ જ કરવું જોઈએ. ભાષાની સ્પષ્ટતા સમક્ષ દિનતાપૂર્વક અને મૌન સ્વીકાર દર્શાવવાની આવશ્યકતા નથી. સ્પષ્ટ અન્યાય, વિસંગતિ અથવા અસંગતતાને ટાળવા માટે, જરૂરી હોય તો લખાયેલા શબ્દોમાં પૂરક ઉમેરો કરીને અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને અસરકારક બનાવવા માટે અદાલત કથિત સુવર્ણ અર્થઘટન નિયમથી વિમુખ થાય તો તે સંપૂર્ણપણે યોગ્ય ગણાય. યદાપિ સામાન્ય રીતે કાયદામાં ન હોય એવા શબ્દો તેમાં વાંચવા માન્ય નથી, તેમ છતાં, “જ્યાં વિકલ્પ એ હોય કે તો અનુસંગથી એવા શબ્દો ઉમેરવા પડે જે ભૂલવશ છૂટી ગયા હોવાનું જણાય, અથવા તો એવું અર્થઘટન સ્વીકારવું પડે કે જે પહેલેથી રહેલા કેટલાક શબ્દોને

સર્વથા નિર્ઝર્થક બનાવી દે, ત્યાં એવા શબ્દો ઉમેરવા માન્ય છે.” કોઈ જોગવાઈ જે સંદર્ભમાં આવે છે અને જે અધિનિયમમાં તે જોગવાઈ ઘડવામાં આવી છે તે અધિનિયમના હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને, અદાલતે તેનું સુસંગત રીતે એવું અર્થઘટન કરવું જોઈએ કે તે અર્થપૂર્ણ બને. અધિનિયમથી આશયિત ઉપચારને આગળ વધારવા માટે સંબંધિત જોગવાઈઓમાં સુમેળ સાધી શકાય તેવો પ્રયાસ હંમેશા કરવો જોઈએ.

૧૯૦. મારું મત એવું છે કે વિધાનમંડળે ફરી એકવાર બંને જોગવાઈઓ, અર્થાત્ અધિનિયમની કલમ ૧૨૯ અને ૧૩૦, પર વિચાર કરવો જોઈએ અને બંને જોગવાઈઓમાં રહેલી કેટલીક અસંગતતાઓ દૂર થાય તે માટે સંબંધિત કલમોમાં અનુરૂપ સુધારો કરવો જોઈએ. આ પાસું રાજ્ય સરકારે કાયદા અનુસાર વિચારાધીન લેવું.

(એ. સી. રાવ, ન્યાયમૂર્તિ)

The translation of this judgment has been provided by M/s

Hyperlink E-Solutions Pvt. Ltd.

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.